

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANABİLİM DALI

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN
EĞİTİM DÜŞÜNCELERİ ve EĞİTİM FELSEFELERİ
ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ

HAZIRLAYAN
Buket KAYIŞLI

TEMMUZ 2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANABİLİM DALI

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİM DÜŞÜNCELERİ
ve EĞİTİM FELSEFELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ

HAZIRLAYAN
Buket KAYIŞLI

Jürimiz, 27/07/2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç.Dr.Mustafa GÜNDÜZ
2. Doç.Dr.H.Subhi ERDEM
3. Doç.Dr.Burhan AKPINAR

F. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Zafer ÇAKMAK
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken' in Eğitim Düşünceleri ve Eğitim****Felsefeleri****Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma****Buket KAYIŞLI****Fırat Üniversitesi****Eğitim Bilimleri Enstitüsü****Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı****Elazığ–2012. Sayfa: XIV + 226**

Eğitim, geçmişten bugüne farklı tanımlarla karşımıza çıksa da, çoğunlukla davranış değişikliği olarak adlandırılmış ve her dönemde kabul edilen ortak görüş, eğitimin insanı ve toplumu geliştirebileceği ve değiştirebileceği şeklinde olmuştur. Bununla birlikte son yıllarda eğitim, öğrenenin ne istediği gözetilerek yapılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle eğitim, kendi kendini yetiştirme çabası ve sorumluluğudur şeklinde de tanımlanabilir. İnsanoğlu, ömrü boyunca yeteneklerini yeterliliklere dönüştürerek, başka bir deyişle bilgi, beceri ve tutumlar kazanarak kendini eğitmektedir. İnsanın kendi kendini eğitmesi gibi doğuştan getirdiği ve yaşamı boyunca süren öğrenme isteğinin ürünüdür. Böylece insanlar, hayatları boyunca eğitimle iç içe yaşamaktadır.

Eğitime dair düşünürlerin temel amaçları, bilinecek şeyleri ve bunları öğretmeye dair yapılması gerekenlerin ne olduğunu öğrenmektir. Onlar, gerçeğin doğası, değerlerin kaynağı ve bunların eğitim için ifade ettiği anlamlarla ilgilenirler. Bu anlayışla eğitim felsefesini, formel okullaşma yoluyla öğrencilerde gelişmesi beklenen tutum ve davranışlarla ilgili amaçların araştırılması olarak yeniden tanımlanabilir. Ancak eğitim sürecinin konuları ya da amaçlarının kaynağını araştırmak kolay bir iş değildir. Bu iş, insanoğlunun biyolojik, psikolojik ve tarihsel doğasının araştırılması ile kültürü ve geleneklerinin odak problemlerinin ayrıntılı bir incelemesini içerir. Geçmişten günümüze düşünürlerin yaptıkları çalışmalar ve eleştiriler bu noktada toplanmıştır. Her toplum kendi öğretim kurumlarını ve ‘milli eğitim’lerini ciddiye almak, kendi gerçeklerine göre bunları planlamak, yapılandırmak ve işletmek zorundadır. Başka bir ifadeyle, eğitim üzerine kafa yoran herkes, öncelikle kendi

III

toplumunun ilköğretiminin, ortaöğretiminin ve üniversite öğretiminin geleceği ile ilgilenmelidir. Türk eğitim tarihinin yakın dönemine bakılacak olursa bu konularla ilgilenen pek çok düşünür karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan, Mustafa Satı Bey, Emrullah Efendi, Münif Paşa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, M. Şemseddin Günaltay, Ethem Nejdî, Mehmet Emin Erişirgil, Hilmi Ziya Ülken, Avni Başman, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Nurettin Topçu bu isimlerden ilk akla gelenlerdir. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken, bu düşünürlerden Emrullah Efendi ile başlayıp Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör'le devam eden üniversiteden reform hareketlerine başlamak gerektiği düşüncesini savunmaktadırlar.

Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim anlayışlarında pek çok noktada benzerliklerin yanında farklılıkların da olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminde eğitim yaşantılarına yön veren Modernleşme dönemi eğitim düşüncesinin temel karakteristiği olan; eğitim etkinlikleri devlet ve millet içindir düşüncesi her iki düşünürde de etkili olmuştur.

Adı geçen aydınların her ikisi de beden, fikir ve ahlak eğitimi üzerinde durmuşlardır. Topçu pedagojiden kaçınsa da eğitimi üç noktada incelemiştir: beden eğitimi, fikir eğitimi ve ahlak eğitimi. Ona göre insanın bedeni, zihni ve ahlaki kabiliyetleri ancak eğitimle gerçekleştirilebilir. Bu düşünce Ülken'in de temel felsefelerinden biridir. O eğitimin amacını, ferdin beden, fikir ve ahlak bakımından mükemmel olmasını sağlamak için bir takım fikir ve tecrübelerle donatmak olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda Batı'nın sosyal pedagojik yaklaşımlarından da faydalanmak gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrıca ülkenin gelişmesi iki düşünür için de ilim yoluyla sağlanabilir. İlim, teknik ve eğitim sistemi kalkınmanın en temel unsurlarıdır. Toplumsal yapının kuvvetlenmesi ve ilim ve teknikte ilerleme sağlanabilmesi için ise öncelikle toplumsal sorunlar çok iyi tespit edilmelidir. Sorunu bilmek çözüm için gerekli ilk şarttır. Daha sonra bu problemleri çok iyi analiz edecek ve çözebilecek birinci sınıf ilim ve teknik adamlardan oluşturulmuş bir uzman kadro ile aynı tarzda ilim zihniyeti ile yetişmiş bir siyasî ve idari zümreye sahip olunmalıdır.

Bu iki düşünürün ortak noktada bulunduğu diğer konular ise; din ve ahlak eğitiminin gerekliliği, eğitimin ailede başladığı düşüncesi, karma eğitimin ülkenin her yerinde uygulanması ve ideal öğretmenin vasıflarına dair düşünceleridir.

Araştırma sonucunda Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in bazı konularda farklı düşündükleri de tespit edilmiştir. Hilmi Ziya Ülken kültürden kopmamak şartıyla Batı'nın biliminin ve bilim zihniyetinin alınabileceğini, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve üniversite öğrencilerinin barınma problemlerinin çözümünde onların metot ve tecrübelerinden yararlanılabileceğini savunmuştur. Ancak Nurettin Topçu Batı ilim ve ilmî metodunun alınmasına karşı çıkmıştır. Ona göre yerli bir ilim metodu ve kavramsal yapı oluşturulmadan gerçek bir ilerlemenin yakalanması mümkün değildir.

Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitime yönelik görüş ve önerilerinin özellikle 1970'lerden sonraki eğitim programlarında ve uygulamalarında kısmen etkili olduğu görülecektir. Nurettin Topçu'nun öğretmenliğin bir meslek haline getirilmesi ve öğretmen olacak kişilere lisanstan sonra bir sınav uygulanması gerektiği görüşleri ve Hilmi Ziya Ülken'in öğretmenlerin bir heyet tarafından sınava tabi tutulması gerektirdiği düşüncesi günümüz KPSS'nin sinyallerini vermektedir. Ülken'in “öğretmen, geçmişte olduğu gibi gelişigüzel ve kırk beş günlük alelacele kurslarla yetiştirilemez. Bu sebeple ayrı bir öğretmen okulu, fakülte veya üniversite kurulup, öğretmenlerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi sağlanmazsa bu problemler aşılamaz.” tezi bugünkü eğitim fakültelerinin varlığı ile temellendirilebilir.

Ülken ve Topçu'nun günümüzde çağdaş eğitimin en önemli ilkeleri olan ve 2005'te uygulamaya konan; yeni eğitim programında ön plana çıkarılan, her yerde eğitim, yaşam boyu öğrenme, eğitim yaşamın kendisidir, hayata yakınlık ilkesi, genellik ve eşitlik gibi kavramları çok önceden tartıştığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Felsefesi, Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken, Anadoluçuluk, Batılılaşma, Okul, Öğretmen, Öğrenci, Din ve Ahlak Eğitimi, İlköğretim, Ortaöğretim, Üniversite.

ABSTRACT**Master of Arts Thesis****A comparative study on the Educational Views and Philosophy of Education of****Nurettin Topçu and Hilmi Ziya Ülken****Buket KAYIŞLI****Fırat University****Institute of Educational Sciences****Department of Curriculum and Instruction****Elazığ–2012. Pages: XIV + 226****ABSTRACT**

Although different definitions of education have been put forward, it is generally referred as the change in behaviors and the commonly accepted view is that education can develop and change the people. In addition to this, education has been given by taking into consideration of the wishes of learners in recent years. From this perception, education can be defined as the effort and responsibility of auto-training. Humans educate themselves throughout their life-time by converting their capacity into competency that is by gaining knowledge, skill and attitudes. The auto-training of humans is product of willingness to learn which exists at birth and continues in their life time, making people live with education all through their life-time.

The fundamental aim of educational thinkers is to learn what is to learn and what are the requirements to achieve this. They are interested in the nature of reality, source of values and the meaning of these for education. In this context, philosophy of education can be defined as the search for aims related to attitudes and behaviors expected to be developed on students through formal schooling. However researching the subject and sources of aims of education process is not an easy task. This task includes a detailed investigation of the main problems of culture and traditions of humans by researching the biological, psychological and historical nature of humans. All societies should seriously think on their educational institutions and national education and plan, structure and run these according to their realities. In other words,

those who think on education, should primarily be interested in the future of primary, secondary and higher education of their own societies. When considered the recent history of Turkish education, many thinkers who were interested in these subjects can be encountered. Among those thinkers, Mustafa Satı Bey, Emrullah Efendi, Münif Paşa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, M. Şemseddin Günaltay, Ethem Nejdî, Mehmet Emin Erişirgil, Hilmi Ziya Ülken, Avni Başman, Mümtaz Turhan, Erol Güngör and Nurettin Topçu are the leading ones. Nurettin Topçu and Hilmi Ziya Ülken support the idea that reforms should begin from universities which has started with Emrullah Efendi and continued with Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan and Erol Güngör.

There are many differences along with similarities of the educational approaches and views of Nurettin Topçu and Hilmi Ziya Ülken. In both of the views of the thinkers, the idea that education is for the sake of state and nation, which was the fundamental characteristic of education view of modernity leading the education in the Republican period was effective.

Both thinkers focused on the education of physical, intellectual and moral. Though Topçu avoided from pedagogy, he investigated education from three points: physical, intellectual and moral education. According to him, the physical, intellectual and moral capabilities of humans can only be achieved with education. This idea is one of the basic philosophies of Ülken. He expressed that the purpose of education is to equip the individual with some ideas and experiences in order to make him/her perfect in terms of physical, intellectual and moral capacities. He also stressed that social pedagogical approaches of the West should be benefitted.

Both intellectuals think that the development of the country can be achieved through science. Science, technique and the education system are the main elements of the development of a country. In order to strengthen the societal structure and develop in science and technique, societal problems should first be well-determined. Knowing the problem is the first requirement for the solution. After determining the problems, there is a need for an expert team consisted of scientists who can analyze and solve the problem and a political and administrative community who are educated in the same science manner. The other common points in these thinkers are the necessity of religion and moral education, the idea that education starts with the family, the implementation of co-education all through the country and the qualifications of ideal teacher.

In this study, some differences in the opinions of Nurettin Topçu and Hilmi Ziya Ülken were determined. Hilmi Ziya Ülken claims that the science mentality of the West can be adopted without leaving the culture of our own country and methods and experiences of the West related to the training of teachers and solving the accommodation problems of students can be benefited. However, Nurettin Topçu is against the adoption of the science and science method of the West. According to him, without developing a local science method and conceptual structure, it is impossible to make a real stride in education.

It can be seen that the ideas and views of Nurettin Topçu and Hilmi Ziya Ülken on the education were partly effective in the educational programs and applications after 1970s. The opinions of Nurettin Topçu that teaching should be a profession and an examination should be conducted to those who want to be a teacher after taking their Bachelor Degree and the opinions of Hilmi Ziya Ülken that teachers should have an examination by a council gives the signs of today's KPSS examination. The claim of Ülken which is "teachers cannot be trained haphazardly with a hasty course of forty-five days. For this reason, problems cannot be overcome without training the teachers seriously by establishing a teachers' school, faculty or university." can be connected with the existence of today's education faculties that

It can be suggested that Ülken and Topçu already discussed the subjects of education everywhere, life-long learning, education being the life itself, principle of proximity to life, concepts such as universality and equality which are the most important principles of today's contemporary education and also leading principles of the new education program started in 2005.

Key Words: Education, Early Republican Educational Philosophy, Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken, Anatolianism, Westernization, School, Teacher, Student, Religious and Moral Education, Elementary and Secondary Education, University.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XII
ÖNSÖZ	XIII

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması	4
Problem Durumu.....	5
Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
Sayıtlar	7
Sınırlılıklar	7
Araştırmanın Yöntemi	8
Verilerin Toplanması	8
İlgili Araştırmalar	9

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU’NUN HAYATI ve ESERLERİ	11
2.1.Hayatı (1909-1975).....	11
2.2.Eserleri	16
2.2.1.Kitapları	16
2.2.2.Makaleleri	19
2.3.Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler.....	34
2.3.1.Henri Bergson	34
2.3.2.Maurice Blondel	36
2.3.3.M. Louis Massignon	39
2.3.4.Abdülaziz Bekkine.....	40
2.3.5.Hüseyin Avni Ulaş.....	41
2.3.6.Mehmet Akif Ersoy	42
2.3.7.Fikir Dünyasında Etkili Olan Diğer Şahsiyetler	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN HAYATI ve ESERLERİ.....	45
3.1.Hayati (1901-1974).....	45
3.2.Eserleri	50
3.2.1.Kitapları	50
3.2.2.Tercümelere	53
3.2.3.Yayınlanmamış Eserleri	54
3.2.4.Yabancı Dilde Eserleri.....	54
3.2.5.Makaleleri	54
3.3.Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler.....	99
3.3.1.Ziya Gökalp	99
3.3.2.Prens Sabahaddin	101
3.3.3.Reichenbach.....	103
3.3.4.Fikir Dünyasında Etkili Olan Diğer Şahsiyetler	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN YAŞADIKLARI DÖNEME AİT TESPİTLER.....	106
4.1.Yaşadıkları Dönemin(1901-1975) Tarihsel Toplumsal Çerçevesi	106
4.1.1.Osmanlıcılık.....	107
4.1.2.Türkçülük.....	108
4.1.3.Batıcılık.....	108
4.1.4.İslamcılık	110
4.1.5.Milliyetçilik	110
4.1.6.Anadoluculuk.....	112
4.2.Yaşadıkları Dönemin (1901-1975) Eğitim Anlayışı.....	114
4.3.Yaşadıkları Dönemin (1901-1975) Felsefî Anlayışı.....	118
4.3.1.Dönemin Önemli Felsefecileri ve Genel İtibariyle Düşünceleri	118
4.3.2.Dönemin Felsefe Eğitimi ve Müfredatta ki Yeri	122

BEŞİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'NUN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİ	126
5.1.Nurettin Topçu'ya Göre Genel Hatlarıyla Eğitim	126

5.2.Nurettin Topçu'ya Göre Din ve Ahlak Eğitimi	127
5.3.Nurettin Topçu'ya Göre Eğitimin Unsurları.....	137
5.3.1.Öğretmen	137
5.3.2.Öğrenci.....	141
5.3.3.Okul	142
5.4.Nurettin Topçu'nun Eğitime İlişkin Çözüm Önerileri.....	144
5.5.Nurettin Topçu'nun Öğretim Kademelerine Çözüm Önerileri.....	149

ALTINCI BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİ..... 155

6.1.Hilmi Ziya Ülken'e Göre Genel Hatlarıyla Eğitim	155
6.2.Hilmi Ziya Ülken'e Göre Din ve Ahlak Eğitimi	160
6.3.Hilmi Ziya Ülken'e Göre Eğitimin Unsurları.....	164
6.3.1.Öğretmen	164
6.3.2.Öğrenci.....	166
6.3.3.Okul	166
6.4.Hilmi Ziya Ülken'in Eğitime İlişkin Çözüm Önerileri.....	168
6.5.Hilmi Ziya Ülken'e Öğretim Kademelerine Çözüm Önerileri	173

YEDİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI..... 185

7.1.Genel Hatlarıyla Eğitime Dair Görüşlerinin Karşılaştırılması	185
7.2.Din ve Ahlak Eğitime Dair Görüşlerinin Karşılaştırılması	187
7.3.Eğitimin Unsurlarına Dair Görüşlerinin Karşılanması	190
7.3.1.Öğretmen ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması	190
7.3.2.Öğrenci ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması	192
7.3.3.Okul ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması	193
7.4.Eğitime Dair Çözüm Önerilerinin Karşılaştırılması	195
7.5.Öğretim Kademelerine İlişkin Çözüm Önerilerinin Karşılaştırılması	199

SEKİZİNCİ BÖLÜM

**NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİME DAİR
GÖRÜŞLERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI 204**

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME..... 209

KAYNAKLAR 217

ÖZGEÇMİŞ 226

KISALTMALAR

- age.** : Adı Geçen Eser
agm. : Adı Geçen Makale
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
Bas. : Basımevi
C. : Cilt
Ed. : Editör
Mat. : Matbaası
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
s. : sayfa
S. : Sayı
TALİD : Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Türkiye’de eğitimi modernleştirme hareketinin temelleri, Osmanlı devrinde atılmış ise de Cumhuriyet Türkiye’sine eğitimle ilgili çözüm bekleyen birçok problemle girilmiştir. Bu süreçte eğitim alanındaki sorunları tespit eden ve bunlara çözüm önerileri sunan, birçok düşünür yaşamıştır. Satı Bey, Emrullah Efendi, Münif Paşa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, M. Şemseddin Günaltay, Mehmet Emin Erişirgil, Hilmi Ziya Ülken, Avni Başman, Hıfzırrahman Raşit Öymen, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Nurettin Topçu, vd. Bu düşünürlerden ikisi olan Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken bu araştırmanın konusudur. Onların, dönemlerinin eğitim anlayışını şekillendiren eğitim politikaları ve bunları uygularken ortaya çıkan problemler konusunda birçok tespitleri bulunmaktadır. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken, eğitim sistemimizde tespit ettikleri bu aksaklıklardan yola çıkarak bazı çözüm önerileri getirmeye çalışmışlardır.

Araştırma giriş ve sonuç bölümleri dahil sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu ve önemi, metodu ve sınırları ele alınmaktadır.

İkinci ve üçüncü bölümde, bir kişinin fikirlerini net bir şekilde anlayabilmenin öncelikle o kişinin hayatının önemli dönüm noktalarını, hayatındaki değişimleri ve hatta yaşadığı yerleri, yaptığı görevleri, tahsili ve çevresini net bir şekilde anlamaktan geçeceği düşüncesinden yola çıkılarak Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken’in hayatı ve eserleri ve makaleleri incelenmiştir. Ardından Topçu’nun ve Ülken’in fikir yapısında ve düşünce dünyasında etkisi olan kişiler de tezin kapsamına uygun bir şekilde tanıtılmaya ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, bu iki fikir adamının düşüncelerini temellendirmek için dönemin tarihsel ve toplumsal çerçevesi başlığı altında, dönemin sosyo-kültürel yapısı, eğitim ve felsefi anlayışı ele alınmıştır. Bunu yaparken Topçu ve Ülken üzerinde etkili olan akımlardan, Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkmış olan Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık İslamcılık, Milliyetçilik ile Anadoluculuk akımları kısaca anlatılmıştır.

Beşinci ve altıncı bölümde düşünürlerin eğitim görüşlerini ve bu çerçevede okul, öğretmen ve öğrenci hakkındaki düşünceleri, dönemlerindeki görüşlere yönelttikleri eleştirileri ele alınmıştır. Ardından eğitim ve öğretim kademelerine ilişkin çözüm önerilerinin yanı sıra din ve ahlak eğitiminin gerekliliğine dair görüşlerine değinilmiştir.

Yedinci bölümde, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in beşinci ve altıncı bölümde aktarılan görüşleri karşılaştırılmıştır.

Sekizinci bölümde ise, düşünürlerin eğitime ilişkin sundukları çözüm önerilerinin günümüz eğitim sistemine yansımaları verilmeye çalışılmıştır.

Hazırlanan tez çalışmasında son olarak, sonuç ve genel değerlendirme kısmına yer verilmiştir.

Bu çalışmada, yol göstericiliği ile yaptığı uyarılar ve katkılarından dolayı danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Gündüz'e, tavsiyeleriyle yol gösteren Doç. Dr. Hüseyin Subhi Erdem ile Doç. Dr. Mehmet Önal'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, manevi desteklerinden ötürü sevgili anne ve babama, tezimi yazarken her türlü teknik desteğini esirgemeyen Korhan Kayışlı'ya şükranlarımı sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

“İnsan kimdir?” sorusuna farklı perspektiflerden değişik cevaplar verilmektedir. Toplum bilimine göre, başka canlılardan farklı olarak yaşamayı nitelikli kılabilmek için kültürel değerler üretebilen, düzenli yaşamak için toplumsal kurallar koyabilen toplumsal bir canlıdır. Psikolojiye göre başka canlılardan daha yüksek duygusal ve bilişsel güçleri olan canlıyız. Bunun yanında insanın düşünen, konuşan, sosyal ve politik davranan, alet yapan, gülen, ağlayan gibi özellikleriyle tanımlandığı da bilinmektedir.

İnsanın ne olduğunu, ne olması gerektiğini kavrayamıyor ve diğer bir deyişle açık, üzerinde anlaşılmış bir insan gerçeği düşüncesine ulaşamamışsa kültürü, eğitim ve öğretimi, ahlakı ve toplumsal ilişkileri düzeltme yolundaki bütün çabalarımız boşunadır. İnsan sorununu çözmeden, başarılı ve ileri bir eğitim öğretim düzeyine varmamız oldukça güçtür. Şu halde her şeyden önce insan olma ve insanileştirme sorunu çözülmelidir.

İnsan eğitiminde göz önünde tutulması gereken ve onu özgür kılan üç özelliği vardır: ilk olarak o bilinçli, öz varlığının farkında olan bir canlıdır. İkinci olarak, seçme yeteneğine sahiptir. Üçüncü olarak da onun yeni bir şey ortaya koyabilme gücü vardır. İnsanın bütün diğer özellikleri bu üç ana özelliğinden kaynaklanır. Şu halde içimizden her birimiz öz benliğinin bilincine varabildiği ölçüde, gerçekten seçim yapabilme aşamasına ulaşabildiği ölçüde ve sonra oluşmayı ve doğada bulunmayı meydana getirebildiği ölçüde ‘insan’ olabilmıştır. Böylece olması gereken insanın özellikleri açıklanmıştır. İnsanı anladıktan sonra eğitimin önemi ve gereği de anlaşılmalıdır. Çünkü eğitimin konusu insan ve bu insanı eğitmeye ilgili yöntem, kavram ve bunlara ilişkin uygulamalardır. Bu durumda sorun, eğitime tabi tutulacak olan insanı tanımdır. Bu yapılmadıkça eğitimin amaçlarını gerçekleştirmesi düşünülemez. Zaten eğitim açısından yapılan insan tanımına bakıldığında, onun ‘öğrenebilirlik’ yönü üzerine ağırlık verildiği görülecektir. Çünkü insan öğrenmeye aday bir varlık olarak dünyaya gelmiş, uygun ortamla öğrenme gerçekleştirilip çeşitli değerler üretmiştir. Aristoteles’in *Metafizik* adlı eserinin ilk cümlesi olan “İnsan doğal olarak bilmek ister ibaresi”¹ bunu ifade eder.

¹ Aristoteles, *Metafizik*, Çev: Ahmet Arslan, Sosyal Yay., İstanbul, 1996, s.75.

Eğitim; “önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesi olarak, her kuşağa geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma yönündeki etkinliklerin tümüdür. Eğitim, öğrenme ve öğretim kavramlarını da içine alan geniş bir kavramdır.”² “Öğretim ise bir eğitim kurumunda bir küme öğrenciye belli dal ya da konularda bilgi verme, belli bir amaca göre gereken şeyleri öğretme, öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme eylemidir.”³ Eğitim öncelikle değerlerle ilgilidir. Ne öğretileceği, kime ve nasıl öğretileceği konusundaki değer yargıları eğitimin özünü ve eğitimcinin temel konusunu oluşturur.

İnsanın özünden kaynaklanan temel bir faaliyet şekli olarak eğitim, yine onun özünün bir diğer açılımı olan toplumla son derece karşılıklı bir etkileşim içerisinde, temel ve tali ihtiyaçlarını temin eden biyo-psiko-sosyolojik karakterde bir vasıttır. Öyle ki o hem insanın içinde yaşadığı toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişmelerden etkilenir hem de sosyal yapıyı etkiler ve değiştirir. Eğitim, insanı terbiye etmek, edep aşılacak ve benimsetmek; öğretim ise seçilmiş, amaçlı bilgiyi öğretmek ve belli bir zihniyet kazandırmak olarak tanımlanmaktadır. Aristoteles, “eğitimin yasayla düzenlenmesi ve devletin sorumluluğunda olması gerektiğini ifade eder.”⁴ Ancak eğitimin karakteri ve yöntemi önemli bir sorundur. Aristoteles’e göre bunun nedeni öğretilecek şeyler konusunda uzmanlaşma olmamasından kaynaklanır. Aristoteles’in dile getirdiği bu sorunun bugünde geçerli olduğunu görülür.

Ezberci, nakilci geleneğin bu dönemde de varlığını sürdürmesi söz konusudur ve eleştirinin olmaması yani felsefesizlik de bu sürecin katılaşmasında etkili olmuştur. Eğitimin bir –izm’in egemenliğine sokulması sonuçta eğitime dogmatik bir yapı kazandırmıştır. Eğitimde felsefenin yönünü fenomenler değil, egemen olan sistem belirlemiştir. Böyle olunca da eğitimin temel sorunları sürekli gözden kaçmıştır. Sistemlerin gelip geçici oldukları, kalıcı olanların sorunlar olduğu anlaşılmamıştır.⁵ Araştırma kapsamında ele alınan düşünürler, dönemin eğitiminin sorunları üzerine konuşmayı tercih etmişlerdir. Felsefesizlikten kurtulmak gerektiğini vurgulayan Topçu ve Ülken, felsefesizliği ideoloji haline getirmenin yanlışlığına değinmişlerdir.

² Oğuzkan A.F., *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1981, s.57.

³ Oğuzkan A.F., (1981), age., s.119

⁴ Aristoteles, *Politika*, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.234.

⁵ Büyükdüvenci S., *Eğitim Felsefesine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s.VI.

Eğitim karmaşık ve yakalanması güç bir fenomendir. Onu genel yasalarla ve tanımlamalarla sınırlandırma eğitimde felsefesizliğin bir göstergesi olarak görülmektedir⁶. Söz gelimi, insan davranışları için kullanılan ‘uyumsuz’ etiketi bunlardan biridir ve bu şekilde yapılmakla davranışlar arasındaki önemli farklılıklar görmezlikten gelinmekte, ahlaka aykırı, uygunsuz, kayıtsız, sinirli, asi ve benzeri çeşitli ayrımlar dikkatlerden kaçmaktadır. İstendik yönde davranış değiştirme süreci olarak tanımlanan eğitim tanımı bir diğer örnektir; bu felsefenin yaptığı bir tanım değildir. Çünkü felsefe öncelikle tanımlamalardan çok irdelemelerle, çeşitli açılardan konuyu deşmelerle, çözümlemelerle uğraşır.⁷ Bu sebepten felsefenin eğitime birçok katkısı olacağı aşikârdır. Başlangıç olarak eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilmelidir. Hedeflerin neliği konusunda bir karara varabilmek için, felsefeye başvurmak zorunludur.⁸ Felsefeden alınan ölçütler, eğitim sisteminin kendi içinde tutarlı olup olmadığı konusunda değerlendirmede ölçüt olabilir. Aynı şekilde felsefe, hedeflere yeni hedefler katma konusunda, mevcut hedefin yeterli veya yetersiz olduğu konusunda bir değerlendirme ölçütü de sunar.

Sadece eğitimin değil ekonomik, politik ve toplumsal sistemin felsefeye dayandığı görülür. Zaten eğitim; ekonomik, politik ve toplumsal sistemlerin bir alt sistemidir. Bu bağlamda, eğitimde ekonomik, politik ve toplumsal sistemlerin dayandığı felsefenin aynı olması gerekir; çünkü eğitim sistemi, toplumsal hedefleri, her yurttaşta kazandırmak, toplumu ve kişiyi bu hedefleri gerçekleştirebilecek nitelikte yetiştirilmek üzere kurulup işe koyulmuştur.⁹ Bu yapılmadığı takdirde toplumsal hedeflerin gerçekleşmesi oldukça güçtür. Bunlar dışında, felsefenin eğitime çok sayıda katkısı vardır. Bunlardan en dikkat çeken kurulan eğitim sisteminin dayandığı felsefeye göre, yönetici, öğretmen ve hizmetli yetiştirmek ve sistemin etkili ve verimli çalışması, kendini geliştirip yenilemesini sağlamaktır.

Eğitim genel anlamda, insanı kültürel hayata hazırlayan sosyal süreçleri içerir. Bu eğitim anlayışına göre, insanlar bilimsel yöntemi kullanmak suretiyle, kültürü yeniden yaratma imkanına sahiptir. Bu bağlamda araştırma kapsamındaki bu iki düşünür de kültürün önemine değinir ve körü körüne bağlanılan değerlere karşı çıkarlar. Düşünmeyi değil de ezberlemeyi öğreten aktarmacı öğretimin kaynağını arayan

⁶ Büyükdüvenci S., (2001), age., s.VII.

⁷ Büyükdüvenci S., (2001), age., s.VIII.

⁸ Sönmez V., *Eğitim Felsefesi*, Anı Yay., Ankara, 2002, s.45.

⁹ Sönmez V., (2002), age., s.46.

düşünürlerimiz dönemin ezber anlayışının tamamen değişmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Eğitim bilimi ile felsefe arasında sıkı bir ilişki vardır. Felsefenin alanları olduğu gibi birçok bilim dalının da felsefesi bulunmaktadır. Özellikle eğitim alanında felsefi akımların ve görüşlerin oldukça ciddi etkilerinin varlığından söz etmek mümkündür. Öyle ki hakim olan felsefi düşünce çoğu zaman eğitimi doğrudan, nadiren de dolaylı olarak etkilemiştir. İşte bu nedene dayalı olarak bu çalışmada ülkemizin yakın döneminde yetişmiş iki değerli düşünce adamı adamlarından Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitime dair fikirlerini sistematize ederek karşılaştırma temel dayanağımız olmuştur.

Bu çalışmada yakın dönemde yetişmiş düşünce adamlarından Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitime dair fikirleri sistematize edilerek verilmeye çalışılmıştır. Bu iki düşünürün eğitim görüşleri başta olmak üzere, eğitimle ilişkili olan felsefi görüşleri, düşünce sistemleri, dönemlerine getirdikleri eleştiriler, din ve ahlak eğitimi konusundaki görüşleri araştırmamızın konularını oluşturmuştur.

Gerek Topçu gerek Ülken eğitimle yakından ilgilenmiştir. Bu nokta göz önüne alınarak her iki düşünürün de eğitime dair görüşleri ve görüşlerini etkileyen şahsiyetler ve düşünce akımlarına yer verilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada konuyu araştırırken onların eserleri bize kaynaklık etmiş, dergilerde yer alan makaleleri de öncelikli kaynaklar arasında yer almıştır.

Bu araştırmamızın eğitimde akla gelebilecek her konu ve probleme cevap verme ve arama gibi hedefi yoktur. Zaten buna imkân da bulunmamaktadır. Topçu ve Ülken'in doğrudan eğitime dair sınırlı eserleri mevcuttur ve bu sınırlılık araştırmamızı da zorlaştırmıştır. Özellikle araştırmamızın temel kaynaklarından olan Topçu'nun *Hareket Dergisindeki* yazılarının hepsinin kitaplarında yer aldığı söylenmekle birlikte bunun doğruluğu tartışma konusudur. Nitekim söylenenin aksine bu yazıların bir kısmının sadece dergilerde kaldığı tarafımızdan tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları ise birçok dergide yayınlanmış ve sonrasında kitaplarında da yer almıştır. Aynı durum Hilmi Ziya'nın *İnsan Dergisi* için de geçerlidir. Bu da konunun sınırlandırılmasında bir zorluk oluşturmaktadır.

Problem Durumu

İnsanların çevreleriyle doğrudan etkileşimde bulunarak elde ettikleri bilgi ve becerileri diğer insanlara aktarma çabaları eğitim faaliyetlerinin başlangıcı olarak kabul edilirse, eğitimin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir.

İnsan öğrenme potansiyelini içinde barındırarak doğar. İnsanın, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan yaşam bilgisi sonradan edinilir. İnsan anne babasından devraldığı bu birikime süreç içerisinde kendi tecrübelerini de katarak birikimini arttırır, geliştirir. Günümüzden yüzyıl öncesinde yaşayan insanlar ile şu an yaşayan insanlar arasındaki tutum, algı, düşünme ve yaşam biçimi arasındaki farklılığın sebeplerinden biriside budur. İnsan davranışlarını belirleyen bu kültür aktarımına tarihin her döneminde önem verilmiştir. Her devletin gerçekleştirmeyi istediği bir ideal, bir alem tasavvuru vardır. Bu tasavvurun, yani temel paradigmanın, devletin örgütlenme biçiminden günlük yaşama uzanan çizgide belirleyici bir niteliği vardır. Devletler varoluş amaçlarını gerçekleştirecek insan tipolojisinin gerektirmiş olduğu nitelikleri belirleyerek bunları vatandaşlarına, özellikle yeni nesillere aktarmak istemişlerdir.

Her ülkenin eğitimi, o ülkenin sosyo-kültürel yapısının temel karakterine göre şekillenir. Bir toplum ne denli gelişmiş bir seviyede olursa olsun kültür aktarımı sağlamak yoluyla insanların yetiştirmek durumundadır. Toplumsal hayatın sürekliliğini sağlamak amacıyla kültürün bir sonraki kuşağa aktarılması eğitim aracılığıyla olmaktadır. Tarihî süreklilik içerisinde toplumsal kültürün devamını sağlayan eğitim kavramı dünyada ve Türkiye’de çeşitli değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir.

Ülkemizde eğitimde modernleşme hareketinin temelleri, özellikle Osmanlı devrinde atılmakla birlikte, modernleşmeye dair düşünce o dönemde olgunlaşmamış ve tartışma çabası olarak sonraki dönemlerde varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte eğitim alanındaki sorunları tespit eden ve bunlara çözüm önerileri getiren bazı düşünürler olmuştur. Bu düşünürlerden araştırmaya konu olarak seçtiğimiz Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken, içinde bulundukları dönemin eğitim sistemi hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, esaslı tezler ortaya koymuş, geniş araştırmalar ve dersler yürütmüş ve ayrıca bu sistemi iyileştirmeye yönelik çözüm önerileri ortaya koymuşlardır. Bu konuda söz konusu düşünürlerimizin görüşlerinin değerlendirilmesi dönemin eğitim sisteminin tahlili ve onların bu konuya dair tespit ve önerilerinin

anlaşılması açısından önem arz etmektedir. İşte tezimizin problemleri de bu konuları içermektedir.

Bu bağlamda, 1920'den 1970'lere kadar uzanan yarım yüzyıllık süre içinde Topçu ve Ülken; Avrupa hayatını, tek partili dönem, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarını ve birçok siyasal kaosu yaşamışlardır.

Nurettin Topçu, bireysel ve toplumsal planda gördüğü kusurları gidermenin çarelerini ararken, kişisel olarak kazanılması gereken değerlere de dikkat çekmektedir. Bir sosyolog, ahlakçı ve eğitimci yönüyle eğitim sorunları ve çözüm yolları üzerinde durmaktadır. Ülken'e göre insan yalnızca biyo-psiko-sosyal bir varlık değildir. Onun ortaya koyduğu ve eğitimin peşinden gitmesini istediği insan tipi gerçek ile ideali birleştirebilendir. Bu sebeple gerçekleşmesi beklenen ideal eğitim insanlık sevgisi ile vatan gerçeğine bakmasını öğreten bir eğitimidir. Oysa günümüz eğitim sisteminin bir kısmı tutucu bir kısmı ilerici ve bir kısmı da gelenekselcidir. İlerici olanlar geleneğe karşı iken gelenekselciler İlkçağa kadar giderek eğitimin değişmez kökenlerini oradan çıkarmak isterler. Ülken döneminin bu kutuplaşmasını gereksiz bulur ve birini diğerinden bağımsız düşünmenin yanlış bir gayret olduğunu dile getirir. Her an kültür değişmelerini dikkate alıp eğitimin şekillenebileceğine vurgu yapan Ülken, sosyal antropoloji ve kültürel antropoloji ile işbirliği içinde olmak gerektiğini vurgular. Her iki düşünürde eğitimin sistemleşmesinde bunların da önemli olduğunu söyledikten sonra kişiliği birey-toplum manzaralarıyla birlikte geliştirip sistemleştirmenin de daha verimli olacağını anlatır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, genel olarak yetişme tarzları bakımından, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş devresi sürecini geçiş dönemi olarak adlandıracak olursak; bu dönemin şartları içerisinde yetişen düşünürlerimizin eğitim anlayışlarının ne olduğunu tespit edip karşılaştırmalı olarak ortaya koyabilmektir. Bu noktada öncelik Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in, temel düşünce sistemleri ile eğitime yönelik görüş, eleştiri, düşünce ve önerilerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek, benzerlik ve farklılıklarını verebilmektir. Bunun yanında tarihin düşünsel birikimini ortaya koyarak geçmiş yardımıyla bugünü ve geleceği daha iyi anlamak ve bu günün eğitim sistemi üzerindeki olası etkilerini ortaya

koymak araştırmamızın amaçları arasındadır. Ayrıca çalışmanın günümüz eğitim anlayışına ışık tutabilmesi açısından; düşünürlerin eğitim anlayışlarının dayandığı felsefi düşüncelerin, eğitimi nasıl tanımladıkları ve eğitimle neyi hedeflediklerinin tespit edilerek dönemin eğitim sistemine getirdikleri eleştiri ve çözüm önerilerinin, eğitim sistemi dolayısıyla, mektepler, öğretmen ve aydınlar, öğrenciler, dersler, din ve ahlak eğitimi bağlamındaki düşüncelerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın ana amaçları yanında;

Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken' in yaşadıkları dönemin temel özellikleri, bu aydınların düşüncelerini etkileyen düşünce sistemleri ve şahıslar, düşüncelerini belirleyen fikri ortamın temel karakteristikleri, bugünün eğitim felsefesi ve günümüz eğitim programlarına katkıları, alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken' in eğitim felsefesi ve düşüncesini temellendiren kavramların bilinmesi Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki eğitim çalışmalarının hangi aşamalardan geçtiğini, Cumhuriyet devrinde yetiştirilmek istenilen neslin hangi niteliklere ve hangi paradigmaya göre yetiştirilmek istendiğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Sayıtlar

Araştırmanın üç tane sayıltısı vardır:

1. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim görüşleri arasında pek çok benzerlik olduğu gibi, bazı farklılıkların da olduğu varsayılmıştır.
2. Türk eğitim düşüncesinin gelişiminde ve eğitim felsefesinin tayininde Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in farklı açılardan katkıları olduğu varsayılmıştır.
3. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in ulaşılan eserlerinin eğitim görüşlerini açıklamak ve anlamakta yeterli olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma; Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim düşüncelerinin açıklanması, karşılaştırılması ve iki düşünürü de etkileyen önemli isimlerin açıklanması ile sınırlıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi tarihsel yönetime bağlı olarak literatür taramasıdır. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim ile ilgili görüş ve düşünceleri ilgili eserlerden taranacaktır.

Bu araştırma da, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim düşünceleri kendi kitaplarından, dergilerinden, makalelerinden ve kendileri hakkında yazılmış kitap, makale ve diğer araştırmalardan yararlanılarak 'literatür tarama ve karşılaştırma modeli' nde yapılmıştır. Tarama modelleri "geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez."¹⁰

Karasar'a göre, tarama modelleri "geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır." Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez.¹¹ Şimşek'e göre de, doküman incelemesi "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar."¹² Bu nedenle, Ankara Milli Kütüphane ve İstanbul Beyazıt Kütüphanesi süreli yayınlar, çeşitli kütüphanelerin eğitim ve tarihle ilgili bölümlerindeki eserlerden yararlanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada;

1. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in yayınlanmış eserleri,
2. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in yaşadığı dönemde yayımlanan gazete ve dergilerde yayınlanan makaleleri,
3. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken hakkında yapılan araştırma ve incelemeler,
4. Ayrıca araştırmanın konusunu teşkil eden eğitim, eğitim felsefesi, çeşitli düşünce akımları vb için çeşitli kitap, dergi ve makaleler veri olarak toplanmış ve değerlendirilmiştir.

¹⁰ Karasar N. ,*Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay., Ankara, 2009, s.77.

¹¹ Karasar N., (2009), age., s.77.

¹² Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., Ankara, 2005, s.187

İlgili Araştırmalar

Bu güne kadar Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in farklı yönlerine ve düşüncelerine ilişkin değişik alanlarda (tarih, sosyoloji, din, edebiyat vb.) pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlar arasında tarafımızdan yapılan bu araştırmanın konusu ve içeriğiyle ilgili olanlar sınırlıdır. Ancak özellikle söz konusu aydınların hayatı, eserleri ve Türk düşüncesindeki etkileri üzerine yapılan bazı kapsamlı araştırmalar ve derlemeler önemlidir. Dolayısıyla araştırmanın hazırlanmasında ve ilgili literatürün taranmasında büyük kolaylık sağlayan bu araştırmalardan bazılarını kısaca tanıtmak yerinde olacaktır:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İsmail Kara'nın editörlüğünde yapılan "*Nurettin Topçu*"¹³ isimli derleme/armağan eser Nurettin Topçu hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu eserde Nurettin Topçu'nun farklı yönleri ile ilgili kaleme alınmış 28 makaleye yer verilmiş, Topçu'nun bütün eserleri tanıtılmış ve haklarında eleştiriler yapılmıştır.
- Nurettin Topçu üzerine yapılan önemli araştırmalardan biri de siyaset bilimci Süleyman Seyfi Öğün'ün doktora çalışmasına dayanan "*Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*"¹⁴ isimli eserdir. Bu tez, Nurettin Topçu'nun siyaset ve toplum düşüncesini özgün biçimde kendi eserlerinden hareketle tahlil etmektedir.
- Fırat Mollaer'in yüksek lisans çalışmasına dayanan "*Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*"¹⁵ isimli eseri de Nurettin Topçu hakkında yapılmış önemli çalışmalardan biridir. Bu eser 263 sayfadan oluşmaktadır. Dergâh yayınları tarafından basılmıştır.
- M. Sarıtaş'ın lisans çalışmasına dayanan ve geliştirip sunduğu "*Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı*" isimli eseri Nurettin Topçu hakkında yapılmış önemli çalışmalardan biridir. Bu eser 160 sayfadan oluşmaktadır. Mesaj yayınları tarafından basılmıştır.
- Eyüp Sanay'in doktora çalışmasına dayanan "*Ordinaryüs Prof. Hilmi Ziya Ülken'in Fikirlerinin Gelişimi*" çalışma Hilmi Ziya Ülken hakkında yapılan önemli

¹³ Ed: Kara İ., *Nurettin Topçu*, KBY., Ankara, 2009.

¹⁴ Öğün S.S., *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yay., İstanbul, 1992.

¹⁵ Mollaer F., *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008.

alışmalardandır. Burada Hilmi Ziya'nın, sosyoloji, psikoloji ve felsefe ile ilgili görüşleri ele alınmıştır.

- Eyüp Sanay'in "*Hilmi Ziya lken*" eseri Hilmi Ziya lken hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu eser 103 sayfadan oluşmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından basılmıştır.
- Hilmi Ziya lken zerine yapılan önemli araştırmalardan biri de Ayhan Vergili'nin "*Hilmi Ziya Ülken Kitabı*" adlı biyografi çalışmasıdır. Bu eser 150 sayfadan oluşmaktadır. Kitabevi yayınları tarafından basılmıştır.
- Hilmi Ziya lken zerine yapılan önemli araştırmalardan bir diğeri ise Nazmi Avcı'nın "*Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya lken*" adlı eserdir. Bu eser 186 sayfadan oluşmaktadır. Dem yayınları tarafından basılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU’NUN HAYATI ve ESERLERİ

Son yıllarda Nurettin Topçu biyografisi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar tezimizde Nurettin Topçu’nun biyografisinin ortaya konmasında önemli kaynakları oluşturmaktadır. Bunlardan hatırlatılması gereken en önemli kaynak şudur:

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İsmail Kara’nın editörlüğünde yapılan “*Nurettin Topçu*”¹ isimli derleme/armağan eser Nurettin Topçu hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu eserde Nurettin Topçu’nun farklı yönleri ile ilgili kaleme alınmış 28 makaleye yer verilmiş, Topçu’nun bütün eserleri tanıtılmış ve haklarında eleştiriler yapılmıştır. Özellikle bu eser Topçu’nun hayatı ve eserlerinde bu araştırmamızın temel kaynaklarının başında yer almaktadır.

2.1.Hayati (1909-1975)

Nurettin Topçu² (İstanbul 7 Kasım 1909-10 Temmuz 1975) baba tarafından Erzurumlu Topçuzadeler ailesine mensuptur. Dedesi Osman Efendi, Erzurum’un Ruslar tarafından işgali sırasında orduda topçuluk vazifesini ifa ettiği için kendilerine bu lakap verilmiştir.³ Babası Topçuzade Ahmet Efendi, annesi ise Fatma Hanım’dır.

Erzurum ile İstanbul arasında canlı hayvan ticareti yapan babasının işleri, Birinci Dünya Savaşı’ndan olumsuz olarak etkilenmiş ve bunun üzerine önce İstanbul’da bir yazıhane tutmuş sonrada Tahtakale’de bir han satın alarak İstanbul’a yerleşmiştir. Bu süreçte Süleymaniye’de bir evde doğan⁴ Topçu’nun babası çok geçmeden harp yıllarının zorluklarına dayanamayarak iflas etmiştir.

Bezm-i Alem Valide Sultan Mektebi’nde anaokulunu okuyan Nurettin Topçu Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi’nde de ilköğretimini birincilikle tamamlamıştır.

¹ Ed: Kara İ.,*Nurettin Topçu*, KBY., Ankara, 2009.

² “Nurettin Topçu’ nun adı, ilk nüfus kayıtlarında ve elimizdeki Lise diplomasında Osman Nuri olarak geçiyor. İlk ismi dedesinin adıdır. Soyadı Kanunu çıktıktan sonraki resmi evrakta kendisi ve görevliler tarafından Nurettin Topçu, Osman Nurettin Topçu yazılmış olmasına rağmen emeklilik evrakında adı - anlamadığımız bir şekilde- tekrar Osman Nuri Topçu şekline dönüştürülmüştür. 22 Kasım 1947 tarihli resmi bir evrakta Nurettin Topçuoğlu şeklindedir. Fransızca evrakta ise babasının adına nisbetle Nurettin Ahmed olarak geçiyor”. Ed: Kara İ.,age.,(2009), s.13, 1 nolu dipnot.

³ Kara (2009), agm., s.13.

⁴ (7 İkinci Teşrin 1909) “Nüfus cüzdanındaki mahal bilgileri: Kazası: Eminönü, Nahiyesi: Küçükpazar, Mahallesi: Hoca Hamza, Sokağı: Hatap Kapısı, Hane no: 20/19, Sahife no: 50”, Kara İ., (2009), age., s.13, 2 nolu dipnot.

Reşit Paşa Numune Mektebinin hocası Osman Efendi bir gün babasına “Osman Nuri büyük adam olacak” deyince babası hayli duygulanmıştır. Topçu, bu sıralarda sakin, biraz içe dönük bir mizaca sahiptir. Küçük bir sandıkta kitap ve gazete biriktirme merakı vardır. Türkçe ve imla öğretmeni Nafiz Bey, Nurettin Topçu'nun hayatı boyunca sürecek Mehmet Âkif sevgisini ve hayranlığını uyandıracaktır.⁵Daha sonra ki yıllarda Nurettin Topçu, Rüştüyesi tahsili için Vefa İdadisi'nde başlamıştır. Lise tahsilini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamlayan Topçu, ortaöğretimi boyunca felsefeye merak salmış, Avrupa'da tahsil görebilmek için imtihanlara girmiş ve 1928 yılında yurtdışında ihtisas yapma hakkı kazanmıştır.

Fransa'ya giden Topçu, Önce Fransızca öğrenmek ve lise fark derslerini tamamlamak için Aix Lisesine kaydolmuştur. İlk yazılarını da bu yıllarda yazarak üye olduğu sosyoloji cemiyetine göndermiştir. Topçu, bu yıllarda fikrî anlamda kendisinden etkilendiği Maurice Blondel'den dersler almış, daha sonra felsefe, ahlâk ve sanat tarihi çalıştığı Strasbourg Üniversitesi'ne geçmiştir. Fransa'da öğrenci olarak bulunduğu dönemde kendinden önce Paris'e giden Ali Fuat Başgil, Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin ve Bedrettin Tuncer'le tanışmış, daha sonra bu şahıslarla özellikle Remzi Oğuz Arık ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile yakın münasebetleri ve dostlukları olmuştur. Topçu bu yıllarda tasavvuf tarihçisi ve Hallac-ı Mansur uzmanı M. Louis Massignon ile de tanışmış ve onun tasavvufu ilgili görüşlerinden etkilenmiştir. Blondel ve Massignon'un etkisiyle Topçu'nun ilgisi İslam tasavvufuna, özellikle vahdet-i vücud felsefesine kaymaya başlamıştır. Strasbourg'da gördüğü felsefe öğreniminin ardından Sorbonne'da aynı alanda doktorasını tamamlamıştır.⁶ 1930 yılında psikoloji ve estetik eğitimi, 1932 yılında felsefe, mantık ve sanat tarihi eğitimi, 1933 yılında sanat ve arkeoloji eğitimlerini almıştır. Lisansı devam ederken başladığı doktora çalışmasını ise 1934 yılında tamamlamıştır.⁷ Avrupa'ya giden öğrenciler arasında ahlak felsefesi çalışan ilk kişidir. *Conformisme et Révolte*⁸ adlı tezi Paris'te kitap halinde yayımlanmıştır.

“Fransa'dan döndükten sonra Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Bu arada H. Avni Ulaş'ın kızı Fethiye Hanım ile evlenir. Evlendiği

⁵ Kara İ., (2009), agm., s.13.

⁶ Kara İ., (2009), agm., s.14.

⁷ “Topçu, Sorbonne'da doktoraı tamamlayan ilk Türk öğrenciydi ve kendisine törende ne istediği sorulduğunda okulun gönderine Türk Bayrağı çekilmesini istedi.”

⁸ Bu eseri 1928-1934 yılları arasında bulunduğu Fransa'da yazmıştır. 1934'te sunumunu yapmıştır. Bu eser 1995'te mütercim tarafından ‘İsyân Ahlakı’ adını almıştır.

günün akşamında İzmir Erkek Lisesine tayini çıkarılır⁹“. Evliliği iki yıl sonra boşanmayla sonuçlanır. İzmir’de öğretmenliğinin dördüncü yılında dergi çıkarmaya başlamıştır. 1939 yılında yayınlanmaya başlayan derginin adı ‘*Hareket*’tir. “*Hareket*’in dördüncü sayısında yayınlanan ve Cumhuriyeti kuran kadroyu eleştirisi¹⁰” üzerine “İstanbul Vefa Lisesi’ne geçmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Denizli İsmet İnönü Lisesine felsefe öğretmeni olarak atanmıştır. Bir yıl sonra 1944 yılında lise tahsilini yaptığı İstanbul Erkek Lisesine tayin olur. 1946 ile 1955 yılları arasında tekrar Vefa Lisesi’nde çalışır. Ardından bir sene çalışacağı Haydarpaşa Lisesi’ne tayini çıkar. Son olarak mezun olduğu ve bir ara da öğretmenlik yaptığı İstanbul Erkek Lisesi’ne tekrar tayin edilir. 1974 senesinde kendi isteğiyle emekli oluncaya kadar fasılasız 18 yıl burada çalışır. Öğretmenlik hizmet süresi toplam kırk yıldır.¹¹”

Nurettin Topçu bir süre (1948-1949) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde eylemsiz doçent olarak çalışmıştır. *Bergson (Sezginin Değeri)*¹² konusunda doçentlik tezi hazırlamıştır. Fakat kendisine kadro verilmemiştir.¹³ “1961 yılında Adalet Partisi’nden Konya milletvekili adayı olmuş, fakat seçilememiştir.¹⁴” “Bunu bir yenilgi olarak değil, bilakis memnuniyetle karşılamıştır. Eğer meclise girseydi, örnek aldığı ve aynı zaman da kayınpederi Hüseyin Avni Bey¹⁵” gibi “idealist bir milletvekili olacağından, entelektüel hayatı geri planda kalacaktı. Buna da Topçu rıza gösteremezdi.¹⁶”

Nurettin Topçu, 1939 yılından itibaren yazıları ile Cumhuriyet dönemi aydınlarının önde gelenleri arasında yer almıştır. “1939-1942 *Hareket Dergisi*ndeki yazılarıyla tasavvuf ve vahdet-i vücud merkezli, milliyetçi, ruhçu ve mistik düşüncesinin felsefi temellerini araştırmıştır. Topçu, fikrî faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı, Türk

⁹ İzmir’e adeta sürgün gibi çıkarılan tayininin nedeni kendisinin naklettiğine göre şöyledir: Galatasaray Lisesi müdürü Behçet Bey, o sene yılsonu imtihanından geçmesini istediği nüfuzlu ailelerin çocuklarından altı kişilik bir öğrenci listesini Topçu’ya vermiştir. Nurettin Topçu bu teklife karşı “eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler” cevabını verir. Neticede talebelerin bir kısmı sınavdan geçemez. Müdürün menfi raporu üzerine tayini İzmir’e çıkar. Kara İ., (2009), agm., s.15.

¹⁰ *Hareket Dergisi* 1939 yılından 1975 yılına kadar yayınlanmıştır. Mayıs 1939 da dördüncü sayıda yayınlanan ve Topçu’nun sürgününe neden olan yazı *Zorba-Esir Medeniyetleri*’nde Cumhuriyeti kuran kadroyu ve cemiyetçilik fikrini eleştirmiştir. Bu yazı için bkz. Topçu N., *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s.209.

¹¹ Kara İ., (2009), agm., s.17.

¹² 1968 yılında bu eser yayınlanmıştır.

¹³ Kara İ., (2009), agm., s.20.

¹⁴ Şehsuvaroğlu L., *Nurettin Topçu*, Alternatif Yay., Ankara, 2002, s.16.

¹⁵ Hüseyin Avni Ulaş 1887’ de doğan, son Osmanlı Mebusan Meclisi ve birinci TBMM milletvekilidir.

¹⁶ Ögün S.S., “Zor Zamanlarda İlkeli Düşünmek ya da Nurettin Topçu ve Mehmet Ali Aybar”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, S.22, Bahar 1993, s.31.

Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği ve Türkiye Milliyetçiler Derneğinde sürdürür. 1939'da İzmir'de yayınına başlanan *Hareket dergisi* ile dünya görüşü mücadelesini vefatına (10 Temmuz 1975) kadar devam ettirmiştir.¹⁷

Topçu, 1947-49 Hareket Dergilerinde düşüncelerin İslami davasından ayrılmayacağını, milletle dinin iç içe kavramlar olduğunu ortaya koydu. Ancak, İslamiyet'in hamisi ve müdafî olarak görünen sahtekârlarla ve menfaatperestlerle mücadeleden de geri kalmadı. Ahlaka, aileye ve eğitime dair düşüncelerini bu dergilerde dile getirmiştir. Topçu, gerek kitaplarında gerekse dergilerinde verdiği bu düşüncelerin temeline 'insanı', 'insan sevgisini', 'ahlakı' yerleştirmiş ve bunlardan hareketle yeni bir eğitim sistemi inşa etmeyi hedeflemiştir. O, sistemin merkezine "ahlak"ı yerleştirmiş ve buradan hareketle diğer öğeleri tanımlama yoluna gitmiştir. Yalnız şu noktayı unutmamak gerekir ki ahlak, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır ki Topçu, öncelikle insanı gözlemleyerek, onun yaratılışına uygun bir sistem kurmak durumunda kalmıştır. Özellikle bu yıllarda Hareket dergilerinde dile getirdiği şey ahlakın önemi ve öğretilbilir olduğudur. Topçu, doğuştan getirdiğimiz bedeni özelliklerimizin değiştirilemeyeceğini sonradan kazandığımız yani terbiye ve egzersizlerle meydana getirdiğimiz ruha ait olanların değiştirilip yetkinleştirilebileceğini ifade etmektedir. Yani ahlak öğretilbilir bir olgudur. Bu dergilerde de ahlakın öğretilebileceğine dair bilgiler vermiştir. Topçu'nun ifadesine göre bu ahlak anlayışı en iyi ifadesini Hallac'ın En-e'l Hak "ben hakikatim" cümlesinde bulmaktadır. Bu ifade onu, bedeni olarak ölüme götürmüştür; fakat ruhu sonsuza değin yaşayacaktır.¹⁸

1952 ve 1953 yıllarındaki *Hareket Dergilerinde* Topçu, değişen toplum yapımızı dini-milli temellerde inşa etmenin gerekliliğini ortaya koydu. Batılılaşma karşısında inancımız ve onun uygulandığı tarihimizi savunurken, kapitalist ve komünist iki kamp arasında cemaatçi bir nizamın zarureti öngören 'yeni nizam'ın ana hatlarını çizdi.¹⁹ Bu yeni nizamı çizerken de temeline hareket felsefesini ve ahlak felsefesini yerleştirmiştir. Şu cümlesi bu yeni nizamda insana verdiği önemi gösterir: "Bütün hareketleriyle insan, kendini kendi dışında arıyor. Hareketi, araya belli mesafeler

¹⁷ Şehsuvaroğlu L.,(2002), age., s.13-16

¹⁸ Türkmen H., Hareket Dergisi, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, İletişim Yayınları, İstanbul, C.5, s.715.

¹⁹ Çelik M., Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye, Ülke Kitapları, İstanbul, 2000, s.8.

koyarak kendinden uzaklaşmak, düşünce, o esnada dönüp geriye bıraktığı kendine bakmaktır.²⁰”

1966 ve 1975 yılları arasındaki Hareket Dergilerinde ise, daha önceki dönemlerde ileri sürdüğü düşünceleri bütün fikir malzemesiyle yeniden ortaya koydu. İslamiyet’in, bu Allah’ın insanlar için seçtiği bu nizamın cemaatçi yönünü cesaretle belirtti. Ve din eğitiminin önemini vurgulayarak iyi bir din eğitiminin, eğitimcisinin nasıl olması gerektiğini anlattı.

Nurettin Topçu, Maurice Blondel’in hareket felsefesinden hareketle ve tasavvufi bir anlayış gözeterek Anadolu insanının felsefesini yapmaya çalışmıştır. Felsefe, din, ahlak, milliyetçilik ve sosyalizm gibi kavramlar üzerinde duran Topçu, felsefesine uygun bir biçimde eğitim ve din eğitimi konusunda fikirler üreterek idealist bir eğitim anlayışı ortaya koymuştur. Özellikle kendi döneminde eğitim zihniyeti ve uygulamalarını tenkit eden Topçu, dini ve milli bir eğitimi savunarak ve ülkemizdeki eğitim felsefesinin pragmatist yapısını reddederek onun yerine idealist bir eğitim sistemini öne sürmektedir. Din eğitimine; psikolojik, felsefi ve inanç esasları getirerek idealist bir din ve ahlak eğitimi savunmaktadır.

Nurettin Topçu, “1975 Nisanında hastalanmış, hastalığının nedeni anlaşılamamış, pankreas kanserine yakalandığı ameliyatta belli olmuştur. 10 Temmuz 1975 günü hastanede vefat etmiş, ertesi gün Fatih Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından Kozlu Kabristanına defnedilmiştir.²¹” Topçu vefatına kadar bir öğretmen ve fikir adamı olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

“Bir gönül ve ahlâk adamı olan Topçu, kalabalıktan uzak yalnız yaşamıştır. O, üstün zekâsı, muhakeme gücü ve hitabetiyle kitleleri tesiri altına alabilen müstesna bir ruh ve fikir adamıydı. Kendisini bu toprakların ıstırap çeken insanlarına adamıştı. Haysiyeti, vakarı, asla taviz vermeyen ciddiyeti ile derslikte dört başı mamur bir disiplin sağlardı. Güldüğü çok az görülmüştü. Ama tebessümleri çok anlamlıydı. Kimi zaman bir öğrencinin olmayacak bir hatasına ya da araya sıkıştırdığı abuk sabuk bir yoruma nazik bir alaycı ifadeyle gülerdi. Bütünüyle sakın bir hoşgörüyü sahipti.²²”

²⁰ Topçu N., “Kendini Bulmak”, *Hareket Dergisi*, Arı Kitabevi Matbaası, İstanbul, S.90, Şubat 1973, s.4.

²¹ Kara İ., (2009), agm., s.20.

²² Halman T.S., “Gerçek Öğretmen”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, 2006, s.385– 386.

2.2.Eserleri

2.2.1.Kitapları

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İsmail Kara'nın editörlüğünde yapılan "*Nurettin Topçu*"²³ isimli derleme/armağan eser Nurettin Topçu hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu eserde Nurettin Topçu'nun bütün eserleri tanıtılmış ve haklarında eleştiriler yapılmıştır.

1. **İsyân Ahlâkı**, (Nurettin Topçu'nun doktora tezi Conformisme et Révolte tercümesi), Çev.: Mustafa Kök, Musa Doğan, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1995, 28 s.
2. **Yarınki Türkiye**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1961, 230 s.; ilaveli 2. bs., İstanbul, Yağmur Yayınları, 1972, 352 s.; yeniden düzenlenmiş 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978, 256 s., ilaveli 4.bs, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997, 325 s.
3. **Ahlâk Nizâmı**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1961, 112 s. ilaveli 2. baskı, İstanbul, Hareket Yayınları, 1970, 226 s.; ilaveli 3.baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997, 304 s.
4. **Türkiye'nin Maarif Davası**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1960, 80 s.; ilaveli 2. baskı, İstanbul Hareket Yayınları, 1970, 141 s.; ilaveli 3.baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, 187 s.
5. **Var olmak**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1965, 94 s.; ilaveli 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1997, 134 s.
6. **İslâm ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1969, 73 s.; ilaveli 2. Baskı, İstanbul, Hareket Yayınları, 1974, 92 s. ilaveli 3. Baskı(Mevlana ve Tasavvuf'la birlikte), İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 109 s.
7. **İrâdenin Davası/Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1968, 78 s.; ilaveli 2.baskı, İstanbul, Hareket Yayınları, 1974, 85 s.; ilaveli 3. baskı (Devlet ve Demokrasi ile birlikte), İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 109 s.

²³ Ed: Kara İ.,(2009), agm., s.130-132.

8. **Bergson**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1968, 116 s.; 2.bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 136 s.
9. **Büyük Fetih**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1962, 59 s.; ilaveli 2. Baskı, İstanbul, Hareket Yayınları, 1968, 74 s.; ilaveli 3. baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 95 s.
10. **Kültür ve Medeniyet**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1970, 99 s.; ilaveli 2.baskı, İstanbul, Dergâh yayınları, 1998, 202 s.
11. **Mehmet Âkif**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1970, 176 s.; genişletilmiş 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 95 s.
12. **Varoluşçuluk Felsefesi/Hareket Felsefesi**, P.Foulqui'den derleyen: Nurettin Topçu, İstanbul, Hareket Yayınları, 1973 (Daha sonra “Hareket Felsefesi” makalesiyle birlikte Varoluşçuluk Felsefesi-Hareket Felsefesi adıyla yayınlanmıştır.), 57 s.
13. **Millet Mistikleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001, 111 s.
14. **Amerikan Mektupları - Düşünen Adam Aramızda**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004, 94 s.
15. **Felsefe**, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1952, 89 s.; 1959, 1964, 1968, 1971, 1973,1983 baskıları da mevcut; 10.bs., İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984. Son baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002, 132s.
16. **Sosyoloji**; Toplumbilim: Sosyoloji adıyla İstanbul, Üçler Matbaası, 1948, 140 s. İstanbul, Kurtulmuş matbaası, 1952,144 s.; 1950, 1961, 1963, 1968, 1971, 1973, 1975 baskıları da mevcut; 14.baskı, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1984. son baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları,2001,198 s.
17. **Mantık**, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1955, 79 s.; 1962, 1966, 1971, 1972, 1973 baskıları da var; 8. bs., İstanbul, İnkılap ve Anka Kitabevi, 1984. Son baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001, 95 s.
18. **Psikoloji**; Ruhbilim adıyla, İstanbul, Üçler Basımevi,1949, 174 s., 1954, 1959, (İstanbul Kurtulmuş Matbaası, 159 s.), 1962, 1965 baskıları da mevcut; 6.bs. 1965, son baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2003, s.210
19. **Ahlâk**, Orta 3, , İstanbul, Fatih Yayınları, 1975, 112 s.
20. **Ahlâk**, Lise 1, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1976, 79 s.; Lise 2, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1976, 79 s.; İkisi bir arada, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, 205 s.

21. **Taşralı** (hikayeler), İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1959, 262 s.; İlaveli 2. bs, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, 306 s.
22. **Reha**(Roman), İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008/a, 152 s.

Bunların dışında ayrıca başlangıçta kitapçık halinde yazılmış sonradan diğer kitaplarında birer bölüm oluşturmuş eserleri de bulunmaktadır:

1. **İnkılap-İrtica**, Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yayınları, 1951, 4 s. Komünizme karşı mücadele dergisinin 1 Nisan 1951 tarihli 17. sayısında yayınlanan bu kitapçık, daha sonra *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. baskısına girmiştir. İstanbul, Dergâh Yayınları s.192-197
2. **Çanakkale**, İstanbul, Komünizme karşı mücadele derneği yayınları,1952, 4 s. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin 1 Nisan 1952 tarihli 33. sayısı ile 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952 tarihli Hür Adam'da yayınlanan bu broşür, 18 Mart 1952 akşamı Teknik okul talebe birliği tarafından Eminönü Halkevinde tertip edilen Çanakkale Zaferi'ni anma toplantısındaki konuşmadır. Daha sonra *Büyük Fetih* kitabının 1998'de yapılan 3. baskısına girmiştir. İstanbul Dergâh Yayınları, s.85-90
3. **Din ile Kinin mücadelesi**, Ankara, Arı basımevi, (1952), 4 s. 22 Kasım 1952'de vuku bulan Malatya hadisesi üzerine Hareket Dergisi adına neşredilen bu broşür *Devlet ve Demokrasi* kitabının 1998'de yapılan 2. basımının eklerine girmiştir. İstanbul, Dergâh Yayınları, s.209-214.
4. **Son Hadiseler ve Biz**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 9 Ocak 1953, 4 s. (Malatya hadisesi üzerine dernek adına beyanname, imzasız); *Devlet ve Demokrasi* /2
5. **Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1955, 23 s.; 2.bs, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1959, 24 s.; daha sonra ilk baskısı 1970'te yayınlanan *Kültür ve Medeniyet* kitabı içerisinde yer alacaktır.
6. **Şehit**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1959, 15 s. Broşürün 16-32. sayfaları Milliyetçiler derneğinin faaliyetlerinin dökümüdür. (Kore şehitleri için kaleme alınan bu broşür metni önce Komünizme Karşı Mücadele dergisinin 11,12,13 sayılarında Ocak-Şubat 1951 aylarında yayınlandı. Daha sonra ikinci baskıdan itibaren *Yarınki Türkiye* kitabına girdi.)

7. **Kominizm Karşısında Yeni Nizam**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1960, 83 s., 18 yazıdan oluşan eser, daha sonra 2. baskısı, 1970'te yapılan *Ahlâk Nizamı*'na dahil olacaktır.
8. **Milliyetçiliğin Esasları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978, 279 s.(N.Topçu'nun vefatından sonra makalelerini yeni bir sistematığe göre yayınlama düşüncesiyle ortaya çıkmış eserlerden biridir).

2.2.2.Makaleleri

Çok yönlü bir fikir adamı olan Nurettin Topçu birçok konuyla ilgili makale kaleme almıştır. Bu makaleler *Fikir ve Sanatta Hareket*, *Türk Ruhu*, *İslam Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *Büyük Doğu*, *Tohum*, *Düşünen Adam*, *Yaprak*, *Çağrı* gibi dergilerde yayınlanmıştır. Bu makalelerinin çoğu yukarıda adı geçen kitaplarında da yer almaktadır.

Makaleleri ise şunlardır ²⁴:

1. “Rönesans Hareketleri”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:1, Şubat 1939.
2. “Hareket Felsefesi”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:1, Şubat 1939.
3. “Asrımızın Hareket Adamları”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:2, Mart 1939.
4. “Vatandaş Ahlâkı”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:2, Mart 1939.
5. “İçtimai Sınıflar”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:2, Mart 1939.
6. “Siyaset ve Mesuliyet; Vazife Adamı-Kalb Adamı”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:3, Nisan 1939.
7. “İçtimai Sınıflar”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:3, Nisan 1939.
8. “Bizde Milliyet Hareketleri”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:3, Nisan 1939; Yarınki Türkiye.
9. “Namus”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:3, Nisan 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla).
10. “His Estetiği”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:3, Nisan 1939 (J. Selong hülase tercüme).
11. “Zorba - Esir Medeniyetleri”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:4, Mayıs 1939.
12. “Çalgıcılar”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:4, Mayıs 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla).
13. “Benliğimiz”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:4, Mayıs 1939.
14. “Bir İzah”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:4, Mayıs 1939.

²⁴ Kara İ.,agm., s.133-164.

15. “Mabet ve Tabiat”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:5, Haziran 1939.
16. “Neslimizin Tarihi”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:6, İlkteşrîn(Ekim) 1939.
17. “Muallim”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:6, İlkteşrîn(Ekim)1939
18. “Yemin ve Şahit”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:6, İlkteşrîn(Ekim)1939. (Nizam Ahmed müstearıyla)
19. “Müzik ve Resim”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:6, İlkteşrîn(Ekim)1939.(A. Elder'den Tercüme)
20. “İki Mezar”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:7, İkinci teşrîn (Kasım) 1939.
21. “Sanatkâr”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:7, İkinci teşrîn (Kasım) 1939.
22. “Hakikat Dini”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:8 İlkânun (Aralık) 1942.
23. “Avrupa”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:9, Şubat 1943; *Türk Ruhu*, sayı:9. 30 Mayıs 1958.
24. “Mehmet Âkif”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:9, Şubat 1943.
25. “Okulda Ahlâk”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:10, Mart 1943.
26. “Hakikat Düşmanı Üç Felsefe: Pozitivizm-Pragmatizm-Sosyolojizm”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:11, Nisan 1943
27. “Hakikat Düşmanı Üç Felsefe”, *Türk Ruhu*, Sayı:3, 18 Nisan “Pozitivizm, Pragmatizm ve Sosyolojizm”, *Türk Ruhu*, sayı:4, 25 Nisan 1958.
28. “Orta Öğretim”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:11, Nisan 1943; *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı; 15 Mart 1952.
29. “Millet ve Milliyet”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:12, Mayıs 1943; Tanrıdağ, sayı:1, 5 Kasım 1950. *Türk Ruhu*, Sayı:11, 13 Haziran 1958.
30. “Lise Dersleri”, *Hareket*, Cilt:I, Sayı:12, Mayıs 1943.
31. “Ahlâk Nizamı”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:1,Mart 1947; Son havadis, 6 Nisan 1961.
32. “İradenin Dâvası”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:2, Nisan 1947.
33. “Roden'in Sanatı”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:3, Mayıs 1947.
34. “İnsanda İrade”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:4, Haziran 1947.
35. “Mukaddes Kurbanlar”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:6, Ağustos 1947.
36. “Senirkent Belediye Başkanına Açık Mektup”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:7,Eylül 1947.
37. “İlâhî Resmî Geçit”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:9, Kasım 1947.
38. “Mehmet Âkif”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:10, Aralık 1947.
39. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:11, Ocak 1948.
40. “Türkiye'de Komünistlik”, *Bizim Türkiye*, Sayı:1, 3 Mart 1948.

41. “İki Sanat İki Ahlâk”, *Bizim Türkiye*, Sayı:7, 3 Mart 1948; “Asrın Dini Müslümanlık”, 1/12-13, Nisan-Mayıs 1962.
42. “Üç Kanlı Parti”, *Bizim Türkiye*, Sayı:2.10 Mart 1948.
43. “Hüseyin Avni ve Türk Demokrasisi”, *Bizim Türkiye*, Sayı:4. 24 Mart 1948.
44. “Amerikan Mektupları II”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:12, Şubat 1948.
45. “Hüseyin Avni” *Hareket*, Cilt:II, Sayı:13, Mart 1948 ve Cilt:II, Sayı:14, Nisan 1948; Muammer Çelik (haz.), Hüseyin Avni Ulaş, İstanbul 1996.
46. “Düşman Piyesi Hakkında Ahlâk Doçenti Nurettin Topçu'nun Fikirleri”, *Tasvir*, 13 Nisan 1948.
47. “Siyasî Partiler-I”, *Bizim Türkiye*, Sayı:6, Nisan 1948.
48. “Millette İrade”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:15, Mayıs 1948.
49. “Millet Ruhu ve Millî Mukaddesat”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:16, Haziran 1948.
50. “Millette İrade Sefaletleri”. *Hareket*, Cilt:II, Sayı:17, Temmuz 1948.
51. “Millette İzzetinefis ve Siyaset”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:18, Ağustos 1948.
52. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:18, Ağustos 1948.
53. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:19, Eylül 1948.
54. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:20, Ekim 1948.
55. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:21, Kasım 1948.
56. “Devlette İrade”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:21, Kasım 1948.
57. “Devlette Hâkimiyet ve Mesuliyet İradesi”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:22, Aralık 1948.
58. “Hâkimiyet ve Demokrasi”, *Hareket* Cilt:II, Sayı:23. Ocak 1949.
59. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:23, Ocak 1949.
60. “Hüseyin Avni'siz Bir Yıl”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:24, Şubat 1949; Muammer Çelik (haz.), Hüseyin Avni Ulaş; Millet Mistikleri.
61. “Sanatta İrade”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:25, Mart 1949.
62. “Dinde İrade”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:26. Nisan 1949.
63. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:26, Nisan 1949.
64. “İsyan Ahlâkı”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:27, Mayıs 1949; *Serdengeçti*, Sayı:6. Mayıs 1949; İradenin Davası.
65. “Amerikan Mektupları”, *Hareket*, Cilt:II, Sayı:27, Mayıs 1949.
66. “Eğitime Dair Nurettin Topçu'nun Düşünceleri”, *Tasvir*, 21 Temmuz 1949.
67. “Lise Programları”, *Yeni Bilgi*, III/28, 1 Ağustos 1949.

68. “Salahaddin Köseoğlu”, *Büyük Doğu*, Sayı:2. 21 Ekim 1949; *Volkan*, Sayı:11, 27 Ekim 1951;
69. “Komünizmin Mesuliyeti”, *Bizim Türkiye*, Sayı:6, 15 Mayıs 1950.
70. “Millet ve Komünizm”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:1, 1 Ağustos 1950; *Yeni İstiklâl*, 7 Haziran 1961.
71. “Komünizmin Kaynakları”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:2, 15 Ağustos 1950.
72. “Din ve Komünizm”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:3, 30 Ağustos 1950.
73. “İnsan ve İç Gözlemi”, *Bizim Türkiye*, Sayı:8, 15 Eylül 1950.
74. “Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:4, 1 Eylül 1950.
75. “Komünizm Karşısında Üniversitemiz”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:5, 1 Ekim 1950.
76. “Üniversitenin Mesuliyeti”. *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:6, 15 Ekim 1950.
77. “Üniversite Meselesi”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:7, 1 Kasım 1950.
78. “Millet ve Milliyet”, *Tanrıdağ*, Sayı:1, 5 Kasım 1950; *Türk Ruhu*, Sayı:II, 13 Haziran 1958.
79. “Adam Olmak, Paşa Olmak”, *Bizim Türkiye*, Sayı:10, 15 Kasım 1950.
80. “Sosyalizm ve Şekilleri”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:8, 15 Kasım 1950.
81. “Komünizm”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:9, 1 Aralık 1950.
82. “Komünizm ve İdeal”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:10, 15 Aralık 1950; *Yeni İstiklâl*, 10 Mayıs 1961; *Köylünün Sesi*, VII/62. Temmuz 1971.
83. “Şehit”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:II, 1 Ocak 1951; Sayı:12, 15 Ocak 1951, Sayı:13, 1 Şubat 1951.
84. “Komünizm ve İrade”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:II, 10 Ocak 1951.
85. “Diyalektik Materyalizm”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:12, 15 Ocak 1951.
86. “Komünizmin Tatbikatı-Bolşeviklik”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:13, 1 Şubat 1951.
87. “İnsan”, *Bizim Türkiye*, Sayı:12, 15 Şubat 1951.
88. “Komünizm ve Tarihî Maddecilik”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:14, 15 Şubat 1951.
89. “Komünizmin Dünyası”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:15, 1 Mart 1951.
90. “Komünizmin Akıbeti”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:16, 15 Mart 1951.

91. “İnkılâp-İrtica”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:17, 1 Nisan 1951; *İslâm Dünyası*, Sayı:16, 12 Temmuz 1952; *Hürsüz* (Erzurum), 31 Mart, 1 ve 2 Nisan 1959.
92. “Komünizm Karşısında Yeni Bir Nizam İdeali”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:18, 15 Nisan 1951; *Yeni İstiklâl*, 3 Mayıs 1961.
93. “İnkılâp - İrtica”, *Ehl-i Sünnet*, Sayı:98, 8 Mayıs 1951.
94. “Anarşizme Karşı Ahlâk Nizâmı”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:19, 1 Mayıs 1951.
95. “Maddeyi idare eden ruh”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:20, 15 Mayıs 1951; *Yeni İstiklâl*, 1 Şubat 1961 ve 19 Nisan 1961; *Sebilürreşad*. XIII/320, Nisan 1961.
96. “Devlet ve Şahsiyet”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:21, 1 Haziran 1951.
97. “Ahlâk Davamız”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:21, 1 Haziran 1951.
98. “Anarşist ve Hareket Adamı”, *Savaş*, Sayı:4, 8 Haziran 1951; *Hareket*. III/33, Eylül 1968.
99. “Eşitlik Davası”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:22, 15 Haziran 1951.
100. “İstismarı Kaldıran Adalet”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:23, 15 Temmuz 1951.
101. “Aradığımız Nizam”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:24, 15 Ağustos 1951.
102. “Salâhaddin Köseoğlu”, *Volkan*, Sayı:11, 27 Ekim 1951.
103. “Yeni Nizamın Ana Hatları”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:27, 1 Ocak 1952.
104. “Milli Eğitimde İlköğretim”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:28, 15 Ocak 1952.
105. “Komünizme Karşı Dinler Birleşmeli”, *Son saat*, 17 Ocak 1952.
106. “İsyân Ahlâkı ve Neticeleri”, *Son saat*, 23 Ocak 1952.
107. “Gazeteler”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:29, 1 Şubat 1952.
108. “Gazete”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:30, 15 Şubat 1952.
109. “Yine Gazete”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:31, 1 Mart 1952.
110. “Orta Öğretim”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:32, 15 Mart 1952.
111. “Fatih Sultan Mehmet Han Konuşuyor”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Yıl: 2, Sayı:33, 1 Nisan 1952.
112. “Çanakkale”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:33, 1 Nisan 1952; *Hür Adam*, 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952.

113. “Mektep”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:34, 15 Nisan 1952; *İslâm Dünyası*, Sayı:17, 18 Temmuz 1957.
114. “Üniversite”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:35, 1 Mayıs 1952; *Hürsöz* (Erzurum), 28 Ocak 1959.
115. “Din Hayatı”, *Komünizme Karşı Mücadele*, Sayı:36, 15 Mayıs 1952 ve Sayı:37, 1 Haziran 1952.
116. “İnkılâp-İrtica”, *İslâm Dünyası*, Sayı:16, 12 Temmuz 1952.
117. “Vatandaş Ahlâkı”, *Serdengeçti*, Sayı:19-20, Ekim-Kasım 1952.
118. “Mesuliyet Hareketi”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:1, Aralık 1952.
119. “Tasralı” (hikâye), *Hareket*, Cilt:III, Sayı:1, Aralık 1952; Sayı:2, Ocak 1953; III Sayı:3, Şubat 1953.
120. “Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyeti'nin Kuruluşunu Beklerken”, *Hareket*, III/1, Aralık 1952.
121. “Şahsiyet”, *Hareket*, III/2, Ocak 1953; *Sebilürreşad*, XII/300, Aralık 1959; *Türk Yurdu*, V/4, Nisan 1966.
122. “Yıldırım'ın Huzurunda”, (hikâye), *Hareket*, Cilt:III, Sayı:2, Ocak 1953; *Tek Yol*, Sayı:27, Temmuz 1973.
123. “Din Hayatı”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:3, Şubat 1953.
124. “İnkılâbımız”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:3, Şubat 1953.
125. “Sanat ve Umumi Neşriyat”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:4, Mart 1953; *Yaprak*, Sayı:9, 15 Temmuz 1963.
126. “Yeryüzünün Yarınki Manzarası”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:4, Mart 1953.
127. “Aklın Saltanatı”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:5, Nisan 1953; *Sebilürresad*, XIII/307, Nisan 1960.
128. “Adalet davası”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:5, Nisan 1953.
129. “Mukavele ve mülkiyet”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:6, Mayıs 1953.
130. “Geleceğin Masalı 1-Mahşer”, (hikâye), *Hareket*, Cilt:III, Sayı:6, Haziran 1953.
131. “Tıbbiyeli”, (hikâye), *Hareket*, Cilt:III, Sayı:6, Mayıs 1953; III, Sayı:7, Haziran 1953.
132. “İlerilik-Gerilik”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:7, Mayıs 1953.
133. “Geleceğin Masalı 2-Büyük Mahkeme”, (hikâye), *Hareket*, Cilt:III, Sayı:7, Haziran 1953.
134. “Büyük Atamız Fatih”, *Hareket*, Cilt:III, Sayı:7, Haziran 1953.

135. "Maaş Miras ve Kazanç Çeşitleri", *Hareket*, Cilt:III, Sayı:7, Haziran 1953.
136. "Millet Mistiği", *Sanat-Edebiyat Dergisi*, Sayı:7, Mayıs; Millet Mistikleri.
137. "Fatih'in Şahsiyeti", *Sebilürreşad*, IX/203, Ağustos 1955.
138. "Din ve Laiklik", *Türk Düşüncesi*, IV/21, 1 Ağustos 1955.
139. "Din Psikolojisi", *İslâm*, Sayı:1-7, Nisan-Kasım 1956.
140. "Maarif Dâvamız", 13 Mayıs 1957'de; *Büyük Doğu*, Sayı:25-32, 25 Ağustos 1959.
141. "Fatih ve Biz", 29.5.1957'de Milliyetçiler Derneği'nin Fetih toplantısında yapılan konuşma.
142. "Mektep", *İslâm Dünyası*, Sayı:17, 18 Temmuz 1957.
143. "Üniversitenin Mesuliyeti", *Fetih*, Sayı:10, 6 Aralık 1957.
144. "Mehmet Âkîf'in İsyanı", *Sebilürreşad*, XI/258, Aralık 1957.
145. "Fikir Kuvveti", *Türk Ruhu*, Sayı:1, 15 Aralık 1957; *Büyük Doğu*, Sayı:33, 16 Ekim 1959.
146. "Dinde Reform", *Türk Düşüncesi*, X/52-1, 1958, 1959; "İslâm'da Reform Söz Konusu Olamaz" başlığıyla, *Yeni İstiklâl*, 11 Ekim 1963.
147. "Liselerde Din Dersleri", *Sebilürreşad*, XI/264, Mart 1958.
148. "Hakikat Düşmanı Üç Felsefe". *Türk Ruhu*. Sayı:3, 18 Nisan 1958 ve "Pozitivizm, Pragmatizm ve Sosyolojizm", *Türk Ruhu*, Sayı:4, 25 Nisan 1958.
149. "Hüseyin Avni Ulaş", *Türk Ruhu*, Sayı:5, 2 Mayıs 1958.
150. "Ebedî Fetih", *Gurbet*, Sayı:3, 15 Mayıs 1965; *Büyük Fetih*.
151. "Avrupa", *Türk Ruhu*, Sayı:9, 30 Mayıs 1958.
152. "Millet ve Milliyet", *Türk Ruhu*, Sayı:11. 13 Haziran 1958.
153. "Hüseyin Avni Ulaş'ın Şahsiyeti", Birinci Devre Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş kitabı içinde. İstanbul 1958.
154. "Üniversite", *Hürsöz* (Erzurum), 28 Ocak 1959; *Ahlâk Nizamı*.
155. "Beklenen Nizam", *Türk Yurdu*, 1/1. Mart 1959.
156. "Komünizm ve Tarihî Maddecilik", *Hürsöz* (Erzurum), 5 Mart 1959.
157. "Memuriyet Hayatı", (hikâye), *Büyük Doğu*, Sayı:2. 13 Mart 1959.
158. "Egzistansiyalizm Nedir?", *Büyük Doğu*, Sayı:4. 27 Mart 1959.
159. "İnkılap - İrtica", *Hürsöz* (Erzurum), 31 Mart, 1 ve 2 Nisan 1959.
160. "Yarınki Kuvvet", *Türk Yurdu*, 1/2. Nisan 1959.
161. "Son Nesil", *Türk Yurdu*, 1/3. Mayıs 1959.
162. "Gazete", *Hürsöz* (Erzurum), 1 ve 2 Mayıs 1959; *Ahlâk Nizamı*.

163. “Yine Gazete”, *Hürsöz* (Erzurum), 3 ve 4 Mayıs 1959; Ahlâk Nizamı.
164. “Mukadderatımızın Tohumları”, *Türk Yurdu*, 1/4, Haziran 1959; Yarınki Türkiye.
165. “İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı:19, 10 Temmuz 1959; Kültür Ve Medeniyet.
166. “Yine İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı:20, 17 Temmuz 1959.
167. “Vatan Haritası”, *Türk Yurdu*, 1/6, Ağustos 1959.
168. “Fikir Kuvveti”, *Büyük Doğu*, Sayı:33, 16 Ekim 1959; *Yeni İstiklâl*, 4 Ocak 1961.
169. “Üniversite”, *Türk Yurdu*, 1/9, Aralık 1959.
170. “Şahsiyet”, *Sebilürreşad*, XII/300, Aralık 1959.
171. “Sıladan Mektuplar”, *Yeşil Nur*, 4 Mart 1960.
172. “Bizde Rönesans”, *Türk Yurdu*, Sayı:1/10, Ocak 1960.
173. “Mehmed Âkif 'in Büyük Eseri”, *Hilal*, Sayı:12, Ocak 1960.
174. “Maddî Kalkınma Plânı”, *Türk Yurdu*, 1/11, Subat 1960
175. “Aklın Saltanatı”, *Sebilürreşad*, XIII/ 307, Nisan 1960.
176. “Manevî Kalkınma”, *Türk Yurdu*, II/1, Nisan 1960.
177. “Ruh Kuvveti”, *Havadis*, 9 Mayıs 1960.
178. “Millî Kültürümüz ve Garplılaşıma Meselesi”, *Türk Yurdu*, 11/3, Haziran 1960.
179. “Manevi Kurtuluşun Yolu”, *Havadis*, 5 Eylül 1960.
180. “Fikir Kuvveti”. *Yeni İstiklâl*, 4 Ocak 1961; Kültür Ve Medeniyet/2.
181. “Var Olmak”, *Düşünen Adam*, 1/1, 5 Ocak 1961.
182. “İnanmak ve Sevmek”, *Düşünen Adam*, 1/2, 12 Ocak 1961.
183. “Maddeyi İdare Eden Ruh”, *Yeni İstiklâl*, 1 Şubat 1961 ve 19 Nisan 1961.
184. “Düşünmek”, *Düşünen Adam*, 1/5, 3 Şubat 1961; *Yeni İstiklâl*. 26 Ağustos 1964.
185. “Gazete Hasreti”, *Yeni İstiklâl*, 8 Şubat 1961.
186. “Bilmek”, *Düşünen Adam*, 1/6. 10 Şubat 196.
187. “Yine Gazete”, *Yeni İstiklâl*, 15 Şubat 1961.
188. “Gerçeği Bilmek”, *Düşünen Adam*, 1/7, 17 Şubat 1961.
189. “Günah”, *Düşünen Adam*, 1/10, 10 Mart 1961.
190. “Affediliş”, *Düşünen Adam*, 1/11, 17 Mart 1961.
191. “Maddeyi İdare Eden Ruh”, *Sebilürreşad*, XIII/320, Nisan 1961.
192. “Ahlâk Nizamı”, *Son Havadis*, 6 Nisan 1961.
193. “Benlik”, *Düşünen Adam*, 1/14. 7 Nisan 1961.
194. “Kuvvet”, *Düşünen Adam*, 1/16. 19 Nisan 1961.
195. “Milli Birlik Davasının Kahramanları”, *Son Havadis*, 22 Nisan 1961.

196. “Zafer”, *Düşünen Adam*, 1/17, 26 Nisan 1961.
197. “Bizim zaferimiz”, *Büyük Gazete*, Sayı:29, 9 Kasım 1976.
198. “Komünizm Karşısında Yeni Bir Nizam İdeali”, *Yeni İstiklâl*, 3 Mayıs 1961.
199. “Komünizm ve İdeal”, *Yeni İstiklâl*, 10 Mayıs 1961.
200. “Ruh Cephesinde Anadolu'nun Kurtuluş Savaşı”, *Yeni İstiklâl*, 8 Kasım 1961.
201. “Hürriyet”, *Düşünen Adam*, 1/20, 17 Mayıs 1961.
202. “Çile”, *Düşünen Adam*, 1/19, 19 Mayıs 1961.
203. “Yalan”, *Düşünen Adam*, 1/21, 24 Mayıs 1961; daha geniş hali, *Yeni İstiklâl*, 23 Eylül 1961.
204. “Millet ve Komünizm”, *Yeni İstiklâl*, 7 Haziran 1961.
205. “Peyami Safa”nın Arkasından Kimler Ne Dediler?”, *Son Havadis*, 17 Haziran 1961.
206. “Siyasî Terbiye”, *Son Havadis*, 8 Ekim 1961.
207. “Demokrasi Ahlâkı”, *Son Havadis*, 10 Ekim 1961.
208. “Ruh Cephesinde Anadolu'nun Kurtuluş Savaşı”, *Yeni İstiklâl*, 8 Kasım 1961.
209. “Sanatta ve Duyušta Kendimize Dönmek”, *Yeni İstiklâl*, 18 Kasım 1961.
210. “Gençliğin Buhranları”, *Yeni İstiklâl*, 24 Kasım 1961.
211. “Milliyet ve Mukaddesat Düşmanlarına Rağmen Mazimizi Unutmayacağız”, *Yeni İstiklâl*, 1 Aralık 1961; *Fetih*, Sayı:59, 2 Mayıs 1964.
212. “Anadolu Türkünün Seciyesi”, *Yeni İstiklâl*, 9 Aralık 1961.
213. “Felsefe ve Cemiyet”, *Yeni İstiklâl*, 22 Aralık 1961.
214. “Celal Hoca-İlmî ve Ahlâkî Şahsiyeti”, *Yeni İstiklâl*, 21 Ocak 1962.
215. “İki Dünya Dâvası”, *Asrın Dini Müslümanlık*, 1/11, Mart 1962; *Hürsöz* (Erzurum), 29 ve 30 Nisan 1962.
216. “Vicdan Muhakemesi”, *Yeni İstiklâl*, 11 Nisan 1962.
217. “Facianın Mesulleri”, *Yeni İstiklâl*, 25 Nisan 1962.
218. “İki Sanat İki Ahlâk”, *Asrın Dini Müslümanlık*, 1/12–13, Nisan-Mayıs 1962.
219. “Şehit Ecdadını Tahkire Giden Kafileye Açık Mektup”, *Yeni İstiklâl*, 2 Mayıs 1962.
220. “Şahsiyetin İkileşmesi”, *Yeni İstiklâl*, 9 Mayıs 1962.
221. “Mehmet Âkif: Hayatı-Eserleri”, *Yeni İstiklâl*, 23 Mayıs 1962.
222. “Sanatta Samimiyetsizlik”, *Yeni İstiklâl*, 30 Mayıs 1962.
223. “Fatih'in Büyük Mirası”, *Yeni İstiklâl*, 6 Haziran 1962.

224. "Eichmann'ın İdamı", *Yeni İstiklâl*, 13 Haziran 1962.
225. "Komünizme Karşı Hristiyan Alemiyle El Ele Vermeliyiz", *Şule*, Sayı:2, Haziran 1962; Ahlâk Nizamı.
226. "Mehmet Âkif-Hayatı ve Eserleri", *Sebilürreşad*, XIX/337, Haziran 1962.
227. "Paskal Ağlıyor", *Şule*, Sayı:3, Ağustos 1962.
228. "İnanmak ve Sevmek", *Hürsöz* (Erzurum), 20 Ağustos 1962.
229. "Var Olmak", *Hürsöz* (Erzurum), 24 ve 25 Ağustos 1962.
230. "Manevî Kalkınma", *Hürsöz* (Erzurum), 5 Eylül 1962.
231. "Gümüş Tül". *Yeni İstiklâl*, 12 Eylül 1962.
232. "Çocuklar", *Şule*, Sayı:4, Ekim 1962; Var Olmak.
233. "İzdirabın Allah'a Yolu", *Yeni İstiklâl*, 30 Ekim 1962.
234. "Göz yaşları", *Yeni İstiklâl*, 24 Ekim 1962: Var Olmak.
235. "Milliyetçiliğimizin Esasları", *Yeni İstiklâl*, 7 Kasım 1962, 14 Kasım 1962
236. "Yunus Emre", *Yeni İstanbul*, 20 Kasım 1962.
237. "Kendim Yaptım", *Şule*, Sayı:5, Aralık 1962; Var Olmak.
238. "Anarşizme Karşı Ahlâk Nizâmı", *Yeni İstiklâl*, 6 Aralık 1962.
239. "Milliyetçi Sosyalizm", *Yeni İstiklâl*, 12 Aralık 1962.
240. "Ruhçu sosyalizm", *Yeni İstiklâl*, 19 Aralık 1962.
241. "Milliyetçiliğimizin karşısında komünizm". *Yeni istiklâl*, 26 Aralık 1962.
242. "Mevlâna Celâleddin-i Rumî", *Yeni İstiklâl*, 30 Aralık 1962.
243. "Hürriyet kahramanı Mehmet Âkif", *Yeni İstiklâl*, 2 Ocak 1963
244. "Yine gazetecilik", *Yeni İstiklâl*, 25 Ocak 1963
245. "Cemiyeti yoğuracak ruh", *Şule*, Sayı:6, Şubat 1963; *Yeni istiklâl*, 20 Şubat 1962.
246. "Mevlâna", *Çağrı*, Sayı:61, Şubat 1963.
247. "Hz. Peygamber'in Savaşları" (Muhammed Hamdullah'ın kitabı üzerine). ", *Yeni İstiklâl*, 18 Mart 1963.
248. "Hörmet", *Hürsöz* (Erzurum). 23 Mart 1963.
249. "Hakikate Giden Yol", *Şule*, Sayı:7, Nisan 1963.
250. "Düşüncenin Derinlikleri", *Şule*, Sayı:8, Temmuz 1963.
251. "Rahmet Kapısı", *Şule*, Sayı:8, Temmuz 1963.
252. "Neslimizin âtisi", *Yeni İstiklâl*, 10 Temmuz 1963.
253. "Güzel Sanatlarımıza Toplu Bir Bakış", *Yaprak*, Sayı:9, 15 Temmuz 1963.
254. "Bizde Rönesans", *Hürsöz* (Erzurum), 3-5 Ağustos 1963.

255. “Boş Tabut” (hikâye), *Eğin*, 14 Ağustos 1963.
256. “Dağa İnen Nur” (hikâye), *Eğin*, 3 Eylül 1963.
257. “Rönesansımız”, *Tohum*, Sayı:1, Ekim 1963.
258. “İslâm’da Reform Söz Konusu Olamaz”, *Yeni İstiklâl*, 11 Ekim 1963.
259. “İnsan”, *Türk Yurdu*, III/7, Aralık 1963.
260. “Safahat’ın Felsefesi”, *Tohum*, 1/4, 5-6, Ocak, Şubat. Mart 1964.
261. “Mevlâna”, *Tohum*, 1/4, Ocak 1964.
262. “Damlalar”, *Tohum*, 1/7, Nisan 1964.
263. “Küçük Ağa”, *Tohum*, 1/8, Mayıs 1964.
264. “Millet ve Mukaddesat Düşmanlarına Rağmen Mazimizi Unutmayacağız”, *Fetih*, Sayı:59, 2 Mayıs 1964.
265. “Düşünmek”, *Yeni İstiklâl*, 26 Ağustos 1964.
266. “Komünizmin Kaynakları”, *Düşünen Adam*, Sayı:1, 11 Eylül 1964 ve Sayı:2, 18 Eylül 1964.
267. “Gazete”, *Yeni İstiklâl*, 16 Eylül 1964.
268. “Yalan”, *Yeni İstiklâl*, 23 Eylül 1964.
269. “Var Olmak”, *Yeni İstiklâl*, 14 Ekim 1964.
270. “Düşünen adam aranızda”, *Düşünen Adam*, Sayı:2, 18 Eylül 1964.
271. “Komünizm ve kâinatımız”, *Düşünen Adam*, Sayı:3, 24 Eylül 1964.
272. “Düşünen Adam Yolda”, *Düşünen Adam*, Sayı:4, 2 Ekim 1964; Amerikan Mektupları.
273. “Düşünen Adam Gene Yollarda”, *Düşünen Adam*, Sayı:6, 15 Ekim 1964.
274. “Düşünen Adam İşsizler Arasında”, *Düşünen Adam*, Sayı:8, 29 Ekim 1964.
275. “AP ve Başgil Meselesi”, *Yeni İstanbul*, 26 Kasım 1964.
276. “Demokrasi Cenneti”, *Yeni İstanbul*, 12 Aralık 1964.
277. “Seçim Hürriyeti”, *Yeni İstanbul*, 20 Aralık 1964.
278. “Demokraside İnsan Şahsiyeti”, *Yeni İstanbul*, 28 Aralık 1964.
279. “Devlette Kudret ve Mesuliyet”, *Yeni İstanbul*, 4 Ocak 1965.
280. “Siyasî Partiler-II”, *Yeni İstanbul*, 10 Ocak 1965.
281. “Siyasî Buhranımız”, *Yeni İstanbul*, 17 Ocak 1965.
282. “Kırkağaç Hadisesi”, *Yeni İstanbul*, 24 Ocak 1965.
283. “Reform Derdi”, *Yeni İstanbul*, 31 Ocak 1965.
284. “Toprak Reformu”, *Yeni İstanbul*, 7 Şubat 1965.

285. "Uçuruma Götüren Yollar", *Türk Yurdu*, IV/5, Mayıs 1965.
286. "Fatihler ve Zalimler", *Tohum*, 11/20 Mayıs 1965.
287. "Ebedî Fetih", *Gurbet*, 15 Mayıs 1965.
288. "Fethin Felsefesi", *Türk Yurdu*, IV/6. Haziran 1965.
289. "Düşünceler", *Gurbet*, 15 Haziran 1965.
290. "Vatanın Atısı", *Türk Yurdu*, IV/10, Ekim 1965.
291. "Kalbin Emirleri", *Yağmur*, 1965, Var Olmak.
292. "Yunus'a Dair", "Yunus Emre'de Vahdet-i Vücut" başlığıyla, *Türk Yurdu*, V/1 Ocak 1966; Muzaffer Civelek, Yunus Emre kitabının takdim yazısı. 1971.
293. "Beklenen Gençlik", *Hareket*, 1/1 Ocak 1966.
294. "Hareket Felsefesi", *Hareket*, 1/2, Şubat 1966.
295. "Existenüalism", *Hareket*, 1/2, Şubat 1966; "Önsöz" başlığıyla, Varoluş Felsefesi.
296. "İş Ahlâkı", *Hareket*, 1/3, Mart 1966.
297. "Dilimizin Dolmayan Çilesi", *Türk Yurdu*, V/3, Mart 1966; *Hareket*, VII/81, Eylül 1972.
298. "Özcü Felsefe", *Hareket*, 1/3, Mart 1966.
299. "Var oluş Felsefesi", *Hareket*, 1/4, Nisan 1966.
300. "Allahsız Kazanç", *Hareket*, 1/4, Nisan 1966.
301. "Şahsiyet". *Türk Yurdu*, V/4, Nisan 1966.
302. "Allahsız ve Dinci Egzistentialisme", *Hareket*, 1/5, Mayıs 1966; "Ateist Egzistansiyalizm" başlıklarıyla ve "Hristiyan Egzistansiyalizmi": Varoluş Felsefesi.
303. "Serbest İktisat Nizâmı", *Hareket*, 1/5, Mayıs 1966.
304. "İşsizler", *Hareket*, 1/6, Mayıs 1966.
305. "Fatih'in Büyük Mirası", "Fatih'in devleti" başlığıyla, *Hareket*, 1/6, Mayıs 1966.
306. "Şehitler-II", *Hareket*, 1/7, Temmuz 1966.
307. "İnkılabımız", *Hareket*, 1/8, Ağustos 1966.
308. "Mesuliyet Hareketi", *Hareket*, 1/8, Ağustos 1966.
309. "Başşehir", *Hareket*, 1/9, Eylül 1966.
310. "Zafer", *Yeni İstiklâl*, 13 Nisan 1966.
311. "Sosyalist Cemiyet Nizamı", *Hareket*, 1/II, Kasım 1966.
312. "Teknik ve Kültür", *Hareket*, 1/II, Kasım 1966.
313. "Hakkın Kuvveti", *Hareket*, 1/12, Aralık 1966.

314. “Kültür ve Medeniyet”, *Hareket*, 11/13, Ocak 1967.
315. “İnsan ve Hürriyet”, *Hareket*, II/13, Ocak 1967.
316. “Devlet İradesi”, *Hareket*, II/14, Şubat 1967.
317. “İslâm Ahlâkı”, *Hareket*, II/15, Mart 1967.
318. “Cemaat Ruhu”, *Hareket*, II/16, Nisan 1967.
319. “Ahlâk Yaralarımız”, *Hareket*, II/16, Nisan 1967.
320. “Ahlâk Yaralarımız II”, II/17, Mayıs 1967.
321. “Ahlâk Yaralarımız III”, II/18, Haziran 1967.
322. “Kültür Emperyalizmi Karşısında Türk Kültürü”, *Sosyalist Gazetesi*, 12 Nisan 1967.
323. “Başgil”, *Hareket*, II/17, Mayıs 1967; Millet Mistikleri.
324. “İslâm Dâvası”, *Hareket*, II/19, Temmuz 1967; Ahlâk Nizamı.
325. “Okullarımızda Din ve Ahlâk Eğitimi”, *İslam Medeniyeti*, 1/1, Ağustos 1967.
326. “Para ve Yahudi”, *Hareket*, II/20, Ağustos 1967.
327. “İnsanlar ve Yahudiler”, *Hareket*, II/21, Eylül 1967.
328. “Anadolu'yu Gördüm” (hikâye), *Hareket*, II/22, Ekim 1967.
329. “Masonlara Kırk Soru”, *Hareket*, II/23, Kasım 1967.
330. “İlkokullarda Ahlâk Eğitimi”, *İslam medeniyeti*, 1/4, Kasım 1967.
331. “İradenin Davası”, *Hareket*, III/25, Ocak 1968.
332. “Üniversite”, *Hareket*, III/25, Ocak 1968.
333. “Ne İçin Sosyalizm”, *Hareket*, III/26, Şubat 1968.
334. “Hüseyin Avni Ulaş'ı Düşünürken”, *Hareket*, III/26, Şubat 1968.
335. “İslâm ve İnsan”, *Hareket*, III/27, Mart 1968.
336. “Din Görevi”, *Hareket*, III/28, Nisan 1968.
337. “Metafizik”, *Hareket*, III/28, Nisan 1968.
338. “Aşk ve Metafizik”, *Hareket*, III/28, Nisan 1968.
339. “Din Terbiyesi”, *Hareket*, III/29, Mayıs 1968.
340. “Sezgi ve Din”, *Hareket*, III/29, Mayıs 1968.
341. “Amerikan Vahşeti”, *Hareket*, III/30, Haziran 1968.
342. “Üniversite Olayları”, *Hareket*, III/30, Haziran 1968.
343. “Anadolu Kültürü ve Sosyalizm”, *Hareket*, III/31, Temmuz 1968.
344. “Türk Milliyetçiliği ve Komünizm”, *Hareket*, III/32, Ağustos 1968.
345. “Milli Eğitim ve Muhtar Üniversite”, *Hareket*, III/32, Ağustos 1968.

346. “Milliyetçilik Muamması”, *Hareket*, III/33, Eylül 1968.
347. “Anarşist ve Hareket Adamı”, *Hareket*, III/33, Eylül 1968.
348. “Müslümanlık”, *Hareket*, III/34, Ekim 1968.
349. “İslâm Dünyasının Uyanışı”, *Hareket*, III/35, Kasım 1968.
350. “Mevlana'da Vahdet-i Vücut”, *Hareket*, III/35, Kasım 1968.
351. “İslâm Ahlâkının Esasları”, *Hareket*, III/36, Aralık 1968.
352. “Hareket'in Otuz Yılı”, *Hareket*, IV/37, Ocak 1969.
353. “Düşünen İnsan ve İslâm”, *Hareket*, IV/38, Şubat 1969.
354. “İslâm'ın Yolu”, *Hareket*, IV/39, Mart 1969.
355. “Kin ile Din Birleşmez”, *Hareket*, IV/39, Mart 1969.
356. “Demokrasi ve İnsan”, *Hareket*, IV/40, Nisan 1969.
357. “Hüseyin Avni”, *Hareket*, IV/40, Nisan 1969.
358. “Remzi Oğuz'u Anarken”, *Hareket*, IV/40, Nisan 1969.
359. “Türk İslâm Harikası”, *Hareket*, IV/41, Mayıs 1969.
360. “Asrın İztırabı”, *Hareket*, IV/42, Haziran 1969.
361. “Yıkılış”, *Hareket*, IV/43, Temmuz 1969.
362. “Demokraside Ferdî İrade”, *Hareket*, IV/43, Temmuz 1969.
363. “Ruh terbiyesi”, *Hareket*, IV/44, Ağustos 1969.
364. “Harcanan neslimiz”, *Hareket*, IV/44, Ağustos 1969.
365. “Hayatın kıymeti”, *Hareket*, IV/45, Eylül 1969.
366. “Mukaddes Azap”, *Hareket*, IV/46, Ekim 1969.
367. “İsyan Ahlâkı”, *Hareket*, IV/47, Kasım 1969.
368. “Akif'te Sanat ve Cemiyet”, *Hareket*, IV/48, Aralık 1969.
369. “Vatan İhaneti”, *Hareket*, V/49, Ocak 1970.
370. “İslam'da Tasavvuf”, *Hareket*, V/51, Mart 1970.
371. “Millet Maarifi”, *Hareket*, V/52, Nisan 1970.
372. “Bizi Yaşatan Kuvvet”, *Hareket*, V/53, Mayıs 1970.
373. “Bahtiyar Belde”, *Hareket*, V/54, Haziran 1970.
374. “Din Eğitimi”, *Hareket*, V/55, Temmuz 1970.
375. “Din Eğitiminin Esasları”, *Hareket*, V/56, Ağustos 1970.
376. “Toplumda Din Adamının Görevi”, *Hareket*, V/57, Eylül 1970.
377. “Kapitalizmin Dünyası”, *Hareket*, V/58, Ekim 1970.
378. “Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler”, *Hareket*, V/59, Kasım 1970.

379. "Millî Devlet", *Hareket*, V/60, Aralık 1970.
380. "Muhafazakârlık ve İnkılâpçılık", *Hareket*, V/60, Aralık 1970.
381. "Meslek Hayatının 50. Yılı Münasebetiyle Ali Nihat Tarlan", *Hareket*, V/50, Şubat 1970.
382. "İslam'ı Sömüren Siyaset", *Hareket*, VI/61-62, Ocak-Şubat 1971.
383. "Kurtuluşun Yolu", *Hareket*, VI/64, Nisan 1971.
384. "Kuvvet", *Hareket*, VI/66, Haziran 1971.
385. "İnsan", *Hareket*, VI/67, Temmuz 1971.
386. "Komünizm ve Deal", *Köylünün Sesi*, VII/62, Temmuz 1971.
387. "Ruh Dünyası", *Hareket*, VI/68, Ağustos 1971.
388. "Ruh Kuvveti", *Hareket*, VI/69, Eylül 1971.
389. "Kanun ve Kader", *Hareket*, VI/70, Ekim 1971.
390. "İnsan ve Kâinat", *Hareket*, VI/71, Kasım 1971.
391. "İzdirabın Mânası", *Hareket*, VI/72, Aralık 1971.
392. "Milliyetçiliğimizin Esasları", *Hareket*, VII/73, Ocak 1972.
393. "Hayatın Değeri", *Hareket*, VII/74, Şubat 1972.
394. "Ölüm Sırrı", *Hareket*, VII/75-76, Mart-Nisan 1972.
395. "Aşkın Halleri", *Hareket*, VII/77, Mayıs 1972.
396. "Millî Edebiyat ve Sabahattin Ali", *Hareket*, VII/77, Mayıs 1972.
397. "Dostluk", *Hareket*, VII/78, Haziran 1972.
398. "Dua", *Hareket*, VI/79, Temmuz 1972.
399. "Rahmet", *Hareket*, VII/80, Ağustos 1972.
400. "Dilimizin Dolmayan Çilesi", *Hareket*, VII/81, Eylül 1972.
401. "Basında", *Akşam*, 21 Eylül 1972.
402. "Basının Baskısı", *Akşam*, 27 Eylül 1972.
403. "Toprak ve Demir", *Hareket*, VII/82, Ekim 1972.
404. "Millet Basını", *Akşam*, 5 Ekim 1972.
405. "Üniversite", *Akşam*, 12 Ekim 1972.
406. "Millî Eğitim", *Akşam*, 19 Ekim 1972.
407. "Millet Yapısı", *Akşam*, 27 Ekim 1972.
408. "Milliyetçilik", *Akşam*, 2 Kasım 1972.
409. "Aydınların İhaneti", *Akşam*, 16 Kasım 1972.
410. "Millet Şûrası", *Akşam*, 23 Kasım 1972.

411. “Siyasî Partiler”, *Akşam*, 30 Kasım 1972.
412. “İnsanlığın Kurtuluşu”, *Hareket*, VII/83, Kasım 1972.
413. “Millet Ne İstiyor?”, *Akşam*, 7 Aralık 1972.
414. “Emeksiz Kazançlar”, *Akşam*, 14 Aralık 1972.
415. “İslam'ın İçteki Düşmanları”, *Akşam*, 21 Aralık 1972.
416. “İslam'ın Hali”, *Akşam*, 28 Aralık 1972.
417. “Harp”, *Hareket*, VIII/85-86, Ocak-Şubat 1973.
418. “Harp Hazırlıkları”, *Hareket*, VIII/87, Mart 1973.
419. “Harp Sonrası”, *Hareket*, VIII/88, Nisan 1973.
420. “Kendini Bulmak”, *Hareket*, VIII/90, Haziran 1973.
421. “Cahit Okurer”, *Hareket*, VIII/91, Temmuz 1973.
422. “Yıldırım'ın Huzurunda” (hikâye). *Tek Yol*. Sayı:27, Temmuz 1973.
423. “İnsanın Sefaleti”, *Hareket*, VIII/92, Ağustos 1973.
424. “Türk Maarifi”, *Hareket*, VIII/94, Ekim 1973.
425. “Manevî Kayıplarımız”, *Hareket*, VIII/95, Kasım 1973.
426. “Mevlana'da Âlem ve İnsan”, *Hareket*, IX/97, Ocak 1974.
427. “Büyük Sanayi”, *Hareket*, IX/100, Nisan 1974.
428. “Bilmek ve Düşünmek”, *Hareket*, IX/101, Mayıs 1974.
429. “Zulüm ve Düşman”, *Hareket*, IX/107, Kasım 1974.
430. “Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu”, *Hareket*, IX/108, Aralık 1974.

2.3.Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler

2.3.1.Henri Bergson

1859-1941 yılları arasında yaşamış olan Bergson, Almanya'da doğup gelişmiş olan idealist yaşama felsefesinin Fransa'daki temsilcisi olarak tanınır. Aynı zamanda, ‘süreç felsefesi’ adı verilen felsefe türünün de en önemli temsilcilerinden olan Bergson, pozitivizmin ya da oldukça dar bir çerçeve içinde kalan bilimsel yorumların iddialarına şiddetle karşı çıkarken, insani ve tinsel değerlerin önemini vurgulamıştır. Ayrıca gerçeklerin sezgi yoluyla bilinebileceğini savunmuştur. Bergson, akıl yerine sezgiyi ön plâna çıkardı. Dikkatleri ruhçuluğa çekerek metafiziği güçlendirmeye çalıştı ve materyalizme karşı çıktı. Bergson’un sezgiciliği zekâdan ve akıldan ayrı bir bilme gücü

olarak sezgi ile doğrudan doğruya ve bütün halinde eşyayı ve özünü bilebileceğimizi ileri sürdü.

“Sezgici ve metafizik felsefe anlayışının önde gelen isimlerinden Henry Bergson’un felsefe anlayışını Nurettin Topçu şöyle değerlendirmektedir. Bergson’un felsefesi, pozitivizm ile çeşitli rölativist felsefe sistemlerinin yıkıcı etkileri altında, mutlak hakikati elde etmenin ümit ve imanını kaybeden XIX. yüzyılın insanlığına, bu yüzyılın sonlarında sezgi metodunu ortaya koymakla, bir ümit ve iman geliştirmiştir. Bu nedenle her ülkede ilgi ve takdimle karşılanmış, etkileri kısa zamanda bütün dünyaya yayılmıştır. Bergsonculuk, bazı yüzeysel taraflarına rağmen her zaman insanlığın ilgisini çekebilecek ümit ve ilham kapılarını açmıştır.²⁵”

“Bergson felsefesi, yirminci yüzyılın metafizik, pozitivizm çatışması temelinde yükselir; Kantçı rölativizm, bilimcilik ve pozitivizme karşı cevaplar gelişir. Bergson, bilimcilere karşı, kâinatın monist değil düalist bir temele dayandığı görüşünü savunmuştur. Bergson’un metafiziği düalizme dayanır: Madde alanın karşısında bir hayat alanı, sınırlı mekânın karşısında dinamik bir zaman, maddenin statik durumunu inceleyen zekânın karşısında, hayatın dinamizmine derinden nüfuz edebilen sezgi.²⁶” Ve Bergson akli sezginin karşıtı olarak değil tamamlayıcı unsuru olarak görmektedir.

“Ayrıca Bergson bireyin ruhunu hatıraların toplamından, bedenini de alışkanlıklarının toplamından ibaret görmektedir. Bir milletin hatıraları, gelenekleridir, alışkanlıkları ise kurallarıdır; demek ki bir milletin gelenekleri ruhunu, kuralları bedenini oluşturur. Dayanak noktası gelenekselci bir millet ruhunda, kuralcı bir millet ise gövdesini arar. Birincisi hayatın manalarını, ikincisi sözlerini gösterir. Birincisi tarih bir özgürlük, ikincisi coğrafi bir esaret içinde yaşar.²⁷

“Bergson dinleri statik ve durağan olmak üzere ikiye ayırmıştır. Statik din sitenin dini, cemiyetin dini, kapalı dindir. Dinamik din ise insanlığın dinidir, açık dindir. Hristiyan ve İslam dinleri dinamik dinlerdir. Hakiki mistiklik, dinamik dinlerde kendini göstermiştir.²⁸” Topçu, sisteminde statik dini eleştirmiş ve dinamik dinin insanlığı kurtaracağını defalarca vurgulamıştır. Din ve ahlak eğitiminde de baskıcı din anlayışının engelleyici rolünün kalkarak din eğitiminin dinamik din çerçevesinde verilmesi gerektiğini de yinelemiştir.

²⁵ Topçu N., (2006/a), age., s.13.

²⁶ Mollaer F., *Türkiye’de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008, s.44

²⁷ Ülken H.Z., *Ziya Gökalp*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.13.

²⁸ Topçu N., *Bergson*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/a, s.124.

2.3.2.Maurice Blondel

“Blondel Katolik bir filozoftur. Seküler felsefecilerden farklı olarak Katolikler, felsefede skolastik öğretilere ve tabiatıyla dine yakın dururlar. Batının ve dolayısıyla dünyanın içinde bulunduğu inançsızlık, maddileşme ahlâki çöküntü, dinden ve maneviyattan uzaklaşma buhranına, bir din mensubu olarak çözüm arayan bu felsefeciler, bilim, felsefe ve dinin uzlaşabileceği bir fikriyat oluşturma gayreti içindeydiler. Blondel, hareket felsefesi ile bir çözüm teklifinde bulunmuş, bilimin, ahlâkın ve metafiziğin ortak bir düğüm noktası olan bütüncül bir bilim kurmak istemiştir.²⁹”

Blondel’in en mühim eseri, doktora tezi olarak yazdığı “Action(1893)” dur ve Hareket Felsefesinin de kurucusu olan Blondel Nurettin Topçu’nun da Doktora hocasıdır.

XVIII. Yüzyıldan itibaren batıda gelişen materyalist, pozitivist akımların karşısında insanlığın kurtuluşunu ahlaki ve insani değerlerin yükselişinde gören *Hareket felsefesi*³⁰ onun temel felsefesini oluşturmaktadır. “Blondel iki problem ile ilgilenmişti. Birincisi düşüncenin aksiyonla olan ilişkisini sorgulayarak, bunu hayatın bir kritiğini pratiğin bir ilmini teşkil edecek şekilde araştırmaktı. İkincisi ise felsefe din ilişkisini akılcılık kadar imancılığı da dışarı da bırakarak araştırmaktı.³¹” Buradan hareketle Nurettin Topçu da insan ve din ağırlıklı bir felsefe yapmıştır. Zaten Fransa’da eğitim gördüğü sırada Blondel ile tanışan Topçu onun etkisini taşımış ve onunla ilgili birçok makale yayınlamıştır. *Hareket Dergisinin* daha ilk sayısında yazısına “Hareket, insanla Allah’ın bir terkididir³²” cümlesiyle başlamıştır. Topçu eserlerinde ve makalelerinde ise her harekette bir iman hareketi olduğunu vurgulamıştır. “Ona göre insanda aklın temeliyle oluşan inanç bir ileri seviyeye ulaşarak iman hareketini doğurur.³³” Kısaca Topçu imanının kaynağına aklı yerleştirmiştir.

Blondel’in düşüncesinde hareketin açık ve kesin bir anlamı vardır. Hareketi kaba bir güç, içgüdü davranışı ya da basit reflekslerden ayıran Blondel, hareketten ister

²⁹ Gündoğan A., “Maurice Blondel mad.”, *Felsefe Ansiklopedisi II*, İstanbul, 2005, s.731.

³⁰ Topçu N., *İsyan Ahlakı*, Çev: Mustafa Kök ve Musa Doğan, Dergâh Yay., İstanbul, 2002, s.20.

³¹ Kök M., *Nurettin Topçu’ da Din Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1995, s.14.

³² Topçu N., “Rönesans Hareketleri”, *Hareket Dergisi*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, S.1, Şubat, 1939, s.22; Topçu N., *Varoluş Felsefesi/Hareket Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/b, s.45; Topçu N., (2007), age., s.73.

³³ Topçu N.,(2006/b), age., s.46-47.

ahlaki ister metafizik ister estetik ister bilimsel ya da dini olsun, her türlü insan faaliyetini anlar. Aksiyon genellikle bir hareket durumunu ve sükûn durumunu, eylem ile eylemsizlik arasındaki bir karşıtlığa işaret etmek için kullanılır. Aksiyon sadece bir süreç veya olay değildir. O, insana özgüdür. Bir insan fiilini ayırt eden şey de o fiilin hem iç hem de dış yönünün olmasıdır. İnsanın dış yönü, dış dünyada gözlenebilir olmasıdır; iç yönü ise onu başlatan zihni olayların bütün bir kompleksi karar, tercih, sorumluluk, tefekkür, niyet, motivasyon gibi adlarla adlandırılmasıdır. Blondel düşüncenin aksiyonla olan münasebetlerini sorgulamış bunu hayatın bir kritiğini ve pratiğini bir ilmini teşkil edecek şekilde araştırmıştır. Bunun yanı sıra ilim- iman ve felsefe-din ilişkilerine rasyonalizm kadar ‘fideizmi’³⁴ de bir yana bırakacak şekilde araştırmıştır.

“Blondel bu felsefeyi Tanrı’ya götürecek bir yol determinizm ile özgürlük arasında bir uygunluk ve sonsuzlukta birlik bulmanın bir aracı olarak görmüştür.³⁵” Onun eylem felsefesi, öznenin çok dar bir çerçeve içinde alınmamasını ve bir hedefe yönelimini ifade eder.

Hareket, insan varlığının cevheridir. İnsanı anlamak, insanın hareketini anlamaya bağlıdır. İnsanın hareketlerinin zengin dünyasına dalmadıkça insan anlaşılmaz olarak kalır. Çünkü “hareket, benim hayatımda direkt hakikate bakmak açısından bir olgudur, daha genel ve her şeyden daha sürekli, evrensel bir artarda gelişin ben’deki ifadesidir.³⁶” Hareket, ahlak, irade, adalet, benlik, hâkimiyet, hürriyet, mesuliyet, aşk, ruh, sezgi, oluş, ferdiyet, şahsiyet, dayanışma, cemiyet, devlet, isyan, insan, iman düşüncesinin anahtar temalarıdır.

“Onun için, hürriyet harekettir. Hareket etmek hür olmaktır. Ancak hür adam ahlak sahibidir. Hareket, kendinden çıkmaktır, dolayısıyla kendine karşı gelmektir. Hareket tabiatüstü bir özlemdir, ilahi olana yürüyüştür dolayısıyla bir isyandır. İsyân Allah’ın bizdeki hareketidir. Benliğin Allah’ın iradesine boyun eğişi en büyük faaliyet olarak bir atılış hamlesidir. O, belli bir hareketin yerine hür hareketi koyar. O halde hakiki hürriyet Allah’ a aittir. O bizde gerçekleşmiş ilahi hürriyettir. Öyleyse İsyân, hareketimizdeki bu hürriyetin teyidinden başka bir şey değildir. Asla isyan etmemiş olan, hiçbir zaman hareket etmemiş demektir. Her hür hareket bir isyandır...³⁷”

³⁴ Temel dini dogma ve öğretilerinin akıl yoluyla kanıtlanamayacağını, fakat yalnızca inanç, iman yoluyla kabul edileceğini savunan anlayıştır.

³⁵ Cevizci A., *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2002, s.191.

³⁶ Gündoğan A.O., ‘Topçu ve Hareket Felsefesi’, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109,2006, s.17.

³⁷ Şahin M., “Evet İsyân Ahlakı ya da Merd-i Müminin İsyanı”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, 2006, s.69.

Topçu fertten doğup sonsuza doğru yol alan hareketin aile cemiyet ve insaniyet yollarından geçtiğini, *hareket felsefesi* olarak kabul etmiştir. Aile, millet ve medeniyeti ise sonsuzluk ve evrensellik temayülünü kendinde yaşayan ferdi hareketin eseri olarak görüyordu.³⁸ Bu süreçte fert kurtuluşu kendi hareketlerinde bulacaktır. Çünkü hareketin kendisi ahlaki bir vasıf taşımaktadır. Hareket dini, adaleti ve eğitimi temele alıp ahlaki vasfını yerine getirebilir. Bu da Topçu'da hareket felsefesinin temel tezlerinden birini oluşturur.

Örneğin Kant ameli aklın nazari akla, yani hareket ve ruhun bilgiye karşı zaferini ilan etmiştir. Rousseau'nun mübeşşiri olduğu Romantizm hareketi Avrupa'da 19. asrın başında her sahada, düşüncede ve yaşayışta, inançta ve ailede bu ruhi kuvvetin yeni bir zaferi halinde yayıldı. Sonra o da yerini makineye bıraktı.³⁹ Makineye geçişten sonra insanlık bugünden ziyade yarının endişesini taşımaya başlamıştır. Bu sebeple yeniliklere ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Topçu bu görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“İnsanlığın her yeni doğuşu, yani her Rönesans kendi dışında tedarik edilen yaratıcı kuvvetlerle kendi benliğine doğuştur. Bu hareketlerin getirdiği ilim, sanat, felsefe ve hukuk bir cemiyet içinde doğar ve bütün insanlığın malı olur. Her Rönesans bütün insanlığın bir cemiyet içinde doğuşudur. Bu doğuş her zaman bir karanlıktan kurtuluşla beraberdir ve her sahada özgürlüğün yaratıcısıdır.”⁴⁰

“Hareketi ‘ferdin Allah’a atılışı’, isyanı da ‘Allah’ın bizdeki hareketi’ olarak gören Topçu’nun isyanı anarşizme, nihilizme, bireyciliğe prim vermez. Hareketin sonu Hallaç’a varır.”⁴¹

Mutlaktan mutlağa dönüş olan hareket tabiat düzeniyle yetinmeyip tabiat düzenini aşmayı gerektirmektedir. Düşünmekte bir harekettir ve hareket hem kendimizi hem de eşyayı değiştirmektedir. Bu anlamda var olmak ile aynı şey olduğu ve her hareketin kaynağında bir irade bulunduğu için hareket var olmak, istemek ve düşünmek arasındaki uyumu aramak demektir. Hareket felsefesini ülkemizde tanıtmaya çalışan Topçu Blondel’i ve mistisizmi şu şekilde anlatıyor:

“Mistisizm, dini yaşayışta en yüksek merhaleyi teşkil eder; ruhun içten ve doğrudan doğruya Allah’la birleşmesinin mümkün olduğunu kabul eden doktrindir. Bu birleşme, normal düşünce ile insanın tabii varlığına yabancı olan birbirinden ayrılmayan yeni bir

³⁸ Topçu N., “Vatandaş Ahlakı”, *Hareket Dergisi*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, S.2, Mart 1939, s.48.

³⁹ Topçu N., “İçtimai Sınıflar”, *Hareket Dergisi*, Burhaneddin Mat., İstanbul, S.2, Mart 1939, s.60-61.

⁴⁰ Topçu N., “Rönesans Hareketleri”, *Hareket Dergisi*, Burhaneddin Mat., İstanbul, S.1, Şubat 1939, s.1.; Topçu N., (2007), age., s.73.

⁴¹ Şahin M., “Evet İsyân Ahlakı ya da Merd-i Müminin İsyânı”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, 2006, s. 70.

varlık ve düşünce hali meydana çıkarıcıdır. Mistisizmin esası şundan ibarettir: Hayallerle kavramlar, realiteyi tanıtabilmekten uzaktır. Hakikate temas edebilmek için, duyularla tanınabilen eşyanın zekânın eseri olan tasavvurların ötesine geçmek lazım geliyor. Zira bütün bunlar realiteyi örten perdelerdir. İnsan, perhiz kârlık ve zahitlik yolu ile nefsenden ve eşyadan sıyrılıp da kendini boşluğa sundu mu, önce ruhun karanlık gecesi olan bu boşluk, Newman'ın dediği gibi, ancak karanlıklarda hayallerin ülkesinden hicret etmeyenler için örtülü ve 'mistik' olan bir hayatın doluluğu ilhamını getirir.⁴²

Topçu Blondel'in 'din esas itibariyle mistiklik⁴³', ilahi varlığa duyular ve akılla değil, kalp ve irade yoluyla ulaşılabilir düşüncelerinden ciddi boyutta etkilenmiştir. Özellikle İslam düşüncesinde çok önemli bir kavram olan 'hikmet' kavramının felsefedeki karşılığını Blondel'de bulmuştur. Maddecî dünyanın saldırılarına ruhsal değerlerin kaynağı olarak gördüğü metafizik, mistik temele dayanan 'hikmet' kavramıyla karşılık vermeye çalışmıştır.

"Blondel, din ve ulûhiyet üzerinde yaptığı pek ince psikolojik tahlilde, bütün hareketlerimizin Allah'ı aradığı neticesine ulaşmakla dini hakikatlere dayanan bir felsefe çıkarmış ve XIX. asrın din dışında ideal ve hakikat araştıran gidişine kuvvetli bir tepki yapmıştır. Dini felsefenin başlıca konularından biri yapmıştır. Filhakika asrımız, içtimai ve iktisadi doktrinler sahasında olduğu gibi, dini inanışlar sahasında da, şiddetli çarpışmaların yapıldığı asırdır.⁴⁴

2.3.3.M. Louis Massignon

Topçu tasavvuf tarihi ile ilgilenen Massignon'a bir dönem Türkçe dersi vermiştir. Hallac'la ilgili söylenceler, onun aşk ile Allah'a ulaşma arzusu Anadolu'yu etkilemiştir. Ancak ne yazık ki Anadolu kültüründe Hallac felsefesinin bilimsel bir bakış açısı içinde ele alınıp incelenmesine rastlamamaktayız. Onu inceleyenlerin önde gelenlerinden biri M. Louis Massignon'dur.

Topçu, *Massignon La Passion de Hallaj*; martyr mystique de l'Islam-Hallac'ın Tutkusu; Mistik İslam Şehidi adlı 4 ciltlik, toplam 2000 sayfalık eserinde Hallac'ı, eserlerini ve onun yaşam felsefesini incelemiştir.

⁴² Blondel M., *Mistisizm*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008, s.5-6.

⁴³ Blondel M.,(2008), age., s.6.

⁴⁴ Blondel M.,(2008), age., s.7.

Massignon'un tanımladığı “sevmek, var olmak ve istemek⁴⁵” temelinde yaklaşımlarını değerlendirmektedir. Ona göre duygularımız tabiatla cemiyetten bize gelen tesirlerdir. İrade ise bizim dış dünyaya karşı koyduğumuz içsel kuvvettir. Çevre toplumdan gelen tesirleri karşılayışta iradenin tam anlamıyla ortaya çıktığını işte bu noktada da hürriyet kavramının ortaya çıkışı düşüncesinin etkisinde kalmıştır.

“Topçu, Massignon'un bu düşüncelerinden hareketle dış tesirleri karşılamada her insanın aldığı bir vaziyet ve bu tesirleri bir duyuş tarzı olduğunu tespit etmiştir. Bu karşılayış bakımından insan ruhlarını birbirlerine zıt iki gruba ayırmıştır: Realist ve idealist ruhlar. Onun ifadeleriyle realist ruhlar; “dıştan gelen tesirlerle çarpışmayı asla göze almayan, fakat bunlara yenilmemesini de bilen kurnaz ruhlardır. Bunlar hayatın siyasileridir. Zaferi, aldatmakta ararlar. İşlerinin çıkarına bakarlar. Mücadele çetindir. Rahat ve huzurumuzu alan bu muharebeyi kabul etmektense dıştan gelen ve her an değişmede olan tesirlerin bütünü manasına gelen hayatla uzlaşarak sulh yapmayı daha doğru ve akıllıca bir hareket sayarlar.⁴⁶” Kendiyle yüzleşmek ve hayatın onun lehine olmayan tesirleriyle çarpışmak ve iradesinin hakkını vermek yerine hep uzlaşmayı tercih eden; ölçü ve prensipler için hareket etmek yerine hayatın her tesirini kendi menfaati doğrultusunda kullanan bu kurnaz ruhları hak ve hakikate kıyan saygısız kişiler olarak nitelemiştir. Özellikle yaşadığı dönemin eğitim anlayışıyla ortaya çıkan insan tipinin bu olduğunu da dile getiren Topçu, hürriyet kavramının anlamının unutturulmaya çalışıldığını da ifade etmektedir. Ona göre ideal olan gençliğin dıştan gelen tesirler karşısında iradesinin hakkını verebilmesi, hem hakiki insan olabilmesinin vazgeçilmez bir şartı hem de ideal toplumun inşa edilmesinin geri dönülmez bir aşaması olarak görmüştür. Topçu'nun ideal gençliğinden isteği bu kavgayı verebilmeleri ve kendi olabilmeleridir.

2.3.4. Abdülaziz Bekkine

1895'te İstanbul'da doğmuştur. Aslen Kozan'lı olan Bekkine 1909'da ailesiyle Kozan'a göç eder sonra da Buhara'ya geçerek beş sene ilim tahsil eder. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra İstanbul'a göç eden Bekkine tahsiline Beyazıd medresesinde devam eder. Bekkine ilmi şahsiyetiyle öğrencilerinin ilmi ve ferdi gelişiminde etkide

⁴⁵ Topçu N., “İradenin Davası”, *Hareket Dergisi*, Gavsi Ozansoy Bas., İstanbul, S.2, Nisan 1947, s.3.

⁴⁶ Topçu N., *İradenin Davası*, Hareket Yay., İstanbul, 1968, s.15.

bulunmuştur. Son dönem Osmanlı Ulemasından, Onun tanınmış talebelerinden biri de Nurettin Topçu'dur. Nurettin Topçu'da Hoca'ya sabaha kadar yaptıkları bir sohbet neticesinde bağlanmıştı ve bu bağlılık Abdülaziz Bekkine'nin vefatına kadar devam etmişti. Bu bağlılık Topçu'nun düşüncelerini ve davranışlarını değiştirmiş ve bu değişiklik Topçu'nun yazılarında kendisini bulmuştur. Yedi yıl Paris'te kalmış ve ağırlıklı olarak mistisizm ve felsefe üzerine tahsil görmüş birinin bir mutasavvıfa bağlanması zor görünüyor fakat Topçu din-mistisizm ilişkisini Bekkine'nin şahsında yakalamış, doğu-batı kültüründen yeni sentezler elde etmiş, felsefeyi tasavvufun emrine vermiştir. Topçu, Abdülaziz Bekine ile aralarındaki bağı Topçu'dan aktaran:

“Hocam, beni şüphe çukurundan alıp, iman irtifalarına çıkardı. Geceleri saat bire, ikiye kadar oturur, uykusu gelen, meselesi olmayan veya problemi halledilenler gittikten sonra saatlerce sohbet ederdik. Ben hep sorardım, O hep cevap verirdi. Şüphelerimi dağıtır, istifhamlarımı çözer, sıkıntılarımla giderirdi. Şu kadar senelik tahsil, bu kadar senelik okuma ve araştırmalarım, felsefede, ilimde, Avrupa'da bulamadığımı O'nda buldum. Bu sohbetlerimiz sonunda kafamda hiçbir istifham kalmayınca izin alır kalkardım. Tam ayakkabımın birini giyip ikinciye sıra gelince kafama yeni bir soru takılırdı. Geri dönsem rahatsız ederim diye düşünürdüm; kalsam o sual kafamdan çıkıncaya kadar bana rahat vermez ve kolay kolay da çıkmazdı. Hocam, şeyhim, mürşidim bu hâlimi bilirdi. Beni tebessümle karşılar, bin kere de dönüp gelsem, sanki oturmuşuz gibi sohbe devam eder ve şüphelerimi yine dağıtır, suallerimi yine cevaplandırır ve beni sükûnete kavuştururdu.⁴⁷”

Abdülaziz Bekkine-Nurettin Topçu ilişkisi tasavvufi bir bağlanmanın öyküsüdür. Bu bağlanmada felsefenin imkânları tasavvufun emrine verilmiştir.

2.3.5.Hüseyin Avni Ulaş

1887'de Erzurum'da doğmuştur. Hüseyin Bey Birinci Meclis'teki ikinci grubun önderlerinden birisidir. Otoriterliğe karşı çıkışı, demokrat ve cesur konuşmaları ve karizmatik kişiliği ile Nurettin Topçu'yu etkileyen diğer önemli şahsiyettir. Cumhuriyet dönemine mercek tutulmasında rol oynayan Hüseyin Avni, Topçu'nun daha sonra ayrılacağı ilk ve tek eşi olan Fethiye Hanım'ın babasıdır. Topçu Hüseyin Avni'yi şu şekilde anlatır:

“Hüseyin Avni Bey'in insanda aradığı, karakter ve kanaat sahibi olmaktı. Yüksek mevkilerin insan için kuvvet olmadığına inanıyordu. Kuvveti ruhta arıyordu milletin ruhunda inkılâp yapılmasına taraftardı. Şekil ve kıyafet değiştirmelerine inkılâp

⁴⁷ Yüksel A.N., “Mektep, İnsan, Nurettin Topçu”, *Hareket Dergisi*, İstanbul, S.112, 1976, s.78–79.

diyemiyordu. Millet enerjisinin bu sahalarda harcanmasına tahammülü yoktu. Millî mücadele devrini temsil eden Kuvâ-yı Milliye ruhunun millette devamlı olmasını istiyordu. Millet davasının hukuk ve ahlâk davası olduğuna kaniydi. Korkuyordu ki, milletin vicdanı, mazisi, emekler, bunların hepsi, günün birinde kazanılacak zaferin neşesi, iddiaları ve iştihalarıyla sömürülmesin! Korkuyordu ki, feragatler, fedakârlıklar, kanlar bahasına ayağa kaldırılan muhteşem mazi, ulu devlet, inkılâp adına, kendine yabancı unsurları benimseyen tufeylî, gaddar bir zümrenin ayakları altına serilmesin!”⁴⁸

Birinci devre T.B.M.M.'nin Erzurum milletvekili olan Hüseyin Avni için “Birinci Meclis'in zekası Mustafa Kemal ise, ruhu da Hüseyin Avni Ulaş'tır.”⁴⁹ denilir. Hüseyin Avni öylesine bir vatan askına sahiptir ve davasına öylesine sadıktır ki; yolundan çevirmeye çalışanlara “köprünün üstünde evladımın karımı, üzerlerine gaz yağı dökerek yaksalar yine millet mücadelesinden dönmem”⁵⁰ diyordu.

2.3.6.Mehmet Akif Ersoy

Nurettin Topçu, Mehmet Akif hayranı idi. Edebiyat öğretmeni sayesinde Akif'i tanımış ve *Safahatı* yıllarca elinden bırakmamıştır.⁵¹ Topçu, ‘*Safahat*’ı öğrencilerine “Akif’in isyan kitabı” diye tanıtır ve her gencin bu kitabı mutlaka okumasını ve ibret almasını ister.⁵²

“*Mehmet Akif* adlı eserinde Nurettin Topçu, büyük adamların eserleriyle hayatlarını birleştiren adamlar olduklarını yazar, “Büyük adam, eseriyle hayatını birleştiren adamdır. Biz onda şu vasıfları arıyoruz: Önce bütün ömründe aynı kanaatin aynı imanının sahibi olan adamdır. Devirlere, zaruretlere, cemiyetlere göre değişmez, muhitine uymaz; muhiti kendine uydurur, uydurmazsa çarpışır. Cemiyetten daha kuvvetlidir; cemiyeti sürükleyicidir. Bu karaktere sahip insanların, yani değer yaratıcısı olanların bir kısmı zekâsıyla, bir kısmı kalbi ve hisleriyle, bir kısmı da iradesiyle başka insanlara ve cemiyete üstündür, yaratıcıdır, sahiptir veya velîdir. Bu üstün insanlar arasında ise bazıları her bakımdan, hem zekâ, hem duygu, hem de irade kuvvetleriyle cemiyetin

⁴⁸ Topçu N., *Millet Mistikleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s.41.

⁴⁹ Kök M., “Ölümünün On Besinci Yılında Nurettin Topçu’yu Hatırlarken”, *Millî Kültür*, İstanbul, S.14, 1990, s.30.

⁵⁰ Topçu N., *Millet Mistikleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s.28.

⁵¹ Sılay M., “Nurettin Topçu’nun İdeali”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, Ocak 2006, s.398.

⁵² Sılay M., “İsyan Kitabı Safahat”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, Ocak 2006, s.470.

insanlarına üstün durumdadırlar. İşte Âkif yaradılışın bu lûtfuna uğramıştı.⁵³” O’nun Mehmet Akif’te asıl bulduğu, Akif’in İslam modernizmi içinde yer alan ve bir kültür uygarlık ayrımı içeren telifçi görüşleri değil, ahlakın metafizik karakteri, tasavvuftan kaynağını alan zarif, özlü ve hakiki bir Müslümanlık ve Topçu’nun Anadolu’lu sosyalizminin ahlaki kaynağını oluşturacak olan merhamet, sorumluluk ve hareket ilkelerini içeren yaşayışıdır.⁵⁴

“Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş yıllarında ve Cumhuriyet’ in kuruluş yıllarında yaşamış olan Topçu, Mehmet Akif Ersoy’un medeniyet telakkisini, milliyetçiliğini, inkılapçılığını, din ve mistisizmini incelemiştir.⁵⁵”

Topçu, Mehmet Akif’i şöyle tasvir eder: “Vakar dolu bir alın, hayâ dolu bir çehre; şiddet dolu bir bakış, iman dolu bir sine, gerçek dindarlık ve insanlık kavramlarını kendinde birleştiren büyük idealist dünyamızı hislerle hurafelerden sıyrıp iradenin hayatına yükseltti. Milliyetçiliği, ahlâk ve fazilet davasına eşdeğeri yaptı. İnsanlık idealine, İslam’ın ruhundan ayrılmaz, bölünmez bir cevher halinde tanıttı. Bütün büyükler gibi o da zaman ve asırlar geçtikçe daha iyi anlaşılacaktır.⁵⁶”

2.3.7.Fikir Dünyasında Etkili Olan Diğer Şahsiyetler

Topçu’nun fikirlerinden, dini yaşayış ve anlayışından etkilendiği ve hakkında kitap yazdığı diğer kişi Mevlana’dır. Mevlana, Topçu’nun yaşantısını ve fikirlerini kendisine örnek almıştır.

Topçu, Mevlana’da İslam dininin gerçek ve içten anlayışını bulur. “Mevlana bize dinin statik olan kalıp tarafını değil, dinamik olan özünü tanıtmıştır. Onda ruhun gayesi olan hürriyet, kalıpları Allah’a götüren en doğru yolu içinde bulmaktır. Bu yol da İslam’ın gerçek yoludur.⁵⁷” Topçu’ya göre “bizim içinde bulunduğumuz kötü şartlardan kurtuluşumuz, uyanışımız Mevlana’nın ölümsüz şahsiyetine, şevkle ve anlayışla yaklaşmakla mümkündür. Mevlana hayatı ve eserleriyle bizim milletimize verilecek olan din eğitiminde, ahlak dersinde, çocuk terbiyesinde en sağlam temeldir.⁵⁸”

⁵³ Topçu N., *Mehmet Akif*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/c, s.52.

⁵⁴ Mollaer F.,(2008), age., s.126.

⁵⁵ Karaman H., *Nurettin Topçu*, Kaynak Yay., İstanbul, 2010,s.99.

⁵⁶ Topçu N.,(2006/c), age., s.88.

⁵⁷ Topçu N., *İslam ve İnsan/Mevlana ve Tasavvuf*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008, s.113.

⁵⁸ Topçu N., (2008), age., s.123.

Topçu, Mevlana'dan sonra bir diğer kurtarıcı olarak Yunus Emre'yi görür. Ona göre “Yunus Emre, Anadolu İslam davasının en başta gelen mümessili sembolü, ocağı ve Anadolu ruhunun hakiki sahibidir. O, Anadolu dünyasının ruh yapısında en derin tabakalara kadar nüfuz etmiş haldedir. İçten ve dıştan her saldırıya karşı koyarak Anadolu'yu ayakta tutacak olan, kıyamete kadar koruyacak olan Yunus'un bu topraklarda medfun, lakin uyanık, kudretli ve koruyucu ruhudur.⁵⁹”

Topçu ayrıca Gandhi'de ki isyan anlayışı ve vatan sevgisine hayran kalmıştır. Onun İngiliz mahkeme heyetini uzaklardan karşılamaya koşarak, onlara: “Büyük Britanya hükümetinin kanunları çürümüştür. Ben onları bir Büyük Britanya vatandaşı sıfatıyla yok etmeye çalışıyorum ve ömrüm oldukça da çalışacağım. Bu, benim vazifem. Sizin de vazifeniz, ya bana kanunlarımızın emrettiği en büyük cezayı vermek veyahut da istifa edip gitmektir⁶⁰” diye yüzlerce insanın sorumluluğunu kabullenmesi Topçu'yu etkilemiştir. Gandhi'nin isyanından büyük ders almak gerektiğini birçok yazısında⁶¹ vurgulamıştır.

⁵⁹ Topçu N., (2008), age., s.154-161.

⁶⁰ Topçu N., *Ahlâk Nizamu*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008/a, s.23.

⁶¹ Örneğin; Topçu N., “Vatandaş ahlâkı”, *Hareket*, Cilt:I, S.2, Mart 1939. “Vatandaş ahlâkı II”, *Serdengeçti*, S.19-20. Ekim-Kasım 1952.; Topçu N., (2006/d), age., s.67.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN’İN HAYATI ve ESERLERİ

Son yıllarda Hilmi Ziya biyografisi üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar tezimizde Hilmi Ziya’nın biyografisinin ortaya konmasında önemli kaynakları oluşturmaktadır. Bunlardan dikkate değer olanları şunlardır:

Eyüp Sanay’ın “*Hilmi Ziya Ülken*” eseri Hilmi Ziya Ülken hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu eser 103 sayfadan oluşmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından basılmıştır.

Hilmi Ziya Ülken üzerine yapılan önemli araştırmalardan biri de Ayhan Vergili’nin “*Hilmi Ziya Ülken Kitabı*” adlı biyografi çalışmasıdır. Bu eser 150 sayfadan oluşmaktadır. Kitabevi yayınları tarafından basılmıştır.

Hilmi Ziya Ülken üzerine yapılan önemli araştırmalardan bir diğeri ise Nazmi Avcı’nın “*Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken*” adlı eseridir. Bu eser 186 sayfadan oluşmaktadır. Dem yayınları tarafından basılmıştır.

3.1.Hayatı (1901-1974)

Hilmi Ziya Ülken, ailesi ve yetiştiği muhit itibariyle ilme ve fikir hayatına önem veren bir çevrede 3 Ekim 1901’de dünyaya gelmiştir¹. Geniş bir ailenin çocuğuydu. Dr. Kimyager olan babası Ziya Bey Dârülfünûn’da Uzvî kimya dersleri okutuyordu. Aynı zamanda Dişçi Eczacı Mektebi’nin de müdürüydü.² Mehmet Ziya Ülken, Yanya’ya sürülmüş Abbürrahim Hilmi Efendi’nin oğluydu. Annesi, Müşfike Ülken ise, Kırım savaşı sırasında Sultan Aziz’ in daveti üzerine ailesi ile birlikte Türkiye’ ye göç eden Kazan’ın tanınmış müderrislerinden Kerim Hazret’in torunudur.³

Ülken, Osmanlı imparatorluğunun henüz varlığını sürdürdüğü bir dönemde, II.Abdülhamid’in saltanat yıllarında doğmuş(1901) ve II.Abdülhamid’in tahtan indirilişi, 31 Mart Vaka’sı, II. Meşrutiyet’in ilanı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı

¹ Bolay S.H., “Hilmi Ziya Ülken’ in Fikri Gelişmesinden Çizgiler”, *Türk Yurdu*, Ankara, C.10,S.34, 1990, s.10.

² Artunkal Ülken G., “Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken”, *Sosyoloji Konferanslar Dergisi*, İstanbul, 17. Kitap, 1979, s.1.

³ Sanay E., *Hilmi Ziya Ülken*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, 1988, s.11; Avcı N., *Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken*, Dem Yay., İstanbul, 2005, s.21. ; ayrıca bkz. Vergili A., *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006.

gibi gerek Osmanlı ülkesi, gerekse de tüm dünya üzerinde unutulmaz ağır etkiler bırakan bir dizi acılı olayın gerçekleştiği bir süreçte, çocukluk ve gençlik yıllarını yaşamış ve ayrıca ilk, orta, lise ve üniversite eğitimini de bu dönemde almıştır.⁴

Hilmi Ziya Ülken, ilköğrenimini Tefeyyüz idadisi ilk kısmında, orta ve lise öğrenimini İstanbul Sultanisi'nde (İstanbul Erkek Lisesi) tamamlamıştır. 1918'de girdiği Mülkiye'den 1921'de mezun olmuştur. Aslında, Hilmi Ziya babasının ısrarı üzerine bundan önce bir süre Tıbbiye'ye devam eder, ancak, küçük yaşlarda yakalandığı ve yaşamı boyunca hiç kurtulamadığı astım ve kronik bronşit hastalığı daha Tıbbiye öğreniminin ilk yıllarında onu yatağa düşürür. İyileştikten sonra hocası Hamit Ongunsu'nun da teşvikiyle yatılı olan Mülkiye'yi tercih eder. Burayı bitirdikten sonra İstanbul Edebiyat Fakültesi Coğrafya Kürsüsü asistanlığına atanır; aynı zamanda burada Felsefe bölümünde Ahlak, Sosyoloji ve Felsefe Tarihi sertifikalarını da alır. Bu sertifikaları aldığı zaman coğrafya asistanlığı da yapmaktadır. 1921-1924 arası Avrupa'ya gönderilmiş olan Ragıp Hulusi'nin yerine edebiyat fakültesi kütüphane memur vekilliğinde bulunmuştur. 1924'te Hatice Hanım ile nişanlanan Ülken, Maarif Vekâletine müracaat ederek Anadolu'da lise öğretmenliği istemiş, Bursa Lisesi coğrafya öğretmenliğine atanmıştır. Haziran sonuna kadar Bursa'da kalmış, tatil sonunda Ankara Lisesi felsefe-içtimaiyat ve Ankara Muallim Mektebi tarih-coğrafya öğretmenliğine atanmıştır. Bu arada G. Richard'ın *İçtimaiyat Hakkında İptidai Malûmat* isimli eserini Türkçeye tercüme eder ve 1925 yılında Maarif Vekaleti istatistik müdürü olmuştur. 1926'da yeni kurulan Talim ve Terbiye dairesi tercüme heyeti üyeliğine getirilmiştir.⁵

1926 sonunda İstanbul'a naklini istemiş ve İstanbul Lisesi felsefe, Çapa Kız Öğretmen Okulunda önce tarih, sonra psikoloji ve sosyoloji öğretmenliğine tayin edilmiştir. 1930-33 yılları arasında Kabataş Lisesi'nde felsefe ve Galatasaray Lisesi'nde sosyoloji öğretmeni olarak çalışmıştır. 1933'te Maarif Vekâletinin hazırladığı üniversite reformunda yeni edebiyat fakültesi Türk Medeniyeti tarihi profesörlüğüne tayin edilerek tetkik için Berlin'e gönderilmiştir. 1940'ta Von Aster ve Şerafettin Yaltakaya'nın teklifleri üzerine fakülte kurulu kararıyla felsefe profesörlüğüne yükseltilmiş ise de kendisi sosyoloji ve ahlak profesörlüğü yapmıştır.

⁴ Bulut Y., "Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken", *Türk Yurdu Dergisi*, Ankara, C.22, S.174, Şubat 2002, s.13.

⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Avcı N., *Düşün Anaforunda Bir Adam Hilmi Ziya Ülken*, Dem Yay., İstanbul, 2005.

1954’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde felsefe ve mantık kürsüsü başkanı olan Hamdi Ragıp Atademir milletvekili seçildiği için görevinden ayrıldığından bu kürsüye ek görevli olarak atanmıştır.⁶1955 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne sistematik felsefe profesörü olarak seçilmiştir. 1957’de ise İstanbul Üniversitesi’nde ordinaryüs profesör olmuştur ve 1960 yılında yapılan askeri darbeye üniversitelerden uzaklaştırılan 147 profesör içinde yer almıştır. Askeri darbeden sonra Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesine sürülmüştür.

1971 yılında emekliye ayrılmış olduğu halde Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesinde ki derslerini 1973 yılına kadar sürdürmüştür. Yakalandığı kalp ve beyin rahatsızlığından kurtulamayarak 5 Haziran 1974’te İstanbul’da vefat etmiştir.

Hilmi Ziya Ülken, ilgi alanının genişliği ve zenginliğine paralel bir şekilde hayatı boyunca farklı fikir akımlarına ilgi duymuş, bu akımların savunuculuğunu yapmış ve bazen savunduğu fikir ve hareketlerden ayrılmış bir aydındır. “Ülken’in önemli bir özelliği olan ‘ilgi alanının zenginliği’ meselesi, dönem itibariyle hangi tartışma olagelmışse kendisinin o tartışmayı yakından takip etmesini ve gündemine taşımasını olanaklı kılmıştır.”⁷”Bu yüzden onun ilgi alanının zenginliğini ‘düşünsel uğraklarının zenginliği yahut bolluğu’ olarak belirlemek de mümkündür.”⁸

Kurtuluş Kayalı’ ya göre Ülken’in tüm çalışmaları dikkatle incelendiği takdirde eserlerin kaleme alındığı dönemlerin eserlere yansımaları tespit edilebilir.⁹ Tüm bu yönler Ülken’in sosyoloji alanında olduğu gibi düşünce alanında da farklı eğilimlere açık olması, onlara ilgiyle yaklaşmasını doğurmuştur. Bunun sonucunda ise siyasi yapılanma ve değişimler Ülken’in düşüncelerinde farklılıklara değişikliklere yol açmıştır.¹⁰

Yine Kayalı’ya göre Ülken’in düşüncelerini zaman içinde gelişmeler ve Türkiye’deki değişimler bağlamında anlamlandırmaya çalışmak doğru olacaktır. Çünkü onun yazdıklarına olan ilgi, dönemin öncelikleri çerçevesinde şekillenmiş, düşünceleri üzerinde odaklaşmalar da dönem dönem farklılaşmıştır. Elli küsur yıl süren düşünce serüveninin süreklilik arz eden ve farklılık gösteren yönleri vardır. Bir sistem dahilinde düşünmesi, Türkiye’nin sorunlarıyla ilgilenmesi ve geniş ölçüde Türkiye’de sosyal

⁶ Vergili A., *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul,2006, s.XXVII.

⁷ Coşkun İ., “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji*, Bağlam, İstanbul 1991, s.18.

⁸ Takış T., “Değerler Levhasının Tersine Çevirilmesi: Hilmi Ziya Ülken”, *Doğu Batı*,S.12, Ağustos-Eylül-Ekim 2000, s.88.

⁹ Kayalı K., *Türk Düşünce Dünyası I*, Ayyıldız, Ankara, 1994, s.176.

¹⁰ Kaçmazoğlu H.B., *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Birey Yay., İstanbul, 2008/a, s.181.

bilimlerin gelişimi konusunda duyarlı olması düşüncelerindeki sürekliliğe işaret etmektedir.¹¹

Hilmi Ziya Ülken hakkında çok değişik şeyler söylenmiştir. Fakat herkesin üzerinde birleştiği nokta, onun büyük bir bilim adamı ve mütefekkir olmasıdır. “Eğer bir daha dünyaya gelsem Hilmi Ziya ile çalışmam. Fakat o dünya çapında büyük bir âlimdir. Onun yazdığı eserler emsalsiz birer büyük fikir ve araştırma eserleridir” diyen Nurettin Topçu ve “...Türk fikir âleminin senyörü olan bir kimsenin eserlerini sadece karıştırmış olmak bile iftihar vesilesidir” diyen Erol Güngör hep onun büyük bir ilim adamı olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹²

Öğrencisi Süleyman Hayri Bolay’a göre Hilmi Ziya “Hasbî düşünüp, yazan bir kimseydi. Kendisini felsefeye vermiş ve felsefi tefekkürün yerleşmesi için uğraşmıştır. Bu bakımdan yazılarının ve kitaplarının getirisinden önce tesirini düşünmüştür. Şayet kitaplarının veya fikri hamulesinin ve kapasitesinin ticaretini yapsaydı çoktan milyoner olurdu. Fakat onun kitaplarından yüz binler kazanan kitapçılar onu çoğu zaman aldatmışlardır.”¹³

Emre Kongar’a göre Ülken’in farklı düşünceleri uzlaştırmaya yönelmesinin en büyük nedeni yeni bireşimlere ulaşmak tutkusudur. Kongar, “Türk düşüncesinde felsefe ve toplumbilim alanındaki kuramsal ve uygulamalı birikimin yetersizliğinden dolayı Ülken’i Batı’daki gelişmeleri izleyerek bu alanda bir temel oluşturmaya yönelttiğini” söylemektedir. Bunu yaparken de dönem dönem yeni akımları yeterince irdelemeye zaman ayırmadan benimsemiş ya da karsı çıkmış, çoğu kez de uzlaştırmaya çalışmıştır.¹⁴

Erol Güngör; “Hilmi Ziya Ülken’in vefatıyla Türkiye’de bir devir kapandı: Hasbî tefekkür devri. Bütün eksiklerine rağmen o bizde akademik haysiyetin dağ gibi bir temsilcisiydi. Günlük politika endişelerinin hakim olduğu Türk fikir hayatında yeni Hilmi Ziya'lara çok muhtaç olacağız.”¹⁵ Erol Güngör’ün bu sözlerine karşılık Cemil Meriç Hilmi Ziya ile ilgili şunları dile getirir: “Hilmi Ziya Bey'in vefatına üzüldüm. Ama, onunla bir şeamet dönemi sona eriyorsa ne mutlu memlekete! Şüphe yok ki, bu ölüm hepimize terbiyeli bir dost, kibar bir İstanbul efendisi ve nesli inkıraza yüz tutan

¹¹ Kayalı K., Hilmi Ziya Ülken, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce(Muhafazakarlık)*, İletişim Yay., İstanbul, C.5, 2003, s.70.

¹² Avcı N. (2005), age., s.17.

¹³ Bolay S.H., “Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken”, *Diyanet Gazetesi*, Ankara, 1974, C.5, S.104, s.73.

¹⁴ Kongar E., *Türk Toplumbilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s.159.

¹⁵ Güngör E., “Hilmi Ziya Ülken İçin”, *Ortadoğu*, 16 Haziran 1974.

bir İkinci Meşrutiyet, daha doğrusu mütareke devri aydını kaybettirdi. Fakat, zavallı üstat, bir fikir adamı olarak gerçekten yaşıyor muydu? Kaç kişinin şuurunda bir kıvılcım tutuşturabildi? Bir kıvılcım, bir fecir veya bir yangın... Hangi büyük düşüncenin taşıyıcısı veya yaratıcısı olabildi? Temsil ettiği veya kurduğu içtimai bir mektep var mı? Meriç sözlerine şöyle devam eder: “Bir kütüphane adamıydı o, bir fikir donjuanıydı. Ne bir iddianın, ne bir inkârın temsilcisi. Çeşitli mabetlerin eşiğinde çile doldurmakla geçti ömrü. Pencereden seyretti içerisini. Hakimane bir teslimiyetti. En zinde mukavemetleri güve gibi kemiren bir teslimiyet, reculiyetini kaybeden tefekkürdü. Ne Marksizm’e kur yaparken ciddiye, ne Marksizm’e reddiye yazdığı zaman. Kütüphane raflarını çökerten eserlerinde, kendisine ait tek kanaat bulamazsınız; bulamazsınız, çünkü o her gün yeni bir kanaatin taşıyıcısıydı. Her okuduğu kitapta yeni bir hüviyet kazanan, seyyal bir şahsiyettir. Hilmi Ziya, bir zihniyetin kurbanıdır. Üstadı mahveden, hasbi düşünce mitosudur, üstadı ve hemen hemen bütün neslini. İçtimai ilimlerde hasbilik olmaz. Hasbilik, düşmana hizmet etmektir, kavgadan kaçıştır, yalanların devamını sağlayıştır. O nesle mabedin bekçisi olmak düşerdi, mabedin yani tarihin. Hangi değer bekçisi oldu o nesil? Hangi haksızlığa dur diye haykırdı? Zavallı gençliğe, Avrupa’nın köhne ve tatsız yalanlarını tekrarlamak başlıca marifeti oldu. Maziye ihanet etti, istikbali kurmadı. Hilmi Ziya, olayların pek çabuk fosilleştirdiği o zümrenin en tipik temsilcisidir. Yetmiş yıllık hayatında tek kavga yoktur.¹⁶”

Sadettin Elibol ise Ülken’i kendi semasının yıldızı olarak ifade etmiştir. Elibol’a göre, “Filozof Ülken, Cumhuriyet döneminin düşünsel haritası içinde neredeyse kendi semasının yıldızı olarak kalmıştır. Onun çok sayıda eser vermesi, akademik kurumlaşmaya katkı yapması, başta İnsan Mecmuası olmak üzere dergiler çıkarması bu durumu değiştirmemiştir. Onun bu yalnızlığı iki nedenle açıklanabilir: Yaşadığı dönemde genel düşünce düzeyinin düşük olması, bir; kişi olarak siyasal bir hareketle yakınlık kurması, iki.¹⁷” Hilmi Ziya’nın çok yönlü yayınlarına ilişkin Sanay şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “... hiç vaktini boş geçirmemiş, kendisini daima yenilemiş bir kimsedir. Batı dünyasındaki felsefe ve sosyoloji hareketlerini yakından takip ettiği gibi, İslam fikir hayatını da çok iyi bilen ve yorumlayan kişidir. O, her filozof gibi, gerçek bir düşünürün fikirlerini oluşturmada önce, çok geniş malzeme

¹⁶ Meriç C., "Çağın Dini: Hümanizm", *Kırk Ambar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s.55-73.

¹⁷ Elibol S., *Hilmi Ziya Ülken, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Milliyetçilik*, İletişim Yay., İstanbul, C.4, 2003, s.520.

toplamanın, çağdaş ilimlerin özlerinden haberdar olmanın gerekliliğine inanmış bir kişidir.¹⁸»

Hilmi Ziya'nın eserleri incelendiğinde genellikle yazıldığı dönemin özelliklerinin eserlerine yansıdığı görülür. Temel siyasi değişiklikler Ülken'in çalışmalarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Ülken, bilimin soyut genellemelerine oldukça yakındır ve sadece sosyal bilimlerde değil, doğa bilimlerinde ki gelişmelere de duyarlı kalmıştır.

Ülken ilgi alanının genişliği ve zenginliğine paralel bir şekilde hayatı boyunca farklı fikir akımlarına ilgi duymuş farklı düşünce sistemlerini benimsemiş ve zaman zaman da savunduğu fikir akımlarından vazgeçmiştir.

Özgün düşünce süreçlerine olan eğilimi ve gerçeğe olan aşkı, bilimsel bakış açısıyla ideolojik sapmalara girmeden, doğruyu bulduğu zaman yanlış bırakma erdemi, onda bütün yönleri ile kendini hissettirmiştir.¹⁹

Türkiye'de akademik ve bilimsel anlamda sosyal bilimler için metod ve fikirler geliştirmiş olan Ülken, yaşadığı dönemi sosyolojik ve felsefi açılardan değerlendirmiştir. Sürekli okuyan düşünür birikimlerini kaynak eser olarak sunmuştur. Başta felsefe olmak üzere felsefenin her dalında; metafizik, bilgi teorisi, ahlak, ontoloji, sosyoloji, mantık, eğitim felsefesi, psikoloji, düşünce tarihi ile ilgili alanlarda eserler vermiştir. Bu eserlerde de görüşleri net şekilde görülmektedir.

3.2. Eserleri

3.2.1.Kitapları

1. **Umumi Ruhیات**, (Osmanlıca), İstanbul, Darülfunun Matbaası,1927, 675 s.
2. **Felsefe ve İctimaiyat Dergisi**, İstanbul, 1927-1929,
3. **Toplum Yapısı ve Soya Çekme** İstanbul,1971
4. **Genel Felsefe Dersleri** İstanbul-1972, Ülken Yayınları, II. Baskı, İstanbul-2000, Ülken Yayınları, 190 s.
5. **Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine** İstanbul-2006, Ülken Yayınları, 447 s.
6. **Bilim Felsefesi** II. Basım, İstanbul-1983, Ülken Yayınları, 108 s.

¹⁸ Vergili A., *Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Sosyoloji I*, Derleyen: Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s.614.

¹⁹ Güneş C.D., "Hilmi Ziya Ülken ve Tarihi Maddeciliğe Reddiye", *Türk Yurdu*, C.22, S.174, s.62.

7. **Felsefe Dersleri I(Metafizik)**,İstanbul, İlhami-Fevzi Matbaası,1928(Osmanlıca): 156 s., II. Basım, İstanbul-1935, Vakıf Matbaası, 110 s.
8. **Aşk Ahlakı**, I. Baskı, İstanbul-1931, Darülfünun Matbaası, 244 s., VI.Baskı, İstanbul-2004, Dünya Yayıncılık, 350 s.
9. **Felsefe Yıllığı**, İstanbul,1925-1931(2 cilt), 729 s.
10. **Umumi İctimaiyat**, İstanbul-1931, Matbaa-i Ebüzziya, 318 s.
11. **Türk Tefekkürü Tarihi**, C-I, İstanbul-1933 254 s., C-II, İstanbul,1934, 281 s., Galatasaray Talebe Cemiyeti Neşriyatı; II., III., IV. Baskı 2004- 2007 Yapı Kredi Yayınları, 354 s.
12. **İnsani Vatanseverlik**, I. Baskı İstanbul-1933, II. Baskı, İstanbul-1996, III. Baskı, İstanbul-1998, Ülken Yayınları, 326 s.
13. **İlim ve Felsefe**, İstanbul-1934, Vakıf Matbaası, 110 s.
14. **Türk Feylesofları Antolojisi**, İstanbul-1935, Yeni Kitapçı, 156 s.
15. **Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü**, İstanbul-1935, Vakıf Matbaası, 378 s.
16. **Türk Mistisizminin Tetkikine Giriş**, İstanbul-1935
17. **Yeni İlmi Zihniyet**, İstanbul,1935, Vakıf Matbaası, 201 s.
18. **Yirminci Asır Filozofları**, İstanbul-1936, Kanaat Kitabevi, 327 s.
19. **İllyet Meselesi ve Diyalektik**, Ankara-1938, Ülkü Matbaası, 102 s.
20. **İctimai Doktrinler Tarihi**, I. Basım İstanbul-1940, Kanaat Kitabevi, 440 s., II. Basım, İstanbul-1941, Yenidevler Matbaası, 362 s.
21. **Farabi**, İstanbul, 1940, Kanaat Kitabevi, 231 s.
22. **Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları** İstanbul,1940, 268 s.
23. **İbn Haldun** İstanbul-1941, Kanaat Kitabevi, 223 s.
24. **Pasta Yolu(İnsan Meddü Cezri)**, İstanbul-1941, Şirketi Mürettibiye Basımevi, 269 s.
25. **Şeytanla Konuşmalar**, İstanbul-1942, Ülkü Matbaası, 218 s.; II: Baskı, İstanbul-2003, Ülken Yayınları, 244 s.
26. **Ziya Gökalp**, İstanbul-1942, Kanaat Kitabevi, 200 s.
27. **Mantık Tarihi**, İstanbul-1942, Rıza Koşkun Matbaası, 336 s.
28. **Yarım Adam**, İstanbul-1943, Şirketi Mürettibiye Basımevi, 380 s.
29. **Dini Sosyoloji**, İstanbul-1943, İbrahim Horoz Matbaası, 125 s.
30. **Rejim ve Cemiyet**, İstanbul-1943, Kanaat Kitabevi, 117 s.
31. **Sosyoloji**, İstanbul-1943, Kenan Matbaası, 288 s.

32. **Yahudi Meselesi**, İstanbul-1944, Raşit Bütün Matbaası, 244 s.
33. **Milletlerin Uyanışı**, İstanbul-1945, Marmara Kitabevi, 88 s.
34. **Tasavvuf ve Psikoloji**, İstanbul-1946, Kanaat Kitabevi, 213 s.
35. **Ahlak**, I. Baskı İstanbul-1946, Sadık Kağıtçı Matbaası, 303 s., II. Basım İstanbul-2001, Ülken Yayınları, 314 s.
36. **İslam Düşüncesi**, İstanbul-1946, Rıza Koşkun Matbaası, 664 s.; II. Baskı, İstanbul-1995, Ülken Yayınları, 484 s.
37. **İslam Medeniyetinde Tercümelere ve Tesirleri**, İstanbul-1947, 217 s.
38. **Türk Kozmolojisi: Türk Mitolojisi**, Türk Hikmeti, Teknik, Tefekkür, Ankara,1947, 312 s.
39. **Sosyolojiye Giriş**, İstanbul-1947, Üçler Basımevi, 192 s.
40. **Millet ve Tarih Şuuru**, I. Baskı, İstanbul-1948, Pulhan Matbaası, 384 s., Gözden Geçirilmiş I. Baskı, İstanbul-2008, Türkiye İş Bankası Yayınları, 350 s.,
41. **İslam Sanatı**, İstanbul-1948, 133 s.
42. **Tarihi Maddeciliği Reddiye**, İstanbul-1951, 147 s. Kardeşler Basımevi, 1981 yılına kadar bu eser İstanbul Matbaasında 3 kez daha basılmıştır.
43. **İbn Rüşd**, İstanbul-1951.
44. **Farabi Tetkikleri** İstanbul-1951.
45. **İslam Düşüncesine Giriş** İstanbul-1951.
46. **İbn Sina Risaleleri** İstanbul-1954.
47. **Sosyoloji Problemleri** İstanbul-1955, Hüsnütabiat Matbaası.
48. **Dünyada ve Türkiye’ de Sosyoloji Öğretimi ve Araştırmaları** İstanbul,1956.
49. **Veraset ve Cemiyet** İstanbul,1957.
50. **İslam Felsefesi Tarihi** İstanbul,1957.
51. **İbn Sina** İstanbul,1957(*İbn Sina’nın Latince’ye Tercümelere*, İstanbul-1937,Türk Tarih Kurumu Yayınları, 41 s.;*İbn Sina’nın Tabiiyatı*, İstanbul-1937,Türk Tarih Kurumu Yayınları, 11 s.; *İbn Sina’nın Ruhiyatı*, , İstanbul-1937,Türk Tarih Kurumu Yayınları,37 s.)
52. **Felsefeye Giriş I** Ankara-1957, Türk Matbaası.
53. **Katip Çelebi ve Fikir Hayatımız** Ankara-1957, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 87 s.
54. **Felsefeye Giriş II** Ankara-1958.
55. **Siyasi Partiler ve Sosyalizm** İstanbul-1963.

56. **Değerler, Kültür ve Sanat** İstanbul-1963.
57. **Bilgi ve Değer** Ankara-1965, Kürsü Yayınları, II. Basım, İstanbul-2001, Ülken Yayınları, 396 s.
58. **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi** İstanbul-1966, 817 s.(2 cilt), VIII. Baskı İstanbul-2005, Ülken Yayınları, 511 s.
59. **İslam Felsefesi: Kaynakları ve Tesirleri** Ankara-1967(bu kitabın I. Basımı 1946’ da yayınlanan İslam Düşüncesi adlı kitabın bazı ilavelerle yeniden adlandırılmış halidir), IV. Baskı, İstanbul-1993, Cem Yayınları, 414 s.
60. **Eğitim Felsefesi** İstanbul-1967; II. Baskı, İstanbul-2001, Ülken Yayınları, 352 s.
61. **Varlık ve Oluş** Ankara,1968. 530 s.
62. **İlim Felsefesi I** İstanbul-1969, Başnur Matbaası, 293 s.
63. **Sosyoloji Sözlüğü** İstanbul,1970, 227 s.(İlk baskı İlim Felsefesi başlığıyla, 1969’da çıkmıştır.)

3.2.2.Tercümeleri

1. **İçtimaiyat Hakkında İbtidai Malumat**(G. Richard’dan tercüme), İstanbul-1924,T.C Maarif Vekaleti Neşriyatı, 134 s.
2. **Yeni İlmi Ziyniyet** (Bachelard’dan çeviri) İstanbul-1934, Vakıf Matbaası, 201 s.
3. **İlim ve Felsefe** (Moritz Schlick’ten çeviri), İstanbul-1934, Vakıf Matbaası, 55 s.
4. **Metafizik**(1.Kitap) (Aristo’dan çeviri), İstanbul,1935, 110 s.
5. **Rüzgar Gibi Geçti**(Margaret Mitchell’dan Avni İnel’le birlikte tercüme 3 cilt bir arada), İstanbul,1941, 1596 s.
6. **Lojik Prensipleri ve Muasır Tenkit** (Drnold Remand’dan tercüme) İstanbul,1942, 207 s.
7. **Emile**(J.J.Roussecu’dan A.R.Ülgener ve S.Güner ile birlikte kısaltılmış tercüme) İstanbul-1943, Türkiye Yayınları, 543 s.
8. **Etika I** (Spinoza’dan çeviri) İstanbul-1944, Milli Eğitim Basımevi, 234 s. ; **Etika II** (Spinoza’dan çeviri), İstanbul-1947, Milli Eğitim Basımevi, 155 s.,
9. **Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında**(Emile Boutroux’dan tercüme), İstanbul-1947, Milli Eğitim Basımevi, 283 s.

3.2.3.Yayınlanmamış Eserleri²⁰

1. **Tahir ve Zühre**,1922
2. **Sivayüz**, 1929
3. **Bağbozumu**(Roman)
4. **İktisadi Sosyoloji**
5. **Mesneviye Nazire**(Manzum)
6. **Kıymet Nazariyesi Dersleri**, 1945
7. **Les Bases de l'Anthropologie Culturelle**, J. M. Merskovits, 1952
8. **La Pensée Sauvage (Vahşi Düşünce)**, Claude Levi-Strauss, 1962
9. **Hâkimiyet**

3.2.4.Yabancı Dilde Eserleri

1. **La Pense de l'islam** İstanbul,1953, 656 s.
2. **Qusta b. Luga**, İstanbul,1953, 352 s.
3. **İbn Sina Risaleleri**,(Fransızcaya), İstanbul,1954, 54 s.
4. **Turkish Architectures**, Ankara,1965, 117 s.
5. **Humanisme des Cultures**, Ankara,1967, 216 s.

3.2.5.Makaleleri

Çok yönlü bir fikir adamı olan Hilmi Ziya Ülken birçok konuyla ilgili makale yazmıştır. Bu makaleler Ankara Üniversitesi Yıllık Araştırmaları Dergisi, Adımlar, Akademi, Anadolu, Ankara Muallimler Birliği, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Bayrak, Bilgi, Büyük Doğu, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Doğu-Batı, Felsefe ve İhtimaiyat Mecmuası, Felsefe Yıllığı I-II, Fikir ve Sanatta Hareket, Galatasaray Mecmuası, İnsan, İstanbul Mecmuası, İş ve Düşünce, İşte Sanat ve Edebiyat, Kültür Dünyası, Mihrab, Siyasi İlimler Mecmuası, Sosyoloji Dünyası, Sosyoloji Dergisi, Türk Düşüncesi, Türk Dili, Ülkü, Yeni İnsan, Yeni Öğretmen gibi

²⁰ Erdem H.H., “Hilmi Ziya Ülken’in Kendi Kaleminden Hayatı ve Eserleri”, *Türk Yurdu*, Şubat 2002, C.22, S.174, s.11.

dergilerde yayınlanmıştır. Bunun yanında Öncü, Son Telgraf, Tasvir, Tanin, Tercüman, Vatan ve Yeni Sabah gazetelerinde de yayınlanan makaleleri bulunmaktadır.

Makaleleri ise şunlardır:

1. “Stuart Mill [1806-1873] ve Felsefesi”, *Sudi Kütüphanesi Dergisi*, İstanbul 1919.
2. “Türkler ve Moğollar (I)”, *Dergâh*, Cilt II, Sayı 20, 5 Şubat 1338/1922.
3. “Türkler ve Moğollar (II)”, *Dergâh*, Cilt II, Sayı 21, 5 Şubat 1338/1922.
4. “Türkler ve Moğollar (III)”, *Dergâh*, Cilt II, Sayı 22, 5 Şubat 1338/1922.
5. “Felsefe ve Tarih Mecmuaları”, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Sene:3, Sayı:1, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, Şehzadebaşı, 1339/1923, s.73-79.
6. “İçtimaiyat Tetkikatında Muhtelif Temayüller”, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Sene:3, Sayı:1, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, Şehzadebaşı, 1339/1923, s.69-72.
7. “İznik Müdafası”, Battal Gazi Destanından, *Anadolu*, Sene:1, Sayı:1, 1 Nisan 1340/1924, s.7-8.
8. “Anadolu Örfü ve Destanları (I)”, *Anadolu*, Sene:1, Sayı:1, 1 Nisan 1340/1924, s.25-32.
9. “Anadolu Örfü ve Destanları (II)”, *Anadolu*, Sene:1, Sayı:2, 1 Mayıs 1340/1924, s.59-63.
10. “Anadolu Tarihinde Dini Ruhیات Müşahedeleri (I): Barak Baba ve Geyikli Baba”, *Mihrab*, Sayı:13/14, 1 Haziran 1340/1924, s.434-448.
11. “Kırgızlar”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:8, İstanbul 1 Mart 1340/1924, s.114-117.
12. “Kitaplar Arasında”, *Anadolu*, Sene:1, Sayı:2, 1 Mayıs 1340/1924, s.79-80 [Maarif Nezareti yayınları üzerine kısa bir değerlendirme].
13. “Orta Asya’ da Türkmen (I): Medhal”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:12, Yeni Matbaa, İstanbul 1 Mayıs 1340/1924, s.237-244.
14. “Orta Asya’ da Türkmen (II)”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:12, Yeni Matbaa, İstanbul 1 Mayıs 1340/1924, s.313-316.
15. “Orta Asya’ da Türkmen (III): Türkmen’in Dini”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:12, Yeni Matbaa, İstanbul 1 Mayıs 1340/1924, s.337-342.
16. “Orta Asya’ da Türkmen (IV): Tarihi”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:12, Yeni Matbaa, İstanbul 1 Mayıs 1340/1924, s.372-377.
17. “Orta Asya’ da Türkmen (V): Türkmen’ in Dini”, *Mihrab*, Sene:1, Sayı:15/16, Yeni Matbaa, İstanbul 1 Ağustos 1340/1924, s.480-483.

18. “Selçukluların İnkırazı Zamanında Konya”, *Mihrab*, Sayı:17/18, İstanbul 1340/1924, s.563-571.
19. “Türkler ve Moğollar”, *Anadolu*, Sayı:5, Ağustos 1340, s.168-176.
20. “İçtimaiyat Hakkında İptidai Malumat”, *Devlet Matbaası*, İstanbul 1924, 134 sf. (Gaston Richard’ dan tercüme) [Eski harflerle baskı-Matbaa-i Amire, 1927].
21. “İçtimaiyatçılar”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:3, 1341/1926.
22. “Kırgız, Türkmen ve Uygurlar”, *Anadolu*, Cilt:1, Sayı:9-10-11, 1341/1926, s.318-324.
23. “Milli Eğitim”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, 1925.
24. “Milli Terbiye I”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:5, 1341/1926.
25. “Milli Terbiye II”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:6, 1341/1926.
26. “Milli Terbiye III”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:7, 1341/1926.
27. “Milli Terbiye IV”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:8, 1341/1926.
28. “William James [1842-1910]’ un Ruhiyatına Dair”, *Ankara Muallimler Birliği Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:1, 1341/1926.
29. “Beşerî Edebiyatın Maşerî Esasları”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 5, İstanbul Teşrîn-i sâni 1927, s.370-379.
30. “Bizde Fikir Cereyanları”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 4, Teşrîn-i evvel, İstanbul 1927, s.311-314.
31. “Dînî İçtimâiyât (I)”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 4, İstanbul Teşrîn-i evvel 1927, s.264-271.
32. “Dînî İçtimâiyât (II) - İtikatların Menşei Meselesi”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 5, Teşrîn-i sâni 1927, s.321-333.
33. “Heyecan Hakkında”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Cilt I, Yıl 1, Sayı 2, İstanbul 15 Haziran 1927, s. 81-101.
34. “İntihar (I)”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 1, İstanbul Mayıs 1927, s.62-65.
35. “İntihar (II)”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran 1927, s.137-143.
36. “İntihar (III)”, *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1927, s.212-

- 216.
37. “İtikatların Menşei Meselesi”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*, Yıl: 1, Sayı 5, İstanbul 1927, s. 321-333.
38. “Liseler ve Muallim Mekteplerinde İctimaiyat Programları”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 1, İstanbul Mayıs 1927, s.73-75.
39. “Potlaç - Mukavelenin İctimâi Menşei”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 3,1 Temmuz 1927, s. 228
40. “Teheyyüciyyet Hakkında”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*,Yıl: 1, Sayı 3,1 Temmuz 1927, s.168-178.“İlâhiyât Fakültesi Mecmuası”(Sayı 5-6) [Dergi tanıtımı]Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1927, s.240.
41. “Dînî Sosyoloji”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 7,İstanbul 1928.
42. “İstatistik ve Tecrübe”, *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*, Cilt 2,Sayı 7,1928, s.321-333.
43. *Felsefe Dersleri; Bilgi ve Vücûd Nazariyeleri*, İlhami Fevzi Lütfi Matbaası, İstanbul 1928, 156 sf, [Eski yazı]
44. “Nirvana”, *Görüş*, Cilt I, Sayı 2, Ankara 1930, s.67-74.
45. “Tembellik”, *Akademi*, Sayı 3, 15 Kânûn-i evvel 1930, s.3-4.
46. *Galatasaray, İlim ve Edebiyat Mecmuası*, İstanbul 1932. [Talebe Akademisi tarafından neşrolunan bu dergi 9. sayıya kadar *Akademi* adıyla yayınlanmıştır. 9. sayıdan itibaren sahibi Hilmi Ziya Ülkendir.]
47. “Hürriyete-Giden Yollar”, *Akademi*, Sayı 6, 15 Mart 1931, s.1-4.
48. “İnsanî Vatancılık (I)”, *Mülkiye Mektebi-Mecmuası*, Sayı. 7, Teşrîn-i evvel 1931, s.1-8.
49. “İnsanî Vatancılık (II)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 8, Teşrîn-i sâni 1931, s.4-13.
50. “İnsanî Vatancılık (III): İnsan ve Muhit”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 9, Kânûn-ı evvel 1931, s.4-13.
51. “İzzet Bey[1891-1930]”, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 5, Şubat- Mart 1931, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1931.
52. “Mülkiye Mecmuası İçin”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 9,Kânûn-ı evvel 1931, s.37-39.
53. “Şehir İctimaiyatı’na Medhal (I)”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, Yıl 8, Sayı 86/14, Teşrîn-i evvel 1931, s.44-52.

54. “Şehir İctimaiyatı (II)”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, Yıl 8, Sayı 87, 15 Teşrîn-i sâni 1931, s. 96-106.
55. “Şehir İctimâiyâtı (III) - Şehrin Bünyevî Tetkiki”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, Yıl 8, Şayı 88/16, Kânûn-ı evvel 1931, s.110-119.
56. “Tarihte Büyük İnsanlar: Namık Kemal [1840-1888]”, *Galatasaray*, Sayı 10, 15 Teşrîn-isâni 1931, s.4-5.
57. *Telkin ve Kendine Telkin*(Ch. Baudoun'dan çeviri), Devlet Matbaası,1931.
58. “4 Kânûn-ı evvel”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 21, 4. Kânûn-ı evvel,1932, s. 2-3.
59. “Cemiyet ve Marazî Şuur”, *Felsefe Yıllığı*, Cilt I, İstanbul 1931-1932, s. 23-130.
60. “Din ve Akıl”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Yıl 2, Sayı 18, İstanbul Eylül 1932, s. 11-15.
61. “Gemi” *Galatasaray*, Sayı 15, 30 Nisan 1932, s.3. [Şiir]
62. “Hayat ve Kitaplar”, *Galatasaray*, Sayı 19, 24 Kânûn-ı evvel 1932, s.14-15.
63. “İnsanî Ruhun Terakkisi (I)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 15, Haziran 1932, s. 11-17.
64. “İnsanî Ruhun Terakkisi (II)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 16, Temmuz 1932, s. 7-10.
65. “İnsanî Vatancılık (IV): Şahsiyetçilik”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 10, Kânûn-ı Sâni 1932, s. 15-20.
66. “İnsanî Vatancılık (V): Zıd Kuvvetlerin Yaradılışı”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 11, Şubat 1932, s.22-25.
67. “İnsanî Vatancılık (VI): Zıt Kuvvetlerin Yaradılışı”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 12, İstanbul Mart 1932, s.1-7.
68. “Kıymetlerin Tekâmülü”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 14, İstanbul, Mayıs 1932, s.1-5.
69. “Kurun Vusta”, *Galatasaray*, Sayı 13, 20 Şubat 1932, s.1-2.
70. “Maksat”, *Felsefe Yıllığı*, Türkiye Matbaası, Cilt I, 1931-1932, s. 1-7.
71. “Musahabe: Fikre Hürmet”, *Galatasaray*, Sayı 18, 20 Teşrîn-i sâni 1932, s.1-2.
72. “Musahabe: Medeniyet”, *Galatasaray*, Sayı 14, 20 Mart 1932, s. 1-3.
73. “Musahabe: Şahsiyet”, *Galatasaray*, Sergi Sayısı 1,6 Ağustos 1932, s.1-3. [*Galatasaray Sergi nüshası*].
74. “Musahabe: Şahsiyetin Tekâmülü”, *Galatasaray*, Sayı 17, 20 Teşrîn-i evvel 1931,

s.1-3.

75. “Musahabe: Şark ve Garp”, *Galatasaray*, Sayı 15, 30 Nisan 1932, s.1-3.
76. “Ortaçağ”, *Galatasaray*, Sayı 16, 1932.
77. “Sanat ve Ahlak”, *Galatasaray*, Sayı 13, 20 Şubat 1932, s.3-7.
78. “*Seyahat*”, *Galatasaray*, Sayı 14, 20 Mart 1932, s.33.[13/02/1929'da yazdığı bir şiir]
79. “Şahsiyetin İçtimaî Şartları”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 17, İstanbul, Ağustos 1932, s.7-10.
80. “Şehir İçtimâiyâtı (IV) - Şehrin Bünyevî Tetkiki”, *İstanbul Belediyesi Mecmuası*, Yıl8, Sayı 89/17, İstanbul Kânûn-ı Sâni 1932, s. 178-186.
81. “Şehir İçtimâiyâtı (V)”, *İstanbul Belediyesi Mecmuası*, Yıl 8, Sayı 90/18, Şubat 1932, s.217-226.
82. “Şehir İçtimâiyâtı (VI)”, *İstanbul Belediyesi Mecmuası*, Yıl8, Sayı 91/19, Mart 1932, s.253-264.
83. “Şehrin İktisâdî Fonksiyonu I”, *İstanbul Belediyesi Mecmuası*, Yıl 8, Sayı 93/21, İstanbul Mayıs 1932, s.390-394.
84. “Şehrin İktisâdî Fonksiyonu II”, *İstanbul Belediyesi Mecmuası*, Yıl 8, Sayı 94/22, İstanbul Haziran 1932, s.429-433.
85. “Tahliller”, *Felsefe Yıllığı*, Cilt I, 1931-1932, s.209-253. [*Année de Sociologie*'den]
86. “Tarihte Büyük İnsanlar: Goethe [1749-1832]”, *Galatasaray*, Sayı 14, 20 Mart 1932, 16-18.
87. “Tarihte Büyük İnsanlar: Sokrates [469-399]”, *Galatasaray*, Sayı 12, 20 Kânûn-ı sâni 1932, s.3-5.
88. “Tekzip”, *Galatasaray*, Sayı 13, 20 Şubat 1932, s.35-38.
89. “Telifçiliğin Tenakuzları (I)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 19-20, İstanbul Birinci ve İkinci teşrin 1932, s.2-22.
90. “Telifçiliğin Tenakuzları (II)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 21, Birinci-kânun (Kasım) 1932, s.4-18.
91. “Telifçiliğin Tenakuzları (III)”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 22, İkinci-kânun (Aralık) 1932, s.8-21.
92. “Üç Millet”, *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 10, Kânûn-ı Sâni 1932, s.4-7. [Mülkiye Mektebi İçin]

93. Mehmet Şerefeddin [1879-1947]: *îlâhiyat*, (1932) (Ebû'l-Berekâtî Bağdâ-dî'nin "Kitab-ül-Muteber" ismindeki eserinin üçüncü kısmının tercümesi), *Felsefe Yıllığı*, Cilt I, Yıl: 1931-1932, Türkiye Matbaası, İstanbul 1932, s.348-350.
94. Mustafa Namık [Çankı (1883-1965)]: Aristo [384-322] (1931), *Felsefe Yıllığı*, Cilt I, Yıl: 1931-1932, Türkiye Matbaası, İstanbul 1932, s. 341-342.
95. *Felsefe Yıllığı I*, Türkiye Matbaası, Yıl 1, (1931-1932), IV+376 sf., İstanbul 1932. (Müdürü Hilmi Ziya Ülken)
96. "Ahmet Haşim [1885-1933]'in Şahsiyeti", *Mülkiye Mektebi Mecmuası* Sayı 27,1933, s.7-10.
97. "Kânûn-ı evvel", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 21, İstanbul Kânûn-ı evvel 1933, s.2-3.
98. "Muâsır Fransız Romanına Umumi Bir Nazar", *Galatasaray*, Sene 3, Sayı22, 25 Mart1933, s.17-18
99. "Musahabe: Bedbinlik", *Galatasaray*, Sayı 21, 25-Şubat 1933, s.1.
100. "Telifçiliğin Tenakuzları (IV)", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 24, Mart, 1932, s.3-14.
101. "Telifçiliğin Tenakuzları (V)" *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 25, Nisan,1933,s.3-15.
102. "Türk Ahlakçıları", *Galatasaray*, Sayı 22, 25 Mart 1933, s.2-3.
103. *İnsanî Vatanperverlik*, Güneş Matbaası, İstanbul 1933, 266 sf.
104. Telifçiliğin Tenakuzları - İçtimaî Felsefe Tenkitleri -I- (Les Contradictions du Compromisme), *Hamit Bey*
105. Telifçiliğin Tenakuzları - İçtimaî Felsefe Tenkitleri -I- (Les Contradictions du Compromisme), Hamit Bey Matbaası, İstanbul 1933, 80 sf. (Mülkiye Mecmuası Neşriyatı Broşürler Serisi: 1)
106. "Felsefe ve İçtimaiyata Ait Kitap Bibliyografyaları", *İş*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul 1934.
107. "Felsefe ve İlim", *Ülkü*, Cilt III, Sayı 17, Temmuz 1934, s.328-331.
108. "Milli Destanlar Hakkında Düşünceler", *Türk Destanına Giriş*, Ülkü Kitap hanesi, İstanbul 1934, s.10-20. [Haluk Nihat Pepeyi [1901-1972]'nin eserine ek]
109. "Önsöz", *Türk Destanına Giriş*, Ülkü Kütüphanesi, İstanbul 1934. (Haluk Nihat Pepeyi [1901-1972]'nin kitabına önsöz)
110. "Usûl Hakkında Diyalog", *Ülkü*, Cilt III, Sayı 18, Ağustos 1934, s.419-421.

111. *İlim ve Felsefe*, Vakit Matbaası, İstanbul 1935, 50 sf. [Moritz Schlick (1882-1936)'den çeviri]
112. *Türk Tefekkür Tarihi*, Cilt II, Ebuzziya Matbaası, İstanbul 1934, 281 sf. [Gala-tasaray Talebe Cemiyeti neşriyatı]
113. “Bugünkü Fizikte: Mevcutlar ve Cisimcikler”, *Felsefe Yıllığı*, Cilt II, İstanbul 1934-1935, s.221-231. [Louis de Broglie [1892-1987]'den tercüme]
114. “Çek Tefekkürüne Bir Bakış (II)”, *Ülkü*, Cilt V, Sayı 25, Mart 1936, s.8-14.
115. “Çekoslovak Tefekkürüne Bir Bakış (I)”, *Ülkü*, Cilt IV, Sayı 24, Şubat 1935, s.408-413.
116. “Felsefe ve Ulusal Tefekkür”, *Ülkü*, Cilt IV, Sayı 23, İkinci kânun 1935, s.338-342.
117. “George Simmel [1858-1918] ve Felsefesi (I)”, *Varlık*, Cilt 3, Sayı 59, Ankara, 15 İlkânun 1935, s.169-170.
118. “Muasır Fizikte Determinizm ve İlliyet”, *Felsefe Yıllığı*, Cilt II, İstanbul 1935, s.232-245. [Louis de Broglie [1892-1987]'den çeviri]
119. “Önsöz”, *Felsefe Yıllığı*, Ciltli, 1934-1935, İstanbul 1935.
120. “Türkiye’de Tanzimat’tan Sonraki Mantık Hareketleri”, *Edebiyat*, Sayı 3, İstanbul 1935, s.37-52.
121. “Artist ve Filozof Tipleri”, *Kültür Haftası*, Sayı 9, 11 Mart 1936, s. 165, 172.
122. “Emile Meyerson [1859-1933]”, *Yeni Türk*, Cilt 4, Sayı 37, İstanbul, İkinci- kânun 1936, s. 20-26.
123. “George Simmel (1858-1918] ve Felsefesi (II)”, *Varlık*, Cilt 3, Sayı 60, Ankara, 1 Sonkânun 1936, s.186-187.
124. “Muasır Alman İctimaiyatı”, *Ülkü*, Cilt VII, Sayı 41, Temmuz 1936, s.362- 366.
125. “Mukayeseli Felsefe”, *Yücel*, Cilt III, Sayı 13, 1936, s.3-4.
126. “San’atta Süreklilik”, *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 2, İstanbul, 1936, s.39-41.
127. “Sinâî, İnkılâp ve Felsefe”, *Yücel*, Cilt III, Sayı 14, 1936, s.50-51.
128. “Zaman Mefhûmunun Tekâmülü (I)”, *Kültür Haftası*, Sayı 6, 12 Şubat 1936, s.106-107.
129. “Zaman Mefhûmunun Tekâmülü (II)”, *Kültür Haftası*, Sayı 7, 26 Şubat 1936, s.136-137.
130. *Yirminci Asır Filozofları*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1936, VIII+439 sf.

131. "Descartes (1596-1650)", *Her Ay*, Yıl 1, Sayı 3, 1937, s.74-77.
132. "İbn Sînâ [980-1037] Büyük Türk Filozof ve Hekimi", *L'Illustration de Turquie*, 63. sayı, 10-12. sayfa, İstanbul, 1937.
133. "İlmin Terakkisinde Türklerin Rolü", *Yücel*, Cilt V, Sayı 28, İstanbul, Haziran 1937, s.138-141.
134. "Tabiatta İnkılâp ve Cemiyet" *Her Ay*, Yıl 1, Sayı 3, 1937, s.82-90.
135. "Tarihte Hürriyet ve Determinizm", *Her Ay*, Yıl 1, Sayı 1, 20 Mart - 20 Nisan 1937, s.45-59.
136. "Tekâmül Meselesi ve Cemiyet", *Her Ay*, Yıl 1, Sayı 2, 1937, s.41-58.
137. "Tarih Felsefesi ve İctimaiyat (I)", *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 13, İstanbul, 1937, s.1-6.
138. "Tarih Felsefesi ve İctimaiyat (II)", *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 15, İstanbul, 1937, s.66-69.
139. "Anket, Monografi ve Memleket", *İnsan*, Cilt I, Sayı 6, 1 İkinciteşrin 1938, s.521-528.
140. "Felsefi Bibliyografya", *İnsan*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul, 15 Nisan 1938, s.79-80. [Birinci sayıdan itibaren alfabetik olarak yedinci sayıya kadar devam ediyor ve her sayıda yaklaşık bir sayfa yayınlanıyor.]
141. "Felsefi ve İctimaî Konferanslar", [Kitap tanıtımı], *İnsan*, Cilt I, Sayı 7, İstanbul, 1 Birinci kânûn 1938, s.405-406. [Çığır Neşriyatı]
142. "Fert ve Cemiyet", *İnsan*, Cilt I, Sayı 1, 15 Nisan 1938, s.57-65.
143. "Fikir Ananesi", *İnsan*, Cilt I, Sayı 4, 15 Temmuz 1938, s.281-284.
144. "Hangi Garp?", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul, 15 Haziran 1938, s.185-186.
145. "Hayat ve Kitaplar", *İnsan*, Cilt 1, Sayı 3, 15 Haziran 1938, s.270-271.
146. "İctimaî Determinizm", *İnsan*, Cilt I, Sayı 2, 15 Mayıs 1938, s.165-173.
147. "İctimaî Hadise Nedir?", *İnsan*, Cilt I, Sayı 7, 1 Birinci kânûn 1938, s.396-401.
148. "İlim Bitaraf mıdır?", *İnsan*, Cilt I, Sayı 6, İstanbul 1938, s.458-462.
149. "İllyet Meselesi ve Diyalektik I", *Çığır*, Cilt VI, Sayı 66, Ankara Haziran 1938, s.82-83.
150. "İllyet-Meselesi ve Diyalektik II", *Çığır*, Cilt VI; Sayı 67; Ankara Temmuz 1938, s.99-100.
151. "İllyet Meselesi ve Diyalektik III", *Çığır*, Cilt VI, Sayı 68, Ankara Ağustos 1938, s.114-116.

152. "İmparatorluk ve Fikrî Alemi (I): İmparatorluğun Tekâmülü", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, 15 Haziran 1938, s.241-259.
153. "İmparatorluk ve Fikrî Alemi (II): İmparatorlukların Alt Bünyesi", *İnsan*, Cilt I, Sayı 4, 1938, s.349-368.
154. "İmparatorluk ve Fikrî Alemi (III): İmparatorlukların Üst Bünyesi", *İnsan*, Cilt I, Sayı 5,1 Birinci teşrîn 1938, s.441-456.
155. "Japonya ve Çin(İçtimâî Teşekkül Problemi)", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, 1938, s.260-264.
156. "Konya Anadolu Selçukîleri Devrinde İlim ve Felsefe", *L'Illustration de Turquie*,67 (1). Sayı, İstanbul, 1938, s. 25-27.
157. "Medeniyetin Yürüyüşü", *İnsan*, Cilt I, Sayı 2,15 Mayıs 1938, s. 84-91.
158. "Mekteplerde Disiplin ve Ceza Meselesi", *İnsan*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul, 15 Nisan 1938, s.71-75.
159. "Memleketi Tanımak", *İnsan*, Cilt I, Sayı 5, 1Birinciteşrîn 1938, s.377- 379.
160. "Tanzimat'a Karşı", *İnsan*, Cilt I, Sayı 1, 15 Nisan 1938, s.7-14.
161. "Tarih Kurultayı", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, 15 Haziran 1938, s.264-265.
162. "Tecrübî İçtimaiyat", *İş ve Düşünce / İş*, Cilt IV, Sayı 15-16, 1938, s.72-75.
163. "Türk Mimarisi ve Yeni Teşebbüsler", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, 15 Haziran 1938, s.265-267.
164. "Yunan Mûcizesi", *İnsan*, Cilt I, Sayı 3, 15 Haziran 1938, s.187-188.
165. "Dr. Ch. Blondel [1876-1939]'in Ölümü", *İş ve Düşünce / İş*, Cilt V, Sayı 18, İstanbul 1939, s.112-113.
166. "Durkheim [1858-1917]", *Yeni Adam Mecmuası*, Sayı 225, İstanbul 20 Nisan 1939, s.6.
167. "İçtimâî Teşekkülün Temeli: İş", *İnsan*, Cilt II, Sayı 8, İstanbul 1 İkinci kânûn 1939, s.671-676.
168. "İdeolog Namık Kemal [1840-1888]", *İnsan*, Cilt II,j5ayı 8, İstanbul 1 İkinci kânûn 1939, s.609-616.
169. "İslâm Felsefesinde Akıl ve İman Meselesi", *Felsefe Semineri Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Semineri, Türkiye Basımevi, Cilt I, Sayı 1, İstanbul 1939, s.56-72.
170. "İş Hakkında" *İnsan*, Cilt 2, Sayı 10, İstanbul, 1 Mart 1939, s.823-831.
171. "İş'e Dâir", *İnsan*, Cilt II, Sayı 12, 8 Mayıs 1939, s.997-1002

172. “Le Corbusier [1887-1965]'ye Göre İstanbul”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 9,1 Şubat 1939, s.845-846.
173. “Meşrûtiyetin Tereddüt Devri”, *İnsan*, Cilt il, Sayı 10,1 Mart 1939, s.769- 778.
174. “Namık Kemal [1840-1888]ve *İbret Gazetesi*”, (1938), *İnsan*, Cilt II, Sayı 8, İstanbul 1 İkincikânûn 1939, s.685-686. [Tanıtım yazısı]
175. “Osmanlı Saltanatında Toprak Sistemi”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 9, İstanbul 1Şubat 1939, s.742-756.
176. “Tanzimat ve Humanizma”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 9,1 Şubat 1939, s.689-694.
177. “Totemizm Etrafında Münakaşalar”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 11, 8 Nisan 1939, s.905-917.
178. “Türk Teâmül Hukukuna Göre Türklerde Evlatlık Edinme Meselesi”, *C.H.P. Konferanslar Serisi*, Recep Ulusoylu Basımevi, 93 s. Ankara 1939. [Ayrıca Hilmi Ziya'ya ait bir ek giriş yer almaktadır.]
179. “Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 11, 8 Nisan 1939, s.920-922.
180. “Türkiye'de İdealizm Temayülü”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 12, İstanbul, 8 Mayıs 1938, s.929-938.
181. “Türkiye'de Pozitivizm Temayülü”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 11, İstanbul, 8 Nisan 1939, s.849-853.
182. “Yeni Edebiyat ve Ahmet Haşim[1885-1933]e Dâir”, *Aramak, Güzeli, İyiyi, Gerçeği*, Cilt I, Sayı 3, İzmir, 1939. s.2-3.
183. “Zaman ve İnsan”, *İnsan*, Cilt II, Sayı 12, 8 Mayıs 1939, s.987-992.
184. “Ziya Gökalp [1876-1924]'ın Tenkidî”, *Çığır*, Cilt VII, Sayı 81, Temmuz 1938, s.141-142.
185. “Ziya Gökalp: Hepimiz İçin Hareket Noktası”, *İş ve Düşünce / İş*, Cilt III, Sayı 19, İstanbul 1939, s.156-157.
186. “Mehmet İzzet [1891-1930] et Quelques Réflexions Critiques”, *İş ve Düşünce / İş*, Cilt VI, Sayı 23-24,1940, s. 145-149.
187. “Deliliğin Ögünmesi (I)”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 14, 1 Mayıs 1941, s.29-31. [Erasmus [1469-1536]'dan çeviri *Eloge a la Folie*]
188. “Deliliğin Ögünmesi (II)”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 15-17, Ağustos 1941, s.29-34.
189. “Deliliğin Ögünmesi (III): Erasmus'dan [1469-1536]”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 18-19, Yıl 2 Birinci teşrîn 1941, s.40-44.
190. “Düşünmenin Zorluğu”, *İnsan*, Cilt 3/Sayı 14, 1 Mayıs 1941, s.1-2.

191. “İnsan Sevgisi”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 15-17, 1 Ağustos 1941, s.1-3.
192. “Orijinallik ve Garabet”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 14, 1 Mayıs 1941, s.20-21.
193. “Sanat ve Cemiyet”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 1-13, İstanbul 1 Nisan 1941, s.26- 29.
194. “Servet Berk [1889-1943]'in Fikri İnkişâfı”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 18-19, İstanbul Birinci teşrîn 1941, s.1-4.
195. “Üç Dünya Görüşü”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 15-17, 1 Ağustos 1941, s.14-17.
196. “Yeni Klasik”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 1-13, 1 Nisan 1941, s.1-2.
197. “Eski Maârif, Yeni Maârif”, *Ülkü*, Cilt II, Sayı 22, 16 Ağustos 1942, s.2-3.
198. “Feylozof ve Filolog”, *Ülkü*, Cilt III, Sayı 33, 01 Şubat 1943, s.5-6.
199. “Halk ve Aydınlar”, *Ülkü*, Yeni Seri, Cilt II, Sayı 23, 1 Eylül 1942, s.6-7.
200. “Hukuk ve Cemiyet”, *İş ve Düşünce*, Cilt 8, Sayı 30-31, 1942, s.162-164.
201. “İçtimâî Araştırmalar[Anket Örnekleri Köy ve Kasaba Monografileri]”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 1941-1942, İstanbul 1942, s.271-320.
202. “İktisâdî Devletçilik”, *Ülkü*, Cilt II, Sayı 20, 16 Temmuz 1942.
203. “İslâm Feodalizmi”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 1941-1942, İstanbul 1942, s.250-270. [Poliak'dan çeviren H.Z. Ülken]
204. “Kültür ve İş”, *Ülkü*, Yeni Seri, Cilt III, Sayı 29, 1 Birinci kânûn 1942, s.2-3.
205. “Millet Tipleri”, *Sosyoloji*, Remzi Kitabevi, 1942. [Kitap içinde bir bölüm. *Sosyoloji* kitabı 1932'de Galatasaray lisesinde *Umumî İçtimaiyat* adıyla neşredilmiştir.]
206. “Muktedir Olmak”, *Savaş*, 36. sayı, 4. sayfa, İstanbul, 1942.
207. “Sosyolojinin Mevzuû ve Usûlü”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 1941-1942, İstanbul 1942, s.3-142.
208. “Yüklü Program Davası”, *Ülkü*, Cilt III, Sayı 30, 16 Birinci kânûn 1942, s.2-3.
209. “Ahlak Terbiyesi”, *Ülkü*, Cilt III, Sayı 31, İstanbul 1 Marta 1943, s.5-6.
210. “Bir Mütefekkirin 75. Yılı Mehmet Ali Aynî [1869-1945]”, *Tasvîr-i Efkâr*, 30 Ocak 1943.
211. “Bu Cemiyette Yıllardır Tedavi Edilemeyen Hastalık: İhmal”, *Son Telgraf*, İstanbul, 4 İkinci kânûn (1943) 1944.
212. “Çocuk Ruhunun Teşekkülü”, *İş ve Düşünce / İş Dergisi*, Cilt IX, Sayı 34, Nisan 1943, s.79-83.
213. “Kumar, Piyango, Faiz”, *Büyük Doğu*, 2. sayı, 3. sf., İstanbul, 24 Eylül 1943.
214. “Mecmualar ve Fikir Hayatımız”, *Değirmen - Aylık Fikir, San'at ve Ahlak*

- Dergisi, 5. sayı, 136-138. sf., İstanbul, Şubat 1943.
215. “Destan ve İnsan (I)”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 22, Nisan 1943, s.3-6.
 216. “Destan ve İnsan (II)”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 23, Mayıs 1943, s.3-6.
 217. “Destan ve İnsan (III)”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 24-25, Ağustos 1943, s.3-6.
 218. “F, Gladkov [Fiyodor-Vasilyeviç (1883-1958)]”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 23, Mayıs 1943, s.16.
 219. “Felsefî Mektup I”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci teşrîn 1943, s.215-217.
 220. “Felsefî Mektup II, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci teşrîn 1943, s.241. [Muzaffer Şerif e hitaben yazılmıştır.]
 221. “İçtimaî Üst Yapı Olarak Hukuk Tetkiklerine Giriş”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, İstanbul 1943, s.22-66.
 222. “İlim Karşısında Tarih (I)”, *Adımlar*, Yıl I, Sayı 5, Eylül 1943, s.149-155.
 223. “İlim Karşısında Tarih (II)”, *Adımlar*, Yıl I, Sayı 6, 1 Birinci teşrîn (Ekim) 1943, s.182-185.
 224. “İlim ve 'İlmi Hâle' Dâir”, *İnsan*, Cilt 3, Sayı 21, Mart 1943, s.1-3.
 225. “İnsan İdeali”, *İnsan*, Cilt III, Sayı 20, İstanbul Şubat 1943, s.1-2.
 226. “Kültür Birliği”, *Büyük Doğu*, Sayı 6, İstanbul 1943, s.6.
 227. “Modern Demokrasilerde Hak Fikri”, *Son Telgraf*, İstanbul, 24 II. Kânûn (1943) 1944.
 228. “Prof. Mustafa Şekip Tunç [1883-1958] ve Türk Tefekkür Tarihine yardımcı çalışmaları”, *İş ve Düşünce / İş*, Cilt IX, Sayı 33, 1943, s.1.
 229. “Şâir ve Kahraman”, *Ülkü*, Cilt III, Sayı 31, 1 İkinci kânûn 1943, s.2-3.
 230. “Vatandaş Tipini Hazırlayan Hareketler; Hürriyet”, *Son Telgraf*, İstanbul, 10 II. Kânûn (1943) 1944.
 231. “Yeni Bilgi Teorisinde Kanun Fikri”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Ankara, Haziran 1943. s.53-57.
 232. “Yeni Felsefe Cemiyeti ve Türkiye’de Felsefe Cemiyetinin Tarihçesi”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, İstanbul 1943, s.358-403.
 233. “23 Nisan Çocuk Bayramı”, *Son Telgraf*, İstanbul, 24 Nisan 1944.
 234. “Cemiyette Akıl ve His”, *Tanin*, İstanbul 3 Mayıs 1944, s.5. (sütun 5-6)
 235. “Çöken Fransa’da Demokrat Halk Partileri (X)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 3 Nisan 1944.
 236. “Demokraside Siyâsî Partiler ve Anane Meselesi (III)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 14

Şubat 1944.

237. “Demokraside Siyâsî Partiler: İçtimaî Sınıflar Meselesi (VIII)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 20 Mart 1944.
238. “Demokraside Siyâsî-Partiler: İdare Tarzı Meselesi (IV)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 21 Şubat 1944.
239. “Demokraside Siyâsî Partiler: İktisat Meselesi (VI)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 6 Mart 1944.
240. “Demokraside Siyâsî Partiler: İktisat Meselesi (VII)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 13 Mart 1944.
241. “Demokraside Siyâsî Partiler: Temsil Meselesi (V)”, *Son Telgraf* İstanbul, 28 Şubat 1944.
242. “Demokraside Siyâsî Partiler: Yıkılan Fransa'da Partiler (IX)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 27 Mart 1944.
243. “Demokraside Siyâsî Partilerin Mahiyeti (I)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 31 II. Kânûn (1943) 1944.
244. “Demokrasinin Hâkim Fikrinde Vazife (II)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 17 II. Kânûn, (1943) 1944.
245. “Hürriyet”, *Son Telgraf*, 1944.
246. “Mecmuaların Mecrası (I)”, *Tanin*, İstanbul 12 Nisan 1944, s.5. (sütun 5-6)
247. “Mecmuaların Mecrası (II)”, *Tanin*, İstanbul 19 Nisan 1944, s.5.(sütun 5-6)
248. “Mecmuaların Mecrası (III)”, *Tanin*, İstanbul 26 Nisan 1944, s.5.(sütun 5-6)
249. “Mecmuaların Mecrası (IV)”, *Tanin*, İstanbul 9 Haziran 1944, s.5. (sütun 5- 6)
250. “Milliyetçiliğin Doğuşunda Fikir ve Sanat Hareketleri: (IV): Romantizmin Sonu”, *Son Telgraf*, İstanbul, 8 Mayıs 1944.
251. “Milliyetçiliğin Doğuşunda Fikir ve Sanat Hareketleri: (V): Romantizmin. Amerika'ya Atlayışı”, *Son Telgraf*, İstanbul, 15 Mayıs 1944.
252. “Milliyetçiliğin Doğuşunda Fikir ve Sanat Hareketleri: (VII): Resimde Romantizm I”, *Son Telgraf*, İstanbul, 30 Mayıs, 1944.
253. “Milliyetçiliğin Doğuşunda Fikir ve Sanat Hareketleri: (VIII): Resimde Romantizm II”, *Son Telgraf*, İstanbul, 6 Haziran, 1944.
254. “Milliyetçiliğin İnkişâfında Fikir ve Sanat Cereyanları (I): Romantizm I”, *Son Telgraf*, İstanbul, 10 Nisan 1944.
255. “Milliyetçiliğin İnkişâfında Fikir ve Sanat Cereyanları (II): Romantizm II”, *Son*

- Telgraf*, İstanbul, 17 Nisan 1944.
256. “Milliyetçiliğin İnkişâfında Fikir ve Sanat Cereyanları (III): Milletler Arasında Edebi Mübadeleler”, *Son Telgraf*, İstanbul, 1 Mayıs 1944.
257. “Milliyetçilik, Irkçılık, Turancılık”, *Son Telgraf*, İstanbul, 22 Mayıs, 1944.
258. “Siyâsî Partilerin Din ve Anane Meseleleri (II)”, *Son Telgraf*, İstanbul, 7 Şubat 1944.
259. “Vazife”, *Son Telgraf*, 1944.
260. “Yazmağa ve Konuşmağa Dâir (I)”, *İşte Sanat Edebiyat*, 2. sayı, 3-4. sayfa, İstanbul, 1944.
261. “Yazmak ve Konuşmak (II)”, *İşte Sanat Edebiyat*, 1. sayı, 2-3. sayfa, İstanbul, 1944.
262. “Rûhî Kuvvetlerin Teknikleşmesine Doğru”, *Son Telgraf*, 19 Mayıs 194-5, s.4. [“Halk Psikolojisi Konuşmaları” üst başlığıyla]
263. “Mefhûm Buhranı”, *Ankara Dergisi*, Yıl: 1, Sayı 2, Ankara 1945.
264. “Şark - İslâm Medeniyetinde Yunan Eserleri”, *Tercüme*, 6. cilt, 31-32. sayı, 161-171. sayfa Ankara, 19 Temmuz 1945.
265. “Şiirde Anlam ve Ölçü”, *Tasvir*, 11 Nisan 1945. [Mustafa Şekip Tunç (1883-1958) ve Hilmi Ziya arasında bir konuşma]
266. “Biz Cemiyete Ne Borçluyuz? Bir Ömür mü? Bir Jest mi?”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VI, Sayı 60, 15 Mayıs 1946, s.3-4. [Bu yazının içinde Neşat Halil Atay kısa bir değerlendirme yapmıştır, s.3]
267. “Bizde Türkçülüğü Geciktiren Sebepler - Doğuş - Büyüyüş (Mücerret ve Müşahhas)”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt 5, Sayı 53, İstanbul 1 Şubat 1946, s.2-3.
268. “Dante [1265-1321] ve Mirâc: *Divinia Comedia*’nın İslâm Kaynakları”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 58, 15 Nisan 1946, s.4-6.
269. “Demokratik Cemiyetlerde İleri ve Geri”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VI, Sayı 64, İstanbul 15 Temmuz 1946, s.3-5.
270. “Descartes [1596-1650] ve Skolastik”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 59, 1 Mayıs 1946, s.6-8.
271. “Existentialisme’in Kökleri (I)”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 66, 15 Ağustos 1946, s.2-4.
272. “Existentialisme’in Kökleri (II)”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 67, 1 Eylül 1946, s.3-4.

273. “Fransız İhtilali ve Eski Rejim”, *İstanbul Mecmuası* Cilt VI, Sayı 65,1 Ağustos 1946, s.3-5.
274. “Hayali - Siyâsî ve Hakikî Türkçülük”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 56,15 Mart 1946, s.2-3.
275. “Hristiyanlık ve Puta Tapan Dinler”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VI, Sayı 62, 15 Haziran 1946, s.2-4.
276. “Hürlük ve Mesullük: Üzerine Notlar”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 69, 1 Ekim 1946, s.2-4.
277. “İktisâdî Sosyoloji”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Yıl 1945-1946, İstanbul 1946, s.3-103.
278. “İslâmiyet'te Eski Dinlerin İzleri”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VI, Sayı 63, 1 Temmuz 1946, s.4-5.
279. “Medeniyette İlerleme ve Gerileme”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 74-75, 31 Aralık 1946, s.2-4.
280. "San'ata Dâir Düşünceler: Şiir ve Poem", *Akademi, Fikir Hareketleri*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 1 Mayıs 1946, s.8-9.
281. “Sartre [1905-1980] ve Existentialisme”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 68, 15 Eylül 1946, s.2-4.
282. “Şark ve Garp”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı. 70-71, İstanbul, 1 Kasım 1946, s.2-4.
283. “Tanzimat Devrinde Türkçülük”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 54, 15 Şubat 1946, s.2-3.
284. “Tasavvuf ve Psikoloji”, *Üniversite Konferansları 1944-1945*, İstanbul Üniversitesi yayınları No.307, Kenan Matbaası, İstanbul 1946, s.194-206 sf.
285. “Türkçülük Anlayışımız: Hayali”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 56, 15 Mart 1946, s.3.
286. “Türkiye Dışında. Türkçülük, Realist ve İlmi Türkçülük”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt V, Sayı 55, 1 Mart 1946, s.6-7.
287. “Vicdan İçin Ölçü Nedir?”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VI, Sayı 61, 1 Haziran 1946, s.3-4.
288. “XIV. Milletlerarası Sosyoloji Cemiyeti”, *Sosyoloji Dergisi*, Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul Ekim 1950, s.150-153.
289. “Yeni Türk Resmi ve Resim Sergileri”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt VII, Sayı 72-73,

- 1 Aralık 1946, s.3-4.
290. *İslâm Düşüncesi(Türk Tefekkür Tarihine Araştırmalarına Giriş)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları 286, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1946, VIII+664 sf.
291. *Sosyoloji Dergisi*, Arkadaş Matbaası, Cilt 3, Sayı 3, Yıl 1945-1946,320 sf., İstanbul 1946. [Editör: Hilmi Ziya Ülken]
292. “Bergson [1859-1941]'un Ahlak ve Din Felsefesi”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 12, Aralık, 1947, s.298-304.
293. “Bir Tarih Felsefesi Mümkün müdür? (I)”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 9, Eylül, 1947, s.126-135.
294. “Bir Tarih Felsefesi Mümkün müdür? (II)”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 10, Ekim, 1947, s.199-213.
295. “Bizim Terbiyemiz”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 3, Mart 1946, s.155-159.
296. “Büyük Hareket Adamları: İmâm-ı Âzam Ebû Hânife [700-767]”, *Hareket*, Sayı 4, Haziran 1947, s.8,
297. “Faşist Olmayan Bir İtalyan Felsefecisi: Croce [1866-1952]”, *İstanbul Mecmuası*(Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 11, Kasım, 1947, s.254-267.
298. “İznik: Bir Göl Başında Görülen Tarih”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 8, Ağustos, 1947, s.80-89.
299. “Millet Nedir ? Ne Değildir?”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 2, Şubat, 1947, s.83-93.
300. “Millet ve Yurt”, *İstanbul Mecmuası*, (Yeni Seri) Cilt I-II, Sayı 5, Mayıs, 1946, s.286-292.
301. “Milli Sağlık Planı ve Planlaştırma”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 1, Ocak, 1947, s.10-15.
302. “Önsöz”, *Felsefe Tercümeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Dergi 6, Cilt I, Sayı 1, İstanbul Ocak 1947, s.1-5.
303. “Sürrealizm”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 7, Temmuz, 1946, s.14-26.
304. “Tarih Şuuru ve Vatan”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 6, Haziran, 1947, s.343-354.
305. “Türk Felsefe Dilinin Gelişmesi”, *Felsefe Tercümeleri*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul

- 1947, s.135-143.
306. “Yeni Sosyoloji Temayülleri”, *İstanbul Mecmuası* (Yeni Seri), Cilt I-II, Sayı 3, Nisan, 1947, s.217-224
307. “Gandi [1869-1948]’nin Nutuklarından”, *Hareket - Fikir ve Sanat Mecmuası*, Sayı 13, İstanbul, Mart 1948, s.10-12.
308. “Surat Dili”, *Muhit*, 3. sayı, 8-9. sayfa, İstanbul, 1948.
309. “Türk Destanına Doğru”, *Hareket - Fikir ve Sanat Mecmuası*, 12. sayı, 2-3. sayfa, İstanbul, Şubat 1948.
310. “Türk Milletinin Teşekkülü”, *Hareket - Fikir ve Sanat Mecmuası*, 18. sayı, 8, 16. sayfa, İstanbul, Ağustos 1948.
311. “Âbidelerimiz”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Mart, 1949.
312. “Aile”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Haziran, 1949.
313. “Akademiler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Eylül, 1949.
314. “Altıncı Dil Kurultayına Girerken”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Aralık, 1949.
315. “Amsterdam’da Milletler Arası X uncu Felsefe Kongresi”, *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, Cilt4-5, Sayı 4-5, Yıl1947-1949, İstanbul 1949, s.259-269.
316. “Bir Fetih Destanına Başlangıç”, *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 2, İstanbul 8 Nisan 1949, s.9-10. [Şiir]
317. “Büyük Sanatkârın Elinde Milli Efsane”, *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 5, İstanbul 29 Nisan 1949, s. 4-5.
318. “Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Meselesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Haziran, 1949.
319. “Demokrasi Medeniyeti”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Ocak, 1949.
320. “Demokrasi ve Medeniyetinin İlerisi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Ocak, 1949.
321. “Dil Kurultayı Dolayısıyla Düşündüklerim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Aralık, 1949.
322. “Dil ve Temsil”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Ağustos, 1949.
323. “Dil”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Temmuz, 1949.
324. “Dünyada ve Bizde Sosyoloji Tedrisatı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Şubat, 1949.
325. “Fikir Törenleri: İsmail Hakkı İzmirli Dolayısıyla”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Şubat, 1949.
326. “Firdevsî [934-1020] ve Şark Rönesans’ı”, *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 26, İstanbul 23

Eylül 1949, s.2.

327. “Galip Dede Derneği”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Ekim, 1949.
328. “Garp Şehirleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Nisan, 1949.
329. “Garpta Üniversitelerin Buhranlı Doğuşu”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Nisan, 1949.
330. “Gecekondu ve Kooperatif Evleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Ekim, 1949.
331. “Gelenek”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Temmuz, 1949.
332. “Gökalp [1876-1924]’in Kültür ve Medeniyet Arayışı Dolayısıyla”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Aralık, 1949.
333. “Hakikî Destan Yapma Destan: Halk Deyişini Yakalayabilmek”, *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 8, İstanbul 20 Mayıs 1949, s.4-5.
334. “Harabeler İçinde Bir Âbide: Nasireddin Tûsî [1201-1274]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Ekim, 1949.
335. “Her Yaratış Bir Aşının Çiçeğidir”, *Şadırvan*, Cilt 2, Sayı 34, İstanbul 18 Kasım 1949, s.3.
336. “Hindistan’da Türk Sanatı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Mayıs, 1949.
337. “İçtimaî Bünyemiz ve Öğretim Sistemi”, *Bilgi*, Cilt 3, Sayı 29, 1 Eylül 1949, s.6-9.
338. “İçtimaî Hafıza ve Basiret”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Mayıs, 1949.
339. “İçtimaî Rasathane”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Şubat, 1949.
340. “İktisat ve Millet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ağustos, 1949.
341. “İlahiyat Fakültesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ekim, 1949.
342. “İlim bizi ne Kadar Aydınlatabilir”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Haziran, 1949.
343. “İnsanî İlimler Mümkün müdür? (Lef Sciences Humaines sont-elles possibles)”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, İstanbul 1949, s.1-52.
344. “İşte Gerçek Destan”, *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 10, İstanbul 3 Haziran 1949, s.4-5.
345. “Kervan ve Kervan Saray”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Mart, 1949.
346. “*Kriminolojik İstatistik*, (1948), [Kitap tanıtımı], *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, İstanbul 1949, s.294-295.
347. “Kurultay Konuşmalarından Edindiklerim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Aralık, 1949.
348. “Kültür Birliği”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Ağustos, 1949.
349. “Kültür ve Medeniyet”, *Hareket Fikir ve Sanat Mecmuası*, 28. sayı, 2-3. sayfa, İstanbul, Haziran 1949.
350. “Kültürümüzün Temelleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Ağustos, 1949.

351. "Lesbranches de la Sodologie", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, İstanbul 1949, s.462-476. [Tard. par Selinin Evrim]
352. "Lesscienceshumainessont-ellespossibles", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, İstanbul 1949, s.360-415.
353. "Medrese ve Skolastik", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Mart, 1949.
354. "Millet", *Hareket - Fikir ve Sanat Mecmuası*, 27. sayı, 2-3, 12-13. sayfa, İstanbul, Mayıs 1949.
355. "Millet ve Destan", *Şadırvan Dergisi*, Cilt I, Sayı 1,1 Nisan 1949, s.6-7.
356. "Millet ve Emperyalizm", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Eylül, 1949.
357. "Milletin İsteddiği İktisat", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Ağustos, 1949.
358. "Milletin İsteddiği İktisat", *Türkiye Endüstri Ticaret Mecmuası*, 24(5). Sayı, İstanbul, 1949, s.2-11.
359. "Milletlerarası Sosyoloji Cemiyeti", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Eylül, 1949.
360. "Milli Karakter", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Temmuz, 1949.
361. "Milli Şuur", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Temmuz, 1949.
362. "Mimar Sinan [1490-1588]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Nisan, 1949.
363. "Misafir Profesörün Cemaat Nazariyesi (Kılavuz İhtiyacı)", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Aralık, 1949.
364. "Nâfi Atıf Kansu [1890-1949]", *Yeni Sabah*, İstanbul, Kasım, 1949
365. "Osmanlılarda Küçük Endüstri ve Devlet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Nisan, 1949.
366. "Özenti Sanat", *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 18, İstanbul 29 Temmuz 1949, s.4.
367. "Resim ve Heykel Müzesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Kasım, 1949.
368. "Sağduyu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Eylül, 1949.
369. "Sanat Dili", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Ocak, 1949.
370. "Sanatın Dereceleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Ocak, 1949.
371. "Sanatta Moderne Giden Üç Merhale", *Şadırvan*, Cilt 1, Sayı 12, İstanbul 17 Haziran 1949, s.5.
372. "Sosyolojinin Dalları", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, İstanbul 1949, s.134-145.
373. "Şark ve Garp", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Mayıs, 1949.
374. "Şehname", *Şadırvan*, Cilt I, Sayı 24, İstanbul 9 Eylül 1949, s.2-3.
375. "Tarihimizde Belediye Ruhu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Mayıs, 1949.
376. "Toynbee [1889-1975]'nin Yeni Bir Kitabı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Kasım, 1949.

377. "Türk Sosyoloji Cemiyeti"⁴⁷, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Ekim, 1949,
378. "Türk Şehirleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Mart, 1949.
379. "Üniversite Bütünlüğü ve Filozof Kant", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Mayıs, 1949.
380. "Üniversitemizde Felsefe Tedrisâtı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ocak, 1949.
381. "Vatan", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Haziran, 1949.
382. "Wagner [1813-1883] ve Alman Destanı", *Şadırvan*, Cilt I, Sayı 4, İstanbul, 15 Nisan 1949,6-7.
383. "Ziya Gökalp [1876-1924]", *Bilgi*, Cilt 3, Sayı 31, 1949.
384. *Sosyoloji Dergisi*, Pulhan Matbaası, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, Cilt 4-5, Sayı 4-5, Yıl 1947-1949, 552 sf., İstanbul 1949. [Editör: Hilmi Ziya Ülken]
385. "1949 ve Fikir Hayatımız", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Ocak, 1950.
386. "Avrupa ve Dünya", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Eylül, 1950.
387. "Bir Tarihin Canlı Geçit Resmi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Eylül, 1950.
388. "Birleşmiş Milletler Bayramı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Ekim, 1950.
389. "Büyük Bir Yol Gösterici İçin", *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Temmuz, 1950. [Prens Sabahattin (1877-1848) hakkında]
390. "Cemiyetin İki Temeli", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Nisan, 1950.
391. "Demokrasi ve Merâtip", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Temmuz, 1950.
392. "Devletçilik", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Mart, 1950.
393. "Dil Kurultayı"(1949), *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, Edebiyat Fakültesi, yayınları, İstanbul Ekim 1950, s.149-150.
394. "Doktor Bakı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Mayıs, 1950.
395. "Elli Yılın Fikir Hayatı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Ocak, 1950.
396. "Fârâbî [870-950] ve Descartes [1596-1650]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Aralık, 1950.
397. "Fârâbî'nin Bininci Doğum Yıldönümü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Mayıs,1950.
398. "Filozof Rıza Tevfik (Bölükbaşı) [1868-1949]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Ocak,1950.
399. "Fransızca Yeni Sosyoloji yayınları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Ekim, 1950.
400. "Görüş Farkları ve Vatan", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Mayıs, 1950.
401. "İhtisas ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Aralık, 1950.
402. "İlim ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Şubat, 1950.

403. "İlim ve Cemiyet", *Ticaret Dünyası*, 12, sayı 8, 1 sayfa, İstanbul, 1950.
404. "İnsanlık Şerefi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Aralık, 1950.
405. "İnzibat", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Haziran, 1950.
406. "İslâm Tetkikleri Enstitüsü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Kasım, 1950.
407. "İzmir Kasabaları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Ağustos, 1950,
408. "John Dewey [1859-1952]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Haziran, 1950.
409. "Karataş Köyü Monografisi", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul, Ekim 1950, s.85-103. [N.Ş. Köse-mihal (1909-1972) ve C. Tanyol (D. 1914)]a birlikte]
410. "Kendimize Dönüş", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Şubat, 1950.
411. "Kongreler", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Temmuz, 1950.
412. "Kökleşme ve İlerleme", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Mart, 1950.
413. "Köy Sosyolojisi ve Köy Edebiyatı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Nisan, 1950.
414. "Köy ve Şehir", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Mart, 1950.
415. "Kültürümüzde Hayranlık Yolu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Şubat, 1950.
416. "La Sociologie Rurale en Turquie", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 1950, s. 104-116. [Tiré part des Actes XVI'e Congrès International de Sociologie (Vol 2), Roma, 30 September 1950, 11 s.
417. "Meslek Ahlakı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Temmuz, 1950.
418. "Milletlerarası İlim Kongreleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Ekim, 1950.
419. "Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü"⁵⁰, *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Nisan, 1950."Milli Birlik ve Cereyanları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Ağustos, 1950.
420. "Milli Terbiye", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Mayıs, 1950.
421. "Muallimler Birliği ve Dünya Öğretmenleri Federasyonu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Şubat, 1950.
422. "Nüfus Sayımı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Ekim, 1950.
423. "Programsız Maârif", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Mayıs, 1950.
424. "Sociologie et Philosophie", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 1950, s. 69-84.
425. "Sociology in Turkey", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul Ekim 1950, s.142-149,
426. "Şahsi Teşebbüs ve Ahlak", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Eylül, 1950.
427. "Şehir Gürültüsü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Aralık, 1950.
428. "Tarihimizin Direkleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Ekim, 1950.

429. “Tarihimizin Dört Çağı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Temmuz, 1950.
430. “Terbiye ve Demokrasi I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Ağustos, 1950.
431. “Terbiye ve Demokrasi II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Ağustos, 1950. “Terbiyenin İki Yolu”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Haziran, 1950.
432. “Unesco ve Milli Kültürümüz”, *Yeni Sabah*, İstanbul, -23 Ocak, 1950. “Üniversite Sitesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Nisan, 1950.
433. “Üniversite ve Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Ocak, 1950. “Üniversitelerimiz”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Kasım, 1950.
434. “XIV. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 6, Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul Ekim 1950, s.150-153.
435. “Yeni Bir Sergi ve Sergimiz”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Haziran, 1950.
436. “Yerli ve Yabancı Tahsil”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Kasım, 1950.
437. “Yunan Mûcizesi Doğru mudur?”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Mart, 1950.
438. “Yüksek Öğretmen Okulu”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Kasım, 1950.
439. “1950 Zürich Milletlerarası Sosyoloji Kongresi”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Sayı 1, İstanbul Temmuz 1951, s.48-52. [Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları]
440. “Aile ve Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Mart, 1951.
441. “Almanya'da Sosyoloji”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Ekim, 1951.
442. “Amerika'da İçtimaî İlimlerin Yeri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Mart, 1951.
443. “Bitmemiş Eserler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Temmuz, 1951.
444. “Bugün Belçika'da Sosyoloji”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Ağustos, 1951.
445. “Bugün Fransa'da Sosyoloji”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Ağustos, 1951.
446. “Büyük Ölülerin Bizden Beklediği”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Temmuz, 1951.
447. “[Corrado] Gini [1884-1964]'nin Fikirleri”, *Yeni Sabah*, 1951.
448. “Danimarka'da Sosyoloji”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Aralık, 1951.
449. “Destan ve Efsâneler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Kasım, 1951.
450. “Dil Meselesi I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Haziran, 1951.
451. “Dil Meselesi II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Haziran, 1951.
452. “Dil Meselesi III”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Haziran, 1951.
453. “Dünyada Aile”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Nisan, 1951.
454. “Dünyada Göçmenlik Meselesi (I)”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Mayıs, 1951.
455. “Dünyada Göçmenlik Meselesi (II)”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Mayıs, 1951.
456. “Evlenme”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Nisan, 1951.

457. "Felsefe Terimleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Ağustos, 1951.
458. "Ferdî ve Kolektif Araştırmalar", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Şubat, 1951.
459. "Fikir ve İman Savaşı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Şubat, 1951.
460. "Folklor Araştırmaları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Ekim, 1951.
461. "Garbın Faziletleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Aralık, 1951.
462. "Georges Davy [1883-1976] ve Fransız Sosyolojisi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Nisan, 1951.
463. "Göçmen Davamız I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Mayıs, 1951.
464. "Göçmen Davamız II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Haziran, 1951.
465. "Hindistan'da Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Eylül, 1951.
466. "Hollanda'da İlim Hareketleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Kasım, 1951.
467. "İrk, Peşin Hükmü ve Biz", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Nisan, 1951.
468. "İhmal", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Temmuz, 1951.
469. "İngiltere'de Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Eylül, 1951.
470. "İptidâilere Dâir Sosyolojik Tetkikler", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Mart, 1951.
471. "İsmail Hakkı İzmirli [1868-1946]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Şubat, 1951.
472. "İstedğimiz Mektep", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Ocak, 1951.
473. "İsviçre'de Cemiyet ve Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Aralık, 1951.
474. "İtalya'da Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Eylül, 1951.
475. "Kadın ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Nisan, 1951,
476. "Kanada'da Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Kasım, 1951.
477. "Kat Mülkiyeti", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Ocak, 1951.
478. "Kenan Rifâi [1867-1950]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Kasım, 1951.
479. "Maddî ve Manevî Kültür Ahenksizliği", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Mayıs, 1951.
480. "Mektep ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ocak, 1951.
481. "Merhum Prof. Dr. [Mehmet] Ziya Ülken [1870-1951]", *Yeni Sabah*, 9 Nisan, 1951.
482. "Milli Destan ve Folklor", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Ekim, 1951.
483. "Milli Vatan", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Aralık, 1951.
484. "Müşpet Zihniyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Ocak, 1951.
485. "Müşebbis İnsan Mektebi", *Ticaret Dünyası*, 69. sayı, 1-3. sayfa, İstanbul, 1951.
486. "Müşebbis İnsan Mektebi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Mart, 1951.
487. "Norveç'te Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Kasım, 1951.

488. “Sanatta Tesir”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Ağustos, 1951.
489. “Sosyolojinin Sınırları”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul Temmuz 1951, s.38-43. [Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları]
490. “Şark ve Garp Konferansı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Aralık, 1951.
491. “Tahsil ve Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Ocak, 1951.
492. “Türk Medeniyeti Hakkında Yanlış Tefsirler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Eylül, 1951.
493. “Türk Medeniyetine Dâir Yanlış Görüşler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Ekim, 1951.
494. “Türkiye’de Köy Sosyolojisi”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul Temmuz 1951, s.22-27.
495. “Türkiye’de Türk Folklor Köy Sosyolojisi”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Sayı 1, 1951, s. 22-27[Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları]
496. “Üniversite Sitesi I”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, 1951, s. 4-7. [Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları]
497. “Vitrin”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Temmuz, 1951.
498. “XIV. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi ve Corrado Gini [1884- 1964] “(1950), *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Şubat, 1951.
499. “XV’nci Sosyoloji Kongresi”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, (Türk Sosyoloji Cemiyeti Yay.), Temmuz 1951, s.54-55.
500. “Yirmi İki Yıl Geciken Cevap”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Temmuz, 1951.
501. “Alakasızlık”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Eylül, 1952.
502. “Anlaşmak”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Ocak, 1952.
503. “Benedetto Croce [1866-1952]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Aralık, 1952.
504. “Cemiyet ve Ahlak”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Kasım, 1952.
505. “Cenûbî Amerika’da Sosyoloji”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Mart, 1952.
506. “Dil, Kültür Hâzinesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Mayıs, 1952.
507. “Doğu ve Batı”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 7, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, 1952, s.7. [Özet]
508. “Doğu ve Batı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Şubat, 1952.
509. “Fikir Geleneği”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Mayıs, 1952.
510. “Fikir Güreşi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Haziran, 1952.
511. “Fikir Kulüpleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Kasım, 1952.
512. “Folklor El Kitabı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Nisan, 1952. [Saintyves’den çeviren

Bilal Aziz Yanıkoğlu]

513. "Garplılaşmak Nedir?", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Kasım, 1952.
514. "Garpta Bize Dâir Araştırmalar", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Ekim, 1952.
515. "Gökalp (Ziya) [1876-1924]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Ekim, 1952.
516. "Hindistan Konferansı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Ocak, 1952.
517. "İçtimaî Kalkınma", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Ağustos, 1952.
518. "İhtida Mevzûu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Aralık, 1952.
519. "İki Menfî Zihniyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Haziran, 1952.
520. "İki Tehlike Önünde Türk Düşüncesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Aralık, 1952.
521. "İlim Kongreleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Ekim, 1952.
522. "İlim Zihniyeti ve İman", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Ağustos, 1952.
523. "İnanma Buhranı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Aralık, 1952.
524. "İnsan ve Toprak", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Temmuz, 1952.
525. "İslâm Medeniyeti Ne Getirdi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Haziran, 1952.
526. "İslâm Medeniyeti ve Dünya", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Haziran, 1952.
527. "İslâm Milletlerinde Fikir Hareketleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Ocak, 1952.
528. "İsmail Gaspiralı [1851-1914]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Eylül, 1952.
529. "Kongre ve Türk Sosyolojisi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Eylül, 1952, "Kongreye Giderken", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Eylül, 1952.
530. "Köklerimize Dâir Yerli Araştırmalar", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Ekim, 1952.
531. "Kültür Eserlerimizin Neşri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Temmuz, 1952.
532. "Kültürümüzün Temelleri", *İleri Hukuk Mecmuası*, Sayı 94, 1953.
533. "Kültür ve Dil", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Şubat, 1952.
534. "Kültürü Yayma Vazifesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Ağustos, 1952.
535. "L'homme et son milieu" (İnsan ve Çevresi), *Actes Du XV'e Congres international de Sociologie*, Cilt:II, Publication de la Faculté des Lettres de T üniversite dTstapbul, 1952, s. 215-218.
536. "Le facteur spritiuel dans l'assimilation sociale" (Sosyal Asimilasyonda Rûhîve Fikrî Âmiller), *Actes du XV'e Congrès International de Sociologie*, Cilt II, Publication de la Faculté des Lettres de l'Univrsited. İstanbul, 1952, s.272-277.
537. "Meslek Ahlakı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Kasım, 1952.
538. "Milletlerin Gelişme Yolu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Mart, 1952.
539. "Milli Anlaşmalar ve Tarih Kitapları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Mayıs, 1952.

540. "Milli Destan ve Folklor", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Cilt II, Sayı 33, 1952, s.513-514.
541. "Milliyetçilik ve Şark Milletleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Ocak, 1952.
542. "Nezâket Meselesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Nisan, 1952.
543. "Okumak", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Temmuz, 1952.
544. "Orta Amerika Kıtasında Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Şubat, 1952.
545. "Osmanlı Tarihinde ve Bugün 'İçtimaî Metabolizma' Hadisesine Dâir Notlar", *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, 1952, s.39-42. (Türk Sosyoloji Cemiyeti Yay.)
546. "Ömer Rıza Doğrul [1893-1952]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Mart, 1952.
547. "Sanat ve İçtimaî Alaka", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Mart, 1952.
548. "Sevgi mi? Şiddet mi?", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Nisan, 1952.
549. "Sociometry", *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, İstanbul, Ekim 1952, s.13-15.
550. "Suçlar ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Mart, 1952.
551. "Şark' ın Uyanması", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Aralık, 1952.
552. "Tarihimizin Sosyoloji Tetkiki", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Şubat, 1952.
553. "Teknik ve İnsan", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Mayıs, 1952.
554. "Türk Folkloru Araştırmaları "Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi, Sayı 31, 1952, s.481-483.
555. "Unesco Yayınları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Ağustos, 1952.
556. "Vers l'unité des méthodes "(Metotta Birliğe Doğru), Actes dit XV'ème Congrès International de Sociologie, Publication de la Faculté de Lettres de l'Université d'Istanbul, Cilt2, 1952, s. 268-271.
557. "XV. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Temmuz, 1952.
558. "Yine Dil", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Haziran, 1952.
559. "Anadolu İçinde", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Temmuz, 1953.
560. "Avrupa Milletleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Eylül, 1953.
561. "Avrupa'da Göçmen Tetkikleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Mart, 1953.
562. "Cemiyet Ruhu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Temmuz, 1953.
563. "Cemiyet ve Cinsiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Ağustos, 1953.
564. "Cemiyet ve İkbâl Hırsı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Ağustos, 1953.
565. "Cemiyette Tecrübi Araştırma", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Mayıs, 1953.

566. “Değerlerin Dolaşımı”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 8, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Pulhan Matbaası, İstanbul 1953, s.v-vı.
567. “Devrim Kitlede mi, Şahista mıdır? “, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Aralık, 1953.
568. “Dünya Kültürlerine Dâir Yeni Yayınlar”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Kasım, 1953.
569. “Edirne ve Selimiye”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Haziran, 1953.
570. “Eksik Tarafımız I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Şubat, 1953.
571. “Eksik Tarafımız II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Mart, 1953.
572. “Endüstrileşmenin Sırrı I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Şubat, 1953.
573. “Endüstrileşmenin Sırrı II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Şubat, 1953.
574. “Fatih [1430-1481] Devrinde Fikir ve Kültür Hayatı”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul Temmuz 1953, s.4-10. [Türk Sosyoloji Cemiyeti yayınları].
575. “Fikir Hayatımızda Kerim Erim [1894-1952]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Ocak, 1953.
576. “Fikir Yazısının Karşılaştığı Güçlükler”, *Türk Dili*, Cilt 2} Sayı 17, Ankara 1 Şubat 1953, s. 260-266. (Türk Dil Kurumu Yayını)
577. “Fransa’da Sosyoloji Öğretimi⁷¹”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Aralık, 1953.
578. “Fransız Sosyoloji Enstitüsü 1951-1952 Çalışmaları”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 8, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Pulhan Matbaası, İstanbul 1953, s.136-139.
579. “Gelişme ve Milli Kültür”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Eylül, 1953.
580. “Hukuk ve Cemiyet”, *İş ve Düşünce*, Cilt 19, Sayı 138,1 Şubat 1953, s.162- 164
581. “İçtimaî Araştırmalar Neden Yapılamıyor”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Temmuz, 1953.
582. “İçtimaî Seviye”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Ocak, 1953.
583. “İnsanî Vatanperverlik”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Ekim, 1953.
584. “İptidaî-Zihniyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Mayıs, 1953.
585. “İstanbul’un İçtimâî Tarihi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Mayıs, 1953.
586. “İşbirliği ve Kooperatifçilik”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Ocak, 1953.
587. “İtham Psikolojisi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Ocak, 1953.
588. “Köklüler ve Köksüzler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Haziran, 1953.
589. “Köyden Şehre Göç”, *Gayret*, Sayı 17, İzmir Mayıs 1953, s.4-5.
590. “Köyden Şehre Göç”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Mart, 1953.
591. “Küçük Milletler ve Nasyonalizm”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Eylül, 1953.

592. "Louvre'da Türk Sanatı ve Kültürümüz", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Şubat, 1953.
593. "Medeniyetimizin Değerler Sistemi", *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul 1 Aralık, 1953, s.13-1673
594. "Milliyetçilik ve Şark I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Ağustos, 1953.
595. "Milliyetçilik ve Şark II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ağustos, 1953.
596. "Müzik ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Aralık, 1953.
597. "Necmeddin Sadak [1890-1953]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Eylül, 1953.
598. "Orta Doğu'da Köy", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Nisan, 1953.
599. "Orta Sınıflar ve Garp", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Ekim, 1953.
600. "Remzi Oğuz Arık [1900-1954]", *Köylü Sesi*, 3 Mayıs 1954, s.3. [Adana Gazetesi]
601. "Remzi Oğuz Arık [1900-1954]", *Yeni Sabah*, İstanbul 12 Nisan 1954, s.2.
602. "Reşat Şemseddin [Sırrı] [1903-1953]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Ekim, 1953.
603. "Sevgi ve Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Haziran, 1953.
604. "Sevgi ve Kurban", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Mayıs, 1953.
605. "Sığınanlar Meselesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Nisan, 1953.
606. "Suad Baydur [1912-1953]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Ağustos, 1953.
607. "Şehir Adları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Nisan, 1953.
608. "Şehir Gürültüsü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Temmuz, 1953.
609. "Şehir Meselesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Kasım, 1953.
610. "Şehir Problemi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Kasım, 1953.
611. "Tecrübe Sosyoloji Araştırmaları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Haziran, 1953.
612. "Teknik İlerleme", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Kasım, 1953.
613. "Teknik İlerlemenin Neticeleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Kasım, 1953.
614. "Türkiye'de İş Göçleri", *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul Temmuz 1953, s. 19-25.
615. "Türkiye'de İş Göçleri (I)", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Mart, 1953.
616. "Türkiye'de İş Göçleri (II)", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Mart, 1953.
617. "Uzakdoğu'da Göç", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Nisan, 1953.
618. "Yeni Çağın Eşiğinde", *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Haziran, 1953.
619. "Yeni İctimaî Nizam", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Aralık, 1953.
620. "Yeni Türkiye", *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Ekim, 1953.
621. "Afrika'da Temel Eğitim", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Kasım, 1954.

622. "Akademi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Ağustos, 1954.
623. "Âlimler Şehri Bağdat", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Mart, 1954.
624. "Anadolu Köylerine Dâir Ciddi Araştırmalar (I)", *Türk Düşüncesi*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul 1 Şubat 1954, s. 188-191.
625. "Anadolu Köylerinde Tetkikler (II)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 4, İstanbul 1 Mart 1954, s. 276-280. (Paul Stirling'den)
626. "Anadolu Köylerine Dâir Araştırmalar (III)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 6, 1 Mayıs 1954, s. 435-438.
627. "Anadolu Köylerine Dâir Araştırmalar (IV)", *Türk Düşüncesi*, Cilt II, Sayı 8, 1 Ağustos, Sayı 11, 1 Ekim 1954, s.184-191. (Paul Stirling'in Sakaltutan Köyü Etüdünden)
628. "Anadolu Köylerine Dâir Araştırmalar (V)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 11, İstanbul 1 Ekim 1954, s. 372-381. (Paul Stirling'in Sakaltutan Köyü Etüdünden)
629. "Bağdat Müzesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Mart, 1954.
630. "Bağdat", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Mart, 1954.
631. "Basın Tarihi Tetkikleri (I): Cemiyette İlk-Basın Hareketleri", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 285, Ankara, Aralık, 1954, s.299-317.
632. "Bir Tarih Kitabı ve Türkler", *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 10, İstanbul, 1 Eylül 1954, s.257-266.
633. "Bugünün İnsanı (I)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 4, İstanbul 1 Mart-1954,s.244-249.
634. "Bugünün İnsanı (II)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 5,İstanbul 1 Nisan 1954, s,358-364.
635. "*Büyük Felsefe Lügati*, Mustafa Namık Çankı [1883-1965]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Mayıs, 1954.
636. "Cemiyet ve Tesanüt", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Kasım,1954.
637. "Çukurova", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Şubat, 1954.
638. "Determinizm Problemi (I)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 7, İstanbul 1 Haziran 1954, s.2-9.
639. "Determinizm Problemi (II)", *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 8, İstanbul 1 Temmuz 1954, s.85-95,
640. "Din Sosyolojisi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Haziran, 1954.
641. "Dünya Sosyoloji Kongresi", *Kültür Dünyası*, Sayı 26-27, 1954

642. “Dünyada Okuma Savaşı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Haziran, 1954.
643. “Endüstrileşmenin İctimaî Neticeleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Eylül, 1954.
644. “Felsefe Terimleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Temmuz, 1954.
645. “Fikir Geleneği”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Haziran, 1954.
646. “Georges Duhamel [1884-1966]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Mart, 1954.
647. “Gönen”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Ağustos, 1954.
648. “Guardini [Romano (1885-1968)]'nin Kudret Hakkında Düşünceleri”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 9, İstanbul 1 Ağustos 1954, s.178-183.
649. “İbn Sînâ [980-1037]'nin Tıbbî Dâir Bir Münakaşası”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XI, İstanbul 1954, s. 101-114.
650. “İbnSînâ [980-1037]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Nisan, 1954.
651. “İctimaî İlimler Öğretimi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Haziran, 1954.
652. “İctimaî Meselelerin Bugünkü Durumu”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Mayıs, 1954.
653. “İlk Çağ Hikmeti”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Ocak, 1954.
654. “İlkçağ Hâkimi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Şubat, 1954.
655. “İslâm Dünyasını Tanımak”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Şubat, 1954.
656. “İsmail Sâfâ [1867-1901]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Nisan, 1954.
657. “İstanbul'da Avrupa Göçmenler Kongresi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Eylül, 1954.
658. “Kapalıçarşı ve Orta Çağ İktisadı”, *Türk Ekonomisi*, Cilt XII, Sayı 138,1954, s.371-373.
659. “Kapalıçarşı ve Ortaçağ İktisadı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Aralık, 1954.
660. “Keyserling [1880-1946]'e Göre Türkler”, *Türk Düşüncesi*, Cilt I, Sayı 2, İstanbul 1 Ocak 1954, s. 110-113.
661. “Kitle Devri ve Medeniyetin Zevali”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Temmuz, 1954.
662. “Köy Tetkikleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Ağustos, 1954.
663. “Kudret I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Temmuz, 1954.
664. “Kudret II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Temmuz, 1954.
665. “Kültür ve Medeniyet”, *Türk Düşüncesi*, Cilt III, Sayı.13, İstanbul, 1 Aralık 1954, s.6-12.
666. “Medeniyet ve Tarih”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Ocak, 1954.
667. “Mevlânâ [1207-1273] Töreni”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Aralık, 1954.
668. “Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Makamına”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 9, İstanbul 1954, s. 59-67.

669. “Musul”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Mart, 1954.
670. “Oswald Spengler’e [1880-1936]’e Göre İslâmiyet”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 2, Sayı 11, İstanbul 1 Ekim 1954, s. 322-325.
671. “Pakistan”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Ağustos, 1954.
672. “Remzi Oğuz Arık [1900-1954]”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Cilt III, Sayı 1-2, Ankara 1954, s.81-82.
673. “Sağlık Savaşında Sosyal İlimlerin Rolü”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Nisan, 1954.
674. “Seçim Sosyolojisi I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Mayıs, 1954.
675. “Seçim Sosyolojisi II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Mayıs, 1954.
676. “Seçkinler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Nisan, 1954.
677. “Şam’da İçtimâî İlimler Kongresi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Eylül, 1954. “Şark Dünyası”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Kasım, 1954.
678. “Şarkla Garp Arasında Köprü”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Ocak, 1954. “Tabiatla Mücadele”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Eylül, 1954.
679. “Tanzimat İçinde Bir Eser: *Mustafa Reşat Paşa ve Tanzimat*, [Yazar: Reşat Kaynar (D. 1910)]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Ekim, 1954.
680. “Tarih Boyunca İnsan ve İdeali”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 3, İstanbul 1 Şubat 1954, s.165-172.
681. “*Türk Düşüncesi* ve Dergilerimiz”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, Sayı 2, İstanbul 1 Ocak 1954, s.82-87.
682. “UNESCO ve İçtimâî Problemler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Kasım, 1954.
683. “UNESCO ve Milletler Anlaşması Fikrî I”, *Kültür Dünyası*, Sayı 3, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınevi, Ankara 15 Mart 1954, s. 1-4.
684. “UNESCO ve Milletler Anlaşması Fikrî II”, *Kültür Dünyası*, Sayı 4, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınevi, Ankara 15 Nisan 1954, s.6-8.
685. “UNESCO ve Temel Eğitim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Ocak, 1954.
686. “Vietnam Kültürü”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Ekim, 1954.
687. “Yakın Doğu İçtimâî Araştırma Merkezi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Kasım, 1954.
688. “Yakın Doğuda Temel Eğitim”, *Doğu ve Batı*, 14. sayı, 1, 7. sf., İstanbul, 1954.
689. “Yâkın Doğuda Temel Eğitim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Aralık, 1954.
690. “Yardımcı Dil”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Ekim, 1954.
691. “Yusuf Ziya Yörükan (1887-1954)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt III, Sayı 1-2, Ankara 1954, s.89-92.

692. “Yusuf Ziya Yörükan (1887-1954)”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Haziran, 1954.
693. “Zenginler ve İçtimâî Yardım”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Aralık, 1954.
694. “Ziya Gökalp [1876-1924]”, *Bilgi*, Cilt 8, Sayı 90-91, İstanbul Ekim – Kasım 1954.
695. “[Albert]Einstein [1879-1955]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Nisan, 1955.
696. “Ahlak Meselesi Etnografya ile Hal Olur mu?”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Mayıs, 1955.
697. “Ahlak ve İdealizm”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Eylül, 1955.
698. “Ahlak ve Siyâset”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Eylül, 1955.
699. “Ahlaki Cesâret”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Mayıs, 1955,
700. “Alkolizm ve Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Ocak, 1955.
701. “Basın Tarihi Tetkikleri (II): Modern Basının Doğuşu”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 286, Ankara, Ocak, 1955, s.352-364.
702. “Basın Tarihi Tetkikleri (III): Modern Başın”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 287, Ankara, Şubat, 1955, s.403-415.
703. “Basın Tarihi Tetkikleri (IV); Türk Basın Tarihinden Notlar”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 288, Ankara, Mart, 1955, s.450-455.
704. “Basın Tarihi Tetkikleri (V): İlk Türk Matbaasının Eserleri”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 290, Ankara, Mayıs, 1955, s.75-84.
705. “Basın Tarihi Tetkikleri (VI): Müteferrikayı Takip Edenler”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 291, Ankara, Haziran, 1955, s.110-114.
706. “Basın Tarihi Tetkikleri (VII): Türk Gazeteciliği Doğuyor”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 292, Ankara, Temmuz, 1955, s.150-156.
707. “Basın Tarihi Tetkikleri (VIII): Türk Gazeteciliğinde Yabancı Bir Sima - Alexandre Black [Blacque[1797-1837] Kimdir?”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 293, Ankara, Ağustos, 1955, s. 188-189.
708. “Basın Tarihi Tetkikleri (IX): İlk Türk Gazetesi - *Takvim-i Vekâyi'*, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 294, Ankara, Eylül, 1955, s. 219-222.
709. “Basın Tarihi Tetkikleri (X): Tanzimat'ta *Takvim-i Vekâyi'*, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 297, Ankara Aralık, 1955, s.316-321.
710. “Bergson [1859-1941]'a Göre Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Mart, 1955.
711. “Bir Münzeviye Cevap, *Türk Düşüncesi*, Cilt 3, Sayı 16, İstanbul 1 Mart 1955, s. 286-289. [Bergson hakkında]

712. "Değişen Cemiyetin Buhranı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Aralık, 1955.
713. "Değişen Japonya", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Temmuz, 1955.
714. "Değişmeye Karşı Mukavemet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Ağustos, 1955.
715. "Dr. Adnan Adıvar [1882-1955]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Temmuz, 1955.
716. "Edebiyat ve Fen Fakülteleri I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Ekim, 1955.
717. "Edebiyat ve Fen Fakülteleri II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Kasım, 1955.
718. "Eski Dünya Yeni Dünya", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Şubat, 1955.
719. "Eski Japonya ve Bugün", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Temmuz, 1955.
720. "Filozof İzzet [1891-1930]", *Bilgi*, Cilt 9, Sayı 105, 1955.
721. "Filozof İzzet [1891-1930]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Ocak, 1955.
722. "Filozof Mehmet İzzet [1891-1930]", *İş ve Düşünce j İş*, Cilt XIX, Sayı 170, 1 Ekim 1955, s. 134-135.
723. "Garba Karşı Mukavemet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Ağustos, 1955.
724. "Hayvan Hikâyeleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Şubat, 1955.
725. "İbnSînâ [980-1037]'nın Din Felsefesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 1-2, Ankara 1955, s. 81-94.
726. "İçtimaî Alâkasızlık", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Nisan, 1955.
727. "İnsan Olmanın Güçlüğü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Mayıs, 1955.
728. "İrade ve Telkin I", *Türk Düşüncesi*, Cilt 3, Sayı 16, İstanbul 1 Mart 1955, s.246-251.
729. "İrade ve Telkin II", *Türk Düşüncesi*, Cilt 3, Sayı 17, İstanbul 1 Nisan 1955, s. 331-336.
730. "İş Arızalarının Rûhî ve İçtimaî Sebepleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Mart, 1955.
731. "Kadınların Siyâsî Hayata İştiraki", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Eylül, 1955.
732. "Kapalı Çarşı ve Ortaçağ İktisadı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı 156, Ocak 1955, s. 8-9.
733. "Kötümserlik", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Mart, 1955.
734. "Köy Hocası Yetiştirmek I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Kasım, 1955.
735. "Köy Hocası Yetiştirmek II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Kasım, 1955.
736. "Köy ve Mektep", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Temmuz, 1955.
737. "Krizantemsiz ve Kılıcsız Gençlik", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Haziran, 1955.
738. "Kültür Değişmeleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ocak, 1955.
739. "Maârifel: Tûbâ Ağacı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Aralık, 1955.[Emrullah Efendi

[1858-1914]'nin eğitim teorisi üzerine]

740. “Medeni Kanun ve Örf”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Eylül, 1955.
741. “Mektep Dışı Terbiye ve İçtimâî Mesuliyetler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Haziran, 1955.
742. “Mektep Kitabı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ağustos, 1955.
743. “Mektep Kitapları”, *Yeni Öğretmen*, Sayı 21, 1955, s.18.
744. “Mevlânâ [1207-1273] ve Muhîti”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 3, Sayı 14, İstanbul Ocak 1955, s. 82-91.
745. “Mevlânâ Tetkikleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Şubat, 1955.
746. “[Muhammed] İkbâl [1873-1938]'in Yıldönümü”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Nisan, 1955.
747. “Nüfus Sayımının Düşündürdüğü Meseleler”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ekim, 1955.
748. “Orta Öğretim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Aralık, 1955.
749. “Ortadoğu ve Bölge Tetkiki”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 14 Mart, 1955.
750. “Prof. René König [1906-] ve Alman Sosyolojisi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Mayıs, 1955.
751. “UNESCO ve Tarih Eğitimi, Öğretimi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Haziran, 1955.
752. “UNESCO ve Tarih öğretimi”, *Yeni Öğretmen*, Cilt 2, Sayı 19, 1955, s.11-12.
753. “UNESCO”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Haziran, 1955.
754. “Üniversite Konferansı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Ekim, 1955.
755. “Üniversite ve Demokrasi I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Ekim, 1955.
756. “Üniversite ve Demokrasi II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Ekim, 1955.
757. “Üniversitelerin Çoğalmasında Dolayısıyla İlim ve Cemiyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Mart, 1955.
758. “Vahşet ve Medeniyet”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Mayıs, 1955.
759. “Vakıf ve İçtimâî Yardım”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Ocak, 1955.
760. “Yaşayan Çinicilik”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Ağustos, 1955.
761. “Yetişkinlerin Terbiyesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Aralık, 1955.
762. “Ziya Gökalp [1876-1924]”, *İş ve Düşünce / İş*, Cilt XXII, Sayı 181, 1955.
763. *Sosyolojinin Problemleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No: 628, Hüsn-i Tabiat matbaası, İstanbul 1955, XV+422+V sf. [Dış kapakta basım tarihi 1956]

764. "Agâh Alaybek: Münzevî Bir Fikir Adamımız", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20Şubat, 1956.
765. "Ahlak Meselesi Etnografya İle Hal Olur mu ?" *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, Sayı 82, 1956, s. 1297-1298.
766. "Akdeniz'de Orta Sınıflar Toplantısı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Mayıs, 1956.
767. "Alman Üniversiteleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Nisan, 1956.
768. "Avrupalıların Yazdığı Asya Tarihleri Düzeliyor", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Haziran, 1956.
769. "Basın Tarihi Tetkikleri (XI)", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 299, Ankara, Şubat, 1956.
770. "Bir Misyonerin Hayali", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Haziran, 1956.
771. "Birleşik Amerika'da Üniversiteler", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Nisan, 1956.
772. "Cemiyet Nerede Toplanır", *Yeni Sabah*, İstanbul, 11 Haziran, 1956.
773. "Demir Perde Gerisinde Sosyoloji", *Yeni Sabah*, İstanbul, 17 Eylül, 1956.
774. "Doğu Türkü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Ağustos, 1956.
775. "Dünyada Maârif Teftişi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Temmuz, 1956.
776. "Dünyada Temel Eğitim", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Ocak, 1956.
777. "Eğitim Sosyolojisi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Şubat, 1956.
778. "Folklor El Kitabı", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, Sayı 80, 1955, s.1265-1266.
779. "Fransız Üniversiteleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 12 Mart, 1956.
780. "Göçmenlerin Terbiyesine Dâir Tecrübeler", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Temmuz, 1956.
781. "Gönen Bölge Monografisi", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 10-11, İstanbul 1956, s.115-155. (H. Z. Ülken ve Ayda Tanyeli ile ortak çalışma),
782. "Hadiseler Karşısında Âlim", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Temmuz, 1956.
783. "Hakkı Tarık Us [1889-1956]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Ekim, 1956.
784. "Hürriyet'in Teminatı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Ocak, 1956.
785. "II. Dünya Sosyoloji Kongresi", *Kültür Dünyası*, Sayı 26-27, Temmuz-Ağustos 1956, s.34.
786. "İçtimaî Adalet ve İslâm", *Yeni Sabah*, İstanbul, 13 Ağustos, 1956.
787. "İçtimâî Adalet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Ağustos, 1956.
788. "İki Türk Dünyası", *Yeni Sabah*, İstanbul, 20 Ağustos, 1956.

789. "İkinci Dünya Sosyoloji Kongresi (Liege) 1953", *Sosyoloji Demişti*, Sayı 10-11, İstanbul 1956, s. 186-191.
790. "İnsan Müzesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Mayıs, 1956.
791. "Köylerin Derdi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Ocak, 1956.
792. "Kuran'ın Türkçesi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Aralık, 1956.
793. "Kültürümüzün Temelleri", *Yeni Adam Mecmuası*, Sayı 753, İstanbul 15 Ocak 1956, s.4-8.
794. "Medrese ve Üniversite", *Yeni Sabah*, İstanbul, 16 Nisan, 1956.
795. "Medreseden Üniversiteye", *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Nisan, 1956.
796. "Mektep Kooperatifleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Ekim, 1956.
797. "Meslek Birlikleri I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 27 Şubat, 1956.
798. "Meslek Birlikleri II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Mart, 1956.
799. "Meslek Tesanütü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Ocak, 1956.^f
800. "Milli Kütüphane", *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Şubat, 1956.
801. "Milliyetçiliğin Hakikî Müdâfaası", *Yeni Sabah*, İstanbul, 2 Temmuz, 1956.
802. "Peyk Devletlerinde Cemiyet İlmi I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 24 Eylül, 1956.
803. "Peyk Devletlerde Cemiyet İlmi II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 8 Ekim, 1956.
804. "Sosyal İlimler Öğretiminin Bugünkü Durumu", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Kasım, 1956.
805. "Sosyoloji Kongresinden İntibalar", *Yeni Sabah*, İstanbul, 10 Eylül, 1956.
806. "Sosyoloji Problemi", *Bilgi*, Cilt 9, Sayı 107, 1956.
807. "Şehirlerin Büyümesine Karşı", *Yeni Sabah*, İstanbul, 9 Ocak, 1956.
808. "Tarih Kitapları ve Tarihçilerin Mesuliyeti", *Yeni Sabah*, İstanbul, 30 Temmuz, 1956.
809. "UNESCO Tarih Konferansında İki Hadise", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Haziran, 1956.
810. "UNESCO'nun Onuncu Yılı" *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Kasım, 1956.
811. "Üçüncü Dünya Sosyoloji Kongresi (Liège 1953)", *Kültür Dünyası*, Sayı 26-27, Ankara, Temmuz-Ağustos 1956.
812. "Üçüncü Dünya Sosyoloji Kongresi", *Yeni Sabah*, İstanbul, 3 Eylül, 1956.
813. "Üniversite ve Millî Cemiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 19 Mart, 1956.
814. "Yakındoğu'da Sosyoloji I", *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Ekim, 1956.
815. "Yakındoğu'da Sosyoloji II", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ekim, 1956.

816. “Yeni Milli Kütüphane”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Mayıs, 1956.
817. “Ziya Gökalp [1876-1924]”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 26 Mart, 1956.
818. “Basın Tarihi Tetkikleri (XII)”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 317, Ankara, Mart 1957.
819. “Bedîî Değerlerin İçtimaî Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsü Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Cilt I, Yıl 1956, Sayı 5, TTK, Ankara 1957, s.29-36. [“La Réalisation Sociale de la Valeur Esthétique”, s.37-43]
820. “Demirperde Gerisinde Sosyoloji”, *İş ve Düşünce*, Cilt XXIII. Sayı 187-188, İstanbul Mart-Nisan 1957, s. 3-4.
821. “Edebiyat Tarihimize Yeni Bir Bakış”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 29 Nisan, 1957.
822. “Eğitimde Sporun Yeri I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ocak, 1957.
823. “Eser Hakkında”, Ankara 11 Ocak 1957, s.5-8, (Yusuf Ziya Yörükan (1887-1954)'ın 'Müslümanlık' Başlıklı Eserine Önsöz)
824. “Federal Almanya'da Sosyolojik Anket”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 23 Şubat, 1957.
825. “Gazzâlî [1058-1111] ve Felsefesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1955, Cilt Iv, Sayı 3-4, TTK Ankara 1957, s.98-121.
826. “Göçebeler ve Göçmenlerin Terbiyesi”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Şubat, 1957.
827. “Hayat Formu”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Haziran” 1957.”
828. “Hayat Formumuz ve Bursa”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Haziran, 1957.
829. “İçtimaî Araştırmalar Semineri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Ağustos, 1957.
830. “İçtimaî Değişmeler ve Dil Değişmeleri”, *VII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildirileri*, Ankara 1957, s.209-234.
831. “İçtimaî Tetkiklere Dayanan Temel Eğitim”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Şubat, 1957.
832. “İhtisas Asrı”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 31 Ekim, 1957.
833. “Kâtip Çelebi [1609-1657] ve Fikir Hayatımız”, *Kâtip Çelebi [1609-1657] Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957. (s.177-193.) (2. baskı 1985)
834. “Mektep Müzeleri”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 7 Ocak, 1957.
835. “Mekteplerde Spor II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 21 Ocak, 1957.
836. “Milletler Arası Anlayış”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Mart, 1957.
837. “Milletler Arası İlk Pedagoji Konferansı I”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 6 Mayıs, 1957.
838. “Milletler Arası İlk Pedagoji Konferansı II”, *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Mayıs, 1957.

839. "Milletlerarası Sosyoloji Kongresi", *İş ve Düşünce*, Cilt XXIII, Sayı 195, 1 Kasım 1957, s.14-15.
840. "Nurullah Ataç [1898-1957]", *Yeni Sabah*, İstanbul, 22 Mayıs, 1957.
841. "Seçim Sosyolojisi I: Fransa'da Seçim Tetkikleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 15 Ekim, 1957.
842. "Seçim Sosyolojisi II: Belçika'da Seçim Tetkikleri", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Ekim, 1957.
843. "Seçim Sosyolojisi III: Kadınların Seçimde Rolü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 26Ekim, 1957.
844. "Sendika Fikrinin Tekâmülü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 1 Nisan, 1957.
845. "Sendikacılığın Bugünkü Hali", *Yeni Sabah*, İstanbul, 25 Nisan, 1957.
846. "Temel Eğitimde Sosyal İlimlerin Rolü", *Yeni Sabah*, İstanbul, 28 Ocak, 1957.
847. "Temel Şahsiyet Araştırmaları", *Yeni Sabah*, İstanbul, 18 Temmuz, 1957.
848. "Temel Şahsiyet", *Yeni Sabah*, İstanbul, 5 Temmuz, 1957.
849. "Türkiye'de Köy", *Yeni Sabah*, İstanbul, 4 Ocak, 1957.
850. "Yunus Emre [1238-1320]'nin Mezarı" , *Yeni Sabah*, İstanbul,19Haziran,1957.
851. "Ataç [1898-1957] İçin Yazılanlardan", *Türk Dili*, Cilt VI, Sayı 80, 1958, s.415.
852. "İdealizmin Çıkmazları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1956, Cilt V, Sayı 1-4, TTK., Ankara 1958. s.17-64.
853. "Kültür Değişmeleri - Reform", *Dinimizde Reform Kemalizm Dergisi*, Sayı 7, İstanbul Haziran 1958. s.3-4.
854. "Şehirleşme Hadiselerinin Bazı Neticeleri", *Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı*, İstanbul 1958.
855. "Terkedilmiş Bir Şehrin Hayatı", *Türk Dili*, Cilt VIII, Sayı 85, Ankara1Ekim 1958, s.45-49. [İshak Sunguroğlu'nun *Hayat Yolları* adlı eseri hakkında]
856. "Batı'da ve Bizde İrtica", *Türk Düşüncesi*, Cilt 10, Sayı Eski Sayı 56, Yeni Sayı 5, İstanbul 1 Mayıs 1959, s.7-11.
857. "İçtimâî Değişme ve İnkılâp", *Türk Düşüncesi*, Cilt 10, Yeni Sayı 6-7, (Eski Sayı 57-58), İstanbul, Haziran-Temmuz 1959, s.4-11.
858. "İptidâilerde İçtimaî Bünye ve Din" *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 13-14, İstanbul 1959, s. 35-57.
859. "Müslümanlıkta Reform. Lazım mı?", *Türk Düşüncesi*, Cilt 10, Sayı 52 (1),

- İstanbul 1 Ocak 1959,s.53-56.
860. “Ortadoğu Sosyolojisi: Orta Doğu”, *İş ve Düşünce*, Cilt XXV, Sayı 209, 1 Ocak 1959, s.4-5.
861. “Ortadoğu'nun Sosyolojisi”, *İş ve Düşünce*, Cilt XXV, Sayı 209, İstanbul 1 Ocak 1959.
862. “Sanat, Düşünce ve İçtimaî Bünye”*Sosyoloji Dergisi*, Sayı 13-14, İstanbul 1959, s. 1-34.
863. “Tantanasız Yaşayan Değer: Mehmet Halit Bayrı [1896-1958] - O Geceyi Gündüze Katan Bir Folklorcuydu”, *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 114,1959, s. 1819-1820.
864. “Türkiye'de Köy Sosyolojisi”, *Sosyoloji Dünyası Dergisi*, Cilt 10, No:1, İstanbul 1959.
865. *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sayı 13-14, 269 sf., İstanbul 1959. [Editör: Hilmi Ziya Ülken].
866. “Basın Tarihi Tetkikleri (XIII)”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 352, Ankara, Şubat, 1960.
867. “Değerler ve İnanama Problemi Hakkında Bazı Notlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1958-1959, Cilt VII, TTK., Ankara 1960, s.21-32.
868. “Sosyolojide Yeni Adımlar” *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 15, İstanbul 1960, s.105- 139.
869. “UNESCO: Büyük Tasarı”, *Türk Dili*, Cilt X, Sayı 109, Aralık 1960, s.156- 158.
870. “Ziya Gökalp [1876-1924]”, *Bilgi*, Cilt XIII, Sayı 149, İstanbul 7 Ocak 1960.
871. “Ahlak Reformu”, *Öncü*, Ankara 6 Şubat 1961, s.2.
872. “Basın Tarihi Tetkikleri (XIV)”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 364, Ankara, Şubat, 1961.
873. “Bir Mecmuacı: Âgâh Bey [1832-1885]”, *Yıllık - Gazetecilik Enstitüsü Dergisi*, Cilt I, Sayı 2,1961, s.233-235.
874. “Devlet Türkçesinin Eskiliği”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 7, Sayı 78, Ankara Haziran 1961, s. 1-2.
875. “Dip ve İlim”, *Öncü*, Ankara 15 Şubat 1961, s.2.
876. “Gâzzâli [1058-1111]'nin 900. Doğum Yılı”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 7, Sayı 75-76, Ankara Mart-Nisan 1961, s.28-29. [Daha önce *Öncü'de* yayınlanmış ve oradan iktibas edilmiştir.]
877. “İçtimaî Reformlarımız Bizden Ne Bekliyor?”, *Öncü*, Ankara 1 Şubat 1961, s.2.

878. “İlâhiyât Fakültesinin Geçirdiği Safhalar”, *İlahiyat Fakültesi Albümü*, Ankara Üniversitesi, Ankara 1961.
879. “İslâm Medeniyetinde Ansiklopediler”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt VII, Sayı 82, Ekim 1961, s.4-9.
880. “İslâm'da Akademiler ve Medreseler”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 7, Sayı 78, Ankara Haziran 1961, s. 12-20.
881. “L'Occidentalisme en Turquie”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Cilt-VIII, Yıl 1960, TTK. Ankara 1961, s.9-14.
882. “Ruh Sağlığı ve Cemiyet Meselesi”, *Mediko - Sosyal Sağlık Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, Kasım 1961, s.7-8.
883. “Ruh Sağlığı ve Cemiyet”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt VII, Sayı 83-84, Ankara Kasım-Aralık 1961, 3-7.
884. “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi”, *Mediko Sosyal Sağlık Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, 1961, s.7-8.
885. “Sağlık Savaşında Sosyal İlimlerin Rolü “, *Mediko Sosyal Sağlık Dergisi*, Cilt I, Sayı 3,1961, s.7-8.
886. “Türkiye'de Batılılaşma Hareketi”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Yıl 1960, Cilt 8, TTK. Ankara 1961, s. 1-7.
887. “Toprak Reformu”, *Öncü*, 1961.
888. “Ahmet Hamdi Tanpınar [1901-1962]”, *Vatan*, İstanbul, 9 Şubat 1962, s.2.
889. “Gazzâli [1058-1111 I'nin Bazı Eserlerinin Türkçe'ye Tercümeleri”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Yıl 1961, TTK., Ankara 1962, s.59-69.
890. “Tanpınar [1901-1962]”, *Kitap Belleten*, Yıl: 2, Kasım - Aralık 1961, Sayı13-14, İstanbul Mayıs 1962, s.4.
891. “Les traductions en Turc de certains livres d'al-Gazzâli”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Yıl 1961, TTK., Ankara 1962, s.70- 79.
892. “Mükrimin Halil Yinanç [1898-1961]”, *Dernek*, Cilt I, Sayı 5,1962.
893. “Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1961, Cilt IX, TTK. Ankara 1962, s.227-229.
894. “Önsöz: Atatürk [1881-1938] ve Laiklik”, *Atatürk ve Din*, İstanbul 1996, 104 sf. (Derleyen: Sadi Borak)
895. “Türkiye'de Toprak Davası”, *Yön Dergisi*, Cilt I, Sayı 9,14 Şubat 1962.

896. “Bağdat ve Filozof El - Kindî'nin 1000. Yıl Töreni”, *Vatan*, 6 Ocak 1963, s.2.
897. “Bağdat ve El-Kindî [792 ?-872]'nin 1000. Doğum Yıl Dönümü Anma Töreni”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 8, Sayı 96-97, Ankara Aralık 1962, Ocak 1963, s.8-32.
898. “Batılı Bilginlere Göre Türk Edebiyatı”, *Yeni İnsan*, Cilt I, Sayı 8, Ağustos, 1963, s.9,34,40.
899. “Çağdaş Cemiyette Kadın”, *Vatan*, 13 Haziran 1963, s.2.
900. “Dil Kurultayına Girerken Düşünceler (I)”, *Yeni İnsan*, Cilt I, Sayı 7, Haziran-Temmuz 1963, s.26-39.
901. “Dil, Tarih, Kültür Bakımından Türk Dünyası (II)”, *Yeni İnsan*, Cilt I, Sayı 11, Kasım 1963, s.6
902. “Dil, Tarih, Kültür Bakımından Türk Dünyası(III)”, *Yeni İnsan*, Cilt I, Sayı 11, Aralık 1963, s.6-40.
903. “Dünyada Öğretim Planlaması”, *Vatan*, 18 Nisan, 1963, s.2.
904. “Eğitim Planlaması ve Özel Okullar”, *Vatan*, 25 Nisan, 1963, s.2.
905. “Eğitimde Yabancı Dil, Yardımcı Dil”, *Vatan*, 2 Mayıs, 1963, s.2.
906. “Fakültenin Hedefi ve Çalışma Tarzı”, *Vatan*, 20 Haziran, 1963, s.2.
907. “Fakültenin Hedefi ve Çatışması”, *Vatan*, 27 Haziran, 1963, s.2.
908. “Fransa'daki Siyâsî Partiler (I)”, *Vatan*, 31 Ocak, 1963,s.2.
909. “Fransa'daki Siyâsî Partiler (II)”, *Vatan*, 1Şubat, 1963,s.2.
910. “Irak'ta Bağdat ve el-Kindî [792?-872]'nin 1000. Yıldönümü Anma Töreni”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt X, Yıl 1962, TTK, Ankara 1963, s.157-166.
911. “İdeolojiler (I)”, *Vatan*, 10 Ocak, 1963, s.2.
912. “İdeolojiler (II)”, *Vatan*, 17 Ocak, 1963, s.2.
913. “İdeolojiler (III)”, *Vatan*, 18 Ocak, 1963, s.2.
914. “İdeolojiler (IV)”, *Vatan*, 19 Ocak, 1963, s.2.
915. “İslâm Felsefe ve İtikadının Garba Tesiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt X, Yıl 1962, Ankara 1963, s.1-31.
916. “La Philosphied'al-Kindî [792?-872]”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Yıl 1962, Cilt X, TTK. Ankara 1963, s. 162-167.
917. “Meşrûtiyette Siyâsî Mücadelenin Uyanması ve Değişmesi”, *Vatan*, 7 Haziran, 1963, s.2.
918. “Onuncu Türk Dil Kurultayı”, *Vatan*, 14, Temmuz, 1963, s. 2.

919. "Onuncu Türk Dili Kurultayı", *Türk Dili*, Cilt XIII, Sayı 143, Ağustos 1963,s.247-249.
920. "Planlama Problemi ve Öğretim Planlaması", *Vatan*, 11, Nisan, 1963, s.2.
921. "Soruşturmamız", *Türk Dili*, Cilt XIII, Sayı 147,1963, s.181-182.
922. "Sosyalizm ve Hürriyet", *Vatan*, 15, Şubat, 1963, s.2.
923. "Sosyalizm ve Millet Aile ve Din", *Vatan*, 7, Şubat, 1963, s.2.
924. "Türk Dünyası ve İnsanlık", *Yeni İnsan*, Cilt I, Sayı 6-7,1963, s.10-38.
925. "Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XI, yıl 1963, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1963, s.27-30:
926. "Yabancı Dil Öğretimi", *Vatan*, 31, Mayıs, 1963, s.2.
927. "Basın Tarihi Tetkikleri (XV)", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 403, Ankara, Mayıs, 1964.
928. "L'Islam en facedu Probleme d'Orient et d'Occident", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XII, Ankara 1964, s.20-34. [Şark ve Garp Problemi Karşısında İslâmiyet]
929. "Nusret Köymen [1903-1964]", *Vatan*, 20 Mart 1964, s.3-5.
930. "Prof. Ali Turan'ın (Hüseyinzâde) [1864-1942]1926'da Bakû'de Toplanan 1. Türkoloji Kongresinde Aldığı Notlardan", *X. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, (1963), TDK, Ankara 1964, s.143-147.
931. "Prof. Kâmuran Birand (1917-1964)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XII, Ankara 1964, s. 136-141.
932. "Rıfkı Melûl Meriç [1901-1964]", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XII, Ankara 1964, s.135-137.
933. "Şark ve Garp Problemi Karşısında İslâmiyet", *Ankara Üniversitesi İlahiyat - Fakültesi Dergisi*, Cilt XII, Ankara 1964, s.1-20.
934. "Basın Tarihi Tetkikleri (XVI)", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı 415, Ankara, Mayıs, 1965.
935. "Macar İhtilali", *Hayat Tarih Mecmuası*, Cilt I, Sayı 1, İstanbul, Şubat 1965, s.10-12.
936. "Prof. Corrado Gini [1884-1964]ve Doktrini", *İş ve Düşünce / İş*, Cilt XXXI, Sayı 255,1 Eylül 1966, s.9-11.
937. "Satı El-Husrî [1881-1969] Bey", *Ülkücü Öğretmen*, Cilt VIII, Sayı 86, 1966,

s.11-12.

938. “Burhan Toprak [1906-1967]”, *Bilgi*, 21. cilt, 245-246. sayı, 34-35. sf, İstanbul 1967.
939. “Eskiden ve Bugün Sendikalizm (Syndicalisme)”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 11, Sayı 146-147, Mayıs - Haziran 1967, s.1-10.
940. “Kar”, *Yeni İnsan*, Yıl 5, Sayı 59, Kasım 1967, s.11. [1954'te yazdığı bir şiir]
941. “Köycülük”, *Hisar*, Cilt VII, Sayı 46 (121), 1967.
942. “L'amour Divine et la Danse Mystique”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Cilt XIV, Yıl: 1966, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967, s.13-25.
943. “Burhan Toprak [1906-1967] ve 1. Ölüm Yıldönümü”, *İş ve Düşümce*, Cilt XXXIII, Sayı 263, İstanbul 1968, s.6-9.
944. “Delevsky'ye Göre İlmin Gelişmesi ve Diyalektik”, *Yeni İnsan*, Cilt VI, Sayı 12, 1968, s.6-8.
945. “Düşünür Bir Şâirin Edebiyat Tarihi: Ahmet Hamdi Tanpınar [1901-1962]:XIX. *Asır Türk Edebiyatı*”, *Yeni İnsan*, Cilt VI, Sayı 66, Haziran 1968, s. 5-7.
946. “Estetik Değer (I)”, *Hisar*, Cilt VIII, Sayı 56, 1968, s.4-7.
947. “Estetik Değer (II)”, *Hisar*, Cilt VIII, Sayı 60, 1968, s.6-9.
948. “Fikret [1876-1915] İçin Ne Dediler”, *Hisar*, Cilt VIII, Sayı 55(130), 1968.
949. “İktisadî Çelişme Önünde İslâm Alemi”, *Hisar*, Cilt VIII, Sayı 57, 1968, s.4-6.
950. “Ziya Gökalp [1876-1924]'e Dâir”, *Fikir ve Sanatta Hareket*, Sayı 33, İstanbul Eylül 1968, s.10-12.
951. “Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, Cilt XVII, 1969, s.18-28.
952. “Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2. cilt, 1-4. sayı, 1-22. sayfa, Ankara 1969.
953. “İslâmdan Önce Türkler Ne İnançta idi? (I)”, *Yeni İnsan*, Yıl 7, Sayı 75, Mart 1969, s.18-23.
954. “İslâmdan Önce Türkler Ne İnançta idi? (II)”, *Yeni İnsan*, Yıl 7, Sayı 79, Temmuz 1969, s.6-9.
955. “Mükrimin Halil Yinanç[1898-1942] İçin İntibalar”, *Yeni Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt IV, Mars matbaası, Ankara 1968-1969, s. 1715-1718.
956. “Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası Ah Turan (Hüseyinzâde)[1864-

- 1942] -1", *Yeni İnsan*, Cilt VII, Sayı 84, Aralık 1969, s.6-11.
957. "Türkler İslâm'dan Önce Ne İnançta idi? (III)", *Yeni İnsan*, Yıl 7, Sayı 83, Kasım 1969, s.18-25.
958. "Batı Üniversitesinin Gelişmesi Laiklik ve Fikir Hürlüğü İçin Savaş", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1-4, Ankara 1970, s.1-34.
959. "Bir Türk Sitesinin Kuruluşu", *Yeni İnsan*, Yıl 8, Cilt I, Sayı 86, Şubat 1970, s.18-23.
960. "Fikir Dostu: Alaattin Hakküder", *Yeni İnsan*, Yıl 8, Sayı 100, Aralık 1970, s.9-11.
961. "Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası Ali- Turan (Hüseyinzâde)[1864-1942]-11", *Yeni İnsan*, Cilt I, 8.Yıl, Sayı 85, Ocak 1970, s.6-8.
962. "Anadolu'da İlk Türk Ünliversalizmi", *Uluslararası Yunus Emre Semineri*, s.75-80, 6-7-8 Eylül 1971. [Akbank Kültür Hizmetlerinin hazırladığı tanıtıcı broşür]
963. "Anadolu'da Yerleşmenin Uzaması", *Tercüman*, 18 Eylül 1971, s.2.
964. "Aşk Ahlakının Sonrası", *Bayrak*, Yıl 18, Sayı 2, Ağustos 1971, s.26-32.
965. "Aşk Ahlakı" *Bayrak*, 18. cilt, 1. sayı, 34-36. sayfa, Ankara, 1971.
966. "Büyük Türk Şâiri Yunus Emre [1238-1320]", *Türk Kadim*, Cilt 6, Sayı 65, Ekim 1971, s.16-17.
967. "Milli Kurtuluştta Vatana Yerleşme", *Tercüman*, 29 Eylül 1971, s.2
968. "Türk Akınları: Vatana Yerleşme", *Tercüman*, 3 Kasım 1971, s.2
969. "Türk Milletinin Kökleri ve Vatana Yerleşme (I)", *Tercüman*, 3 Eylül 1971.
970. "Türk Milletinin Kökleri ve Vatana Yerleşme (II)", *Tercüman*, 28 Eylül 1971.
971. "Türk Milletinin Kökleri ve Vatana Yerleşme (III)", *Tercüman*, 18 Ekim, 1971.
972. "Türk Milletinin Kökleri ve Vatana Yerleşme (IV)", *Tercüman*, 3 Kasım 1971.
973. "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi*, Cilt IX, 1971.
974. "Vatan Kurmada Malazgirt'in Büyük Yeri", *Tercüman*, 3 Eylül 1971, s.2.
975. "Yunus Emre [1238-1320]'de İnsanlık ve Ünliversalizm", *Akbank Uluslararası Yunus Emre Semineri: Bildirileri*, İstanbul 1971, s.288-296.
976. "Yunus'ta İnsanlık ve Ünliversalizm", *Yeni İnsan*, Yıl 9, Sayı 104, Ağustos 1969, s.6-9. (Kapakta Hilmi Ziya ve diğer katılımcıların fotoğrafları var)
977. "Sosyal Bünye ve Öğretim Sistemi", *Bayrak*, Yıl: 19, Sayı 7, Ocak 1972, s.8-11.
978. "Vatan Kurmada Malazgirt'in Büyük Yeri", *Bilgi*, 25 (291/292), 8/9.1972, s. 15-16.
979. "Yeni İnsan", *Türk Kadim*, Cilt 7, Sayı 78, Kasım 1972, s. 20-21.

980. “Yeni Orta Sınıflar”, *Bayrak*, Yıl: 19, Sayı 8, Şubat 1972. s. 5-8.
981. “Cumhuriyet Devri 50 Yıllık Türk Eğitimi”, *50. Yıl Kitabı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, A.Ü. Basımevi, 1973, 57 sf.
982. “Laiklik”, *50. Yıl Kitabı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, A.Ü. basımevi, 1973.
983. “Mevlânâ [1207-12731 ve Yetiştği Ortam”, *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayın No: 135, Ankara 1973, s.226-257. [Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıl Dönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlânâ Semineri Ankara 15-17 Aralık 1973.
984. “Milli Eğitim Üzerine Düşünceler”, *Pedagoji Dergisi*, Mart 1973.
985. “Prof. Dr. Hikmet Birand [1904-1972]”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, TTK Ankara 1973, s. 219-221.
986. “Satı El-Husrî [1881-1969] Bey”, *Pedagoji Dergisi*, Cilt i, Sayı 3, Ankara Mart 1973, s.15-17.
987. “Türkiye Tarihinde Sosyal Kuruluş ve Toprak Rejiminin Gelişmesi (Osmanlılara Kadar)”, *Vakıflar Dergisi*, Cilt X, 1973.
988. “Atatürk [1881-1938] ve Laiklik”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt 20, Sayı (229/230), Ağustos - Eylül 1974, s. 21-22.
989. “İçtimâî Nizam ve Ahlak Tehlikeye Düşünce”, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Sayı 6, Haziran 1974, s. 3-5.
990. “Köy Enstitüleri Üzerine Anılar”, *Eğitim Hareketleri*, Cilt XX, Sayı 229-230, Ağustos - Eylül 1974, s.28. [Hilmi Ziya'nın 25/05/1939 Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu ziyaretinde Köy Enstitüsü Defterine Yazdığı not]

3.3.Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler

3.3.1.Ziya Gökalp

Gökalp, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gibi önemli tarihsel ve toplumsal değişme olaylarının yaşandığı bunalımlı bir geçiş döneminin düşünürü ve sosyoloğudur. Türkçülük akımının da sistemleştiricisi olan Ziya Gökalp, İkinci meşrutiyet döneminde fikir ve siyaset alanının yanı sıra eğitim alanında da fikirleri etkili olan düşünürlerin başında gelmiştir.

Ziya Gökalp, Prens Sabahaddin ve Satı Bey'in Anglo-Sakson pedagojisi etkisinde kalarak savundukları ferdiyetçi eğitim anlayışına karşılık Durkheim'in toplumcu eğitim anlayışını Türkiye'ye sokmuş ve geliştirmiştir.²¹ Ülken'e göre ülkemizde Ziya Gökalp ile başlayan sistematik sosyoloji geleneği, felsefi düşünce için yeterli değildi.

Ülken'in Gökalp ile düşüncelerinde genelde eleştirel yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Eleştirel bakışın altında yatan temel neden Gökalp'in Türk medeniyeti tarihinde aile hayatından ulusal iktisada kadar çizdiği genel şemanın sentezciliğe dayanmasıdır. Bu şema toplum hayatına kalıplar halinde dökülmüştür. Gökalp'in sentezciliği bir buhranın atlatılabilmesi yönündedir, ancak aldığı önlemler köklü reformlara yaslanmaz. O, radikal önlemler almak yerine evrimci modernleşmeyi savunur. Siyaset felsefesi iyimserdir ve tedbirleri pratikte alır. Tüm sorun eski geleneklerin zamanımıza göre yumuşatılarak kullanılamamasındadır. Gökalp toplumdaki krizlerin aşılmasında muhafazakâr modeller geliştirmiştir. Hars ile medeniyeti farklılaştırması maddi niceliklerle manevi nitelikler ayrımı muhafazakârlığın zirvesidir. Gökalp, Mecelle ile Medeni kanunun ortasındadır. Sosyoloji ve fıkıh arasında herhangi bir çatışma görmez. Örneğin Gökalp milli mefkurenin sevilmesini ister ama aynı zamanda bu tür ahlaki ideallerin dışta kalarak içtimai bir vaka şeklinde incelenmesi taraftarıdır. Ülken' e göre böylesi bir sosyoloji "... materyalistler veya dinsizlerle idealistler veya dindarlar arasındaki uçurumu dolduruyor gibi görünür. Ama sorun hiçbir zaman aşılamayacaktır."²²

Gökalp'e göre, eğitimin gayesi kişiyi toplumsal ve doğal çevre olmak üzere iki çevreye hazırlamaktır. İnsan içinde yaşadığı toplumsal çevrenin sahip olduğu din, dil, ahlak, hukuk, güzel sanatlar ve ekonomi alanındaki değer yargılarını öğrenerek topluma uyum sağlar. Gökalp, bu değerlerin tamamına kültür adını verir. Kültürü oluşturan bu öğeler suni olarak oluşmamıştır. Yani bilinçli bir tutumla inşa edilmiş değerler değildir.²³ Bu değerler bir bireyden diğerine aktarılarak oluşur ve gelişir. Bunlar kişiyi ilk elde eğiten değerlerdir. Gökalp bu eğitime 'yaygın eğitim' adını verir. "Bu anlamda eğitim psikolojik bir olay değil, kişileri ulusal kültüre alıştıran sosyal bir olaydır."²⁴ Her milletin kendine has kültürü olduğu için kendine has bir milli eğitim sistemi de olmalıdır. Bu yüzden başka milletlerin eğitim sistemi olduğu gibi kopya edilemez.

²¹ Kafadar O., *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.222.

²² Avcı N.,(2005), age., s.112-113.

²³ Başgöz İ., *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yay.,1995, s.38.

²⁴ Başgöz İ., (1995), age., s.39.

Eğitim milli olmalıdır. Ülken eğitim felsefesinde Gökâlp'in bu görüşlerine yer vermiştir.

3.3.2.Prens Sabahaddin

1877 yılında İstanbul'da doğmuş olan Sabahattin Bey ülkemizin ilk sosyologlarından biridir. Sabahattin Bey, Türkiye'de ferdiyetçiliğin temsilcisi olmuştur. Ona göre, Batının gerçek üstünlüğünü sağlayan, aslında onun bireyci yapısıdır. Oradaki fikrî, siyasî ve ekonomik üstünlüklerin temelinde bu vardır. Biz de sosyal yapımızı buna göre değiştirmek zorundayız. Sabahattin Bey, ülkemizdeki sosyal değişmeyi sadece siyasal sistemin değişmesi değil, bütün kurumlarıyla sosyal yapının değişmesi olarak görmüştür. “O, gerçek bir eğitim devrimi ve sosyal devrim istiyordu. Türkiye'nin kurtuluşu için kapitalizmi ve sanayileşmeyi gerektirecek bir sosyal yapının kurulması gerektiğini, bunun için de aileden başlamak üzere bütün sosyal kurumlarda esaslı değişiklikler yapmak gerektiğini belirtmiştir. Osmanlı Devleti, geleneksel yapısından böyle bir yapı değişikliğine geçeceği yerde, Fransız bürokrasisini alarak eski zayıf merkezi idare sistemini bu örgüt vasıtasıyla güçlendirmiştir. Padişahlık sisteminden parti egemenliğine geçilerek buradaki yapı da sağlamlaştırılmaktadır. Ancak bu yapılar çözülüp dağıtılmadan ülkenin kurtulmasına imkân yoktur.”²⁵

Sabahattin Bey'in Osmanlı toplumunu kurtarma çabalarında eğitimin yeri çok büyük olacaktı. *Terakki Gazetesinin* 18-20. sayılarında bunun önemini belirtiyordu. Ona göre, bugünkü sefaletimiz, bugünkü terbiyemizin çürüklüğünden gelmektedir. Sosyal benliğimizi, millî eğitim meydana getirir. Her ülkenin kurtuluşu, millî eğitiminin iyileştirilmesine bağlıdır; Türkiye'nin de öyledir. Eğer bir eğitim sağlam bir yolda yürümezse sivil ve askerî bütün iyileştirme tasarıları kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdur.

Eğitimin iki esas uygulayıcısı vardır: aile ve okul. “Bunlar bizim toplumumuzda kendilerinden beklenen görevleri yapamıyorlar. Eğitimin temel amacı, beden, düşünce ve ahlâk yönlerinden kişisel yetenekleri arttırmaktır. Oysa okullarımız bu üç yönü de ihmal ediyorlar. Halkın çocuklara verdiği eğitimde, onlara girişkenlik ve bağımsızlık yerine görenek ve esarete bağlı kalma öğretiliyor. Bu, bir *"manevî ihtihar"*dır.

²⁵ Ergün M., “Prens Sabahattin Bey'in Eğitim Üzerine Düşünceleri”, *Kuramsal Eğitimbilim*, S.2, 2008, s.8.

Abdülhamit hükümetinin de şahsiyet düşmanı olması, ülkeye bir "*düşkünler nesli*" yetiştiriyor. Anadolu köylüsünde de eğitim, girişkenlik yerine göreneğe, gelecek yerine geçmişe yöneliktir. Bundan dolayı orada da üretici güçler gelişmemektedir.²⁶

Türkiye'nin işgal edildiği yıllarda Hilmi Ziya 'Mekteb-i Mülkiye'de öğrencidir. Nitekim buradan 7 Haziran 1921'de mezun olmuştur. O dönemlerde Türkiye'nin düşünce ortamında üç akım birbiriyle savaşıyor durumdaydı. Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık.²⁷ Bu görüşlerin içerisinde de Prens Sabahattin'in özel girişimcilik, adem-i merkezîyetçilik ve meşrutîyetçilik görüşleri bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen üç akım bir bakıma birbirinden bağımsız bir bakıma da birbiriyle bağımlı ve iç içe girmiş olarak öne sürülüyordu. Onlar, görüşlerini genel olarak duyumculuğa (empirizm) dayandırıyorlar, ama öğretilerini neden-sonuç, sebep-ereke, araç-amaç açılarından değil el yordamıyla bulmaya çalışıyorlardı. Bu akımların önderleri görüşlerini, aynı zamanda ahlak felsefesi açısından yararçı(pragmatist), bilgi kuramı açısından araççı (instrumentalist), daha çok inancı (fideist) açıdan öne sürüyorlardı. Bu nedenle de ilmi değillerdi.²⁸ Prens Sabahattin özel girişimcilik konusunda ise şunları söylüyordu:

"Bütün sosyal sorunların, ana sorun olan 'yapı sorunu' çevresinde toplandığına, onun etkisi altında toplumlar için uygun ya da uygun olmayan şekiller aldığına bakılırsa, 'ıslahat' adımlarımızın bütününe damgasını vuran bir ana doğrultu beliriyor: Bütüncü yapıdan bireyci yapıya geçmek. "Bireyci yapıya geçmek", ilkece bir eğitim sorunudur. Bireyci eğitimle donatılmış olan aileler toplumumuzun sosyal ve vicdani kalkınmasının biricik yolunu açacaktır."²⁹ Öte yandan da bütün güçlüklerin, bütün sosyal acıların 'maarif'in gelişmesiyle çözülüp giderileceği düşüncesini taşımaktadır. Sabahattin'e göre toplumun kendine göre yasaları vardır. Her toplumsal olay, onun içinde bulunduğu toplumsal kuruluşla ilgilidir. Bu ilişki görülmeden, hiçbir toplumsal sorun çözülemez. Ona göre Milli Eğitim sorunu da böyledir.³⁰ Bu görüşler Ülken'i derinden etkilemiştir.

Ülken, Prens Sabahattin'in 'ferdiyetçi bir toplum yapısı tipine geçmek temelde bir terbiye meselesidir'³¹ cümlesini irdelemiş ve haklılık payını tartışmıştır. Özellikle

²⁶ Ergün M.,(2008), agm., s.6.

²⁷ Draman H., *Toplum Felsefecisi Hilmi Ziya Ülken*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2007, s.67.

²⁸ Draman H.,(2007), age., s.68., Vergili A., *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, s.XXV.

²⁹ Draman H., (2007), age., s.70.

³⁰ Binbaşoğlu C., *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yay., Ankara, 2005, s.35.

³¹ Kafadar O., (1997), age., s.199.

eğitimin toplumcu karakterdeki sosyal yapıyı, ferdiyetçi karakterdeki sosyal yapıda bir vasıta olarak görmeyi yetersiz bir yaklaşım olarak dile getiren Ülken, o günün şartlarında bunun mümkün olamayacağına vurgu yapmıştır.

3.3.3.Reichenbach

Alman Profesör İstanbul'a geldiğinde, Hilmi Ziya Ülken felsefe bölümünde genç bir doçent olarak ders veriyordu. Reichenbach'ın onu epeyce ilgilendirdiği anlaşıyor. Nitekim '*Yirminci Asrın Filozofları*' adıyla yayımladığı kitabında bu felsefeciyi büyük yer vermiştir. Ülken, Reichenbach'ın felsefi görüşlerini açıklarken onun yöntem olarak, Kant'ta gördüğümüz 'aklın çözümlemesi' yerine 'bilimlerin çözümlemesi'ni getirdiğini söylüyor.³²

"Rudolf Carnap'ın '*Eski ve Yeni Mantık*' başlıklı önemli yazısının çevirisi burada yayımlanmıştır. Yazıyı çeviren Macit Gökberk'tir. Reichenbach'ın '*İhtimaliyet Mefhumunun Mantıki Esasları*' başlıklı yazısının Nusret Hızır tarafından yapılan çevirisi de burada yayımlandı. Yıllık'ta Avrupa ülkelerinde yeni yayımlanan kitaplar tanıtılırken Reichenbach'ın '*Bilimsel Felsefeye Giriş*' adındaki kitabın Fransızca çevirisinden genişçe söz edildiği görülmektedir. Yine bu sayıda Prag'da 1934 yılında toplanan Sekizinci Uluslar arası Felsefe Kongresi'nden söz edilirken yeni mantıkçıların kongredeki etkinliklerine, Reichenbach'ın orada 'olasılık kavramı' üzerine söylediklerine önemle değinildikten sonra bu konferansın içeriği de açıklanmaktadır.

Ülken 1942'de yayımladığı '*Mantık Tarihi*'nin lojistik bölümünde bu mantığın doğuşu ve gelişmesini anlatırken Reichenbach üzerinde kısaca durmuştur.

Yine Hilmi Ziya Ülken '*Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*'nde 'Yeni Felsefe Akımları'ndan söz ederken Reichenbach hakkında oldukça geniş bilgi vermekte, Türkiye'deki etkilerini anlatmaktadır.³³

3.3.4.Fikir Dünyasında Etkili Olan Diğer Şahsiyetler

"Durkheim'in ve 'Spiritualist'³⁴ Fransız sosyolojisinin etkisi altında kalmıştı. Bu akımın etkisindeyken, sosyal felsefeyi bir bilim ve doğa felsefesine bağlamak gereğini

³² Kaynardağ A., *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe*, T.C. Kültür Bakanlığı, 2002, s.345.

³³ Kaynardağ A., (2002), age., s.346.

duymuştu. Bundan sonra Emile Boutroux'ya ve onun 'contingency felsefesi'³⁵'ne kaydı. Çünkü maddeden ve yaşamdan ayrı tinsel(manevî) bir toplumun varlığını açıklayabilmek için doğayı, gelişen sekiz varlık tabakası halinde ifade eden plüralist felsefe anlayışı kendisine oldukça aydınlatıcı göründü. Fakat burada kendiliğinden bir gerekircilik ve özgürlük sorunu ve bu suretle sosyolojinin içinde bile belli başlı başına bir buhrana neden olan bir ahlak problemi karşısına çıktı. Hilmi Ziya'nın karşı karşıya kaldığı bu problem, Mehmet İzzet'in de etkisiyle O'nu 'Mutlak İdealizme'³⁶'e yöneltti.³⁷

Ülken'in felsefe tarihi üzerindeki araştırmaları Aristo felsefesine yakınlaşmasına neden olmuştu. Bu uğraşları sonucunda doğa felsefesine yönelik bakış tarzının yerini ağırlıklı olarak ahlak felsefesi almaya başlamıştı. Yirmi beş yaşında düşün anaforuna kapılmış, Hegel ve Schelling'den Spinoza'ya, panteizme³⁸ inmiş, sonsuzluğa giden yolun arayışına düşmüştü. Daha sonra ne maddeci ne de ruhçu felsefe salt olarak onu ilgilendirmez oldu. Çünkü her iki felsefi düşünce onun için yarım doğruları, tek bir yüzü taşıdığı için uzlaştırmacı bir yolu tercih etmek daha doğrudu. Spinoza'nın etkisi ile ahlakın varlıktan, insanın doğadan ayrılamayacağına, insan özgürlüğünün doğal düzen ve determinizmden bir manzara olduğu kanısına ulaşmıştı. Böylece Hegel'in monizminden Spinoza'nın monizmine kaymıştı. Ne Hegel idealizminin subjektif çemberinde ne de Spinoza'nın dogmatik realizminde fikrî doyuma ulaştı. Ne 'solipsizm'³⁹ düşmek ne de eleştirici felsefenin saldırılarına hedef olmak istiyordu. Bundan ötürü tenkitçi bir realizme yönelmeyi yeğledi. Sonuçta önce İngiliz neo-

³⁴ *Spiritualism (Ruhçuluk)*: Varlığın nihai temelini ruhta bulan, gerçekten var olanın ruh veya öncelikle ilahi ruh olduğunu öne süren varlık görüşü. Bu görüş esas itibarıyla Ortaçağ düşüncesinde öne sürülmüştür.

³⁵ *Contingency (Olumsuzluk) felsefesi*: Ne imkânsız ne de zorunlu olan bir şeyin durumu ya da özelliği. Olumsuzluk özelliği bir önerme, durum, olay ve nesneye ait bir özellik olarak ortaya çıkar.

³⁶ *Mutlak İdealizm*: Nesnel idealizmin 19. yy'da Hegel tarafından öne sürülmüş olan versiyonu. Mutlak idealizm gerçek var olanın bireysel zihinlerin üstünde ve ötesinde evrensel akıl ya da zihin olduğunu ileri sürer. Söz konusu idealizmin bakış açısından kavram veya idelerde dış dünyadaki nesneleri deneyimleme sürecinde zihin tarafından oluşturulmuş temsiller olmayıp gerçekte varlığın belirleyicisi olan unsurlar olmak durumundadırlar. Bu kavram ya da fikirler tarafından belirlenen dünya, doğallıkla akli bir yapı ve düzen sergiler.

³⁷ Avcı N.,(2005), age., s.27.

³⁸ *Panteizm (din felsefesi)*: Tanrı'nın evrene aşkın bir yaratıcı değil de var olan her şeyle bir ve aynı olan varlık olduğunu bildiren Tanrı anlayışı. Tanrı'yı evrenle, var olan her şeyle özdeşleştiren panteizm evrene içkin bir Tanrı anlayışını ifade eder. Başka bir deyişle, söz konusunda anlayışta, Tanrı her şey ve her şey de Tanrı'dır, evrende ki her şey Tanrı'nın bir, parçası, unsuru veya kipi olarak ortaya çıkar.

³⁹ *Solipsizm (tekbencilik)*: Sadece benim kendimin ve deneyimin var olduğunu öne süren teori. Tekbencilik, bildiğimiz veya varlığından emin olduğumuz yegâne şeyin kendi deneyimimiz ile bu deneyimin kendisinde gerçekleştiği zihin olduğunu ileri sürer.

realistlerine, sonra ‘fenomenoloji’⁴⁰’ye kaydı. O, fenomenolojiye bağlanmasını, kendisinin felsefî eğiliminde etkileyici yaşamın birincil rol oynamasına dayandırıyor.⁴¹

C. Richard’ın da onun düşün evresinde büyük etkisi ile; Karl Marx’ın ekonomik olayları önceleyen görüşleri ‘*İş ve Düşünce Dergisi*’ndeki yazılarında materyalizme olan kesin olumlayıcılığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 1938 yılında yayınladığı ‘İlim Bitaraf mıdır?’ adlı makalesi, onun fizik ve doğa bilimlerindeki ilerlemelerden idealist yorumlar çıkartılmasına olan karşı çıkışını betimleyecek; bu dönemde Hilmi Ziya’nın bu yönelimi diyalektik ve tarihi maddeci yöntemi niçin benimsediğinin gerekçelerini sunacaktı.

1951 yılında ‘Tarihi Maddeciliğe Reddiye’ adlı kitabıyla onda yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Materyalizme dair her ne varsa bütün olumsuzluklarıyla bu kitabında eleştirilecektir.⁴²

⁴⁰ *Fenomenoloji*: Alman filozofu Husserl tarafından kurulan ve dünyanın insan varlıklarına görünme tarzı üzerinde yoğunlaşan felsefe anlayışı veya bilgi teorisi yaklaşımı. Fenomenoloji, dünyanın varoluşu veya varlık tarzıyla ilgili varsayımlarımızı bir tarafa bırakarak, onu insan varlıklarına görüldüğü şekliyle betimlemeye yönelir.

⁴¹ Avcı N.,(2005), age., s.28-29.

⁴² Avcı N.,(2005), age., s.31-33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN YAŞADIKLARI DÖNEME AİT TESPİTLER

4.1. Yaşadıkları Dönemin(1901-1975) Tarihsel Toplumsal Çerçevesi

Hiç kimse, bilinçli olarak; eğitilecek olan ferdin yapısı ile ilgili bazı kavramları, onun toplumla olan ilişkilerini ve gelecekte ki durumunu öngörmeksizin bilimsel bir eğitim teorisi geliştiremez. Eğitim felsefesinin esası şu gerçekte yatar: Canlı bir organizma olarak insan sürekli bir şekilde çevresiyle iletişim ve etkileşim içindedir. Bu da sürekli karşılıklı temaslarla değişir ve gelişir.¹ Yaşamın her anında geçerli olan bu serüven bazı dönemlerde daha çok dikkat çekmekte ve ön plana çıkmaktadır.

Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken toplumsal değişmelerin çok hızlı geliştiği bir dönemde yaşamış, bu dönemdeki fikri ortamdan etkilenmişlerdir. Yaşadıkları dönemlerin toplumsal koşullarını² bilmeden onların düşüncelerinin oluşum sürecini algılamak mümkün değildir. Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in içinde yetiştiği ortamda etkili olan fikir akımlarının başlangıcı II. Meşrutiyet'e dayanmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Devletinin giderek güç kaybetmesi sonucu ülkenin kurtuluşu için çareler aranmış, bu düşünceler çeşitli fikir akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu fikir ayrılıklarının etkisiyle benimsenen belli başlı akımlar Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık, Milliyetçilik ve Anadoluçuluk'tur.

¹ Saiyidain K.G., (Çev: Necmettin Tozlu), *İkbal'in Eğitim Felsefesi*, Ana Okulu yayınları, Ankara, 2003, s.27.

² Toplumsal koşulların ve yaşadığı toprağın düşünür üzerindeki etkisini vurgulayan akım *geofelsefe*dir. *Geo felsefe*: Özne ve nesne, düşünce hakkında yetersiz bir değerlendirme yapmamıza yol açıyorlar. Düşünmek, ne bir özne ile bir nesne arasında gerili bir ip, ne de birinin öteki çevresinde yaptığı bir çevrimdir. Düşünmek, daha çok toprakla yurtluğun ilişkisi içinde gerçekleşir. Kant, sanıldığı kadar nesne ve özne kategorileri içine hapsolmuş değildi, zira onun kopernikusgil çevrim düşüncesi, düşünceyi doğrudan doğruya toprakla ilişkiye sokar; Husserl, düşünce için, devinmediği ama dinginlik olarak da kalmadığı ölçüde toprağa benzeyen, kökensel sezgi gibi bir zemini zorunlu kılar. Bununla birlikte toprağın, durmamacasına bir yurtsuzlaştırma devinimi içinde olduğunu, hemen oracıkta gerçekleştirdiği bu devinimle her türlü yurtluğu aşacaktır. Toprak başka öğeler arasında bir öğe değildir, tüm öğeleri bir ve aynı kucaklayış içinde toplar, ama yurtluluğu yurtsuzlaştırmak üzere kâh birinden kâh ötekinden yararlanır. Yurtsuzlaştırma devinimleri bir öte'ye doğru açılan yurtluklardan ve yeniden yurtlandırma işlemleri de yurtlukları yeniden dağıtan topraktan ayrı tutulamaz. Yurtluk ve toprak, iki ayırdedilmezlik bölgesi olan yurtsuzlaştırma(yurttan toprağa) ve yeniden-yurtlandırma (topraktan yurtluluğa) ile birlikte, iki birleştiricidir.

4.1.1.Osmanlıcılık

Osmanlıcılık, “Osmanlı imparatorluğu bünyesinde 19. yüzyılın başından itibaren milliyetçilik akımının etkisiyle artan isyanlar, toprak kayıpları, yabancı devletlerin gayri müslimleri koruma adına Osmanlının iç işlerine müdahaleleri, yönetimdeki bunalımların ve azınlıkların bağımsızlık hareketi sonucu zorunlu olarak ortaya çıkan bir ideolojidir. Osmanlıcılık fikir akımının ilk yazılı belgesi olarak tanzimat fermanı gösterilebilir. Özünde siyasal ayrılıkları önlemek ve Osmanlı imparatorluğunda yaşayan milletleri uzlaştırmak yatmaktadır. Ancak Osmanlıcılık düşüncesinin kendisine ait bir toplum görüşü modernleşme ve değişme anlayışı, tarih ve edebiyat tezi olmamıştır. Bu nedenle önceleri Osmanlıcılığı şiddetle savunan birçok fikir adamı daha sonra farklı fikir akımlarını savunmuşlardır.”³

Osmanlıcılık, Fransa’nın milliyetçilik anlayışına göre II. Mahmut devrinde başlamıştır. Abdülmecit devrinde geliştirilmiş, Ali ve Fuat Paşalar zamanında en yüksek düzeye ulaşmıştı.⁴ Islahat Fermanı ile resmi bir kimlik haline dönüşen Osmanlıcılık tüm farklılıkların üzerine çıkarak siyasal birliktelik oluşturmaya çalışmıştır. II. Mahmut’un “ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim” sözü Osmanlıcılık kimliğini net bir şekilde özetlemeye yetmektedir.⁵

“Osmanlılık denen kimlik son yüzyıla ait bir toplumsal kurumdur.”⁶ “Şarktaki modern uluslaşmayı ifade eder.”⁷ “Esasında Osmanlı devletinde son yüzyıldaki uluslaşma ve modernleşme süreci din ve mezhep aidiyeti esasına dayanan ‘millet’ ifadesini ‘nation’ anlamına kaydetmesini sağlamış”⁸ ve devlet içinde bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlıcılık devletin siyasi bütünlüğünü sürdürebilmesi için ortaya çıkarılmıştır. Bu düşünceye göre Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yaşayan herkes ırk, din, dil ayrımı olmaksızın eşit kabul edilmeli; herkes aynı haklara sahip olmalıdır. Bu, devletin yıkılmaktan kurtulması için şarttır.

³ Gündüz M.,*II. Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları*, Lotus Yay., İstanbul, 2005, s.28.

⁴ Akçura Y., *Üç Tarzı Siyaset*, Ankara, 1976, s.7.

⁵ Akçura Y.,(1976), age., s.20.

⁶ Ortaylı İ., “Osmanlı Kimliği”, Cogito, İstanbul, 2008/a, S.19, s.77.

⁷ Ortaylı İ.,(2008/a), agm., s.81.

⁸ Ortaylı İ.,(2008/a), agm., s.85.

4.1.2. Türkçülük

Osmanlı imparatorluğunda Türk milliyetçiliği konusunda özellikle II. Meşrutiyetten sonra gelişen fikir akımına Türkçülük denir. Türkçülük sadece Türk milliyetçiliği ile sınırlandırılabilir bir ideoloji olmayıp hemen hemen hayatın bütün alanlarına nüfuz etmeye çalışan bir fikir akımıdır. İlk olarak Yeni Osmanlılar döneminde kültürel ve bilimsel alanda ortaya çıkan bu fikir akımı en yüksek düzeyini II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında almıştır.⁹

Almanya, Rusya üzerinden ve Rusya'ya rağmen kara yolu ile Hindistan'a inmek için bu yol üzerinde bulunan ve Rusya'nın egemenliği altında yaşayan, Türk soyundan gelmek için ortak bir özelliğe sahip topluluklara yönelik olarak, Türkçülük siyasetini geliştirir.¹⁰ Osmanlı'da Türkçülük siyasetini ortaya çıkaran en önemli faktör ise Türkoloji çalışmalarıdır. Türk aydınları, Batı kaynaklı bu araştırmalarla, geçmişlerinin, dillerinin, edebiyatlarının zenginliğini ve güzelliğini keşfetmişlerdir.¹¹

4.1.3. Batıcılık

Batıcılık akımı 'bir toplumun hayatında bilim ve tekniğe dayalı bir düzeninin kurulması, insan haklarının temeli olarak hürriyet ve eşitlik ilkelerinin alınması, gerek bireysel gerekse sosyal hayatta karşılaşılan problemlerin bilimsel yönden çözümü' olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin batılılaşması ise toplumsal kurumlarla ve bireysel hayatta demokratik yönde siyasi değişiklikler, ekonomi sahasında sanayileşmek, fikri planda bilimin esas alınması ve elde edilen verilere göre toplumsal ve bireysel yaşamın yeniden düzenlenmesi demektir. Tamamıyla Batı tarzı bir yaşam ve kalkınmayı hedef alan Batıcılık akımına göre devletin kötü gidişatı ancak Batılılaşma yoluyla durdurulabilir düşüncesi hakimdir.

Osmanlıların Batı karşısında gerileyişi nedeniyle onun kadar güçlü olabilmesi için Batılılaşma araç olarak görülmüştür. Batılılaşmak için önce batının üstünlüğünü kabul etmek gerekmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda genel olarak iç politika sorunlarının çözümüyle uğraşan Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına paralel olarak diğer kurumlarda da duraklamanın başlamasıyla birlikte Batılılaşmayla kurtuluşun gerçekleşeceği fikri

⁹ Gündüz M., (2005), age., s.29.

¹⁰ Kaçmazoğlu H.B., *Türk Sosyoloji Tarihi I*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2010, s.156.

¹¹ Kaçmazoğlu H.B., (2010), age., s.160.

güç kazanmıştır. Ancak bu görüşün temsilcileri, ‘Batılılaşmayı eğitimle sağlayabiliriz’ düşüncesinden başka, kurtuluşun ne şekilde ve nasıl Batılılaşma ile mümkün olacağı konusunda sistemli bir fikir bütünlüğüne sahip değillerdir.

H.Ziya Ülken özellikle Batı düşüncesine taraftardır. Ona göre “Batı, 16. yüzyıldan itibaren kendi şahsi kimliğini ve benliğini ortaya koyarak, kendi kültürünü önce ekonomik-siyasi alanda, sonra bütün değerler alanında dünya görüşü olacak kadar genişletmiştir. 16. yüzyıldan sonra onun gelişme hızına ayak uyduramayan başka kültürler için tek bir yol; modernleşmektir. Türklerde 17. yüzyılın sonundan itibaren bu üstünlüğü fark etmiştir.¹²” “Batılılaşma, teker teker kurumların olabileceği gibi, sınıfların, toplumların, bireylerin veyahut zevklerin, davranışların Batıdaki izafet çevresine göre şekillenmesi sürecidir.¹³” Bu süreç Türk düşüncesi için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Türk düşüncesi, artık ümmet anlayışından sıyrılmaya başlamış ve modernleşme sürecine girmiştir. Ona göre batılılaşma, batı kültürüne ayak uydurabilmek için o kültüre ulaşabilmektir. Türk düşüncesi artık bu süreçte Batıya kaymıştır. Çünkü Batılılaşma Ülken’e göre aynı zamanda modernleşmektir.

“Osmanlılarda batılılaşma devletin girişimleriyle başlar. Aydınlarca benimsenmesi daha sonra gerçekleşir. Ülken’e göre batılılaşmanın aydınlarca benimsenmesiyle batıcılık hareketi topluma girmeye başlamıştır. Ülken bu dönemi, Tanzimat ruhunun devletten halka geçişi, yukarıdan aşağıya inışı olarak nitelendirir. Bu yeni aşamada sınırlı bir çevrede kalan batıcılık hareketinin topluma girmeye başladığını gösterir. Batılılaşmanın yalnız kanun şekilciliğinde kalmayarak, fikre ve öze nüfuz etmesi istekleri bu suretle uyanmıştır.¹⁴”

“Diğer yandan batıcılık hareketi yalnızca Osmanlı toplumunda batı düşüncelerinin yayılmasına yol açmamıştır. Batıcılık hareketi aynı zamanda Türkçülük ve İslamcılık akımlarının da doğup gelişmesine neden olmuştur. Ülken batılılaşma hareketi yoluyla Osmanlı toplumunda İslamcılık hareketinin daha da fazla yayıldığını öne sürmektedir. Ona göre batılılaşma hareketi ile birlikte, İslam mantık ve hukuk bilgisi Türkleşmiş ve henüz pek gelişmemiş olan batı düşüncesinin karşısında açık ve sistemli olması yüzünden kuvvetle tutunmuştur. Hatta bazen batılı düşüncelerden daha üstün bir rol oynamıştır.¹⁵” “Ülken batılılaşmayı değerlendirirken, bunların toplumsal sınıflardan

¹² Ülken H.Z., *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul, 2005, 8. Baskı s.19.

¹³ Kılıçbay M.A., *Cumhuriyet ya da Birey Olmak*, İmge Yay., Ankara, 2003, s.228.

¹⁴ Ülken H.Z., (2005), age., s.38–39.

¹⁵ Ülken H.Z., (2005), age., s.68.

gelmeyip, yukarıdan yöneticilerce başlatılıp geliştirilmesini, bu eylemin başarısızlığında en önemli etkenlerden biri olarak görür. Ülken'e göre batı, bütün toplumsal hareketler, reformlar, devrimler, halktan, aydından, toplumsal sınıflardan gelir.¹⁶

4.1.4.İslamcılık

İslamcılık farklı seviyede iki ana çizgi olarak 19. Yüzyıl sonlarından itibaren etkili olmuştur. Bilinen ve üzerinde çok durulan Ergani-Abduh tarafından ortaya atılan Panislamist görüşler etrafında oluşan fikrî-entelektüel İslamcılık ile daha çok Osmanlı ülkesinde olmak üzere bütün İslam dünyasında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan halk fikriyatı, Batı'ya karşı bir nevi kendiliğinden milliyetçilik şeklinde ortaya çıkan görüşler bütünü ve hissiyattır.¹⁷ Esas itibarıyla bu İslamcılık akılcı-selefi bir akımdır ve tasavvufu, tarihî ve kültürel birikime yaslanan halk İslam'ı dışarıda bırakır.

En geniş tanımıyla İslamcılık "19. ve 20. yy'da İslamı bir bütün olarak yeniden hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürgesinden, zalim ve müstebit yöneticilerden esaretten, taklitten, hurafeden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir harekettir."¹⁸

İslamcılık II. Meşrutiyet döneminde en yaygın halini almıştır. İslamcılığın doğuş serüveninin özünde 'yenilenme' ve 'birlik' unsuru bulunmaktadır. Yenilenme temel islami kaynaklara dönüş olarak algılanırken birlik, daha çok müslümanların siyasi birliğini ifade etmektedir. Siyasi birliği sağlayacak en önemli unsur ise hilafettir. Bu kurum II. Abdulhamit döneminde en aktif şekilde işletilmeye çalışılmıştır.

4.1.5.Milliyetçilik

"Bir bölgede millet var olmadan önce, bir zümre insanın yalnız istismarına dayanan ölü bir coğrafya ve henüz bir kitlede şuur olmamış bir tarih vardır. Bir insan kitlesi, böyle bir coğrafya ve tarihten yapılmış bir kaderin içinde gömülü yaşamaktadır. Günün

¹⁶ Ülken H.Z.,(2005), age., s.339.

¹⁷ Doğan M., *Nurettin Topçu, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, İslamcılık*, İletişim Yay., İstanbul,2005, C.6, s.440.

¹⁸ Gündüz M., (2005), age., s.31.

birinde bu kitlede bir coğrafya ve tarih çemberinin içinde daha bir çok değeri toplayarak hepsini birlikte şuur ve irade haline getirici hamle gözüktür. Bu hamle, her yerde milleti meydana çıkaran, onu yaratıcı olan hamledir. Bu hamleyi Fransızlar dil ve kültür ocağından, Almanlar ırk davasından, İngilizler ekonomi hırsından almışlardı. Nurettin Topçu'ya göre biz bu kuvvet iradesini fertte var olmak iradesinin karşılığı olan bu yapıcı aşkı İslam dininden, onu âleme yayma idealinden aldık.¹⁹”

“Nurettin Topçu, ‘millet’ ve ‘milliyetçilik’ kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Ona göre millet bir realite iken milliyetçilik bir idealdir. Bir insanlar topluluğu olarak gördüğü milli varlığı, imanın gerekleri doğrultusunda kendisini her yeni tarihsel dönemde yeniden üretmesini sağlayan güç milliyetçiliktir. Milliyetçilik millet realitesinin sonsuz hayat enerjisini ifade eder. İnsanın kendisinden çıkıp Tanrı'ya varmaya giden sonsuz yükselişinde aile kurumundan sonraki ikinci basamak millettir. Burada Hegel'in teleolojik felsefesinin izleri görülmektedir. Milliyetçilik Topçu'ya göre bir şuurdur. Bu şuurun olmadığı yerde millet gerçekliği kurmaya mahkûm olacaktır. Milletlerin hayat kaynakları doğrudan doğruya kültürel bir nitelik taşır. Topçu'ya göre her milletin kendine özgü bir hayat kaynağı vardır. Bu çerçevede her milletin değerinin farklı olması da son derece doğal bir durumdur. Örneğin Almanlarda bu, ordu, yani militarist bir kültürdür. İngiltere'de milli hayatın kaynağı iktisat, Fransa'da ise didaktik özellikler taşıyan bilgidir. Türklere gelince karşımıza İslam dini çıkmaktadır. Topçuya göre İslam'a geçmek suretiyle Türkler milli bir toplum olabilmek için gerekli olan ideal birliğini sağlamışlardır.²⁰”

“Milletlerin oluşumunda farklı unsurlar rol oynamıştır, Türk milletinin bin yıllık tarihinde en önemli rolü oynayan unsurlardan birinin İslam dini olduğu görüşü kuvvetli biçimde savunulmaktadır. Aynı coğrafya üzerinde yaşayan insanlar üzerinde dinin bu etkisinin yanı sıra bir kader beraberliği, saadet ve felaket ortaklığı demek olan tarih, millet hayatını kurucu olan ilk hamlenin yüzyıllar içindeki hareketleriyle meydana gelerek milletin oluşumundaki süreci tamamlar. Bu tarihi süreç içinde, büyük vatanperverler, millet şehitleri veya kahramanlar diye anılan birtakım insanlar, millet ruhunun, fertlerini her zaman kana kana doyurmaya kudretli kaynaklardır.²¹”

“Nurettin Topçu Milliyetçilik anlayışını belirlerken İslam'a vurgu yapmaktadır. Ona göre Türkiye'deki milliyetçilik akımları iki kategoride incelenmelidir: Birincisi

¹⁹ Topçu N., *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s.121.

²⁰ Ögün S.S., (1992), age., s.83.

²¹ Topçu N., (2007), age., s.122.

Batı tipi Türk milliyetçiliği (Türkçüler; Batıcı- laik milliyetçiler); diğeri ise, İslam’a, milli kültüre ve tarihe dayalı, Batıcı olmayan milliyetçiliktir. Nurettin Topçu kendisini ikinci kategoride gösterir ve bu anlamda diğeri milliyetçilik akımlarıyla bir bağının olmadığını ifade eder.²²,”

Topçu milliyetçiliğimizin esaslarını şöyle sıralar:

- “Millet dini, onun ahlakını, örflerini ve kalbini yoğurmuş Türk İslam medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslam dinidir.
- Büyük vatan Anadolu toprağıdır.
- Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu’nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.
- Dilimiz bu ülkede yüzyıllar boyunca devam ede gelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. Ferdi isteklerin icadı olan mücerret ve hayatsız dil milli dil olamaz.
- Devlet büyük çoğunluğu köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkezîyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir.
- İktisadi sistemimiz, halkın bütün içtimai ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlakıyla seferber eden asrın geçer değimiyle ruhçu sosyalist sistemdir.²³,”

Özellikle eğitim 19. yüzyılda siyasal sistemlerin merkezileşmesi ile devletin denetimine giren, kamu yatırımlarının yapıldığı bir hizmet alanı haline gelmiştir. Okul sayısında, okullaşma ve okuryazarlık oranlarında artış meydana gelmiştir. Eğitimin devlet tarafından organize edilmesi, özellikle de parasız ilk eğitimin zorunlu hale getirilmesi düşüncesi Fransız Devrimi ile gündeme gelmiştir. Daha sonra eğitim topluma nüfuz etmenin aracı haline gelmiştir.

4.1.6. Anadoluculuk

Anadoluculuk, 20. yüzyıl başlarında I. Dünya savaşından yenik çıkan ve parçalanan Osmanlı imparatorluğundan geriye kalan Anadolu topraklarını merkeze alarak ortaya konulan yeni bir siyasi yönelim ve kimlik edinme süreci doğrultusunda benimsenen bir yaklaşım ve harekettir.

²² Alver K., “Anadoluculuk ve Nurettin Topçu”, *Hece Dergisi*, Ankara, S.109, 2006, s.259.

²³ Topçu N., (2007), age., s.151.

Anadolucuların yaklaşımında İslam dininin değerlerini, milliyetçiliğin kurallarına uydurma ve her ikisinin karışımından bir sentez oluşturma girişimleri, milliyetçiliği çağdaşlaşmanın karşısında bir işlev yüklenmeye itmiş ve bu işlevin Türkiye'deki sonuçlarından birisi de Anadoluçuluk olarak ortaya çıkmıştır.

“Anadolucular, soyut bir İslam'dan değil, Anadolu'da Türk soyunun gelenekleri ile “yetkinleşmiş”, milli bir İslam'dan söz etmektedirler. Bu bağlamda, çağdaşlaşma süreçlerine karşı getirdikleri eleştirilerin yuvarlandığı çerçeve pür anlamda ‘din-toplumsal değişme’ değil, ‘gelenek- toplumsal değişme’ ikilemine karşılık gelir.”²⁴

Nurettin Topçu; “Anadolucu akıma mensup, geleneğin ve geleneksel tepkinin iyice güçten düştüğü bir ortamda muhafazakârlığın özüne ters görünen ‘kuruculuk’ ve ‘devrimcilik’ iddiasıyla düşünen, derinlikli bir düşünce yapısına yönelmek yerine çoğunlukla tepkisel ve romantik kalan, İslamcılıktan ayrı bir çizgi oluşturarak Cumhuriyet ideolojisiyle bağlarını koparan bir muhafazakardır. Başyazarlığını yaptığı *Hareket Dergisi*’yle ‘aydınlanmaya karşı’ özellikler taşıyan muhalif bir düşünce okulu kurmuştur.”²⁵

Delayısıyla denilebilir ki, *Hareket Dergisinin* ve Nurettin Topçu'nun Anadoluçuluk yorumu, Atatürk milliyetçiliğine ve Pantürkçülüğe alternatif bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Atatürk milliyetçiliğinin çağdaşlaşma atılımlarına karşın dinsel temaları ön plana çıkaran “Anadoluçuluk, milliyetçiliği tarihsel ve kültürel bağlamda yeniden yorumlayarak mistik bir vatan anlayışına yönelmiştir. Kültüre dayalı gelenekçi ve muhafazakâr bir yapının kurulmasını istemesi şeklinde kendini gösteren Anadoluçuluk, Türkiye’de çağdaşlaşma ve gelenekçilik çatışmasının yeni bir halkası olarak kültürel, sosyal ve siyasal hayatta varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.”²⁶

Nurettin Topçu'nun Anadoluçuluk anlayışı incelendiğinde coğrafya ile vatan kavramını ayırdığı ve bu kavramlara farklı anlamlar yüklediği görülür. “Önce coğrafya vardır ve bu toprak parçası kendiliğinden bir değere sahip değildir. Onu değerli kılan, ona bir ruhun verilmesi ve belirli bir anlayışla ona yaklaşılmasıdır. İşte böylesi bir yaklaşım coğrafyanın vatana dönüşümünü sağlamaktadır. Topçu coğrafyanın vatanlaşması hadisesini millet hayatının dönüm noktası ve kurucu unsuru olarak görür.”²⁷ Milleti meydana getiren soy, toprak, emek gibi maddi, dil, din, kültür gibi

²⁴ Ögün S.S., (1992), age., s.14.

²⁵ Mollaer F., *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı*, Dergâh Yay., İstanbul, 2007, s.17-18.

²⁶ Alver K., (2006), agm., s.259.

²⁷ Alver K., (2006), agm.,s.260.

manevi unsurlardan herhangi birine bağlanması durumunun milliyetçiliği karakterize edeceğini söyleyerek, Türk Milleti'nin hayat anlayışının, ahlakının ve geleneklerinin İslam ile kaynaştığına dikkat çeken Topçu, Anadolu'nun coğrafyasında İslamın ruhunu yücelten, İslamın karakterini sindiren ruhçu bir milliyetçiliğe bağlandıklarını ifade etmektedir.

Anadoluculuk önce kültür akımı olarak ortaya çıkmıştır. Nurettin Topçu gibi H.Ziya Ülken de bu akımın önderlerindendir ve “bu akıma ‘memleketçilik’ adını vermiştir.”²⁸ Onda “Anadoluculuk fikri bağlamında Anadolu ile Batı medeniyetini köken itibarıyla aynılaştırmakta, Batı'nın ulaştığı noktayı tüm dünya ulusları için varılması geren ideal durak kabul etmekte ve evrenselleştirmektedir. Batı medeniyetinin Orta Asya, Mezopotamya ve Mısır'dan başlayıp Anadolu yoluyla Yunan ve Roma'ya geçiş şekillendiğini, Türkiye'nin Batılılaşma çabasıyla zaten ilk halkalarından itibaren içinde bulunduğu bu medeniyet dairesine dâhil olmak için mücadele verdiğini, Türk toplumunun, baştan beri bu dünya medeniyeti içinde yer aldığını dile getirmektedir.”²⁹ O yeni kurulan devletin sürekliliğini sağlamak ve çağdaş uygarlık düzeyine erişmenin yollarını araştırmaktadır. Anadoluculuk akımı da böyle bir düşünceden kaynaklanıyordu. Medeniyetin gelişiminde Anadolu'nun rolünü öne çıkaran Ülken, bu gelişimin doğrusal bir çizgi takip ettiğine inanmaktadır. Bu bakış açısı ise tüm gelişim, açılım ve ilerlemeleri aynılaştırmakta, aynı çerçevede buluşturmaktadır. Oysa Batı'nın 17. yüzyıldan itibaren oluşturduğu yapı form, içerik ve anlam bakımından kendine aitliği taşımakta, ‘öteki’nden ayrılmaktadır. Ülken’e göre her medeniyet bir değerler sistemidir. İnsan; inanan, düşünen ve etkileyen bir varlık olduğu için, bütün medeniyetlerin temelinde bir inanış, düşünce ve hareket sistemi vardır.

4.2.Yaşadıkları Dönemin (1901-1975) Eğitim Anlayışı

“Cumhuriyet Türkiye’si, eğitim alanında yetersiz bir yapı devralmıştır. Özellikle askeri alanda ortaya çıkan güçsüzlüğe çare bulmak için ordunun ihtiyacı olan subayları, teknik elemanları, hekimleri yetiştirmek amacıyla çağın gereklerine uygun okullar kurulmasına daha on üçüncü yüzyılın sonunda başlanmıştır. Tanzimat’tan sonra yeni okullar kurma çabası askeri alanın dışına da taşmıştır. Sıbyan mektepleri ve

²⁸ Ülken H.Z., *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul, 2005, s.470.

²⁹ Ülken H.Z., *Millet ve Tarih Şuuru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s.46.

medreselerin yanında rüştiye, idadi, sultani adı altında yeni orta öğretim okulları; ayrıca öğretmen okulları, teknik okullar, yükseköğretim kurumları kurma yolunda gayret gösterilmişti. Ancak Cumhuriyet'ten önce eğitim geniş halk kitlelerine ulaşmış değildi. Çok az köyde okul vardı. Halkın çoğunluğu okuma ve yazma bilmiyordu. Birkaç şehir dışında il ve ilçe merkezleri bile orta öğretimden ve mesleki öğretimden yoksundu. Hiç ortaokulu bulunmayan il merkezleri de mevcuttu. İstanbul'daki Daru'l- Fünûn dışında hiçbir üniversite yoktu. Bir diğer olumsuzluk da yeni tarzda öğretim yapan okulların yanında sıbyan mekteplerinin, mahalle mekteplerinin, medreselerin çoğu zaman her türlü denetimin dışında faaliyetlerini sürdürmeleri idi. Eğitimdeki ikilik birbirine zıt zihniyette öğrenciler yetişmesine yol açmakta, toplumda var olan kültür çelişkilerini şiddetlendirmekteydi.³⁰

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme sürecinde eğitim en çok önem verilen alanlardan biri olmuş, bunun yanında tüm reform çabalarına rağmen bilimsel bir eğitim sistemi oluşturulamamıştır. Bunun yönetim politikalarından, ekonomik yetersizliklere kadar birçok sebebi vardır. Türk eğitim sisteminin yaşadığı temel sorun uygarlık kriziyle başlayan kültürel batılılaşma siyasetlerinin etkisinde kalmasıdır. Bu anlayış eğitim politikalarını amaç, içerik, yöntem ve kurumsal olarak etkilemiştir.

15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi Cumhuriyet döneminin eğitim siyasetini ve amaçlarını belirlemesi açısından önemlidir. Kongrede alınan kararlar Cumhuriyet dönemi temel değişimleri arasında sayılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Latin Harflerinin kabulü, karma eğitim, halk eğitimi, köye göre eğitim, eğitimde millileşme, Eğitimin laikleştirilmesi gibi değişimlerin kaynağı olarak söylenilebilir.³¹

Cumhuriyet devri eğitiminin temel amaçları, bakanların farklı zamanlarda yayınladıkları genelgelerde; maddi hayatta başarılı, millî, laik, ekonomik, demokratik ve güçlü nesiller yetiştirmek olarak sıralanmıştır.³² “Cumhuriyet'in eğitimde öngördüğü hedefler, milliyetçi, halkçı, inkılapçı, laik vatandaşlar yetiştirmek, ilkökul tahsilini yaygınlaştırmak suretiyle herkesi okur-yazar haline getirmek, yeni nesli hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak, toplumsal hayatta ceza korkusundan ziyade hürriyete dayanan gerçek ahlak ve fazileti tesis etmeye çalışmak idi. Buna ilaveten eğitimi millileştirmek, öğretimi çağın bilimsel kurallarına uygun olarak düzenlemek, ders

³⁰ Bora Y., *Nurettin Topçu ve Erol Güngör'ün Eğitim Anlayışları*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.25.

³¹ Akyüz Y., *Türk Eğitim Tarihi, M.Ö. 1000 - M.S. 2009*, PegemA Yay., İstanbul, 2009, s.328.

³² Akyüz Y., (2009), age., s.331.

kitaplarını milletin doğasına, ülkenin coğrafyasına ve geleneklere uygun bir doğrultuda yazdırmak benimsenen amaçlardandı. Ayrıca eğitimin bir diğer amacı da milli birlik ve bütünlük duygusunu pekiştirmek ve gençlere Türk Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü her tehlikeye karşı koruyup savunma bilincini vermektir. Gözetilen hedefler çerçevesinde ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.³³”Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Osmanlı Devletinde klasik eğitim kurumlarından halk eğitimini üstlenen tekke, zaviye ve vakıflara bağlı kurumlar ile köklü bir geçmişe sahip medrese ve sıbyan mektepleri kapatılmıştır. Bunun yanında Tanzimat’tan itibaren ibtida-i mektep rüştiyeler, idadiler, darülfünun, darül muallimin gibi modern kurumlar korunmuş eğitimle ilgili tüm iş ve işlemler –azınlıkların faaliyetleri dâhil- Maarif Vekâleti’ne devredilmiştir.³⁴ Böylece eğitimdeki ikililik ortadan kaldırılmış, tüm eğitim faaliyetleri tek elde toplanmıştır.

Cumhuriyet döneminde okullardaki eğitimi verecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi konusu çözüm bekleyen önemli bir problem idi. Toplumun büyük kesimini oluşturan köylerdeki okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla Eğitim Kursları, Köy Öğretmen Okulları açılmış ve daha sonraki dönemde ise Köy Enstitüleri kurulmuştur. Şehir kökenli öğretmenlerin köy hayatına uyum sağlayamayacağı düşüncesiyle köy kökenli öğrencilerin öğretmen olarak yetiştirildiği Köy Enstitüleri bir öğretmenden bilgisizlikle mücadele yanında, köyün sosyal ve ekonomik yapısında da düzenleme ve yönlendirmeler yapmasını beklemiştir. Ancak bir insanın birden fazla ihtisas alanında uzmanlığını gerektirdiği için bu okullardan arzulanan verim elde edilememiştir.³⁵

Çok partili demokratik yaşama geçilmesiyle birlikte ortaöğretimin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. “Bu dönemde yapılan reform çalışmalarında ideal olarak Batı alınmıştır. Amaç Batılılaşmaktır. Bu uğurda her şey feda edilebilir. Ayıklama seçme söz konusu değildir. Bu açıdan kendini inkâr, aşağılık duygusu içerisinde olma ve teslimiyet özellikle Batılı Türk aydınının temel düşüncesidir. Türkiye içi ve dışıyla Batıyla, Batının anlayışı ve kültürü ile kaplanır. Halk ve değerleri artık itibar görmez. Bütün bunlardan dolayı öze inilmez. Nihayet Batı sağlıklı bir şekilde değerlendirilmez. Şekle, biçime, indirgenir.”³⁶

³³ Bora Y.,(2007), age., s.26.

³⁴ Ergin O., *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, C.5 s.1742.

³⁵ Akyüz Y.,(2009), age., s.318-322.

³⁶ Tozlu N., “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyamızdaki Yeri”, *Hece*, Ankara, 2006, S.109,s.56.

Ülken bu devri şu şekilde ifade etmektedir: “Gökalp’ in Birinci Dünya Savaşı zamanına rastlayan hararetli çalışmaları fikir ve eğitim alanında tam bir inhisarcılık şeklini aldı. Bütün dergiler, “İttihad ve Terakki” partisinin ve onun fikir hocası olan Gökalp’ in elinde idi dense yeridir. Bu yüzden Sati-Gökalp tartışmaları bir yana bırakılırsa serbest konuşma olmadı. Bunun için sosyolojik eğitim görüşünün Üniversiteden Maarif Nezaretine ve okullara yayılmasına bir fikir zaferi değil, siyasi hakimiyet gözüyle bakmalıdır. Nitekim mütareke olur olmaz siyasi baskı kalkınca itirazlar başladı. Sati Bey Arap memleketlerine gitmiş, zaten Spencer’cılık tarihi karışmıştı. Bu sefer onun yerine sosyolojizmin karşısına Bergson metafiziği, tarihi veya diyalektik materyalizm, pragmatizm ve Alman romantizminden (Schelling felsefesinden) mülhem yeni bir idealizm görüşü çıktı. Bunlardan her birinin eğitim anlayışları sosyolojik eğitim anlayışı ile çarpıştı. Onlar zaman zaman maarif siyasetimizde hakim oldular. Yahut hiç değilse maarif hayatımızda onlar eski fikirlerle çatıştılar. Bu çatışma 1924’ten 1940’a kadar sürmüş, eğitim anlayışımızda buhran devri diyebileceğimiz devri meydana getirmiştir. Buna bir de Tanzimatta başlayan ve İkinci Meşrutiyette başlıca Emrullah Efendi’nin teşkilatı ile bariz şekil alan Fransız maarif tesirinin Birinci Dünya Savaşı’ nda sokulmaya başlayan, fakat ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan az önce Türkiye’de çok sayıda Alman profesörünün yerleşmesi ile kuvvetlenen Alman tesiri ve en sonra İkinci Dünya Savaşı içinde ve daha sonra artan Amerikan tesiri ile çatışması, ayrı kökten gelen bu maarif sistemlerinden bazen biri, bazen ötekinin maarif hayatımızda hüküm sürmeye kalkması, bu yüzden nesillerin parçalanması ve aydınlar arasında anlaşma imkanlarının azalmasını katmalıdır.”³⁷

İşte Türkiye’nin eğitim problemi önündeki durumu bu buhran devresini yaşadığı sırada Durkheim sosyoloji ve Bergson metafiziğini eğitim felsefesi bakımından uzlaştırmaya çalışan yeni bir cereyan doğdu. Buna Baltacıoğlu’nun adını vermek doğru olur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1928’de yazdığı *Tarih ve Terbiye* adlı kitabı ile *Felsefe Yıllığı* (Cilt I, 1931)ında yayınladığı *Şahsiyet ve Terbiye* adlı yazısı, sonradan onu genişletmek üzere yazdığı *İçtimai Mektep* adlı kitabında (1932), bu yeni görüşü açıklamaktadır. Baltacıoğlu’na göre eğitim hakkında ileri sürülen zihinci, iradeci, kişici teoriler bu problemi açıklamaktan uzaktır. Sosyolojik teori konuya en fazla yaklaşmış ise de çocuğu pasif bir balmumu, bir mulaj saydığı için eğitimi yanlış yollara götürmektedir. Hâlbuki çocuk kişiliğini bütün olarak kendinde buluyor. O Bergson’un

³⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.103.

anlattığı ruhi realitenin kendisidir. Onda yetiler, eğilimler, kabiliyetler kendi ruhi hayatını yaşadıkça kendiliğinden gelişmektedir. Bunun için çocuğa dıştan bir şey verilmez. O yaşayarak öğrenir. Yüzme öğretmekle öğrenilmez. Yüzerek öğrenilir. Çocuk, hayatın bütün safhalarında meslek hayatına girinceye kadar bütün kazançlarını kendi denemelerine borçludur. Fakat bu spontane gelişme aynı zamanda çocuğun bir zümreye mensup olması bakımından da müesseseseleşmedir. Öyle ise Baltacıoğlu'na göre öğrenme bir yandan ruhun spontane gelişmesi, öte yandan toplum olarak müesseseseleşme demektir. Baltacıoğlu çocuğun kişi bütünlüğünü, onun birey ve toplum halinde ayrılmadan önceki gerçeğini görüyor.³⁸ Baltacıoğlu'na birçok Türk pedagogu gibi gençliğinde tesir eden Rousseau'nun hürriyetçi ve kendiliğinden eğitim görüşü idi.

4.3.Yaşadıkları Dönemin (1901-1975) Felsefi Anlayışı

4.3.1.Dönemin Önemli Felsefecileri ve Genel İtibariyle Düşünceleri

Cumhuriyet dönemindeki felsefe yayınlarının gelişim çizgisini tespit etmek için öncelikle Osmanlı devletinin son döneminde felsefe eğitim ve öğretimiyle felsefe yayınlarının durumundan başlamak gerekir. Bu arada Cumhuriyetin ilk felsefecileriyle Osmanlının son felsefecilerinin aynı kişiler olması sebebiyle gerek felsefe ve felsefeciler açısından, gerekse felsefe yayınları açısından bu bağlantıyı dikkatten uzak tutmamamız gerekir. Bundan dolayı bugünkü çağdaş Türk felsefecilerine kadar ki dönemi yirmi beşer yıllık döneme ayırırsak bu gün dördüncü kuşak felsefecilerimizin ilk yılları olarak kabul edilebilir.³⁹

Cumhuriyet dönemi ilk felsefecileri daha çok Osmanlının son felsefecileridir. Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat'tan sonra Batılı felsefe anlayışlarına ve faaliyetlerine ilgi artmıştı. Bu dönemde bilhassa Fransız kültür hayatının farklı felsefi yönleri ülkemizde bir hayli taraftar bulmaktaydı. Bunlardan Şinasi (1826-1871), Tevfik Paşa (1832-1893), Münif Paşa (1830-1910), Ali Suavi (1839-1878), Tanzimat dönemi; Ahmet Midhat Efendi (1844-1912), Ahmet Şuayb (1876-1910), Baha Tevfik (1881-1914), Ahmet Hilmi (1865-1914), Rıza Tevfik (1868-1949) ve Ziya Gökalp (1876-1924) vb. ise, özellikle Meşrutiyet dönemi felsefecileri olarak dikkat çekmektedirler.

³⁸ Ülken H.Z. (2001), age., s.103-104.

³⁹ Sarıkavak K., "Cumhuriyet Döneminde Felsefe Yayınları", *Felsefe Dünyası*, Ankara, 1998-2, Sayı:28, s.97.

Nitekim bu kişilerin felsefeyle ilgili çalışmalarına baktığımızda farklı farklı felsefi anlayışlara sahip olduklarını görmekteyiz. Yukarıdaki isimlerden özellikle Ziya Gökalp, Cumhuriyet dönemi aydınlarının büyük bir kısmı üzerine fikri planda etkisi olan bir isimdir.⁴⁰

Cumhuriyet dönemi ilk felsefecilerinden bazıları ise şunlardır: Ahmed Naim (Babanzade: 1872-1934), İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946), Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), Mehmet Ali Ayni (1869-1945), M.Şekip Tunç (1886-1958), Mehmet İzzet (1891-1930), M.Emin Erişirgil (1891-1965), İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1979), Hatemi Seni (Sarp) (öl.1972?) ve Ziya Somar (1906-1977?). Bu isimlerden büyük bir kısmı Darülfünûn'da çeşitli felsefe dersleri vermişler, felsefeyle ilgili bir çok çeviri ve telif eser meydana getirmişlerdir.

Cumhuriyetin ilk felsefecilerinden bir bölümü aynı zamanda Cumhuriyetin ikinci kuşak felsefecileri arasında da zikredilmektedirler. Bunlardan bazılarının isimleri şunlardır: Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Orhan Sadettin (öl.1964), Mehmet Karasan (1907-1974), Mehmet Şerafettin Yaltkaya (öl.1947), Macit Gökberk (1909-1993), Takıyettin Mengüşoğlu (1909-1987), Hamdi Ragıp Atademir (1909-1976), Bedia Akarsu (d.1927), Nermi Uygur (d.1925), İsmail Tunalı (d.1923), Hüseyin Batuhan (d.1925), Nihat Keklik (d.1930) ve Mubahat Türker Küyel (d.1927)⁴¹

Cumhuriyetin üçüncü kuşak felsefecilerinin büyük kısmı daha hayatta ve aktif felsefenin, (eğitim-öğretim açısından) içindedirler. Onların devamı sayılabilecek dördüncü nesil felsefeciler de aktif felsefi faaliyetlerinin henüz başlarında çalışmalarını sürdürmektedirler.

Düşünce ve bilim tarihine baktığımızda, bir uygarlığın çıkışında ilk basamağı, çeviri faaliyetlerinin teşkil ettiğini görürüz. Cumhuriyet dönemi felsefe yayınlarının ilk örneklerinin çoğu da çeviri yayınlarıdır. Bu çevirilerin büyük kısmı ise Fransızca'dan yapılanlardır. Bunda ise gerek Tanzimat ve gerekse Meşrutiyet dönemlerindeki Fransız kültür ve dilinin Türk aydınları üzerindeki etkisiyle, 19. Yüzyılın ortalarında kurulan 'Bab-ı Ali Tercüme Odası'nın tesirleri önemli rol oynamıştır.⁴²

Özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra hazırlanan bilimsel felsefi eserlerin telif ve tercüme faaliyeti, cumhuriyetten sonra daha da hızlanmıştır. Bu dönemde bizzat devlet, bu faaliyetlerin daha yoğun yapılmasına destek vermiştir. Bu desteğe en iyi

⁴⁰ Sarıkavak K., (1998), agm., s.98.

⁴¹ Sarıkavak K., (1998), agm., s.98.

⁴² Sarıkavak K., (1998), agm., s.99.

örnek ise 1924’de çıkarılan “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*”yla oluşturulan Darulfünun (Üniversite)’un beş fakültesinden ikisi Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinin ders programları arasına felsefe ve mantık dersleri özellikle konulmuş, böylece bu dersler için gerekli eserler de devlet tarafından basılmaya başlanmış olmasıdır.⁴³

Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan yeni sosyal, siyasal ve bilimsel gelişmeler, Cumhuriyetle birlikte daha da hızlanmıştır. Bu hızlanmaya en güzel örneklerden birisi de dergi yayınlarıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra pek çok dergi yayın hayatına başlamıştır. Bunların önemli bir bölümü ise, felsefi makalelere ağırlık veren dergilerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren felsefi yazılara yer veren dergilerin bir kısmı genel özellikleriyle birlikte şunlardır⁴⁴:

a) “*Hayat Mecmuası*” Ankara’da 1927’de Mehmet Emin Erişirgil’in başkanlığında yayın hayatına girdi. Ankara’da felsefi çevrelerin faaliyetlerine tercüman olan, bu derginin Cumhuriyetin ilk yıllarında felsefi geleneğin oluşmasında önemli hizmetleri olmuştur.

b) “*İş ve Düşünce*” dergisi de felsefe ve sosyoloji içerikli yazılara ağırlık veren bir dergidir. Z.F.Fındıkoğlu, bu dergiyi 1934-1972 tarihleri arasında sürekli çıkarmıştır. Yani Fındıkoğlu ölünceye dek bu derginin sürekli yayınlanmasını sağlamıştır.

c) “*Yeni Adım*” dergisi ise İ.H.Baltacıoğlu’nun öncülüğünde felsefi ve ilmi yazılara yer veren önemli bir dergi olarak 1934-1979 yılları arasında yayınlanmıştır. Baltacıoğlu, bu derginin yayını ölüm tarihi olan 1979’a kadar sürdürmüştür.

d) Nurettin Topçu tarafından 1939’dan sonra çıkarılan “*Hareket*” adlı dergi de felsefi yazılara yer vermesi açısından önemli bir konuma sahiptir.

Ayrıca H.Z.Ülken’in 1939’da yayınlamaya başladığı “*İnsan*” adlı dergisi ve 1935’den sonra çıkarmaya başladığı “*İnsan Medd-ü Ceziri*” adı altındaki felsefi romanlar serisinin de, bu alanda önemli yeri vardır.

Bu dergilerin yanında 1921-1923’de Mustafa Şekip’in öncülüğünde çıkan “*Dergâh Mecmuası*” ile 1921-1925 yılları arasında çıkan “*Aydınlık*” dergisi ve 1924-1931 yıllarında yayınlanan “*Resimli Ay*” dergisi felsefi yazılara yer veren devirlerinin önemli periyodiklerindendir.

⁴³ Sarıkavak K., (1998), agm., s.100.

⁴⁴ Sarıkavak K., (1998), agm., s.109-110.

“Cumhuriyetin ilk yıllarında felsefi ve bilimsel yazılara yer veren “*Yeni Fikir Mecmuası*” ise kendilerini “*Konya Enerjetizm Okulu*” olarak adlandırılan bir gurup tarafından çıkarılmaktaydı. Amaçlarını “*bilimsel ve felsefi bir çığır açmak*” olarak belirleyen bu topluluk, söz konusu dergilerinde yer alan makalelerinin bir çoğunda, pek çok filozofa atıfta bulunmaktadır.

Ayrıca H.Ziya, Orhan Sadettin ve M.Şekip gibi fikir adamlarının çabalarıyla 1927 yılında İstanbul’da “*Felsefe Cemiyeti*” kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları ilk sayısı aynı tarihte yayınlanan “*Felsefe ve İçtimaiyat*” adlı bir dergi çıkarmışlardır. Yukarıda adından bahsettiğimiz “*Hayat Mecmuası*” gibi, bu dergi de, İstanbul’daki felsefi faaliyetlere, yayınlarında yer vermesi açısından oldukça önemlidir.

Cumhuriyetin kuruluşunu müteakip, zikredilen bu dergilerin dışında, H.Ziya, kendi gayretiyle 1931-1932 yıllarını içeren “*Felsefe Yıllığı*”nı çıkardı. İlk sayısından sonra 1935 yılında ise, 1934-1935 yıllarını kapsayan ikinci sayısını çıkardı. Bu dönemin felsefi çalışmalarını yansıtan yayın organları bunlardan ibaret değildi. Bunların dışında başka özel dergiler de felsefi konulara yer vermekteydiler. Konya’da çıkarılan “*Yeni Fikir*” mecmuası bunlardan biridir.

Yine Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren özellikle Darülfünun(Üniversite)’un Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinin Dergileri de yayınlanmaya başladıkları 1925’den itibaren sürekli felsefi yazılara yer vermekteydiler. Bu dergilerde yayınlanan felsefi içerikli yazılar, dönemin felsefe etkinliklerinin önemli bir başka tarafını oluşturmaktaydılar.

Cumhuriyet devrinin bu ilk dönemini takip eden yıllarda, yani 1940’lı yıllardan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanmaya başlayan “*Felsefe Arkivi*” dergisiyle Ankara Üniversitesi D.T.C.F Felsefe bölümünün “*Araştırma*” dergisi Türkiye’deki akademik felsefe hayatı açısından en önemli periyodikler olarak yayınlarını halen sürdürmektedirler.

Bu dergilerden “*Felsefe Arkivi*“ 1945’den “*Araştırma*” dergisi 1963’den, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi ise, 1952’den beri yayınlarını kesintisiz sürdürmektedirler. Burada zikredilen her üç derginin de ülkemizdeki felsefe geleneğinin oluşmasına önemli katkıları olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Necati Öner öncülüğünde “*Felsefe Dünyası*” ve Vehbi Hacıkadıroğlu öncülüğünde çıkan “*Felsefe Tartışmaları*” dergisi de yayınını sürdürmektedir. Ayrıca Yapı Kredi Bankası’nın çıkardığı “*Cogito*” dergisi ile “*Divan*”, “*İslami Araştırmalar*”, “*Doğu*

Batı”, “*Yeni Türkiye*”, “*Türkiye Günlüğü*”, “*Türk Yurdu*” gibi dergiler felsefi yazılara yer vermektedir.⁴⁵”

4.3.2.Dönemin Felsefe Eğitimi ve Müfredatta ki Yeri

Bizde laik okulların açılmaya başlaması Tanzimat dönemindedir. Bu dönemde eğitimin çağdaşlaşması için harekete geçildi. Ders programlarında önemli yenileşmeler, değişimler oldu. Bu yenileşmeleri Meşrutiyet daha önemli değişimler izledi. Yükseköğretim öncesi okulları olan idadiler, iki yıllık sultaniler haline getirildi. Sultaniler için yeni ders kitapları hazırlanıp yayımlandı.

“Meşrutiyet’te en büyük değişimler Emrullah Efendi ile Şükrü Beyin bakanlıkları zamanında görüldü. Sultanilere felsefe dersleri konuldu. Böylece laikleşme yolunda bir adım daha atılmış olunuyordu. Ancak felsefe dersinin ne kitabı vardı ne de öğretmeni. Milli Eğitim Bakanlığında felsefi içerikli bilimsel kitapların çevrilip yayımlanmasına karar verildi. Tanınmış matematikçi Salih Zeki Beyin Fransızcadan çevirdiği *Felsefe-i İlmiye ve Ahlakiye* adındaki kitabının sultanilerde okutulması düşünüldü ve bu okulların programına alındı. Üniversitede felsefe bölümünün açılması yeni bir olaydı. Orada da hoca ve kitap sıkıntısı çekiliyordu. Bir takım kitaplar yayımlanıyorsa da bunlar gereksinimleri karşılayacak şeyler değildi.⁴⁶”

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, kurulmak istenen yeni topluma yakışan, onun gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir eğitim hareketi için çalışmalar gündeme geldi. Bu bağlamda, idadilerin adı “lise” olarak değiştirildi ve ders programları da değişiyordu.

“Bakanlık, Darulfünun’daki felsefe profesörlerinin ortaöğretim müfredatı konusundaki düşüncelerini öğrenmek istedi. Profesörler düşüncelerini birer layiha halinde yazdılar ve bunlar o yıl yayımlandı. Yayımlanan kitapta İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil gibi profesörlerin düşünceleri özellikle dikkat çekiyordu.

Mustafa Şekip Tunç, ders programlarını çok yüklü ve yorucu bularak şöyle diyordu: “Müfredat programı bu şekilde uygulanamaz. Lisede felsefe dersinin amacı şu olmalıdır:

⁴⁵ Sarıkavak K., (1998), agm., s.98., s.110-111.

⁴⁶ Kaynaradağ A., *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s.85.

- a) Son sınıfa kadar öğretilen bilimsel bilgileri öğrencinin zihninde birleştirmek
- b) Bilgiyi hazırlayan bilinç ve olaylar üzerinde öğrenciyi düşündürmek
- c) Bilimlerin hangi yöntemle geliştiğini anlamak
- d) Hareketlerimizi ve eylemlerimizi yöneten psikoloji bilgisi için bir girişte bulunmak
- e) Çeşitli filozofların felsefe sorunlarına nasıl baktıkları konusunda bir başlangıç yaparak genel bir düşünce vermek

Mustafa Şekip Tunç, “Felsefe tarihi bu programlarda yer almamalıdır “ diyordu. Çünkü az olan ders süresinde filozofların yaşam öyküleri bile anlatılamaz. Ancak şu yapılabilir: Öğretmen başlıca felsefe dönemlerine kısaca değindikten sonra, önemli iki filozof seçer, onların yaşam öyküleri ve bağlı oldukları okullarla ilgili özet bilgi verir, yapıtlarından birkaç parçanın çevirisini yaptırır. Yapılan çeviriyi yorumlayarak öğrencinin düşünmesine yol açar.⁴⁷”

“Mehmet Emin Erişirgil ise, liselerde felsefe dersinin “tamamıyla kaldırılmasını” istemektedir. Çünkü diyor: “Bu ders üniversitede felsefeyi seçmeyecek öğrenciler için gereksizdir. Zaten öğrenci felsefe programını bu haliyle algılayamaz. Dersin öğretmenini bulmak da ayrı bir sorundur. Felsefe hakkında öğretilip anlatılmayacaksa hiç anlatılmasın daha iyidir. Yanlış ve eksik felsefe öğretimi öğrencinin psikolojisine zarar verebilir.

1928’de lise felsefe öğretmenini Hilmi Ziya Ülken ve arkadaşlarının girişimi ile ‘Felsefe Cemiyeti’ kuruldu. Cemiyetin etkinliklerine profesörlerin yanında, İstanbul ve Ankara’daki felsefe öğretmenleri de katıldılar.

Mehmet İzzet, *Hayat Mecmuası*’nda bir yazı yazarak “Bu cemiyetin lise felsefe dersleri için düzenleyici, düzey yükseltici ve özendirici bir işlevinin olması gerektiğini” belirtti.

Yine o günlerde Kabataş Lisesi felsefe öğretmenini Mehmet Servet Berkin, *Felsefe ve İktimaiyat* dergisini yayınlamaya başlamıştı. Bu dergi kurulan Felsefe Cemiyeti’nin sözcüsü oldu.

Adı geçen dergide lise felsefe dersleri programı tartışmaya açıldı. Hilmi Ziya: “felsefenin sosyoloji ve psikoloji derslerinden ayrılmasını” istedi, “ayrılmayacaksa bu derslerin bu derslerin birbirleriyle uyum içerisinde olmasını; bu uyum da felsefenin

⁴⁷ Kaynardağ A.,(2002), age., s.86.

öneminin hiçbir zaman göz ardı edilmemesini” önerdi. Yazdığı uzun yazı, üzerinde durulması gereken düşünceleri içeriyordu.⁴⁸”

Cumhuriyetin ilk felsefe kitabını da, Hatemi Senih yazmıştır. Onun *Umumi Filozofi* başlığını taşıyan kitabı 1929’da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlandı.

Gelişmeler bu durumdayken, yayımlanan kitap ve dergilerle birlikte, felsefe öğretmenlerinin yazar olarak ortaya çıkmaya başladığı görülmüyordu. Hilmi Ziya Ülken, Hasan Ali Yücel, Hatemi Senih, Mehmet Servet, Cemil Sena, Tezer Ağaoğlu, Ziyaettin Fahri gibi yazarların hepsi liselerde felsefe öğretmeniydiler.

“Dergilerde felsefe dersi ile ilgili yazılar sürdü.1934’te Profesör Mehmet Emin Erişirgil, *Muallimler Mecmuası*’nda yararlı görüş ve önerileri içeren bir yazı yazdı. Yazıda özet olarak şöyle diyordu: “Müfredat programı eskimiştir, yeniden yazılmalıdır. Lise felsefe öğretimini Batı’daki düzeye çıkarmayı amaç edinmelidir. Uzun zamandan beri din baskısı altında kalan felsefe, dar görüşlülüğün yok olmasına hizmet edecektir. Öğretmen ve öğrenci bütün derslerde medrese geleneğinden kurtulmalıdır.”⁴⁹”

Milli Eğitim Bakanlığı 1935’de lise felsefe programları için bir “Klavuz” yayımladı. Hasan Ali Yücel, Mehmet Emin Erişirgil, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Servet Berkin ve Sadri Ertem’ den oluşan bir komisyonun hazırladığı bu program klavuzunda kimi düşünceler öne sürüldükten sonra, Bakanlığın Mehmet Emin Erişirgil’e liseler için bir felsefe ders kitabı yazdırılması öneriliyordu.

“Kılavuz’a göre dersin amacı şu olmalıydı: “İnsanı bir bütün olarak tanıtmak, liseyi bitirecek gençlere ulusun ilerlemesine yarayan ilkeleri benimsetmek, ekonomik ve toplumsal olaylar üzerinde düşünebilmeyi öğretmek, edebiyat derslerin de verilmesi gerektiği halde verilmeyen insani kültürü felsefe yoluyla tamamlamak, pozitif bilim görüşünü bilinçli ve sistemli bir zihniyet haline getirmek, gençleri dar görüşlülüğün kurtarmak.”

Kılavuz, “metafiziği” ders programından çıkarıyordu. Ayrıca Bakanlık Felsefe metinleri yayımlayacaktı, derslerde bu yardımcı metinler okunacaktı. Kılavuz’daki önerilere uyularak Bakanlık 1936’da Prof. Erişirgil’in *Filozofiyeye Başlangıç*’ını yayımladı ve kitap o yıl liselerde okutulmaya başlandı

Mehmet Emin Erişirgil’in 1947-1948 yıllarına kadar liselerce okutulan kitabı birkaç baskı yaptı ve adı *Felsefeye Başlangıç* olarak değiştirildi. 1937’de ise Hasan Ali

⁴⁸ Kaynardağ A., (2002), age., s.87.

⁴⁹ Kaynardağ A., (2002), age., s.88.

Yücel'in *Mantık* kitabı yayımlandı. Liselerde en uzun süre okutulan felsefe ve mantık kitapları Hasan Ali Yücel'in yazdıkları oldu. 1969'a kadar yeni baskılar yapıldı.

Hacettepe Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan İoanna Kuçuradi 1969'da küçük bir kitap yayımlayarak ortaöğretimdeki felsefe dersleri konusundaki düşünce ve önerilerini açıkladı; şöyle diyordu: "Liselerde 1957'den bu yana yürürlükte olan felsefe programı pozitivist ve sosyolojist bir görüşe göre düzenlenmiştir. Oysa bu görüş çoktan tarihe karışmıştır, dolayısıyla yararlı değil, zararlı olmaktadır. Öğrenci düşünmeye değil ezberlemeye sevk edilmektedir. Her alanda zararlı olan ezbercilik, felsefede daha zararlı olmakta, felaket halini almaktadır. Felsefe dersinin amacı ezberletmek değil problemler üzerinde düşündürmektir. Öğrenci soru sormaya, problemleri tartışmaya alıştırılmalıdır. Bunun için öğretime sistematik anlayış getirilmeli ve öğrenciye araştırma yaptırılmalıdır. Ders kitapları da bütün bunlar göz önünde bulundurularak yazılmalıdır. Yürürlükteki program değişmedikçe felsefe öğretimindeki hiçbir aksaklık giderilemez." Kuçuradi "felsefe ile mantığın eşdeğerde görülmemesi programda mantığa ayrı bir saat verilmesi gerektiğine" de işaret ediyordu.

Daha sonra Esin Kahya, Alev Onur, Sevim Tekeli, Kenan Gürsoy, Nurten Baykurt, adındaki öğretim üyelerinin de katkılarıyla *Felsefeye Başlangıç* biraz daha genişletildi.

1991'de felsefe yalnız edebiyat şubelerinin programlarında zorunlu fen şubelerinde ise seçmeli ders yapıldı. Bu işteki olumsuz yönlerden biri de derslere felsefeci olmayan öğretmenlerin de girebilmesiydi. Kadrolarda yer olduğu halde, üniversite felsefe bölümlerini bitirenlerin öğretmenlik atamaları yapılmıyordu.

Günümüzde ise, felsefe kültürün, insan olma bilincinin temelidir. Birey, kişi ve yurttaş olabilmek için felsefeden yararlanılması gerekir. Bu da liselerde başlar. Kimi ülkelerde, çocukluk diyebileceğimiz yaşlardaki öğrencilere felsefe eğitimi ve öğretimi vermek için uygulamalar yapıldığı da görülmektedir

Bizde de Türkiye Felsefe Kurumu bünyesinde Çocuklar İçin Felsefe birimi kuruldu. Liselerimizde Felsefe Kulüpleri var. Bu kulüpler git gide yaygınlaşmaktadır. Kulüp öğrencileri ulusal ve uluslararası felsefe olimpiyatlarına katılıyor, başarılı oluyorlar.⁵⁰

⁵⁰ Kaynardağ A., (2002), age., s.89-93.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU’NUN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİ

5.1.Nurettin Topçu’ya Göre Genel Hatlarıyla Eğitim

Nurettin Topçu, dönemin eğitim anlayışını bazı yönlerden eleştirmektedir. “O’na göre Osmanlı’nın bir döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de aynı skolastik zihniyet, yönünü Batıya çevirerek devam etmiştir. Batılı fikirler değerlendirmeye tabi tutulmaksızın taklit edilmiştir. Önceden hangi tefsircinin ne söylediği esas alınırken, Cumhuriyet döneminde de hangi Batılı alimin ne söylediği dikkate alınmıştır. Ayrıca, sistem içerisinde öğretmenlik mesleğinin statü kaybına uğradığını ve bu mesleğin fikir ve kültürün otorite merkezi olmaktan uzaklaştığını ifade etmektedir. Eğitim sisteminin biçimsel yönünü de eleştiren Topçu, okulun mimari yapısı ile psiko-sosyal havasının birbirine uygun düşmediğini, giderek ruhsuzlaşan bir anlayışla kör ve sağır makineye benzeyen insanların ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunlara ilaveten Topçu, modernleşmenin eğitim sistemini pozitivistleştirdiğine ve onun milli özelliğini yok ettiğine inanmakta, bu anlayışın hedeflediği insan tipinin iyi vatandaş, laik insan ve teknik adam olduğunu dile getirmektedir.¹”

Nurettin Topçu eğitimi “Bir cemiyetin düşünüş tarzının, kültürünün cihazlanması²” şeklinde tarif etmektedir. Kutsallaştırdığı uzvi yapının pençesinde kıvranan nesli tedavi için, uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlaka ve nihayet dine olan yükselmenin gerekliliğini ifade eden Topçu, “hasta ve şaşkın neslin Allah’a götüren yolda yeniden canlanmasının ancak eğitimle mümkün olacağını ve bir neslin kurtuluşunun eğitimin yükselmesine bağlı olduğunu belirtmektedir.³” Topçu’ya göre milletin ruhunu oluşturan eğitimidir. “Eğitim sisteminin bozulması millet ruhunu yerlere serer. Eğitim hangi tarafa yönelirse millet de o tarafa yönelir. Kısacası “millet eğitim demektir.⁴” Ona göre eğitim sadece mekteplerde okumak ve orada okuyanlara verilen

¹ Şahin M., *Türk Düşüncesinde Nurettin Topçunun Yeri ve Siyaset Sosyolojisi Açısından Devlet ve Demokrasi Anlayışı*, (Hacettepe Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 1996, s.32-33.

² Topçu N., *Türkiye’nin Maarif Davası*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/d, s.78.

³ Topçu N., (2006/d), age., s.26.

⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.24.

bilgilerle sınırlı değildir. Eğitim, bir milletin bütün halinde düşünme ve yaratıcılık sahasında harekete geçirilmesidir.

Topçu, örf ve adetlerin ve bir dereceye kadar karakterlerin şekillendiricisi olan aileye de mektep vasfı yüklemektedir. Sevgi, hoşgörü, fedakârlık gibi niteliklerin kazandırılmasında aileye büyük görevler düşmektedir. Nurettin Topçu'nun hedeflediği toplum düzeninin oluşturulmasındaki temel amaç eğitimidir. "Eğitimin bu işlevi ise bilim öğretimi ve kişilik eğitimi olmak üzere iki koldan yürütülmektedir. Bilim öğretiminden kastedilen, özgür bir düşünce ile geçmişin birikimi olan fikirlerin zamanın şartları doğrultusunda güncel hale getirilmesidir. Kişilik eğitiminden kastedilen de sorumluluk bilincine sahip ve içten denetimli, ilkeli insanlar yetiştirme çabasıdır."⁵

Topçu "o günün eğitim sisteminin başka ülkelerin taklidinden ileriye gidememesini yaklaşık üç asır önce âlimlerin yeni gelişmelere göre dini kuralların yeniden yorumlanmasına karşı çıkmalarına ve eğitim sisteminin yozlaştırılmasına bağlamaktadır. Bu yozlaşma sonucu ruhunu yitiren eğitim sisteminin sırasıyla zamanın gelişmiş tüm medeniyetleri karşısında yenildiğini ve onların egemenliği altına girdiğini ifade eder. Bu dönemde bu yabancı kültürlerin etkisiyle sürekli ahlâkî kültür gerilemiş bunun yerini fen ve teknik almıştır. Ona göre bu durum sürekli yozlaşmaya neden olmuş ve toplum ruhunu derinden sarsmıştır."⁶

Topçu o günkü eğitim sisteminin bizi dünyada saygıdeğer konuma getirmekten çok uzak olduğunu, bunun en önemli nedeninin ise öğrenci, öğretmen ve okulun fonksiyonunu yerine getiremeyişi olduğunu savunur. Bu konuda şöyle der:

Bugün talebelik artık ilim yolculuğu değil diploma avcılığıdır. Muallimlik ise ne bir iman ve irşat yolu, ne de fikir ve kültürün otorite merkezidir. Hatta bir meslek bile değildir. Sadece küçük bir memuriyettir. Muallim, örnek adam değil, boynu bükük bir memur, salahiyetsiz bir öğretici, müdürünün emrinde yaşayan bir baremdir. Mektebe gelince; o artık ne mabet, ne yuva, ne de ocaktır. Sadece ders odalarının bütününden ibaret bir devlet dairesidir. Biraz da kulüp, sahne, yardım müessesesi, kahve ocağı ve alışveriş yeridir.⁷

5.2.Nurettin Topçu'ya Göre Din ve Ahlak Eğitimi

Topçu'ya göre, "Din bir sosyal kurumdur. İlk cemiyetlerde çok kuvvetli olan dini hayat, müspet ilimlerin inkişafından sonra zayıfladı. İlimciler, dinin hakikatlerini

⁵ Topçu N., (2006/d), age., s.52.

⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.29.

⁷ Topçu N., (2006/d), age., s.80.

geçmişe ait efsaneler diye kabul ettiler. XVIII. asırda ilimciliğin din inançlarına üstün gelmeye başladığı görüldü. Bu asra “aydınlar asrı” denir. Bu asırda dinin hurafeler sistemi halinde anlaşılması kendini gösterdi. Bilinmeyen ve görülmeyen bir din dünyasının varlığını kabul etmediler. Avrupa’da din aleyhtarlığının tesirleri biraz zayıfladıktan sonra, geçen asrın sonlarında, metafiziğin tekrar canlandığı, insan düşüncesinin yükseldiği devirde yine din meselesi üzerinde yeni görüşler meydana çıkmaya başladı. Bu alanda Durkheim’in çok çalıştığı görülür. Durkheim, din meselesi üzerine şöyle düşünmüştür: XVIII. asrın düşünürleri dinin bir vehim ve dini inançların yanılmadan ibaret olmadığını söylediler. Fakat, bence asırlardan beri insanlığın yaşayışına hakim olan bir dinin bir vehim ya da yanılma sisteminden ibaret olmasına imkan yoktur. Eğer din vehim ve hayal mahsulü olsaydı bütün insanlığın ona bağlanmaması lazım gelirdi. Dinin muhakkak bir hakikati olmalıdır. İlkel cemiyetlerde din, ilimlerin doğduğu kaynak olmuştur. Bütün ilimler ve ahlak, dinden doğmuştur. Dinin başlangıcında insan düşüncesine ettiği büyük hizmet, dünyanın ilk bir tasavvurunu meydana getirmek oldu. Lakin dünyanın tasavvurunu ortaya koymak dinin asıl işi değildir. Eğer dinin işi, bize dünyanın tasavvurunu vermek olsaydı, ilimler ilerledikçe dinin, azar azar kendi sahasından bir kısmını ilme bırakması ve sonunda ortadan kalkması lazım gelirdi.⁸

Topçu yaşadığı dönemin sosyal problemleri arasında en büyük problem olarak din ve dindarlığın yanlış anlaşılmasını görmekteydi. Dünyanın içinde bulunduğu buhranın dini yanlış anlamaktan kaynaklandığını ifade etmektedir.⁹ Bu yanlış anlamalar sebebiyle Topçu dinin ne olduğundan değil ne olmadığından yola çıkarak düşüncelerini anlatmaktadır. Din müspet bir ilim değildir. Dinin hakikatleri deney ile açıklanamaz. Bu sebeple Topçu’nun pozitivist din eğitimi eleştirdiği görülmektedir. Aynı zamanda Topçu bu anlayışını aklın dini algılamada yetersiz kalacağı, bunun kalp ve ilham ile mümkün olacağını vurgulayarak yine pozitivist eğitimin yetersizliğini vurgulamaktadır. Nurettin Topçu’ya göre ahlâk ise, İslâm dîninin özü, esası ve bizzat kendisidir. Ahlâk’ı dinden veya dinî ahlâktan ayrı görmek isteyenleri, insanın iç dünyasını yine kendinden ayırmak isteyenlere benzetir. İslâm ahlâk’ı sabır, şükür, af gibi birçok esası ihtiva etmekle birlikte, onu üç esasta toplamak mümkündür. Hürmet, merhamet, hizmet.

⁸ Topçu N., *Sosyoloji*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/e, s.103-106. (bu sayfalardan özetlenmiştir).

⁹ Topçu N., (2006/e), age., s.158.

Dinin esası hürmet olduğu gibi, ahlâk'ımızın da temel duygusu odur. Milliyetçiliğimizin esasını da hürmet teşkil etmelidir. Önce hep birbirimize hürmetle işe başlayacağız. Birliğe ulaştıracak yol, hürmet yoludur: İlme hürmet, ecdada hürmet, bütün samimî isteklere hürmet. Başkalarına hürmet tanımayan sömürgeci, barbar Batı milliyetçiliği hiçbir zaman bir ahlâk dâvâsı olmamıştır. Bize düşman pençelerinden kurtaracak kuvvet, düşmanların affı ile lütfü değil, hep birbirimize karşı yaşatacağımız hürmet irâdesi olacaktır. Merhamet, müslümanın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslüman'ın başka insanlardan ayıran onlardan fazla merhametli oluşudur. 'Merhamet, insanlığımızın âlemde şahidi olan ve kalp yolu ile bizi Allah'a yakınlaştıran ilâhî cevherdir. İnsandan başka varlık merhamet taşıyor. Hizmet, ruh olarak nefsinden taşıp başka insanlara yayılmak suretiyle, Allah'ı aramaktır. Topçu'ya göre dinin bu üç esasını korumak gerekmektedir. Bunu korumanın en temel şartı din eğitimidir. O iyi bir din eğitiminin bu duyguları daha da harekete geçireceği kanaatindedir.

Topçu, inanç ile düşünce ilişkisinde "William Hamilton'u gerçeğe en yakın düşünür olarak görür. Çünkü o inancın psikolojik tahlilini yapmakta ve aklın ilk şartı kabul etmektedir. Ancak sonunda o da inancın bilgisi ile tanınmanın bilgisi diye bir ikilik yaratıyor ve Topçu'ya göre yetersiz kalıyor. Çünkü ona göre inanç düşünceden ayrı bir yeteneğimiz değil, aksine düşüncenin kaynağıdır.¹⁰" Düşünceye kaynaklık eden inançlar dinin sistemini oluşturur. Gerçekte din, her şeyden önce insan ruhu için idealdir. İdeal diye, hem zekaya hem de duyguya tatmin verebilen tasavvurlara denmektedir¹¹. Topçu burada dini bir ideal olarak görmekte ve dinin akıl ve kalbe hitap edişinin vurgusunu yapmaktadır.

"Şöyle ki insan düşünen bir hayvandır ve düşünebildiği sürece şüphe içinde yaşayacak, şüphelerle boğuşacaktır. Şüphe bir eksiklik değil, bir nimettir, insanın bir işlevidir. Kuşkudan doğan korku insanı harekete getiren varlığı etrafında kümeleşen esrari keşfetmeye iten bir kuvvettir. Böylece inanç şüphenin ve korkunun doğurduğu bir duygu oluyor.¹²" Batı'nın bunalımdan kurtulması için inanç, duygu, zeka ve din kavramlarının içeriğinin doldurulması gerektiğini söyleyen Topçu, dini bu kavramların en üstüne yerleştirerek hepsinin birleşme noktasının da din eğitimi olduğunu söyler. Böylece onun din eğitime verdiği önem bir kez daha kendini gösterir.

¹⁰ Kök M., *Nurettin Topçu' da Din Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1995, s.42.

¹¹ Topçu N.,(2006/e), age., s.131.

¹² Scognomillo G., *Batının İnanç Temelleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 1976, s.18.

Dini hem zeka, hem duygu aleminin üstünde bir irade hadisesi olarak izah eden Topçu, dini bizim irademizi Allah'ın iradesine bağlayıcı bir hareket olarak görür¹³. Bu sebeple ona göre din eğitimi gereklilikten çıkıp zorunlu hale gelmektedir. Din eğitiminin aynı zaman da vicdan eğitimi olduğunu vurgulayan fikir adamı dinin kaynağının öğrenciye verilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Topçu'ya göre dinin kaynağı ise mistik hayattır. Çocuklukta birliğe kavuşma veya ruhun Allah'la birleşmesi, dine ulaştırıcı deneme mistik denemedir. Peygamberin vahyi, bir mistik olaydır. Miraç olayında en yüksek mertebesine ulaşan mistik birleşme dinin hem temelinde hem de en yukarı ucunda bulunur. Dinin ibadet şekilleri, kendi mistikliğinden çıkmış ve hafifletilerek herkesin yapabileceği hale konulmuş hareket şekilleridir. İslam'da namaz ve oruç, mistiğin çile doldurma hareketleriyle aynı mahiyettedirler ve gayeleri de aynıdır. Onlarda mümini Allah'ın huzuruna yükseltmeye hazırlarlar. Zaten, din ibadetleriyle mistiklerin çile dolduruculuğu arasında aynı gayeye çevrilmiş olarak, aynı karakteri taşıyan ortalayıcı ibadetler de sürekli dualardır. Ruhun Allah'la birleşmesi, bir dini şahsiyet değiştirmenin mükafatıdır.¹⁴ İslam'ın ilk asırlarındaki mistik hareketlerin canlandırılması Topçu'ya göre eğitimde etkili bir kuvvet olarak kullanılabilir. Çünkü Topçu'nun maarif anlayışı 'Maneviyatçılığa' dayanır. Onun maneviyat anlayışına varlık veren İslam dinidir. Din hayatına disiplin ve düzen sağlayan, duyular ve akıldır. Fakat dinin esası imandır. İman ise aşkın eserdir.

"Dinin gayesi, insanın yaradılışının dışında aranmamalıdır. Bu gaye insanı sadece gerçek saadete kavuşturmadır. Halkın her günkü hayat mücadelesinin içinde madde hırslarıyla bunalan varlığına ruh aşısı yapmak, büyük ruhları ise maddenin dünyasından ruhun dünyasına yükseltmektir. İnsanların arasında din görevlisi olarak yaşayanların bu görevi halkı her yerde madde batağından çekip çıkararak onu Allah'a götüren yolda yaşatmak, hayat mücadelesini bu yolun yakınlarında yaptırmak için gayret ve kuvvet harcamaktan başka bir şey olamaz. Fertleri ve müesseseleri bu ilahi bölgeye doğru itmek için harcanacak pek çok gayretlerle fedakârlıklara ihtiyaç vardır. Yoksa güzel, nazenin seslerle taganni yapmak, canhıraş feryatlarla dualar okumak, hatta iyi ahlakın kaidelerini hurafe ve hikâyelerle süsleyip masallar halinde sadece anlatmak din görevi sayılmamalıdır. Din görevlisi, ruhların kurtarıcısı, ahlak yaralarımızın doktorudur."¹⁵ Sadece din görevlisi değil aynı zamanda eğitimcinin de hurafelerden uzak durmasını

¹³ Topçu N., *İradenin Davası/Demokrasi ve İnsan*, Dergâh Yay., İstanbul, 1998, s.64.

¹⁴ Topçu N., (1998), age.,s.67.

¹⁵ Topçu N., 'Din Görevi', *Hareket Dergisi*, İstanbul: Nisan 1968, C.3, S.28, s.6.

bilmesi gerektiğini söyleyen Topçu din terbiyesinin de sadece din adamının değil aynı zamanda iyi bir eğitimcinin görevi olduğuna şu cümleleriyle vurgu yapmaktadır.

“Din terbiyesi halkın ve cahillerin işi değildir. Din meselesini bir fikir ve felsefe konusu olarak ele almayan üniversite ve üniversite öğretmenleri, kendisine güvenen milletin ruhuna ihanet etmektedir.¹⁶”

Topçu, ruhları kurtarma işinde ön safta yer alması gerekenlerin din adamları ve eğitimciler olduğunu söyler. Bu sebeple asrın en ağır yükünü din adamları ve eğitimciler üstlenmeli, dini ticari araç olmaktan çıkarmalıdır. Bunun için hayatın her sahnesinde vazife almalıdır. Din adamlarının ve kısmen de eğitimcilerin görevlerini kısaca şu şekilde sıralar:

“Okuyacaksınız, okutacaksınız: Kürsüde, minberde, mektep ve üniversitede ilimin en büyük ibadet olduğunu halka öğreteceksiniz. İlmin dine aykırılığını düşünmek şöyle dursun, ilahi hikmet olan kâinat nizamının tanınması olduğunu anlamakta gecikmeyeceksiniz. Kurtuluşu bekleyen bir cemaatin muallimleri olacaksınız. Dilencilik, büyücülük ve particilik gibi zilletleri ve rezillikleri sizler yok edeceksiniz. Cemaate İslam nurunun özü olan saygı ahlakını aşılayacaksınız, kararmış yüzlere böylelikle nur getireceksiniz. Dernekler açacaksınız: şehirde, köyde, hapishanede ve hastanede. Sosyal yardım müessesesinin sahipleri başkalarından önce sizler olacaksınız. Bugünün intifa ve eğlence dernekleri yerine kimsesiz çocuklar, yetimler, sahipsiz kızlar, veremliler, kanserliler hatta işsizler için kurtuluş kapıları sizin ellerinizle açılacaktır. Allah diyebilen, demesi gereken ve her teneffüs eden varlığın yanında bulunacaksınız: Üniversite profesörünün veya tımarhanedeki akıl hastasının, şaşkın tüccarın ve sahipsiz gençliğin. Allah diyebilen, demesi gereken ve her teneffüs eden varlığın yanında bulunacaksınız: Üniversite profesörünün veya tımarhanedeki akıl hastasının, şaşkın tüccarın ve sahipsiz gençliğin. Her içtimai ve insani vasıtaya el koyacaksınız: Kitaba, gazeteye, şiire, romana, sahneye ve sanata. Her varlığın haline saygı gösterecek ve her varlığın kendi diliyle konuşacaksınız. Şerire, şakiye ve komüniste bile hakaret etmeyeceksiniz. Rahmet diliyle kalpler fethedeceksiniz. Şiddete düşman, rahmetle şefkate hayran olmasını bileceksiniz.¹⁷”

Topçu’ya göre din, gerek zihin, gerek duygular aleminin üstünde bir irade hadisesidir. “Din hareketi ilk başta her şeyden vazgeçmek değildir. Din, sonsuzluk iradesini kazanma egzersizleriyle başlar.¹⁸” Bunun için din eğitimi her şeyden önce bir kalp eğitimidir. “Onu beden hareketleriyle söz ve ses maharetleri halinde ele alanlar

¹⁶ Topçu N., “Din Terbiyesi”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1968, İstanbul, C.3, S.29, s.9.

¹⁷ Topçu N., (Mayıs 1968), agm., s.10.

¹⁸ Topçu N., “Dinde İrade”, *Hareket Dergisi*, Mart 1949, C.1, S.26, s.6.

sihre yaklaştılar ve Frazer¹⁹'ın, dinin sihirden doğmuş olduğu esasına dayanan iddiasını, bilmeden desteklediler. Bu yüzden halka din telkini yapan hoca, hatip, vaiz, hafız vs. din adamlarının Müslüman cemaatinin ruh yapısı üzerinde hiçbir tesiri olmadı.²⁰

Topçu'ya göre “din eğitimi nesilleri Allah'a yöneltmelidir.”²¹ Şahsiyetlerini eğitmelidir. Çok bilgi ve öğüt insanı dindar yapmaya yetmemektedir. Verilmesi gerekenler bir aşî halinde aşk terbiyesi ile verilmelidir. Burada görüldüğü gibi din eğitimi kişiliği inşa etmede etkili olan bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden din eğitimi bireye bir takım dini bilgiler vermekten ya da öğütler vermekten ibaret olamaz. Ona göre din eğitimi, bireyi öğrendiklerini benimseyip yaşayan birisi haline getirmektir. O halde şöyle bir tanım yapmak doğru olacaktır: Din eğitimi bireyi dindar hale getirme sürecidir.²²

Topçu, din ve ahlak eğitiminin bir ihtiyaç olduğuna inanmakta ve kendi döneminde dini eğitim veren kurumları görevlerini layıkıyla yerine getirmediğinden dolayı eleştirmektedir. Özellikle bu kurumların sadece ezbercilik yapan ve dağınık bilgileri tekrar tekrar aktaran kurumlar olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, “İmam Hatip Okulları ile Yüksek İslam Enstitüleri, kendi gayeleri olan rönesansı gerçekleştirecek durumda değildir. Aynı amaçla kurulan Kuran kursları, yetersiz ve gerçek değerlerden uzak din kültürü yayıcılığı yapan cahil kesimin elindedir. Topçu'ya göre liselerde okutulan din kültürü dersleri de ilimsiz, metotsuz, sistemsiz ve felsefesizdir. Din öğretimi yapan kurumlar, ortaçağ Skolastiğine gömülmüşlerdir. Din terbiyesindeki bu eksiklik ve ahlak prensiplerindeki belirsizlik sadece kendi menfaatini düşünen amaçsız bir gençliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.”²³ Topçu'ya göre din öğretimi yapan okullarda en fazla sayıda ve esas ders olarak felsefe dersi okutulmalıdırlar. Bugünkü haliyle bu okullar ne İslamı ne de din davasını tanıtmaya yeterli değildirler.²⁴ Milletın maddi ve manevi gelişmesinde din eğitimini zorunlu gören Topçu, kişisel ve sosyal planda var olan kusurları gidermenin çarelerini ararken, kişisel anlamda kazanılması gerekli

¹⁹ James George Frazer (1854-1941) sosyal antropologdur. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana yayınlanmış insanbilim kitaplarının hemen hemen hepsinde adına sık sık rastladığımız James Frazer'in *Altın Dal* adlı yapıtı, tarihsel dönemin ulaşamadığı çağlardan günümüze dek uzanan evrede insan düşüncesinin ve kurumlarının gelişimini incelemektedir.

²⁰ Topçu N., “Din Eğitimi”, *Hareket Dergisi*, Eylül 1970, C.3, S.55, s.4.

²¹ Topçu N., (2006/d), age., s.167.

²² Ergün M., *Eğitim Felsefesi*, Ocak Yay., Ankara, 2008/a, s.75.

²³ Topçu N., *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yay., İstanbul, 2008, s.118; aynı yazar, *Ahlak Nizamı*, 2008, s.200.; Çelik M., *Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye*, Ülke Yay., İstanbul, 2000, s. 48.; Topçu N., “Ahlak Yaralarımız”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1967, C.2, S.16, s.18.

²⁴ Topçu N., “İslam Dünyasının Uyanışı”, *Hareket Dergisi*, 1968, C.2, S.18, s.9.

değerler üzerinde durmakta ve şahsiyet gelişiminde din eğitiminin önemini vurgulamaktadır.

Topçu, din ve ahlak eğitiminin önemine değindiği gibi amacı konusunda da bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre “din, insanları doğruluğa ve mutluluğa götüren bir yoldur. Okullar bunun için açılmalıdır. Amacı insanın maddi ve manevi mutluluğunu sağlamak olan dinin de bir okul olduğuna dair şüphe yoktur.²⁵” İnsanı bütün yönleriyle ele alan din onun eğitim ve öğretiminde tüm ihtiyaçlarına cevap verecektir. Bu sebeple genç nesillere İslamiyet temeline dayanan bir eğitim verilmesi gerektiğini belirten Topçu maddi ve manevi sorunların ancak bu şekilde çözüleceği inancını taşımaktadır:

“Topçu, metafizik, ahlak ve eğitim prensiplerini Kuran’dan alan din eğitiminin, şekli egzersizler yerine ruhun temizlenmesi ve yücelmesine dönük olmasını hedeflemektedir. Aynı şekilde amaç, kalp ile Kuran’ı birleştirecek, iman ve ibadette yarışacak bir nesil yetiştirmektir. Ruh eğitimi ile yetiştirmeyi hedeflediği insanın özelliklerini şöyle sıralamaktadır: Ya insanımızın içyapısını hangi malzeme ile yoğuracağız? Kuran’ın zulmün karşısında sabrı, kini karşısına affı koyan, ölümü ümit ile karşılayan, sonu olan varlığımızı sonsuzluğun yolcusu yapan ve Allah’ı insanda tanıyan insan anlayışı. Bu ahlakımızın temelini teşkil eden İslam ruhçuluğuydu. Aynı şekilde Topçu, çağın bilgi hazinesiyle birlikte, hurafeci değil de İslam kültürünün kaynaklarına inilerek elde edilmiş İslam ahlakını neslin kafasına ve kalbine yerleştirmenin eğitimde temel gaye olması gerektiğini düşünmektedir.²⁶”

Eserlerinden *İsyan Ahlakı*, İslam dininin yorumu niteliğindedir. Topçu, din felsefesi üzerine yazdığı yazılarda, İslam tasavvufunu hareket ahlakının genel bir çerçevesi olarak ortaya koymuş veya hareket felsefesinin açılımını tasavvuf felsefesinde aramıştır. Entelektüel tasavvufçunun özlemini duyduğu din, toplumsal olarak yaratılacak bir olgu ve var olan (dinsel) düzeni değiştirmeye yönelik ‘ütopyacılık’ bir öneridir. Bu yüzden kaleminin en fazla keskinleştiği alanlardan biridir din ve din eğitimi üzerine yazıları. Mevcut dinselliğin eleştirisi, toplumsal eleştirinin bir parçasıdır veya bu iki birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Topçu, “pozitivizmin ilerleme şemasında var olan varsayımlardan biri olan, ilerlemenin ‘pozitif’ aşamasında dinin yerini bilime bırakacağı argümanını başka bir biçimde okumaktadır. Dinin bıraktığı boşluk, ne bilim tarafından doldurulmakta ne de din ortadan kalkmaktadır. Çelişkilerin yoğun olduğu ve ülke olarak

²⁵ Topçu N., *Var Olmak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006/f, s.102.

²⁶ Karaman H., *Nurettin Topçu’da Ahlak Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2000, s.102.; Topçu N., “Ahlak Yaralarımız II”, *Hareket Dergisi*, 1967, C.2, S.17, s.17.

zor günler geçirdiğimiz bir devirde yaşad ve bu devirde din eğitiminde büyük sorunlar mevcuttu. Döneminde kütüphanelerde dinle ilgili herhangi bir yayının bulunması yasaklandığı için dini bilgileri ve duyguları hatırlatacak, öğretecek bir faaliyet olması söz konusu değildir. Böyle bir durumda da bilgilerin aktarılması da neredeyse imkânsızdı.

Nurettin Topçu eserlerinde yaşadığı dönemde var olan din ve dindarlık anlayışını da tenkit etmiştir. Eserlerinde iki tip dindarlığa vurgu yapmıştır. Bunlar samimi ve şekilci dindarlardır. Birinci gruptakilerin dini bilgi kaynağı Kuran ve sünnet iken, ikinci grupta yer alan dindarların bilgi kaynağı kulaktan dolma bilgi kırıntıları, hurafelerle örülmüş söylentilerdir. Bunun bir diğer sebebi de dönemin pozitivist anlayışının dini bilginin teknik bilgi bünyesinde sindirilmesidir. Dini alanda bu ikiliği ortadan kaldırmanın yolu ise sağlıklı din eğitiminden geçmektedir.

Eleştirdiği dindar tiplerin sorgulamadan, akıl yürütmeden, mukallit bir anlayışla dini yaşantılarını sürdürmesi Topçu'nun tenkit ettiği diğer husustur. Bunun temelinde de yine bu kişilerin almış olduğu yanlış din eğitimi yatmaktadır. Bunun önüne geçilmesi ancak felsefe ile bütünleşmiş bir din eğitimi ile mümkündür. Din öğretimi bilgi verme vasıtası olmakla beraber insanın bilgi elde etme yollarını ve aklını kullanma kabiliyetini de geliştiren bir süreçtir.

Topçu bütün bunların önüne geçilmesinin din eğitiminin sadece devlet tarafından verilmesiyle mümkün olacağını söyler. Devletin boş bıraktığı bu alanın bir takım istismarcılar tarafından işgal edilmesi zorunlu bir sonuçtur. Topçu'ya göre devlet bireylere vereceği din eğitimiyle bütün bu sahtekarlıkların önüne geçmiş olur.

Topçu ahlak ve ruh kültürünün ilkokul eşiğinde yani ilk basamakta kurban edildiğini belirterek, insanın unutulduğunu ve içte bulunan kavrama hamlesinin ilköğretim çağında kısırlaştırıldığını söylemektedir. Ona göre “öğretim, ilim ideali için bir vasıta iken, hayatın realitesinde başarılı olmak için bir basamak haline getirilmiştir.²⁷” Artık gençliğe karakter mayası aşılayamayan okul, düşünen ve seven adam yerine usta ve çok kazanan adam yetiştirecektir²⁸. Görüldüğü gibi Topçu eğitimin idealist bir çizgiden uzaklaşıp pragmatist ve realiteye dönük bir yolda ilerlediğini belirtmekte ve bunu eleştirmektedir. Topçu'ya göre “dönemin mevcut eğitim anlayışı

²⁷ Topçu N., (2006/d), age., s.85.

²⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.42.

ruhsuz, idealsiz ve inançsız bir öğretim yaparak gençliğe karakter yerine hüner verecek ve insanı aşağı canlılar seviyesine indirecektir.”²⁹

“Halbuki din duygusu tıpkı aşk ve güzellik duygusu gibidir, kitaptan alınmaz. İnsanın iman sahibi olması için alim olması gerekmez”.³⁰ Bu yüzden Topçu’nun fikir dünyasında tabiat mistik bir anlam taşımaktadır. İlahi huzur yerine insanı aşağı canlılar seviyesine indirmek Topçu’ya göre adaletsizliktir. “Öğrencilerin bir ilim yolculuğu değil, diploma avcılığı haline geldiğini ve öğretmenliğin iman ve irşat yolu olmaktan fikir ve kültürün otorite merkezi olmaktan çıkarak küçük bir memuriyet konumuna düştüğünü söyler.”³¹ Yani öğrenci ve öğretmen artık idealin değil menfaatin peşindedir. Eğitim-öğretim etkinliği manadan maddeye, ruhtan bedene indirgenmiştir.

Topçu, “kendi döneminde ilkokullarda, ortaokullarda ve liselerde yapılmakta olan din derslerini manasız bulmaktadır. İsmi öğrenci karnelerinin en altına yazılan din dersleri, özellikle yaşı biraz ilerlemiş gençlerde dini küçümsemekten başka bir işe yaramamaktadır. Dini tatbikata ait kaidelerin öğretilmesi, çocuğa dini ruh ve saygı aşılayamaz. Din, bütün hareketlerimizin dışında bir hayat ve hareket alanı, bir ihtisas konusu değildir ki, ayrı bir ders ve öğretimi yapılsın. Bu okullarda din kültürünü, bütün kültür derslerinin içinde, felsefe, tarih ve edebiyat derslerinde vermek en doğru yoldur. Felsefe, dinin mukadderat metafiziği olan özüne değinecek ve ona götüren yola aklın aydınlarını serpecektir. Edebiyat, en kuvvetli din aşısı yapacak kültürü verir. Yunus’tan Akif’e kadar, ‘Hüsn-ü Aşk’ı ve ‘Makber’i de içerisine alarak gençlere dini ruhu heyecan halinde aşılayacak en kuvvetli vasıta edebiyattır. Tarihe gelince, İslam tarihi içinde olduğu kadar, Selçuklular’la Osmanlılar’ın yani Anadolu’nun tarihinde İslam’ın ruhunu hayat ve hareket halinde tanıtarak sevdirecek sayısız örnekler vardır. Bu gerçeklerden faydalanmasını bilen ve milli tarihimizi dosdoğru okumaktan çekinmeyen öğretmenin bilgili fıkıh ve kelam hocasından ziyade dini ruhu yüceltmekte faydalı olacağı muhakkaktır. Büyük Peygamber’in hayatından başlayarak Hz. Ömer’den geçen ve Alpaslan’ın, Osman Bey’in, Fatih’in ve Yavuz’un ve bunlar gibi daha pek çok hükümdarın insanlık tarihine vermiş oldukları eşsiz örneklerin bilgisiyle bezenen genç ruhların İslami yaşayışı kaidesi, ahlaki ve aşkıyla benimsemeleri beklenir. Ayrıca bir din dersine lüzum yoktur. Din, bütün duygularımızla hareketlerimize ve bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli kültürdür, bir aşıdır, damarlarımızda dolaşan ve

²⁹ Topçu N., (2006/d), age., s.40.

³⁰ Başgil A.F., *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1988, s.115.

³¹ Topçu N., (2006/d), age., s.80.

insanlarla temasımızda kendini gösteren bir cevherdir. Sadece Kuran'ın ezbere okutulması, mabetteki saygısız merasim, Hac ticaretleri, cehennem ve azap tehditleri dinin dairesinin dışındadır. Bugün İslam aleminde müslüman kalmadı, pek küçük bir azınlık çıkarsa onlara da bütün İslam alemi düşmandır. Din eğitimi, bugünkünün tam tersine, Allah istikametine doğru çevirmek, onu hakikatine ulaştırmaktır. Bu bir müceddid görevidir ve mutlaka yapılacaktır.³²

Topçu, “din dersinin ilkokulda her sınıfta okutulması gerektiğini söylemektedir. Ortaokulda da İslam medeniyeti okutulmalı diyen düşünürümüz lisede de Kuran'ın izah edilmesini ve İslam felsefesinin okutulmasının uygun bulmaktadır. Ayrıca o ahlak dersi okutulmasını da istemektedir.”³³ Lise tahsili yapmayacaklar için köy ve kasabalarda iki üç yıllık hayat ve iş mektepleri açılmasını isteyerek bu okulların programlarında ziraat, teknik, aritmetik, tarih ile birlikte din dersinin olmasını gerekli görmektedir. Daha öncede Topçu'nun hayatla okulu ayırmaya çalıştığı görülmektedir. Burada ise hayat okulundan söz etmektedir. Bunu, idealine uygun olmasa da hayat şartları icabı uygun gördüğü bir okul biçimi olarak yorumlanabilir. Yani herkes ilim peşinde koşan bir idealist olamayacağına göre, meslek öğreten ve hayata hazırlayan bir okulda olmalıdır. Bu okulda, felsefe dersine yer vermeyen Topçu'nun din dersine yer vermesi de dikkat çekicidir. Bundan din idealinin her şartta vazgeçilmez olduğunu düşündüğünü ve bu din dersinin diğer okullardakine göre daha yüzeysel ve pratik olacağını anlamak mümkündür. Ama önemli olan, bu çeşit bir okulda da din dersine yer vermesidir.

Din ve ahlaki hayatın kurulmasında insanın sonsuza açılan ihtiyaç silsilesini ölüm ötesi ile uzlaştırmıştır. Ona göre “insan, hayatın ötesini verilerin ötesini kavramak ister. Bunun sebebi insanın şimdi görmediği, göremediği, artık göremeyeceği insanlarla ve insanlıkla münasebet kurma zorunda olmasıdır.”³⁴ Bu münasebet kurma ihtiyacı insanın yalnız bilen değil aynı zamanda inanan bir varlık olmasından ileri gelir. Böylece insan, inancı ile ahlaki ve dini hayatı kurar. Ona göre “hayat görüşü ve ahiret fikri olmayan toplum yoktur.”³⁵

Topçu din eğitimini anlatırken İmam-Hatip ve İlahiyat fakültelerinin şu şekilde olması gerektiğine de değinir: ‘İki türlü din okulu olmalıdır. İmam-Hatip okulları ‘İslâm Enstitüleri’ haline konulmalıdır. Bunlar yüksekokul değil, yine lise seviyesinde

³² Topçu N., “Din Eğitiminin Esasları”, *Hareket Dergisi*, Ekim 1970, C.3, S.56, s.5. (bu sayfadan özetlenmiştir).

³³ Topçu N., (2006/d), age., s.141.

³⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.16.

³⁵ Ülken H.Z., *İnsani Vatanseverlik*, Ülken Yay., İstanbul, 2007, II.Baskı, s.282.

olacaklardır. Ancak orta kısımları olmayacaktır. Devletin ortaokullarından öğrenci alan dört senelik İslâm Enstitüleri olacaklardır. Yalnız lise kısımları bulunacaktır. Bu enstitülerin programlarında üç zümre derse eşitlikle yer verilmelidir. Ders saatlerinin üçte biri genel psikoloji, tasavvuf ve din psikolojisi ile felsefe, kelam ve sosyoloji derslerine ayrılmalıdır. Öbür üçte birinde tefsir, hadis, fıkıh ve hukuk dersleri ile metodoloji ve dinler tarihi okutulmalıdır. Geri kalan üçte birinde Kur'an ve Arapça ile bir Batı dili mutlaka öğretilmelidir.

İkinci tip din okulları İlahiyat Fakülteleri olacaktır. Bu fakültelerde, İslâm Enstitülerinden farklı olarak, birinci zümre derslere en geniş yer verilmelidir. Yani tasavvufu da kapsayan felsefi kültür, bu fakültelerde hakim rol oynamalıdır. Din öğretimini softalıktan ve gerilikten kurtarmanın tek çaresi budur. Psikoloji ile başlayan metafiziğe götüren felsefi kültür tam olarak verilmedikçe dinin gerçeğine yükselmek kabil olmayacak ve din anlayışımızla din hayatımız ilkel toplumlarımızinkinden ileri gitmeyecektir.

5.3.Nurettin Topçu'ya Göre Eğitimin Unsurları

5.3.1.Öğretmen

Nurettin Topçu, eğitimin temel unsurlarından olan öğretmeni sadece somut bir varlık olarak görmeyip, insanın özünde bulunan ve onu gerçeğin bilgisine yönlendiren hayat, ızdırap, akıl, vicdan, aşk ve irade gibi kavramların insana öğretmenlik ettiğini, Kant, Rousseau ve Nietzsche gibi isimlerden örnekler vererek ortaya koymaktadır. Ayrıca Yunus ve Mevlana için Hz. Muhammed'in ve bütün Müslümanlar için Kur'an'ın en büyük öğretmen olduğunu ifade etmektedir. Topçu'ya göre milletin manevi temelini oluşturan ilk muallim Peygamber'dir. İnsanın şahsiyetini inşa eden öğretmenin, devletlerin ve medeniyetlerin yapılmasında ve yıkılmasında da en önemli unsuru oluşturduğunu düşünmektedir. Bu nedenle devlet adamları öğretmenler üzerinde otorite kurmamalı aksine onlara tabi olmalıdırlar. Ancak bu şekilde öğretmenin ilmi ve fikri hürriyeti ve bu sayede toplumun kurtuluşu sağlanmış olacaktır.³⁶ Aynı şekilde öğretmenin davranış ve düşüncelerinin de hür olması onun performansını artıracaktır. Yönetim alanında ve ders müfredatının belirlenmesinde Milli Eğitim Bakanlığının yükü

³⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.72

azaltılarak yetki ve sorumluluk öğretmene verilirse, onun belirleyiciliği ve faaliyet sahası genişleyecektir. Milli Eğitim daha çok eğitimi düzenleyici bir cihaz olmalıdır.³⁷

Topçu, öğretmenin mevcut durumu hakkında şu tespiti yapmaktadır: “Bugün muallim bir tekrarlama ve ezberletme memuru, müfettiş arkadaşının ricası ile iyi veya kötü rapor yazma memuru ve bütün maarif cihazı ise mümkün olduğu kadar fazla diploma dağıtma memurluğu olduktan sonra, memleketin her tarafında dağıtılan diplomaların da, ilim ve hakikat belgeleri değil, belki resmi koltuk satın almaya elverişli banknotlar olduğunu takdir etmek güç bir şey değildir.”

Eğitim kurumları olan, medrese ve ulema başlangıçta eğitim işleri ile ilgili bakanlıktan dışlanmıştı. Rüştîyelerin açılması, ardından medreselerin bir öğretmen kaynağı olarak kullanılması yerine devlet denetiminde bir öğretmen okulunun açılması da dinsel etki ve denetiminden uzaklaşma çabasından kaynaklanmaktadır. Böylece ‘hoca’nın yerini modern toplumun önemli mesleklerinden olan ve devletin öğretmen okullarında yetişen “muallim/ muallime” alacaktır. Halbuki Topçu, yaşadığı dönemin öğretmenlik anlayışına eleştiri getirirken; kavram olarak öğretmeni değil muallimi kullanmaktadır. Muallimliği maarif davamızın yapıcı ve en esrarlı unsuru olarak görür. Öncelikle muallim sadece bir memur değildir; genç ruhları kendilerine mahsus manadan bir örs üzerinde döverek işleyen bir demircidir. Kendisine verilen vazifeyi gözlerini kapayarak yapan, program müfredatını sene sonuna kadar bitirmeye muvaffak olan, hatta yalnız dersini hakkı ile kavrayan talebe yetiştirilebilen muallim vazifesinin en mühim kısmını başarabilmiş sayılmamaktadır.

Topçu sınıftaki her çeşit öğretimin ana gayesinin öğrencilere yaratılış gayesini hatırlatmak olması gerektiğini savunur. Bu yönüyle iyi öğretmen öğrencinin öğrendiği bilgileri benliğine mal etmesine yardım eden öğretmendir. İyi ders ise öğrenciye bir hakikati öğretir. Öğrenenin şuurunu sonsuzluğun ufuklarına kadar götürür. Onu yalnız bir şeyin öğrenilmesiyle bırakmaz; sonsuz bilinmeyenlerin huzurunda dinlendirir.³⁸ Ayrıca ona göre iyi öğretmen her şeyi öğretmek zorunda olmadığına farkında olan öğretmendir. Bu sebeple temel kaygı insan yetiştirmek olmalıdır.

“İlk tahsil çağlarından başlayarak, bilhassa edebiyat, felsefe ve tarih gibi kültür derslerinin, dünya hayatında rol yapmaya namzet olan genci kainat karşısında kendine mahsus görüşlere sahip, bizzat kendileri için hayat kaideleri yaratabilen bir bütün insan

³⁷ Topçu N., (2006/d), age., s.72.

³⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.47.

olarak yetiştirmesi lazımdır. Saadette fazileti, ilimle politikayı, gerçeklikle idealini ayırmasını muallim öğretecektir. Bunların birbirine zıt hakikatler olduğunu muallim gösterecek ve muallim bizi, bu kıymetlerden üstte olanı, hakikate götürücü olanı seçebilecek kemale erdirecektir.”³⁹

Nurettin Topçu, eğitimin temel unsurlarından olan öğretmeni sadece somut bir varlık olarak görmeyip, insanın özünde bulunan ve onu gerçeğin bilgisine yönlendiren hayat, ızdırıp, akıl, vicdan, aşk ve irade gibi kavramların insana öğretmenlik ettiğini, Kant, Rousseau ve Nietzsche gibi isimlerden örnekler vererek ortaya koymaktadır. Ayrıca Yunus ve Mevlana için Hz. Muhammed’in ve bütün Müslümanlar için Kuran’ın en büyük öğretmen olduğunu ifade etmektedir. Topçu’ya göre milletin manevi temelini oluşturan ilk muallim Peygamber’dir.⁴⁰ İnsanın şahsiyetini inşa eden öğretmenin, devletlerin ve medeniyetlerin yapılmasında ve yıkılmasında da en önemli unsuru oluşturduğunu düşünmektedir. Devlet adamları öğretmenler üzerinde otorite kurmamalı aksine onlara tabi olmalıdırlar. Ancak bu şekilde öğretmeni ilmi ve fikri hürriyeti ve bu sayede toplumun kurtuluşu sağlanmış olacaktır. Aynı şekilde öğretmenin davranış ve düşüncelerinin de hür olması onun performansını artıracakını düşünmektedir.

Ona göre “Muallim öğrenciye merhamet ve adalet duygusunu aşılmalıdır. Öğrencisine zulüm yapmamalıdır. Zulüm, kötü sözle, gözden düşürmekle, küçük düşürmekle birde intikamcı metotlar ile not vermekle yapılmaktadır. Bu vasıtaları kullanan hoca gelecek nesiller ve insanlık için zalim hazırlamaktadır. Mektep, iyilerin rekabet ettiği bir müsabaka yeri imiş gibi, çok kere mürebbiler fena karakter taşıyan talebeyi hocanın cehennem vazı gibi tehditlerle hakaretlere boğuyorlar; sonunda elbette o gençten bir ahlaksız tipi elde edilir. Halbuki mektep ruhları iyileştirecek, gençleri iyi ahlak sahibi yapabilecek bir kurumdur. Muallimin işi iyilerle övünmek değil, genç ruhların hepsini iyi ve ahlaklı yapabilmektedir. Ancak gençlere merhamet duyguları aşılıp, onu kalp şefkati ile karşılayarak millet ve insanlık için hayır yapıcı bir hale getirmek mümkündür. Adalet, okulda her an hakim olması istenen bir ruh kuvvetidir. Muallimin, merhameti içinde tam manası ile adil olması onun genç ruhlara tesir kuvvetinin en büyük sırrıdır.”⁴¹ Karakterlerin belirlenmesinde muallimlerin çok büyük rolü vardır. Bu sebeple onun herkesten farklı yanları vardır ve herkes gibi yaşayamaz. Çünkü öğrencinin modeli olmalıdır.

³⁹ Topçu N., “Okulda Ahlak”, *Hareket Dergisi*, Mart 1943, C.1, S.10, s.290. (bu sayfadan özetlenmiştir).

⁴⁰ Topçu N., (2006/d), age., s.47.

⁴¹ Topçu N., (Mart 1943), agm., s.291.(bu sayfadan özetlenmiştir).

Öğretmenliğin bir meslek olarak görülmesini savunan Topçu'ya göre farklı meslek ve kökenden insanların öğretmenlik yapması bu işin henüz meslek olmadığına göstergesidir. Ayrıca öğretmenin ilim ve ideal insanı olabilmesi için öncelikle isteği, geleceği ve parası olmalıdır. Öğretmenin bugünkü durumu ise aksine okuyacak zaman ve para bulamayan, okulda kendisine verilen görevleri yerine getiren, müdürü memnun etmeye çalışan, talebeye karşı çekingen ve kitaptaki bilgiyi nakleden büro amiri olmaktan ibarettir.⁴²

Topçu, öğretmen mesleğini eğitim davasının ana meselesi olarak görmektedir. Çünkü eğitimi yapacak olan da değerlendirilmediği takdirde yıkacak olan da odur demektedir. Ona göre eğitim demek, öğretmen demektir. Bütün öğretim meselelerini de çözümleyecek olanda eğitimcinin ta kendisidir. Bu yüzden eğitim davasının temelinde yer alan öğretmen, saygın bir konumda ve özgürce çalışma imkanı bulabilmelidir. Hayatın bir mektep oluşu gibi, muallim de hayatımızın her safhasında ruh dünyamızı imar eden bir insan olur. Medeniyetlerin muallimlerle kurulduğunu söyleyen Topçu, bundan sonra ideal bir muallimin portresini şu çizgilerle tarif eder:

“1. Muallim, hayatımızın sahibi değil, sanatkârdır.

2. Muallim, insan yetiştirmedeki bütün engeller karşısında tahammül etmesini bilen idealist bir insandır. İdealleri uğruna karşılaştığı tüm engellerle sonuna kadar şikâyet etmeden mücadele eden cesur insandır. Kendisini kontrol edebilen ve hedeflerinden yılmayan, tüm zorluklara göğüs geren kişidir.

3. Muallimlik sevgi ve fedakârlık mesleğidir.

4. Muallim, herkesin, her an muhtaç olduğu bir doktordur. İnsanın tüm ihtiyaçlarını küçük yaştan itibaren karşılayarak çocuğun sağlam bir kişilik yapısı oluşturmalarını sağlar. Kalbe yapılan ilk aşı, merhamet aşısıdır. Sonra arkadaşlarını sevmek ve sevdiği için aldatmamak aşısı yapılır ve cemaat sevgisi verilir. Böylece aşkın terbiyesinden sonra ferdin şahsiyeti işlenir. Her hareketinde kendi olma, kendi kendine bağlı kalma, aşısı verilir. Arkasından sorumluluk duygusu gelir ve fert bu köprü aracılığıyla hareketlerin âlemine aktarılır.

5. Muallim, sahip olduğu bu mesuliyetlerden dolayı, hareket ve fikirlerinde de hürriyetine en çok sahip olan insandır Çünkü sorumluluk hürriyetin kaynağıdır. Bununla beraber öğretmenin bu görevlerini yerine getirebilmeleri için eğitim ve öğretim çalışmalarında öğretmene mutlak hürriyet tanınmalıdır. Sadece bu hürriyetin kötüye

⁴² Topçu N., (2006/d), age., s.60-61.

kullanılmaması için devlet tarafından kontrol edilmelidir. Para işlerinin de öğretmenin özgürlüğünü zedeleyeceğini bu nedenle para işleri ve mecburi yardım gibi konuların kesinlikle okul kapısından içeri girmemesi gerektiğini düşünür.⁴³

Öğretmenliğin modelini çizen Topçu, Kant'ın şu cümlesini ders kitaplarında ve yazılarında birkaç defa kullanmıştı: 'İki büyük âlem beni kendine hayran bırakıyor: Üstümdeki yıldızlı kâinat ve içimdeki vicdan.'⁴⁴ Topçu, ödev ahlakını belirleyen pratik aklı "kuru, soyut ve belirsiz bir akıl" olarak ve 'hareket'ten uzak olmakla eleştirse bile Kant'ın "ahlak yasası" mefhumuna hayranlık duyacak ve bu hayranlık duyduğu iki büyük alemde bahseder.⁴⁵ İlki yani tabiat, sanatla hikmetin, vicdan ise ahlaki hükümlerimizin, felsefenin ve dinin mevzuu olduğudur. Filozofla sanatkara mevzuu olan tabiat, insanın bir parçası ve insan varlığının bir uzantısı gibidir. İnsan bu tabiatın merkezidir. Eşyayı tanımak için çabasının nedeni de budur. Topçu bu sebeple bireyin sürekli öğrenme eğiliminde olduğunu ve hayatının her anında öğrenmenin devam eden bir süreç olduğunu vurgular.

5.3.2.Öğrenci

Nurettin Topçu, bugün talebeliğin bir ilim yolculuğu olmaktan çıktığını, bir diploma avcılığı haline geldiğini ileri sürer.⁴⁶ O'na göre talebeye hep maddenin bilgisi verilmektedir. Bugünün talebesi pozitivist yetişmektedir. Fakat bastığı yerin manasını bile düşünmemektedir. Talebeye mektepte sağlam bir dünya görüşü verilmemektedir ve maneviyattan kopuk yetiştirilmektedir. Ayrıca talebe-hoca arasındaki karşılıklı saygı ortadan kalkmıştır. Talebe tekrarcılığın hakim olduğu bir anlayışa sahip olarak yetişmektedir. O sebeple on beş yıl mekteplerde okuduktan sonra kendiliğinden bir hayat değeri ortaya koyamamakta, bir görüşün tenkidini yapamamaktadır.⁴⁷

Topçu, geliştirmiş olduğu "milli mektep" modelinde öğretmeni merkeze almakla beraber, öğrenci unsurunu da önemli bir konumda görmüştür. Çocuk eğitimine psikoloji ve pedagoji ilminin verileriyle yaklaşan Topçu'ya göre çocuğun yetişkinden başka bir yapısı, başka bir dünyası vardır. Çocukların bu farklı yapılarını "çocukluk mesleği" tabiriyle adlandıran Topçu, bunu şu şekilde tasvir etmektedir. "Madeni dünyada bir

⁴³ Topçu N., (2006/d), age. s.66-71.

⁴⁴ Topçu N., "Mabed ve Tabiat", *Hareket Dergisi*, Haziran 1939, S.4, s.132; Topçu N.,(2006/d), s.70.

⁴⁵ Mollaer F., (2009), agm., s.25.

⁴⁶ Topçu N., (2006/d), age. s.71.

⁴⁷ Topçu N., (2006/d), age. s.68-76.

şehir yapılır veya canlandırılırken, projeye konacak ilk işaretler, çocukların ihtiyaçlarını bilen pedagogların direktifi oluyor. Bütün medeni insanlığın dikkatle üzerine eğildiği çocukluk mesleği; vücuduyla, ruhuyla, sporu ve temasıyla çocuk olarak yaşamasını bilmek, çocukla ergin insan arasındaki basamakları birer birer aşabilen mesut varlık olmanın hazzını doya doya tatmaktır.⁴⁸”

Topçu’ya göre, öğrencinin “mümessil” adı altında idarecilerin, hocaların ve hatta müstahdemlerin işlerini paylaşması okulu asıl amacından uzaklaştırmıştır. Öğrencinin, öğretmene olan saygısını azaltarak derslerini ihmal etmesine sebep olmuştur. Pedagoji eksikliğinden kaynaklanan ‘talebe her şeyi bilsin, her şeyi öğrensin, hayat adamı yetişsin!’ zihniyeti nedeniyle işinin ehli, ilkeli ve söz sahibi insanlar yetiştirilememiştir.⁴⁹ Aslında talebe hakikatler peşinden koşar ve talebelik bir meslektir. Bu mesleğim gayesi manevi olgunlaşmadır. Böyle olması gerekirken boş şeylerle meşgul edilmiştir.

Bir insanın her şey olamayacağını ifade eden Topçu, öğrencinin ne memur, ne esnaf ne de idare adamı olduğunu belirterek ona öğrencilik sorumluluğunu aksatıcı ve şahsiyetini zedeleyici ders dışı işlerin yaptırılmaması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Öğrenciliğin zihin kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile meşgul olan bir meslek olduğunu belirtmektedir.⁵⁰

5.3.3.Okul

Nurettin Topçu’ya göre millet bünyesindeki tüm değişim ve dönüşümler okulla başlar. “Okul bir toplumu diğer toplumlardan ayıran en temel unsurlardan biridir. Bu yönüyle okul milli unsurları içinde barındırmalı ve milletin değişimi ve gelişimini sağlamaya çalışmalıdır. Medresenin millî mektebi yansıtan en güzel örnek olduğunu ancak medresenin bir dönem sonra milletin ruhu ile bağlarını kopardığı ve kendisini yenileyemediği gelişmeleri takip edemediği için yıkıldığını söyler. Son yıllarda ise ülkemizde birçok yeni okul kurulduğunu ancak bu okulların bizi hakikate götüremediğini, bu okullardaki parça parça bilme hevesinin evrensel ve ilahi hakikat

⁴⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.97-98.

⁴⁹ Topçu N., Ahlak Nizamı, s.53

⁵⁰ Topçu N., (2006/d), age. s.93-94.

aşkın yerini tutamadığını ifade eder. Bu hakikat aşkının ise dinî ve ilahî olduğunu savunur.⁵¹”

Topçu’ya göre “Okul ahlak hayatımızda yapıcı olan devletin kurduğu büyük aile otağıdır. Yarınki cemiyetin bütün karakteri duygu ve düşünürleri burada hazırlanır. Terbiye ediciler bu büyük ailede baba rolünü üslenmişlerdir. Muallim, hareketleriyle bilgi ve düşüncelerini birleştirmiş, örnek olan babadır. Çocukluk ve gençlik çağlarının büyük bir kısmı onun himayesinde geçmektedir. Gençliğin vicdanının yapıcısı pek geniş ölçüde muallimlerdir. Bir devrin vicdan hatalarını, o devir neslini yetiştirmiş olan muallimlerin ruh düşkünlüğünde aramak hakkımızdır. Ve nesli, içine düştüğü uçurumdan ancak muallim kurtarabilir. Gandi muallimdir ve ilk mektep çocuklarını yetiştirmekle işe başlamıştır ve cemaatin başında bulunan imam rolünü yapmakla zaferine ulaşmıştır.⁵²” Ona göre muallim salt bir nakil değildir. Nakil işi öğretmenin değil kitabın işidir. Muallimin temel görevi öğrenciye rehberlik etmektir. Oysa başta öğrenci olmak üzere, muallime ve okula farklı görevler yüklenmiştir.

Topçu, “mektep denen kutsal çatı altında usta çırak münasebetlerinden başka bir şey yaşanmadığını söyler. Yeni mektep düşünen seven adam yerine usta adam, çok kazanan adam yetiştiriliyor.⁵³” İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan mektepleri serbestçe eğitimlerini sürdürürken Hüseyin Avni’ler ve onların mukaddes davası bu okullarda unutturuluyor.⁵⁴ Esasen mektebe her şey girmiştir. “Sinema, spor, esnaf çalışmaları, aile hevesleri, iffet düşmanlığı, parti propagandacılığı, piyasa şarkıcılığı, eğlence partileri vb. yarışma, boykot, anarşi, isyan, bütün bunlar yıkılan Yeniçeri ocağından çıkarak okulun kutsal sınırlarından içeriye sızmış bulunuyor. Millet mektebi çökmüş ve bir diploma dağıtma bürosu halini almıştır.⁵⁵” Millet mektebinin tekrar canlanarak millet maarifinin hayata hakim olması böylece Türk milliyetçiliğinin tarihte olduğu gibi tekrar yüceltilmesi için, mektebi ezen bütün bu kuvvetlerin hakimiyetine son verilmesi gerekiyor. Bize bir insan mektebi gerekmektedir. Bu mektep bireye kendi ruhunu tanıtmalı, hayaya hayran gönüller, insanlığı seven temiz yürekler yetiştirmelidir. Öyle ki her ferdi milletin tarihi içinde yoğurup vicdanlara her an Allah’ın huzurunda yaşamayı öğretsin. Bu sebeple mektebin gayesinin değişmesi gerekmektedir.

⁵¹ Topçu N.,(2006/d), age.,s.12.

⁵² Topçu N., “Vatandaş Ahlakı”, *Hareket Dergisi*, Şubat 1939, C.1, S.1, s.50. (bu sayfadan özetlenmiştir).

⁵³ Topçu N., “Türk Maarifi”, *Hareket Dergisi*, 1973, S.94, s.7.

⁵⁴ Topçu N., “Hüseyin Avni Ulaş’ ı Düşünürken”, *Hareket Dergisi*, Şubat, 1968, S.26, s.15.

⁵⁵ Topçu N., “Millet Maarifi”, *Hareket Dergisi*, Haziran 1970, S.52, s.6-7.

“Öncelikle Türk’ün dehasını inkar ettiren bir asırlık taklit hastalığı mutlaka mektepten kovulacak, Fransız’ın veya Alman’ın, nihayet Amerika’nın zihniyet ve seciyesine zaman zaman bizi uşak yapan bilgisizlik, bayağılık iflas ettiğini anlayacak.⁵⁶” Mektebin gayesi yetiştirmek ve terbiye etmek olduğuna göre, “alınacak tedbirlerin de terbiye faaliyetleri ile beraber yürütülmesi gerekir.⁵⁷” Bu tedbirler doğrultusunda yapılması gereken ilk şey kendi kendine dost ve iyi olmayı öğrenmek ve öğretmektir.⁵⁸” Bunun mimarı da ancak öğretmenler olacaktır. Özellikle mektep kavramı hayatın her alanına taşınmalıdır. “Dinin, ailenin, devletin, ordunun, mesleklerin ve bunun gibi hayatın belli kurum, kuruluş ve değerlerinin mektepleşmesini önerir. Ona göre din insanın bütün hareketlerini sonsuzluğun huzurunda düzenleyen ve bütün hareketleri kendine bağlayan kaideler mektebi olmalıdır. Bu şekilde mektepleştirilebilirse yoksulları ve yetimleri düşünen insan yani kaideli yaşam ortaya çıkacaktır.⁵⁹” Ailelerin mektepleşmesi konusunda ise eğitimin ailede başladığına vurgu yaparak ebeveynlerin şevkati, anlayışı, sevgiyi, milli duyguları ve fedakârlığı çocuğa vermeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Devletin mektepleşmesini ise bugünkü siyasi konumuna bağlayan Topçu aslında devletin mesuliyetlerin mektebi olduğunu söylemektedir. Ona göre ordu disiplin ve itaatın mektebidir. Ayrıca Topçu insanın kendi mesleğini bir mektep olarak görmesi ve sürekli ilerlemeye açık olması düşüncesiyle mesleklerin de mektepleşebileceğini söyler.

5.4.Nurettin Topçu’nun Eğitime İlişkin Çözüm Önerileri

Eğitim, “hareketli bir içtimai ortamda, insanı çok faktörlü bir etkileşim içinde tutarak geliştirmek, orijinal şahsiyetine kavuşturmak, kendisine, ailesine, milletine ve insanlık alemine faydalı kılmak demektir.⁶⁰” Topçu’nun eğitimden kastettiği de bundan farklı değildir. Bu bağlamda önceki nesillerin tecrübelerini geliştirme, milli ve çağdaş ihtiyaçlar, hareketli bir sosyal çevre, eğitime konu olan varlık olarak insan, çok faktörlü etkileşim, gelişme, kişilik kazanma, insanın kendine ve kendi dışındakilere faydalı olabilmesi Topçu’nun eğitimle ilgili tanımlamasında beliren ana unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Topçu’nun eğitim tanımı da dahil bütün tanımlarda; eğitimle, kendini

⁵⁶ Topçu N., “İnkılabımız”, *Hareket Dergisi*, Şubat 1953, S.3, s.12.

⁵⁷ Topçu N., “Liselerde Disiplin ve Terbiye Meselesi”, *Hareket Dergisi*, Kasım 1947, S.9, s.9.

⁵⁸ Topçu N., “Sabır”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1948, S.16, s.18.

⁵⁹ Topçu N., (2006/d), age., s.54.

⁶⁰ Özdemir Ş., *Seyyit Ahmet Arvasi*, Arı Sanat Yay. ,İstanbul, 2006, s.41.

yetiştirmiş, kişiliğini kazanmış, çevresine uyum sağlayan, kendini yenileyebilen ve başkalarına yararlı olan kişilerin yetiştirilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Bu sebeple eğitimin tarihi insanlık kadar eskidir.

Topçu'ya göre eğitim konusunda geri kalışımızın, ilerlememize engel olan en temel nedenlerinden birisi taassup ve bilgisizlik, bir diğeri ise bizde azim ve sebatın eksik olmasıdır. Bunun çözümü de ancak maarifin önemini anlayarak, münevver muallimler yetiştirerek mümkün olabilir. Bir diğer çözüm önerisi de eğitim insan fitratına dayanması prensibinin temele alınmasıdır. İkinci olarak toplumun tarihinden, kültür birikiminden, değerler dünyasından kopuk olmamalıdır. Üçüncü olarak yaşanan dünyaya derinliğine nüfuz edebilen bir felsefeden, anlayıştan kaynaklanmalıdır. Ferdi ve toplumsal biliş oluşturulup, geçmişi bilip, gelecek, amaçlar, idealler tasavvur edilmelidir.

Buna ek olarak Nurettin Topçu ülkenin o gün içinde bulunduğu sıkıntıların en önemli sebebinin eğitim sisteminin bozulması olduğunu söyler. Bu zor durumdan kurtuluşun da eğitimle gerçekleşebileceği tezini savunur. Kurtuluşun anahtarını ise şöyle açıklar: “Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlâka ve nihayet dine yükselmemiz lazımdır. Böyle adım adım yürüyüş hasta, hem de şaşkın bir nesli Allah’a götüren yolda yeniden canlandırabilir. Bu iş bir maarif işidir ve bir neslin kurtuluşunu ancak maarifinin yükselmesinde aramak lazımdır.⁶¹” Çünkü Türkiye’de maarif, muallimi ve talebesiyle bir çıkmazda bulunmaktadır. Bunun eski ve yeni çok sebebi bulunmaktadır. O yıllarda medrese mektepken ilim yerine ilim tarihi okutulmaya başlanmıştı. Skolastik zihniyetin hâkimiyeti devam etmekteydi. Tecrübe yoktu. Tefsir ve izah metodu tamamen subjektif idi.

Topçu medreselerin yıkılış sebebini ‘Ulemayı Rûsum (Kendileri resmen âlim bilinen fakat hakiki âlim olmayan kimselerin eğitimci olması)’ ve ‘Beşik Uleması⁶²’nın ortaya çıkmasıyla açıklar. Medreseler yıkıldıktan sonra zihniyet aynı kalarak mektep Batı’ya yöneltildi. Batılı fikirler getirildi. Ve Topçu’ya göre bu fikirler hiçbir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Böylece ilim hayatı tercüme ve taklitten ibaret kalmıştır. Mektep Batı’dan gelen fikirlerin tekrar edildiği bir zemin haline geldi ve araştırma sevgisi aşılayamadı. Batıdaki her fikrin mektebe aktarılıp tekrarlanması, düşünmeyi ve yaratıcı çalışmayı engelledi. Eğitim gelecek kaygısıyla diploma sahibi

⁶¹ Topçu N., (2006/d), age., s.26.

⁶² Alimin çocuğuna çocuk erkek olduğu takdirde babasının maaşı kadar bir maaş verilir ve o çocuğa beşik uleması denilirdi.

olmak için çekilmesi gerekli bir çile haline geldi. Topçu özellikle bunları eleştirmiş ve bunların iyileştirilme çabaları içermediğini dile getirmiştir. Ona göre var olan eğitim düzeltilebilseydi eğitim de bu kadar aksaklıklar ortaya çıkmazdı. Topçu, milletimizin kurtuluşunun millî mektebin yeniden kurulmasıyla gerçekleşebileceğini savunur. Millî mektebin dört önemli unsurunun; ders, talebe, muallim ve mektep binası olduğunu söyler. Millî mektebin dört duvarının ders, talebe, muallim ve mektep binası olduğunu söyler. Bu dört unsuru hakkındaki görüşlerini de şöyle açıklar:

“Ders okutmak hakikatler peşinde koşmak için başlı başına bir gayedir. Ayrıca ders öğretiminde Türk dilinin kullanılması gerektiğini ve öğretim sürecinde dış dünyadan başlanması gerektiğini, dış dünyadaki bütün varlıklar öğrenildikten sonra bunlardan hareketle insanın işlenmesi gerektiğini millî kültürün bu şekilde oluşabileceğini savunur. İlköğretimin gayesinin kalbin terbiyesi, orta öğretimin gayesinin aklın terbiyesi ve yükseköğretimin gayesinin ise uzmanlaşma olduğunu ifade eder. Bu nedenle ilkokulda öğrencinin kalbi temiz bir maya ile yoğrulmalıdır. Bu maya için öğrenciye dinî telkinlerde bulunulmalı ve geçmişimize ait övünülecek bilgiler öğrencilere öğretilmelidir. İlkokulda dindeki aşk ideali damla damla çocuğun kalbine aşılmalıdır. Bu aşk idealiyle birlikte öğrenciye, hakikatlerin sevgisi, hayatın ve başkalarının sevgisi, kendi ruh hayatını yaşamak sevgisi gibi değerler kazandırılmalıdır. Ortaokul ve lisede aklın terbiyesi için doğu medeniyetinden ve batı medeniyetinden örneklerle metotlu düşünme öğrencilere öğretilmelidir. Ancak ilim zihniyetinde ve sanatların üslûbunda milletin ruhu hâkim kılınmalıdır. Liseler, ilk sınıflardan başlayarak ileride yükseköğretimin ihtisasına hazırlık yapacak bölümlere ayrılmalıdır. Ayrıca Topçu İlkokulda ortaokul ve lise sınıflarında çocuğun ruhunu hakikat idealine kavuşturucu aşktan ibaret olan enerjiyi harekete geçirecek en güzel vasıtanın musiki olduğunu savunur. Bunun için bütün ilk ve orta öğretim yapan okullarda sabahları derse başlamazdan önce, kısa bir zaman için bütün talebeye, insan ruhunu yüceltecek musiki dinletilmeli, sınıflara, ruhlar böyle ilâhî iksir ile yıkanıp temizlendikten sonra girilmelidir. Bugün ahlâkî kültür diyebileceğimiz çalışmaların başında musiki terbiyesi yer almalıdır. Yalnız çocuklar değil, bütün cemiyetimiz bu terbiyeye şiddetle muhtaç durumdadır.”⁶³

Ders hakikatlerin araştırmasıdır. Ders okumak, bazı hayati faydaları sağlamak için bir vasıta değil, hakikatler peşinde koşmak için başlı başına bir gayedir.⁶⁴ Ayrıca ders öğretiminde Türk dilinin kullanılması gerektiğini ve öğretim sürecinde dış dünyadan başlanması gerektiğini vurgulayarak dış dünyadaki bütün varlıkların öğrenildikten sonra, bunlardan hareketle insanın işlenmesi gerektiğini millî kültürün bu şekilde oluşabileceğini savunur.

Mekteplerimiz de okutulan derslerin hemen hepsi de eşya dersleri veya eşyanın dersleri halinde kalmadıkça, Avrupa’dan aldığımız programları bırakıp, kendi

⁶³ Topçu N., (2006/d), age., s.100-101.

⁶⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.100.

benliğimiz için ders programları yapmadıkça ruhlarımızda devrim hareketi kabil olmayacaktır.⁶⁵ Okutulan dersler belirlenirken eğitimin tarihinin okulun tarihinden daha eski olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Eğitim öğretim faaliyetleri milli tecrübe doğrultusunda planlanmalıdır ve okutulan dersler de bu çerçeveyi içermelidir.

Topçu'ya göre tenkidi öğretmeyen, bugünkü adı Milli Eğitim genç nesillere bilgi hamallığı yaptırmaktan ileri gitmiyor. Devrimizin skolastik hale gelen öğretim metotlarında ciddi değişimlerin gerektiği, gençlerin gelişigüzel kitaplar okumayıp, okuyacakları kitapların titizlikle seçilmesi gerektiğini vurgular.⁶⁶ Kitapların seçiminin öneminin yanında vurguladığı bir diğer nokta da okuduğu kitapları değerlendirebilmesidir. Çünkü ona göre üzerine konuşulmayan bilgi kalıcı olamaz. Bilenle bilmeyenin ayırt edilmesinin gerekli olduğu hatta bilen bilmeyene üstünlüğünün kabul edilmesi gerektiğini söyler. Ona göre insanlığı yükseltecek olan ilimdir.

Milli Eğitim teşkilatımızın milli vasfı yalnız ismindedir diyen Topçu bu tezini şöyle temellendirmektedir. Gerçek yapısıyla o, milliyetçilik ve ruh, dava ve ideallerine karşıdır. Önce ruh kültürü ile mücadeleye başlamıştır. Daha sonra milletin temelinin tarih şuuru olduğunu düşünerek milli tarihe saldırmıştır. Üniversitede çalışanlar psikoloji dersine sadece bir laboratuvar dersi haline getirmişlerdir.⁶⁷ Psikolojinin bu hale gelmesinin ruh kültürünü olumsuz etkilediğini vurgulayan Topçu bunun millet için çok büyük bir kayıp olduğunu da dile getirmektedir. Bunlar göz önüne alınarak maarif millet kültürüne dönmeli diyen Topçu, özel okullarının varlığına da son verilmesi gerektiğini dile getirir.

Özellikle eğitim ve öğretimin ana kucağında başladığını vurgulayan Topçu bu eğitim ve öğretim sürecinin okulda devam ettiğini; okul çağı sona erdikten sonra da ferdin kendi kendini yetiştirmesinin önemini vurgulamıştır. Topçu, örf ve adetlerin ve bir dereceye kadar karakterlerin şekillendiricisi olan aileye de mektep vasfı yüklemektedir. Sevgi, hoşgörü, fedakârlık gibi niteliklerin kazandırılmasında aileye büyük görevler düşmektedir. Nurettin Topçu'nun hedeflediği toplum düzeninin oluşturulmasındaki temel amaç eğitimidir. Eğitimin bu işlevi ise bilim öğretimi ve kişilik eğitimi olmak üzere iki koldan yürütülmektedir. Bilim öğretiminden kastedilen, özgür bir düşünce ile geçmişin birikimi olan fikirlerin zamanın şartları doğrultusunda güncel

⁶⁵ Topçu N., "Avrupa", *Hareket Dergisi*, Şubat 1943, S.19, s.261.; Topçu N., (2007), age., s.162.

⁶⁶ Topçu N., "Bilmek ve Düşünmek", *Hareket Dergisi*, 1974, S.101, s.22.

⁶⁷ Topçu N., "Milli Eğitim ve Muhtar Üniversite", *Hareket Dergisi*, 1957, S.57, s.15.

hale getirilmesidir. Onun kişilik eğitiminden kastettiği de sorumluluk bilincine sahip ve içten denetimli, ilkeli insanlar yetiştirme çabasıdır.

Ona göre esas işi eğitim ve öğretim olan okuldur. Bu suretle ferdin kendini yetiştirmesinde, irade eğitiminde ferde ilerleyiş istikameti veren okuldur.⁶⁸ Topçu'nun irade eğitimi de Fichte'nin önerdiği ideal eğitim anlayışının temel unsurudur. Öyle ki Fichte'ye göre: "Eğitim, sağlam ve sarsılmaz bir irade geliştirmelidir. Bu eğitim insana bencillik duygusu yerine 'iyi'yi, karşılık ve çıkar gözetmeksizin sevip saymayı benimsetmeli, yani gençlerin kendilerini ahlaki bir dünya üzerinde vakfetmelerini sağlayacak biçimde olmalıdır."⁶⁹ Egoizmi aşmış, milliyetçi zihniyet kazandıran bu yeni yetiştirmeyi gerçekleştirme fikri Topçu felsefesinde de yer almaktadır. Diğer taraftan Topçu'ya göre yetiştiği fertler vasıtası ile cemiyette de aynı eğitim ve öğretim arzu, düşünce ve iradesini yayarak, kabul ettirecek olan yine okuldur. Bu sebeple çocuğun asıl yetiştirme çağını, ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar geçen sürenin önemi de geliştirilecek prensipler açısından göz ardı edilmemelidir.

Prensipieri her eğitim ve öğretim müessesesinin kendi özel şartları ve unsurları ile birleştirerek her biri için metot ve programların plan ve çerçevesini yapmak kolaylaşacaktır. Böyle planlı ilerleyiş okulun verimini arttıracaktır. Yine Topçu özellikle bunların temelinde yetiştirme sözünün anlamının tam anlamıyla idrak edilmesi gerektiğini söyler. Çünkü çocuğun yetiştirilmesinde tek başına bilgi yeterli değildir, öğretmenin tutum ve davranışı da önemli bir unsurdur. Bilgi öğretmenin elinde çocuğun yetişmesi için bir vasıtaadır. Okulda çocuk bilgi için değil, her şey gibi bilgi de çocuk içindir. Öğretmen ve bilgiden sonra çocuk için önemli diğer unsurla otorite, disiplin, ödül ve cezadır. Topçu ceza sisteminin yok denecek hale getirildiğini, bunun sonucunda da suçluyu olmasa bile suç olayını cezalandırmayan bir organın işlevini kaybettiğini ifade etmektedir. Ona göre ceza şiddet veya kırbaç değil; tehlikeyi karşılayan bir savunma aletidir. Bu anlayışını örneklendiren Topçu'ya göre bazen bir vicdansıza yüce gönüllülükle karşılık vermek en büyük ceza iken, saldırgan sözlere karşı susmak da ceza olur. Suçlu affedilse bile, suçun mahkûm edilmesinin önemine işaret eden Topçu'ya göre cezanın ruhi yapıya göre takdir edilmesi gerekir. Bu unsurların çocuğun yetiştirilmesinde etkili olabilmesi için iyi ayarlanmaları

⁶⁸ Topçu N.,- Okurer C., "Eğitim ve Öğretim Prensipleri", *Hareket Dergisi*, Nisan 1947,S.2, s.7.

⁶⁹ Nurlu G., "Fichte'in Alman Kır Eğitim Yurdu Akımı"ndaki Yeri" (Editör: Bahri Ata), *Fichte' nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye' de Yansımaları*, Page.m Akademi Yay., Ankara, 2009, s.31.

gerekmektedir. Eğitim ve öğretim de bir diğer önemli prensipte çocuğa manevi, milli değerlerin kazandırılıp benimsetilmesi, ona milli şuurun verilmesidir.

Eğitim ve öğretim ferdin yetişmesini, iman ise hayatın ebediliğini sağlayacaktır. Ruhumuzun en derinliklerine inen, bağlanan prensip budur.⁷⁰ Sonsuzluk karşısında içimizdeki bütün bu meseleler, düşünce ve duygularımız ilmin konusu olamaz. Topçu'ya göre ilim görünen elle tutulan şu alemin madde bilgisidir; bize cevap veremez.⁷¹ O halde öğretim sadece madde bilgisinin öğretimi olamaz. Bunlar sanatın, metafiziğin, metafizik içinde dinin konusudur. Bunun için son prensip sanat, din ve felsefe ile gerçekleşebilir.

Ayrıca eğitim, ferdi farklara, yetenek, ihtiyaç ve ilgilere cevap verecek nitelikte olmalıdır. Milli olmalıdır; yani, milleti meydana getiren milli kültür değerlerine, sosyal normlara, kurumlara dayalı ve onları geliştirici özellikte olmalıdır. “Eğitim, bir bakıma, milletlerin yaşama savaşlarında kendini ayakta tutabilmek için yaptıkları hayati bir kavganın adıdır.⁷²” Hiç şüphesiz milli tecrübelerin yanında beşeri tecrübelerin de değeri vardır. Bu sebepten milli bir eğitim, başka milletlerin kültür değerlerinden de yararlanmalıdır. Ancak, bir millet, eğitimle tarih boyunca edindiği tecrübeleri, beşeri tecrübelerle yoğurarak, kendi şahsiyetinin rengini ve damgasını daima hissettirerek yeni bir terkibe ulaşmayı ve bunu genç nesillere devretmeyi düşünmelidir.

5.5.Nurettin Topçu'nun Öğretim Kademelerine Çözüm Önerileri

Topçu ilköğretimin gayesi kalbin terbiyesi, orta öğretimin gayesinin aklın terbiyesi ve yükseköğretimin gayesinin ise uzmanlaşma olduğunu ifade eder. Bu nedenle ilkokulda öğrencinin kalbi temiz bir maya ile yoğrulmalıdır. Bu maya için öğrenciye dinî telkinlerde bulunulmalı ve geçmişimize ait övünülecek bilgiler öğrencilere öğretilmelidir. İlk mektepçilik denen sanat, dindeki aşk ideali damla damla çocuğun kalbine aşılanmalıdır. Bu aşk idealiyle birlikte öğrenciye, hakikatlerin sevgisi, hayatın ve başkalarının sevgisi, kendi ruh hayatını yaşamak sevgisi gibi değerler kazandırılmalıdır. Orta mektep ve lisede aklın terbiyesi için Doğu'dan ve Batı'dan örneklerle metotlu düşünme öğrencilere öğretilmelidir. Ancak ilim zihniyetinde ve sanatların üslûbunda milletin ruhu hâkim kılınmalıdır. Liseler, ilk sınıflardan başlayarak

⁷⁰ Topçu N.-Okurer C., “Eğitim ve Öğretim Prensiplerimiz II”, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1947,S.3, s.6.

⁷¹ Topçu N.-Okurer C., (1947), agm., s.7.

⁷² Topçu N., (2006/d), age., s.27.

ileride yükseköğretimin ihtisasına hazırlık yapacak bölümlere ayrılmalıdır.⁷³ Bu görüşlerinden yola çıkarak Topçu'ya göre öğretim kademelerinin amaçları açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bu problemle oldukça önemli bir aksaklık olup giderilmesi gerekmektedir.

Bu aksaklıkların giderilmesi için ilk olarak ilköğretim, millet üniversiteleri tarafından değil, siyasi idare mekanizmaları tarafından düzenlenmelidir. Ve ilköğretim Avrupa tekniğinden kurtarılmalıdır. Avrupa tekniğinde okutulan kitaplar bile Topçu'ya göre sorunludur. Çünkü toprak sevgisi, millet şuuru, tarih şuuru, din ve ahlak eğitimi bu kitaplarda bulmak pek mümkün görülmemektedir.

İlk ve orta öğretim yapan okullarda sabahları derse başlamadan önce, kısa bir zaman için bütün talebeye, insan ruhunu yüceltecek musiki dinletilmelidir. Onların musiki ile sık ve sürekli temas halinde olması sağlanmalıdır.⁷⁴ Musiki ile temizleyip hafifleyen ruha hizmet zevki aşılır böylece birey yaptığı işi severek ve isteyerek yapacaktır.

Nurettin Topçu eğitim işlerinin ele alınışında ilk olarak ilkokuldan hareket edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. İlköğretim kitapları ve müfredatı, çocuğa toprak sevgisini ve tarihini bütün övünülecek yönleriyle öğretmelidir. Çünkü tarih bilinci eksik bırakılarak yetiştirilen çocuk gerçek vatandaş olamayacaktır. Ancak bugünkü okutulan kitapların ve müfredatın bu amaca hizmet etmediğini savunur. İlkokulu bu karanlıklardan kurtarmak için ise yedi ciltlik safahatı sayfa sayfa düz yazıya çevirip bazılarını şiir halinde ilkokulun beş yıllık okuma kitaplarına aktarılmasının gerektiğini ifade eder. Böylece programlardaki ruh eksikliği giderilecektir. Bunun yapılabilmesi için ise Batı hayranları ile dolmuş üniversitelerin tamamen bizim olmasını sağlamak gerekir.⁷⁵ Aslında Topçu öğretim sistemini bir bütün olarak ele almanın daha doğru olduğunu fakat bunun bir o kadar da zor olduğunu söylemiştir. Düşünre göre ilkokuldan başlayarak üniversiteye doğru düzenleme günün şartlarında daha uygun ve mümkündür.

Topçu ahlak ve ruh kültürünün ilkokul eşiğinde yani ilk basamakta kurban edildiğini belirterek, insanın unutulduğunu ve içte bulunan kavrama hamlesinin ilköğretim çağında kısırlaştırıldığını söylemektedir. Ona göre “öğretim, ilim ideali için

⁷³ Topçu N., (2006/d), age.,s.100-101 (bu sayfalardan özetlenmiştir).

⁷⁴ Topçu N., “Ruh Terbiyesi”, *Hareket Dergisi*, 1974, S.44, s.8.;Karaman H., *Nurettin Topçu*, Kaynak Yay., İzmir, 2010, s. 177.

⁷⁵ Topçu N.,(2006/d), age., s.105-106.

bir vasıta iken, hayatın realitesinde başarılı olmak için bir basamak haline getirilmiştir.”⁷⁶ Özellikle din dersinin ilkokulda her sınıfta okutulması gerektiğini söylemektedir. Ona göre ilk tahsil çağlarından başlayarak, bilhassa edebiyat, felsefe ve tarih gibi kültür derslerinin, genci kâinat karşısında kendine özgü görüşlere sahip, bizzat kendileri için hayat kaideleri yaratabilen bir bütün insan olarak yetiştirmesi lazımdır.

İlkokulların Avrupa tekniği içindeki renksiz, sevgisiz ve realitesiz kitaplarının insan değil, sadece tabiata bağlı varlıklar yetiştirebileceğini düşünen Topçu’ya göre Mehmet Akif’in ‘Safahat’ı gibi eserlerin nesirleştirilip ilkokulun beş yıllık okuma kitaplarına aktarılmasıyla milli şuur geliştirilebilir ve mevcut boşluk doldurulabilir. İlkokulda çocuğa tarih sevgisi aşılanırken ve kendi varlığı tarihinin olaylar arasında kendine tanıtılırken, insanlık dersi de örneklerle, sevgi ve merhamet metotlarıyla aşılanır.

Nurettin Topçu’nun yaşadığı dönemde eğitim sisteminde beş yıllık ilkokul eğitiminden sonra üç yıl ortaokul, üç yıl da lise eğitimi veriliyordu. Topçu ilkokuldan sonra verilen üç yıllık ortaokul eğitiminin hiçbir anlamının olmadığını ve kaldırılması gerektiğini savunur. Bunun yerine ortaöğretim okullarının ilk üç sene tek kol halinde, son üç senesi kollara ayrılarak okutulmasının daha yararlı olacağını belirtir. O zamanki ortaokulun yerine ise ilkokuldan sonra lise tahsili yapmayacaklar için, köylerde, kasabalarda iki veya üç senelik hayat veya iş mektepleri açılmasını önerir. Bu mekteplerde ziraat ve tekniğin öğretilmesi ve aritmetik, tarih ve din derslerinin okutulması gerektiğini söyler.⁷⁷

Orta öğretimin ortaokul ve lise gibi iki kısma ayrılmasının kendi başına bir fonksiyonu olmadığını, ortaokulun liseye ilave edilmesi gerektiğini savunan Topçu, liselerin edebiyat ve fen kollarına ayrılmasının da yeterli olmadığını söyler. İhtisaslaşma, altı yıllık lisenin dördüncü sınıfında başlamalı, önce edebiyat ve fen olmak üzere iki kola, son sınıfta ise bunlar tekrar ikiye ayrılarak edebiyat kolu, felsefe ve lisan bölümlerine, fen kolu ise tabiat ve matematik bölümlerine ayrılmalıdır. Ayrıca derslerin müfredatı azaltılmalı, sadeleştirilmeli ve ezberciliğin önüne geçilerek anlamlı öğrenme sağlanmalıdır.

Ayrıca Topçu ‘İlk, orta ve liselerin son sınıfları, pratik ahlâkı esas alan, doğu ve batı tefekkürünün beslediği bir eğitim şeklinde olmalıdır. Öğretmen okullarına ayrıca idealist ve spiritüalist bir yön verilmelidir. Liselerde kız ve erkek öğretiminin ayrılarak,

⁷⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.85.

⁷⁷ Topçu N., (2006/d), age., s.115.

ahlâk ve terbiye eğitimini, bu farklılık dikkate alınarak vermek gerekir,⁷⁸ fikrini savunur.

Topçu'ya göre matematik dersi, zihnin hayalsiz olarak işleyişini sağlayıp bu yolla kabiliyetini kazandırmak olduğu halde, formül ezberletmekten ileri gidememektedir. Fen kolları maddi dünyanın kanunlarını tanıtamamaktadır. Edebiyat dersi metin sergisinden öteye gidememektedir. Tarih dersinde ise kronoloji takibinden ve olay incelemesinden başka bir şey yapamamaktadır. Bunların düzeltilmesi ve ezber mantığının tamamen silinmesinin gerekliliğini ifade eden Topçu eğitim de ciddi aksaklıkların ancak mektebin esas gayesine ulaşması ile mümkün olacağını vurgulamaktadır.

Nurettin Topçu'nun liselerde öğrencilere genel kültür dersleri verilmesine yönelik görüşlerine paralel olarak Amerikalı eğitimci Henry Rosovsky de 1990'lı yıllarda öğrencilere öğretim sürecinde genel kültür dersleri vermenin gerekliliğini savunur. Amerika da dekanlık yapan bir yazarın Topçu'nun görüşlerine paralel önerilerde bulunması Topçu'nun bu görüşlerinin evrensel gücünü de ortaya koymaktadır. Rosovsky genel kültür derslerinin gerekliliğini iki maddeyle özetler. Bu konudaki görüşleri şöyledir. "Eğitimli insan açık ve etkili bir şekilde düşünebilmeli ve yazabilmelidir. Bununla öğrencilerin lisans diplomalarını aldıkları zaman açık, inandırıcı ve etkili bir biçimde iletişim kurabilmelerini kastediyorum. Başka bir ifadeyle öğrenciler eleştirel düşünceyle donatılmış olarak yetiştirilmelidir."⁷⁹ Gelişmenin ön koşulu olan eleştirel düşünme becerisinin kazanılması için genel kültür derslerinin okutulmasının şart olduğunu, genel kültürün diğer ilimler için önkoşul niteliği taşıdığını ifade eder.

Topçu ayrıca, üniversitenin bir milletin kültür merkezi ve millet kültürünün kaynağı olduğunu millî iradeleri her yerde üniversitelerin kurduğunu savunur. Ona göre milletin kültürü, üniversitede toplanır, merkezileşir ve orada işlenir. Bu yönüyle üniversitenin bir medenî cemiyetin beyni olması gerektiğini söyler.⁸⁰ Topçu'ya göre üniversite millet eğitim ve öğretiminin kurucusu ve düzenleyicisi olmalıdır. Ona göre öğretim hareketi, ilkokuldan başlayıp üniversiteye doğru, basamak basamak ilerlemez. Üniversitelerden doğarak liselerle ilk ve ortaokullara kadar, milletin bütün öğretim sahasına yayılır. Bu yönüyle Emrullah Efendi'nin Tuba Ağacı Nazariyesi onu derinden etkilemiştir.

⁷⁸ Topçu N.,(2006/d), age., s.177.

⁷⁹ Rosovsky H., Çev: Ersoy S., *Üniversite*, Tübitak Yay., İstanbul, XIII.Baskı, 2000, s.105.

⁸⁰ Topçu N., (2008/a), s.58-60.

Emrullah Efendi'ye göre üniversitedeki gelişmeler ortaöğretime oradan da ilköğretime yansır. Cennetteki Tuba ağacı gibi eğitimin kökleri yukarda dalları aşağıdadır.⁸¹

Topçu, üniversitenin manevi sahada devletin danışma organı olması gerektiğini söyler. Bu ifadelerle üniversitede toplumun ruh kuvvetini destekleyen çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların sonuçlarının devrin yöneticileriyle paylaşılması gerekliliğini vurgular.⁸² Topçu'ya göre, üniversite ülkenin idealcisi ve kültür kaynağı olmalıdır. Millî kültürün oluşturulabilmesi için ise milletin üniversiteleriyle kalp ve inanış birliği yapması gerekir. Ancak üniversitenin bu vazifesini yerine getiremediğini söyler. Bunun nedenini ise üniversitenin bunu karşılayacak iradesinin olmayışı olarak gösterir.⁸³

Topçu'ya göre son yarım asırda milletin hayat aşkını olumsuz yönde etkileyen birçok fikir akımı olmasına rağmen üniversite bunlara karşı koyamamış hatta bu toplumsal sorunlarla ilgilenmemiştir. Millete sırtını dönmüş, onlarla alay etmiştir. Siyasetin meddahlığını yapmıştır.⁸⁴

Topçu, bu günkü üniversitenin üzerine düşen hiçbir sorumluluğu yerine getirmediğini, ilim üretmediğini, kendi kafasına göre çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, millî hayat ile bütün bağlarını kopardığını ifade eder ve bu üniversitenin ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Milli eğitim teşkilatının ise millilik vasfının yalnızca isminde kaldığını söyler. Millî eğitimin milliyetçilik ruh, dava ve ideallerine karşı olduğunu, bu nedenle önce ruh kültürü ile mücadele ettiğini, daha sonrada tarih şuurunu, daha sonra milletin dilini yok etmeye çalıştıklarını söyler. Bu durumun ortaya çıkmasında ise en büyük nedenin son yıllarda hızla artan yabancı okullar olduğunu vurgular.⁸⁵ Topçu bu ifadelerle yabancı okulların yapmış olduğu faaliyetlerin milleti ruhundan ve kültüründen kopardığını savunur. Millî kültüre dönüşün ancak yabancı okulların kaldırılmasıyla gerçekleşebileceğini söyler.

Topçu, üniversitenin sorumluluklarını yerine getiremeyişinin nedenlerini ise şöyle açıklar⁸⁶:

“1. Üniversite siyaset yaparak ilmi çalışmaları bir tarafa bırakmıştır. Profesörlerin bir kısmı hiç eser sahibi değildir. Bir kısmının eserleri başından sonuna kadar

⁸¹ Aldı M., (2005), agm., s. 56.

⁸² Topçu N., (2006/d), age., s.61.

⁸³ Topçu N., (2006/d), age., s.69.

⁸⁴ Topçu N., (2006/d), age. s.71.

⁸⁵ Topçu N., (2006/d), age. s.153.

⁸⁶ Topçu N., (2008), age. s.76-77.

yanlışıklarla doludur. Diğerleri ise bütünü ile Batı dillerinden tercüme yoluyla yapılmış sistemsiz alıntılardır.

2. Üniversiteler özellikle kültür sahasında geri kalmıştır. Rönesans felsefesi ile Batı öğretiminden doğmuş ve Batının fikir hayatını doğurmuş olan metot zihniyeti üniversiteye hiç girmemiştir. Topçu, bu nedenle üniversitelerde bir fikir ve sanat hareketinin hiçbir zaman doğmayacağını savunur.

3. Üniversite, ders kitaplarının dışına çıkabilen öğretmenler yetiştirememektedir. Lise programları ve öğretim metotları ile hiçbir zaman ilgilenmemekte ve bu hususlarda hiçbir fikir üretememektedir.

4. Üniversiteler millî kültürü yaşatmak ve geliştirmek için hiçbir çaba harcamadığı gibi, bu kültürle alakası gitgide azalmaktadır. Bu durum yabancılaşmamıza ve kültürümüzden her geçen gün kopmamıza neden olmaktadır.”

Birey, sahip olduğu bilgi ve kavramları zihin eleğinden geçirir, karşılaştırır ve duygularını da devreye sokmak suretiyle bunlar arasında ilişkiler kurarak daha farklı düşünceler üretmeye çalışır. Düşünce özelliği sayesinde insan hem kendi üzerinde hem de kendini kuşatan varlık alemi üzerinde sorgulamalar yapar ve onları anlamlandırır. İnsan da var olan potansiyel yetenekleri geliştirip açığa çıkarmayı amaçlayan eğitim de bu işlevini, bireydeki düşünme yetisini harekete geçirerek başarabilecektir.⁸⁷ Çünkü bunun sadece kuru bilgi aktarımıyla başarılması mümkün değildir. Özellikle Topçu’da eğitimde kafa kadar kalbi, zihin kadar vicdanı da doldurmak gerekmektedir. “Yeteneklerin işlenip geliştirilmesi, insan kitlelerinin birtakım erdemlerle donatılarak biçimlendirilmesi, insanın potansiyel becerilerinin değerler ve erdemlerle yoğrulması ancak kalp ve kafa bütünlüğü içinde derin bir düşünce eğitiminin kurulmasıyla mümkündür.⁸⁸”

⁸⁷ Gurbetoğlu A., *Tozlu'nun Eğitim Anlayışında Düşünce Eğitiminin Yeri ve Önemi*, Eğitimden Felsefeye(Necmettin Tozlu Armağanı), Ed.: Taşdelen V., Yayla A., Karaca A., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay., Van, 2011, s.92.

⁸⁸ Gurbetoğlu A.,(2011), agm., s.92-93.

ALTINCI BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN’İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİ

6.1.Hilmi Ziya Ülken’e Göre Genel Hatlarıyla Eğitim

Ülken’e göre “çocukluk insan gerçeğinin en önemli safhasıdır. İnsanlığın bütün gücü ve tohumu onda yaşamaktadır. Çocuğu tanımak, tarihi, medeniyeti, kültürü tanımak kadar güçtür. Bunun için çocuğun yetişmesinden başka bir şey olmayan eğitim insanın kendisi için yeryüzünde yaptığı işlerden en büyüğüdür.¹” Fakat unutulmamalıdır ki eğitim, doğumdan ölüme kadar uzanan bir süreçtir. Sadece çocuğun yetişmesi değil bireyin gelişmesi içinde gerekli bir süreçtir. Bu süreç insani varlığın bütünlüğüne dayanan dinamik bir süreç olmalıdır.

Büyümenin her safhasında eğitimin ilk görevi okul yaşından önceki çocuğa elverişli bir çevre hazırlamaktır. Ülken, “eğitimin değerler alanı yeni nesillere verirken bu alanın anlaşılması ve açıklanmasının yetmediğini, onun benimsenmesi ve yeni kuşakların bu değerleri kendilerinde huy ve karakter haline getirmeleri, kişiliklerin onlarla yoğrulması gerektiğini de önermektedir.²” İşte bundan dolayı eğitimin alanı öğretimden daha geniş ve bütün insan ruhu içinde aklın aldığı özel yer gibi, öğretim de, eğitimden ayrı olmakla beraber yine de bir bakımdan onun içinde özel bir yer aldığını ifade etmektedir. Kısaca O’na göre öğrenme de öğrenci merkeze alınırken; öğretimde ise eğitim sistemi, öğretici ve öğrenci ilişkileri gibi üç boyutlu bir yapı olmalıdır. Öğretim öğrencilerin kapasitelerine göre yürütülmeli ve çağın hızına ayak uydurmalıdır. Bununla birlikte onların idealini göz önünde bulundurarak yeniliğe açık olmalıdır. Ayrıca öğretim dinamizmini gelecekte alırken eğitim hızını geçmişten ve gelenekten alır.

Yine Ülken’e göre öğretim ve eğitim birbirini tamamlayan iki süreçtir: öğretim kafayı teşkil ediyor, eğitim ruhu ve karakteri yapıyor. Birisi bilgiyi, öteki değerleri veriyor. Fakat bilginin değerler arasında bir değer, kafanın ruhtan bir parça olduğu düşünülünce, öğretimin yine de eğitim içinde yer alacağı anlaşılır.³ Ancak bu bütünleşme onların kendi aralarında ayrı metotlarla işlemesine engel olamaz. Akıl

¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.15.

² Avcı N., (2005), age., s.57.

³ Ülken H.Z., (2001), age., s.9.

mantığı ve kalp mantığı ayrımı da buradan gelmektedir. Eğitim öğrencilere değer bilinci ve inanç verecektir. Öğretim gence objektif bilgi bilinci, eleştiri fikri verecektir. Öğretim ve eğitimde bilinenle bilinmeyen, alışılmış ile beklenmedik yeni olaylar arasında devamlı bir diyalektik ilişki kurulmalıdır.

Bir eğitimin vazifesi sabit bir toplumun normlarına göre insan yetiştirmek değil, değişmekte olan toplumun şartlarına göre insan yetiştirmektir. Eğitimin vazifesi değişen kültür şartlarına göre daima yeni intibaklar alacak gençleri değil, fakat değişmelere müspet bir yön verme gücünde olan gençleri yetiştirmek olmalıdır. Bu da eğitimin yalnızca realist olmak, yani çocuk-toplum-okul bütünlüğünü ele almakla kalmayarak çocuk-ideal toplum-okul bütünlüğünü de düşünmesiyle mümkün olabilir.⁴ Kısaca eğitim daima ideal bir hedefe sahip olmalıdır. Eğitimin gayesi yalnız, bireyi mevcut topluma birebir uydurmak değil, onu ideal bir toplum için hazırlamaktır. Her toplum, gerçek bünyesi üstüne kendi ideallerini de koyar. Öyle ise çocuk-toplum-okul bütünlüğü kavramı aynı zamanda ideal insan kavramını da içine alacaktır. Bu ideal, kültür çevrelerine de tarihi çağlara göre değişir.

“Ülken, eğitim teorilerinde iki esaslı cereyanın bulunduğunu ifade eder. Bunlardan biri, ferdin iç evrimini başarmak; tabiatın ona verdiği kuvvetleri, içgüdüleri serbestçe geliştirmeye bırakmak ve bu gelişmenin ahenkli olması için ona temel hazırlamaktır. Fertçi doktrininin türlü yollardan benimsediği düşünce budur. Öteki görüş tarzında eğitim, manevi varlığımızın ve değer hükümlerimizin meydana gelişidir. Durkheim’in bir tarifine bakılırsa, yetişkin neslin delikanlı nesli cemiyete alıştırmasından başka bir şey değildir. Milli eğitim deyince bu iki fikri aynı zamanda anlamalıyız. O, bir taraftan eksik telkin edilmiş bir fikir, bir taraftan üretici ve günün insanını yetiştirmek bakımından geliştirilen bir takım yetikliklerden ibarettir.⁵” Ülken’e göre milli eğitim gerçek ve ideal şeklinde bir vatandaş eğitimidir. Kelimesini antik medeniyetten alan vatandaşlık ona göre ancak demokrasi ile mümkündür. Demokrat bir vatandaşın eğitimi, diğer bütün eğitim safhalarından farklıdır. İlkçağ sitesinde her sınıfın ayrı bir eğitimi vardır. Vatandaş eğitiminde tahsil mecburidir. Özellikle toplumsal sorunlarla bütün vatandaşlar ilgilidirler.

Hilmi Ziya bunları göz önünde bulundurarak insani varlığın bütünlüğüne dayanan bir eğitim sistemi öngörüyor. Özellikle bilgi ve teknikteki yenileşmelerin takibinin

⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.244.

⁵ Ülken H.Z., (2008), age., s.57.

zorlaştığından, bunun etkisinin okul programlarında da kendini gösterdiğinden söz ediyor. Öyle ki bu hıza ayak uyduramayanlar yıkılıp gitmektedir. “Artık eski çağların hazır bilgi kalıpları içine yerleşmeye imkân yoktur. Bu yüzden tarih bilinci bütün bilgilerin anahtarı olmuş ve dinamizm okul programlarının hakim fikri olmalıdır.”⁶ Öğretim bu gelişmelere ayak uydururken eğitim hızını geçmişten ve gelenekten alacaktır. Öğretim ve eğitimde bilinenle bilinmeyen, alışılmış ile beklenmedik yeni olay arasında devamlı bir diyalektik ilişki kurulmalıdır.

Hilmi Ziya eğitime çeşitlilik kazandırmak için tek hatlı yarış sisteminden kurtulmayı önerir. Ona göre “karakter sınıflamalarından hiçbir kategoriye mutlak olarak başarısız gözüyle bakılamaz; yeter ki her birine göre öğretmen ayrı bir eğitim tarzı kullansın, birinin gelişmesi için lazım gelen davranışı ötekine kullanmasın.”⁷

Eğitim insanın yaptığı işlerin en önemlisidir ve beşikten mezara kadar uzanan bütün yaşların konusudur. İnsan sosyal bir varlık olduğu için değişen şartlar da onu etkileyebilmektedir. Eğitimci hızla değişen sosyal şartların gerisinde duramaz, onun sürüklendiği tehlikelere karşı da sessiz kalamaz. “Çocuğa ne öğretmeli ve nasıl öğretmeli? Bütün kavga eğitime nasıl girileceğinden doğuyor. Sıralarda ve siyah tahta üzerinde mi başlanmalı, yoksa bahçeden, kırdan, laboratuvarından mı? Hiçbir akılcı, öğretilen teorik bilginin hafızasında veya siyah tahta üzerindeki formüller halinde kalmasına razı olamaz. Onu mutlaka bahçede veya laboratuvardaki tecrübelerle gerçekleştirir; yeter ki her türlü yaratıcı gücü ortadan kaldıran bir skolastik düşüncenin esiri olmasın. Öte yandan hiçbir pratikçi veya pragmacı da yalnız iş içinde edinilen empirik bilgi seviyesinde kalmaya razı olmaz. Bu bilgiyi herhangi bir hafızanın kelimeleri, zihnin sınıflamaları, matematiğin formülleriyle akıl seviyesine yükseltir. Aksi halde onun gerçek bilgi olduğunu kabul edemez. Şu halde iki zıt yol neticede birleşmektedir. Eğitim öyle ise her iki yolda da aslında bir öğretim sistemi halini almaktadır. Şu veya bu şekilde çocuğun yetişmesinde temel olan öğretim ve öğretmendir. Çocuk kendi inisiyatifini kullanmadan öğretmenin öğrettiklerini almakta yahut doğrudan doğruya kendi yaratış gücü ile ve öğretmenin hazırladığı zemin üzerinde pratikten teoriye doğru yükselerek öğretimi meydana getirmektedir. Bu iki şekil pedagoji kitaplarının gösterdiği kadar birbirine aykırı değildir. Hiçbir öğretmen modern şartlar altında öğrencinin inisiyatifini elinden alarak soyut bilgiyi öğrencinin

⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.9.

⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.11.

kafasına yerleştirmemektedir. Böyle bir işlemde öğrencinin kendi kafasında bu bilgiyi yoğurma gücünü kullanması şarttır. Bir fizik laboratuvarında, bir tabiat dersinde olduğu kadar, bir matematik probleminin çözülmesinde de öğrencinin bu işleme katılması onu kendi çabası ile yeniden meydana getirmesi gerekir. Aksi halde anlama dediğimiz süreç meydana gelememektedir. Descartes'den hatta Rönesans'tan bugüne kadar akılcı denen eğitimin yaptığı şey budur.”⁸

“Hilmi Ziya Ülken'e göre bunun aksi de doğrudur: bahçede, kırdan, sokakta veya laboratuvarında çiçeği yetiştirirken, arkadaşlarıyla oynarken, ağaçları budar veya toprağı kazarken, aletleri kullanırken, yurttaşlık ve toplum bilgisine, ahlak kurallarına, fizik kanunlarına doğru yükselmesi de aynı öğrenme, anlama sürecinin meydana gelmesinden başka bir şey değildir. Şu farkla ki, ikincisinde öğretmen öğrenme ve anlama işine daha az karışmakta, öğrenmenin tamamlanmasında bütün zihni güçlerini kullanmasına daha çok imkân tanımaktadır, fakat öğretmenin bu işleme karışmasının az veya çok olması sorunun mahiyetini değiştirmemektedir.”⁹ Ülken özellikle eğitimde birinci tip öğretmenin, din eğitiminde ise ikinci tip öğretmenin daha başarılı olacağı düşüncesini taşımaktadır.

Bahsi geçen kırdan, bahçede, sokakta da eğitimin temelleri Fichte'ye kadar eskilere dayanmaktadır. 19. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan kır eğitimi yurdu akımı bu düşüncenin temellerini teşkil eder. Bu akım entelektüalizme bir tepki olarak ortaya çıkmış, tabiatla bağlılık içerisinde hayatın yenileşmesini hedef edinmişti. Kır eğitimi yurtları, gençliğin yapısına uygun birer cemaat yuvaları olmak ve gençliğe uygun düşen birer hayat üslubu geliştirmek istemektedir.¹⁰ Bu sebeptendir ki, bilgi kazandırma işi ikinci plana itilip, buna karşılık karakter şekillendirme anlamında olmak üzere eğitim, ön plana geçirilmektedir. Zaten bu eğitim yurtlarının temel amacı yeni tipten gençler yetiştirip reform yapmaktır.

Ülken'in eğitim sisteminin bir diğer özelliği de sistemin insani ve milli öğeleri birleştirmesidir. Eğitim hem insanlık tarihinin tecrübelerinden faydalanmalı hem de içinde doğup büyüdüğü kültüründen güç almalıdır. Tabi bu noktada gelenekselcilikten kaçınmak gerektiğini de söylemiştir. Çünkü ona göre gelenekselciler İlk Çağa kadar giderek eğitimin değişmez köklerini oradan çıkarmak isterler.

⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.33-34. (bu sayfalardan özetlenmiştir).

⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.34. (bu sayfadan özetlenmiştir).

¹⁰ Nurlu G., (2009), agm., s.25.

Her eğitim kişiler arası ilişkileri geliştirdiği için sosyal, fakat her kişinin özel vasıflarını geliştirdiği için bireyseldir, başka deyişle toplumsuz birey ve bireysiz toplum düşünülemez. Eğitim aynı zamanda hem kişilerarası ilişkilerin, yani toplum ve kültür hayatının, hem de kişiye ait doğuştan özel vasıfların gelişmesi demektir.

Ülken eğitim sisteminde ve toplumsal yaşamda hatalı şeylerin çoğunun eski Yunanlılar'dan miras kaldığını söyler. Bir kere hocalık kürsüsüne oturduklarını, dünyada bir ihtilalin kopması durumunda bile onları kürsülerinden indirmenin mümkün olmadığını ifade eder.¹¹ Ona göre Yunan filozoflarının çoğunu da biz yücelttik. Öyle ki Platon'un kaçamak bir dil kullandığını bazen Sokrates'i bazen de sofistleri haklı çıkardığını söylemiştir. Özellikle de Platon'un idealizmini eleştirmiştir. Ona göre idealist eğitim anlayışı ne bireyi ezbercilikten kurtarabilir ne de ona yaratıcılık kazandırır.

Ülken'e göre bugünkü eğitim krizinin köklerini aramak için Meşrutiyet devrinde her şeyin konuşulmaya başladığı sırada(1908-1909) maarif hakkında ileri sürülen iki karşıt tezi özetlemek gerekmektedir. Bunlardan biri Emrullah Efendi tarafından ileri sürülen "Tuba Ağacı" teorisi, diğeri ise Satı Bey'e ait ilköğretimden başlama tezidir. "Maarif nazırı Emrullah Efendi'ye göre maarif kalkınmasının temeli aşağıda değil, yukarıdadır. Önce üniversiteden(darülfünun) başlanmalı. Yeteri kadar uzman ve orta öğretim öğretmeni yetiştirmelidir ki liseler ve ortaokullarda öğretmen okullarındaki öğretimi yapmak mümkün olsun. Aksi halde, açılacak lise ve ortaokullarda öğrencileri yetiştirecek, çoğaltılan ilkokullarda çocukları kim okutacaktır?

Öğretmen öğretim aracı ve bina yokluğuna ait bütün güçlükleri saydıktan sonra da yine neticeye varıyor. "Memlekette okur-yazar miktarını çoğalmadıkça orta ve yükseköğretime öğrenci bulamıyoruz" diyor. Fakat ilköğretim teşebbüsünden iki yıl sonra(1913) üniversite teşebbüsüne girmek üzere esas fikrini tatbik kalkıyor. Bu görüş 1915'te Ziya Gökalp tarafından benimseniyor. İttihat ve Terakki verdiği layiha Emrullah Efendi görüşünü destekliyor ve onun başladığını tamamlamaya çalışıyor¹². S:1-2

Bu fikre karşı ilk tepkiyi Satı Bey yaptı. "Muallim" dergisinde az çok şöyle diyordu: "Yüksek tahsil orta tahsile orta tahsilde ilk tahsile dayanır. Hiçbir tahsil derecesi altındakine dayanmadan kurulamaz. Piramidin tabanından tepesine doğru

¹¹ Ülken H.Z., (2003), age., s.19.

¹² Ülken H.Z., Eğitim krizinin kökleri ve üniversiteler, *Yeni Sabah Gazetesi*, 28 şubat 1910, s.1-2.

yükselinir aksi olamaz. Birkaç ilkokul bir idadiye, birkaç iyi idadi bir darülfünuna temel olabilir. İlkokulun her tarafa yayılması en azdan iki üç nesilde gerçekleşebilir. Ancak bundan dolayı tahsilin yüksek derecelerini bu zaman sonuna kadar bırakmak caiz değildir. Çünkü memleket yaşamak ve ilerlemek için yüksek tahsil görmüş kimselerin yetişmesine de muhtaçtır.” Ülken bu iki düşünce de Emrullah Efendi kanadında yer almaktadır. Ona göre maarif kalkınmasının temeli üniversitelerdir. Bu yüzden reformlara üniversitelerden başlamak gerekir.

6.2.Hilmi Ziya Ülken’e Göre Din ve Ahlak Eğitimi

Ülken, dinin mahiyetini ilim ve felsefe namına Tanrı’nın dışında arama gayretlerine karşıdır. Çünkü din ona göre; “her şeyden önce bir iman konusudur. Her ahlak ve her din kendi doğduğu kültürün tekniğini, sanatı, fikri ile yakından ilgilidir. Ahlaksız bir teknik ve bir sanat düşünülemez. Din de, her zaman yenileşen kültüre göre yeni şekiller olmakta olan insanlığın kendi ötesi hakkındaki iştisakları ile yaratıcı bir inanç olmalıdır.¹³” Ona göre “ahlak, insanlar arası münasebetlere ait bir varlık ve değerdir. İnsandaki krizin çözümlenmesi için en yüksek çaba orada gerçekleşir. Manevi bir varlık olan insan, bilme ve düşünme yetisini aşarak inanma yetisiyle ahlaki olanı kavramaktadır.¹⁴”

“Hilmi Ziya Ülken’in anladığı manada din, duyuları ve düşünceyi reddetmez, yalnızca yetersiz bulur. Bilginin değerini, insan hayatındaki rolünü tasdik eder ama bilginin sınırlılığı ve sonluluğu yüzünden onu inançla tamamlar. Din ilim düşmanı değil, sınırları olan ilmin tamamlayıcısıdır. İlim sonlu varlığa yönelir ve sonlu varlığa ait bilgimiz bizi dinin inanç alanına, Sonsuz Varlığa hazırlar. Din, Sonsuz Varlığı tecrübe üstünde bir inanç konusu olarak kabul eder. İlim de tabiat kanunlarını dayandırdığı determinizm ilkesini, tabiatın sarsılmaz düzenini tecrübe üstünde bir inanç konusu olarak koyar. Fakat dinle ilmin birbirini tamamlayan inanmak ve bilmek denilen iki alan olmasına rağmen, aralarında bazı farklar vardır. İlim sonsuza yönelen araştırmasını tecrübe ve düşünce kuralları ile yapar. Yeni tecrübeler eskilerini reddettiği zaman onları hemen bırakır. Düşünce yolu kendi kurallarına uygun değilse, onları düzelterek işine devam eder; tecrübe ve düşünce ötesine ait varlığın hiçbir ilkesini bu

¹³ Ülken H.Z., (2001), age., s.17.

¹⁴ Sanay E., (1988), age., s.84.

alana karıştırmaz. Din ise, bu tecrübe ve düşünce alanının ötesinden, aklın kavrayamadığı Mutlak ve Sonsuz Varlık'tan hareket eder. Dindeki hakikat tecrübeyle değişmez. Orada akıl yürütme gücü durur; inanma gücü söze başlar. Bununla birlikte sonsuzun sınırı üzerinde din, sonluya ait her şeyi kabul ettiği, her şeyin hakkını kendine bıraktığı için, dinin ilme dayanması kadar, ilmin de son sınırlarında inanca dayanması gerekir. Pozitivist ilim adamı, olaylar ve onların ilişkilerinden başkasını bilmiyorum dediği halde, hemen bir az ilerde olayların ötesi benim güçlerimle bilinemez diyecek ve agnostik kalacaktır. Fakat olaylardan başka bir şey yoktur, sonsuza ait her düşünce boşunadır dediği zaman, alemin universal kanunlarından söz edecek, varlığa değişmez düzenini koyan evrim kanunlarını determinizm ilkesine bağlayacaktır. Düşünürümüz, pozitivist ilim adamının bu tavrını, tecrübe ve düşünce alanlarını aştığı, sonsuza uzatılmış bir alana ilim namına girmeye teşebbüs ettiği için reddeder. Böylesi bir yaklaşımda determinizm, bir ilim hüviyetinden çıkmış ve bir inanç meselesi haline dönüşmüştür.¹⁵ O'na göre dini eğitim yalnızca manevi bir heyecan ve his duyurmak ister, hâlbuki milli eğitim madde üzerine dayanan manevi bir his uyandırmaya çalışır. Birincisi maddeyi inkar eder. İkincisi insan, vatan ve dil gibi objektif ve maddi esaslardan doğan bir ruh telkin eder. Bundan dolayı milli eğitim, diğerlerinin hepsinden yüksek ve beşeri bir idealdir.¹⁶

Ülken dini değer ve kurumları ilim gözü ile incelemiştir. Din tarihçileri bütün inançları incelerken bu anlatılanlara uymayan türlü inançlarla karşılaşabilir. Bunun sebebi çağdaş insanın din anlayışının onlardan ayrılmış olmasıdır. Hilmi Ziya bu inançlara yine özde aşkın varlığa ait olsalar bile, sırf varlık alanı ile tecrübe ve düşünce alanını birbirine karıştırdıkları, yani hem dini hem de ilmi bozdukları için yanlış inançlar diyecektir. "Çağdaş din her şeyden önce bunlardan ayrılmalıdır ve onun özü bunlardan arınmış olmaktır. Üfürükçüler, büyücüler, cinciler, bakıcılar, falcılar, kâhinlik, münecimlik gaipden haber vericilik, Allah'lık iddiasında bulunmalar, çağdaş dinin ve İslam'ın düşmanlarıdır."¹⁷

Hilmi Ziya Ülken eğitimle ilgili yazdığı kitap ve makalelerden, bugünde varlığını duyumsadığımız ve hala çözüm yolu bulamadığımız birçok soruna parmak basmış ve çözüm yolları önermiştir.

¹⁵ Çelik İ., *Hilmi Ziya Ülken' in Düşüncesinde Din Eğitimi*, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2007, s.78-79 (bu sayfalardan özetlenmiştir).

¹⁶ Ülken H.Z.,(2008), age., s.66.

¹⁷ Ülken H.Z., *Laiklik*, 50.Yıl Kitabı, A.Ü.İ.F. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara, s.69.

Hilmi Ziya Ülken, Tanzimat'a kadar yaşanan dönemde tekke ve medresenin, sadece birbirine bağlı değil, aynı zamanda bu iki müessesenin bilime de kayıtsız kaldıkları kanaatindedir.¹⁸ Medreseler ilmi faaliyetler için, tekkeler ise tasavvufi- kalbi yolculuklar için kurulmuşken Ülken medreselerin ilmi faaliyetlerden uzak kaldığı konusunda hemfikirdir.

Ülken'e göre eğitimciler karar alırken çok dikkatli davranmalıdırlar. Eğitimi psikoloji ve sosyolojiyi kullanırken ihtiyatlı olmalıdır. Okullarda din eğitime karşı olanların öne sürebileceği iddialardan birisi, "din insanı ruhça fakirleştirir"¹⁹ sözüdür. "Hilmi Ziya'ya göre bu söz psikolojik ve sosyolojik anlamda mahrumdur."²⁰ İnsan cemiyetlerinin yarattığı birçok büyük eserler ve birçok manevi değer dinlerin içerisinden doğmuştur. Dini hayat insanların bütün kolektif ruhi hayatını, üstün manevi değerlerini beslemektedir. Din insanı ruhça fakirleştirir cümlesi, insanı tamamen soyut bir zihin makinesi gibi görmekten ibarettir." Dini dengesiz insan şuuru saymak peşin hükümlerin en aşikârı, ilimle en ilgisiz olanlardan birisidir.²¹ Bugün din eğitim ve öğretiminin karşısında yer bulan itiraz noktalarından birisi de din eğitimi kişinin hürriyetini kısıtlıyor, ruh sağlığını bozuyor, günah ve haramın ürettiği baskı duygusuyla kişinin kendiliğinden gelişmesini, kendi kendini kontrol etme gücünü engelliyor; özellikle çocukluk çağında verilirse daha tehlikeli oluyor şeklindedir. Şu halde bu iddia ile din eğitimi yakından ilgilenmek durumundadır. Din eğitiminin kapsamı içerisine giren bu probleme dair vermiş olduğu cevap: "Ne din ne değerler hürriyetin önünde engel değildir. Bilakis asıl hürriyet alanı değerlerdedir. İradeyi irade kılan, güçlü kılan odur. İnsanın aşağı eğilim ve ihtirasları üzerinde hakimiyet kurmasını, vicdanın koyduğu yükümlülüğü tanımasını sağlayan değerdir, inançtır. İnsan hem kendi kendisine hem de insanlığa karşı sorumludur. Fakat ne başka insanlar ne de kendisi onun son mahkemesi değildir. İşte bu noktada insan, inanışla hürriyetlerin en geniş derecesi olan sonsuz varlığa başka alemlere açılır. Allah olduğu için insana dair hürriyet ve ahlakın bir anlamı vardır."²² Bu yaklaşımıyla Hilmi Ziya'nın çocuğa küçük yaşta verilecek din eğitiminin zararlı olacağı düşüncesine imkân kalmadığı gayet açıktır. Ülken'e göre, ilkokul öğrencilerinin daha okumaya başlarken teori ve pratik arasındaki

¹⁸ Özdemir M.Ç., "Hilmi Ziya Ülken'in Eğitim ve Kültür Sorunlarına Bakışı", *Türk Yurdu Dergisi*, Ankara, 2002, C.22, S.174, s.49.

¹⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1963, s.49.

²⁰ Ülken H.Z., (1963), age., s.49.

²¹ Ülken H.Z., (1963), age., s.50.

²² Ülken H.Z., (2001), age., s.84 (bu sayfadan özetlenmiştir).

bağlantıya göre hazırlanmaları, akıl kadar kalp eğitimi ile de yetiştirilmeleri gerekir. Bunun için o sınıflarda ne teknik bilginin ağır basması, ne de onun ihmal edilerek manevi kültürün ve kalp eğitiminin ağır basması doğru olur, o yaştaki çocuk kafa ile kalp arasında bağ kurmaya başlamalı, bütün insanlığı ilgilendiren rasyonel bilgi ile yine bütün insanlığı ve özel olarak çocuğun yurdunu ve onun tarihini ilgilendiren rasyonel dışı bilgiyi aynı zamanda almalı ve insanda bu iki eğitime karşılık olan iki cihetin bulunduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Nitekim ortaokul ve liselerde de ilkokulda olduğu gibi iki cihete aynı derecede önem verilmelidir. Hatta bu yüzden öğrencilerin yükseköğretimde maddi kültüre ait meslekleri seçecekleri düşüncesiyle bir kısım çocuklara manevi kültür eğitimi az vermek ve bu yüzden liselerin son sınıflarını ikiye bölmek de tamamen yersizdir. “İlk’ten liselerin son sınıflarına kadar öğretimin hedefi kafayı teşkil etmek, yani yurda ve insanlığa ait olan kültürün bütününe anlayacak ve açıklayacak kafalar yetiştirmektir.”²³

Ülken’in düşüncesinde “din eğitimi, eğitimin asli unsurlarındandır. Din eğitimi, eğitimi karşılamaz fakat eğitim din eğitimini kendisinin bir unsuru olarak içerir.”²⁴ İnsan eksik bir varlıktır ve eksikliğinden dolayı huzursuzluk duyduğu hazır olmayan herhangi bir şeye karşı ihtiyaç duyar. İnsanların bütünlüğü ve ihtiyaçların sınırsızlığı karşısında sadece biyolojik ve psikolojik bir saha sınırlaması yapılamıyorsa ihtiyacın karşılanabilmesi için subjektiviteyi aşan varlık şartlar ile bağ kurmak durumundayız demektir.²⁵ Ülken’in bu düşüncelerinden hareketle insan Tanrı ve başka alemle olan ilişkilerini düzenleyebilmek için dine ihtiyacı vardır, düşüncesi çıkartılabilir. Öyleyse eğitim insanın bu ihtiyacına cevap vermek için harekete geçtiğinde din eğitimiyle karşılaşacaktır ki aslında bu, temelde insandan kaynaklanan ve ona hitap eden eğitimin din eğitimine olan ihtiyacının bir ifadesi olacaktır. Din ve ahlak eğitimi hürriyete ihtiyaç duyan insan gerçeğinin bir sonucudur. Bu yönüyle de eğitim ve din eğitimi arasında karşılıklı bir ihtiyaç ilişkisinden söz edilebilmektedir.

“Din öğretimi akli işletip onu inşa ederken, din eğitimi de ruhu ve karakteri meydana getirecektir. Birisi bilgiyi, öteki ise değerleri vermektedir.”²⁶ Ülken’in yaklaşımını esas alacak olursak, din eğitimi ve din öğretimi birbirini tamamlayan iki süreçtir dememiz gerekecektir. Ona göre okulda ve okul dışı yetiştirmede eğitime tabi

²³ Ülken H.Z., (2001), age., s.60-61(bu sayfalardan özetlenmiştir).

²⁴ Ülken H.Z., *Felsefeye Giriş II*, Ankara: A.Ü.İ.F. Yay./XXIV, 1958, s.266.

²⁵ Ülken H.Z., (1958), age., s.268.

²⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.9.

öğretim değil, eğitim ve öğretim bağımsızlığı temel olmalıdır. Çünkü eğitim gençliğe değer bilinci ve inanç verecektir. Öğretim gence objektif bilgi bilinci, tenkit zihniyeti ve görelilik fikri verecektir.

6.3.Hilmi Ziya Ülken’e Göre Eğitimin Unsurları

6.3.1.Öğretmen

Ülken’e göre anlamak, teorik ve tecrübi alanda vazgeçilmez ortak bir metottur. Burada dersin işlenişi esnasında anlamakla karşı karşıya kalan başta öğretmen ve eğitici, ardından kendisine anlatılanı anlamakla sorumlu olan öğrenci vardır. Şu halde dersin görevi çocuklara ve gençlere değeri anlatmaktır ve açıklamaktır. Eğitimin görevi, kültür yani değerler dünyasının yeni kuşaklara anlatmak ve açıklamaktır. Burada öğrenciye yol gösterici olan da eğitimcidir.

Ülken bu bağlamda öğretmen ile eğitimcinin rollerini ve görevlerini de ayırmak gerektiğini söylemiştir. Her öğretici aynı zamanda bir eğitimcidir. Fakat öğretici sistemli değildir. Okul ve öğretmen bunu sistemli hale getirmiştir.²⁷

Eğitiminin esaslı görevi çocuğa iktisadi-teknik bir eğitim ve öğretim vermektir. İş eğitimi bütün eğitimlerin başıdır. Ötekiler onun sonucu olarak kendiliğinden doğarlar.²⁸

“Eğitmen çocuğun ruhi hürlüğü içine vicdan yükümlülüğünü daha kolay yerleştirebilir. Çocuk spontane eğilimlere sahip olduğu ve kendinde yaratıcı hafıza olarak yaşadığı bir iç dünyası olduğu için (yani eğitmen bu dünyasını çocuğa hatırlattığı ve onun gelişmesinden faydalandığı için) aynı çocuğun bu hürlüğü sayesinde kendini bazı ödevleri yapmakla yükümlü görmesini sağlayabilir.”²⁹

Eğitimcinin asıl görevi çağ dönüşlerini (çocukluktan ergenliğe) yakından takip ederek onların zararsız yeni şekiller almasına yardım etmektir.³⁰ Çünkü Ülken iyi bir eğitimcinin aynı zamanda psikolojik olarak bireyi tanıması gerektiğine inanmaktadır. Öğretmen ve eğitici olmak üzere, çift rolü ile pedagog çocuğun doğumdan erişkinliğe kadar bütün safhalarında bu ritme göre bir öğretme ve eğitme metodu kullanacaktır. “Hiçbir zaman ben yalnız iradeli adam yetiştirmek istiyorum, yahut akli geliştirmek

²⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.13.

²⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.79.

²⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.101.

³⁰ Ülken H.Z., (2001), age., s.100.

istiyorum demeyecek; öte yandan da inanç veya kalp eğitimini birinci plana alarak ötekilerden vazgeçmeyecektir. Fakat öğretimde bu çift ritmin işleyişi iki ayrı görüşün yan yana getirilmesinden, yani akıl-irade (veya aktif akıl) eğitimi ile inanç-telkin eğitiminin uzlaştırılmasından meydana gelmiş değildir ve gelemmez. Bir yanda akıl, öte yanda inanç üzerine kurulmuş, bir taraftan okula, öte taraftan tapınağa bağlı böyle bir insandan bütün bir kişilik doğamaz. Böyle düşünenler derler ki biz laboratuvara girdiğimiz zaman aklımızla, tapınağa girdiğimiz zaman inancımızla hareket ederiz. Birinde determinizme ve akıl ilkelerine, ötekinde mucizeye ve kalp ilkelerine dayanırız. Bundan dolayı, aradığımız şey aktif akıl ve telkin yollarının çatışmalarını çözerek onları sonradan birleştirmek değil, her ikisini kuşatan insan realitesini bütün olarak görmektir.³¹ Ülken'e göre eğitimin yaş devrelerine göre ayarlanması zorunluluğu öğretmen ve eğiticiyi çok ağır ve ince bir görev karşısında bulundurmaktadır. Öğretmen eğer bu yaş devrelerinden yalnız birisinin yetiştirilmesi işiyle uğraşıyorsa ona ait vasıfları bilerek eğitimde ona göre davranmalıdır. Fakat iki veya daha uzun süreli yaş devrelerini yetiştirme zorunda ise (yaşı gecikmiş çocukları alan okullar veya 6'ncı sınıftan 11' e kadar okutan lise öğretmenleri gibi) ruhi dönüşleri ve onlardan her birine ait buhranları ve yeni intibakları bilerek eğitimin safhalarını onlara göre ayarlamalıdır. Yani öğretmen ve eğitimciye öğretmen okulları ve eğitim fakültelerinde verilen bilgi bu işleri yapmasını sağlayacak tarzda olmalıdır. Aksi halde öğretmen yalnız kendi şahsi teşebbüsü ve sezgisi ile bazı başarılar sağlayabilir ve çok defa çatışmalar meydana gelir.

Yine Ülken'e göre eğitimcinin esaslı görevi çocuğun zekâsında olduğu gibi iradesinde de aşırı gerginliği önlemek ve ona yeni hamleler yaparak devam etme imkanını sağlamaktır.

Eğitimci, öğrencisinin hem bireysel gelişimini takip edebilmeli hem de öğrencinin toplumsal yönünü dikkate almalıdır. "Eğitimci gözünde çocuğun garabetçiliğe, taklitçiliğe, hizada ayrılmaya doğru giden marazi yönleri onun toplumdan önceki ifade edilememiş, 'sırf psikolojik' dedikleri cihetine değil, tam tersine onun kendini kifayetsiz gördüğü ve türlü tarzlarda ifadeye çalıştığı 'toplumsal' tarafına aittir."³²

Bu kadar bilgi ve deneyim gerektiren bir meslek, geçmişte olduğu gibi gelişigüzel ve kırk beş günlük alelacele kurslarla yetiştirilemez. Bu sebeple ayrı bir öğretmen

³¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.71.

³² Ülken H.Z., (2001), age., s.100.

okulu, fakülte veya üniversite kurulup, öğretmenlerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi sağlanmazsa bu problemler aşılamaz.

6.3.2.Öğrenci

Ülken'e göre çocukluk insan gerçeğinin en önemli safhasıdır. İnsanlığın bütün gücü ve tohumu onda yaşamaktadır. Çocuğu tanımak, tarihi, medeniyeti, kültürü tanımak kadar güçtür.³³ O, insani ve milli öğeleri birleştirerek öğrenciyi eğitmek gerektiğini ifade eder. Bu sebeple öğrenme de öğrencinin merkeze alınması gerektiğini söyler. Yine Ona göre öğretim öğrencilerin kapasitelerine göre yürütülmeli ve çağın hızına ayak uydurmalıdır.

Çocuk tehditle, ceza ile disiplinle, cebri öğretme ile yetiştirilmeyecektir. Çocuktaki spontane güçlerin gelişmesine en geniş imkan verilecek ve öğretmen yalnızca bu gelişmeye yardımcı hizmetini görecektir. Çocuğun kötü hareketlerini baskı ile iyileştirmeye kalkılmayacak, o tabiatın kendi tepkileriyle düzelmeye bırakılacaktır. Çocuk yaptığı kötü şeylerin cezasını tabiatın onu cezalandırması suretiyle, anlayacaktır.³⁴

Öğrenciler bireysel farklara göre ayrılabilir diyen Ülken bu öğrencilere ayrı sınıflarda açılabilir fikrini öne sürmüştür. Ama bu sınıf farklılıkları aristokrasiye sebep olarsa, bunun sonuçları daha kötü olacağından yeni sınıfların açılmamasını daha doğru olacaktır çıkarımını yapar.

6.3.3.Okul

Ülken eğitim ve öğretim meselelerinde özellikle “Mektep” üzerinde durmakta, bu konuyu hem terbiye açısından hem de içtimai realiteler açısından tahlile tabi tutmaktadır. Özellikle bazı makalelerinde mektep için öne sürdüğü fikirler, konuya getirdiği farklı yaklaşımlar önem taşımaktadır. Eğitim ve öğretimle ilgili gerek yurt içinde gerek yurt dışındaki gelişmeleri ve yayınları takip eden Ülken, dönemi itibariyle ilgisi son derece canlı bir düşünürdür. Mesela, “*Müteşebbis İnsan Mektebi*” yazısında Fransa dışında gelişen rasyonel anane mektebi tipinden bahsetmektedir ki o da müteşebbis insan mektebidir. Bu mektep, ülkesini düşünen ve yaratıcı vatandaşlarla

³³ Ülken H.Z., (2001), age., s.15.

³⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.95.

dolduracak hakiki terbiye ocağı olacaktır. Ayrıca Ülken öğretimde akıl- irade eğitimi ile inanç-telkin eğitiminin uzlaştırılmasının yanlış bir felsefe olduğunu da dile getirir.

“...Bir yanda akıl, öte yanda inanç üzerine kurulmuş, bir taraftan okula öte taraftan tapınağa bağlı bir insandan bütün bir kişilik doğmaz. Böyle düşünenler derler ki biz laboratuara girdiğimiz zaman aklımızla, tapınağa girdiğimiz zaman inancımızla hareket ederiz. Birinde determinizme ve akıl ilkelerine, ötekinde mucizeye ve kalp ilkelerine dayanırız.³⁵” Bundan dolayı, Ülken’in aradığı şey aktif akıl ve telkin yollarının çatışmalarını çözerek onları sonradan birleştirmek değil, her ikisini kuşatan realitesini bütün olarak görmektir.

Ülken’e göre okul toplumun içindedir ve onunla birlikte bu değer yaşanması ve yaratılması işine katılır. Gençlere kültürün bütününe yaşama ve yaratıcılık gücünü işletme imkânı verir. Her iki düşünürde okulda yenileşme hareketini uygun görmektedir. Üretim ve yaratıcılık düşüncesi etrafında okulların yeniden şekillenmesi sağlanmalıdır. Ancak böyle olunca kalıplardan uzaklaşıp yeni bir dünya görüşü ortaya çıkabilir. Yeni eğitim sisteminin ve doğal olarak okulun temel fonksiyonu öğrenciyi yeniye hazırlamak, beklenmedik ile alışılmış arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmaktır. Hatta denebilir ki okulun esas görevi, bu çatışmadan çıkmak üzere problemler ortaya koymak ve onları çözmeye çalışmak olacaktır. Öğrenciyi pasif alıcı olmaktan çıkaran bu yeni sistem onu aktif hale getirecektir. Ayrıca okul sadece sınırlı bir zeka veya hafıza anlayışına göre kurulmuş bir yarış alanı olmamalıdır. Çünkü Ülken’e göre insan sadece zeka veya hafızadan ibaret değildir.

Okul, çocuğu bilinenler ve alışılmışlar dünyasına hapseden statik bir çevre olmamalıdır. Bilinenler üzerinde işleyen zihin her an beklenmedik yeni vakalarla alışılmışlar arasında çatışmaya ve bundan doğacak yeni problemlere karşı açık olmalıdır. “Okulun en önemli görevi bu çatışmalardan çıkmak üzere problemler ortaya koymak ve onları çözmeye çalışmaktır. Öğrenciyi pasif durumdan aktif duruma getirmek esastır. Eğitimi vermek olacaktır.³⁶”

“Okulun eğitimi öğreticidir: Bundan dolayı asıl hedefi mevcut kültür kurumlarını anlamayı ve açıklamayı sağlar. Fakat bununla kalmaz. Çocuğun ve erginin erişkin olduğu zaman anladığı ve açıkladığı bu kültür dallarından birinde yaratıcı olması için de onu hazırlar: Bu da okulun eğitimi ile hayatın eğitimi arasında bir yakınlaşma olmasını

³⁵ Ülken H.Z., (2001), age., s.71.

³⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.321.

gerektirir.³⁷ Okul içinde atölye açılması, çocuklara hayatta kullanacakları şeylerden bazılarının kendilerine yaptırarak öğretilmesi, okul tiyatrosunda temsiller verilmesi, okul kooperatifleri açılması, çocukların tarlada çalıştırılması bundandır. Yoksa çocuk bu işlerin bütününe hiçbir zaman öğrenmiş olamaz. Fakat onların egzersizlerini almak suretiyle anlama ve açıklama işinde yaratıcı olma yoluna girer. Bu suretle teori ile pratiği birleştirmesini bilen çocuk artık meslek öğretimi veya yükseköğretime geçerek kendini bir meslek seçtiği zaman hayata hem kültürün bütününe anlamış, hem de kültüre ait işlerin pratiğini görmüş olarak atılır. Bu durumdaki çocuk için meslek hayatı artık bilgi yığını, hayatla ilgisi kesilmiş bir teoriler yığını değildir. Meslek hayatın kendisidir. Yani kültür dediğimiz maddi ve manevi bütünün bir parçasıdır. Orada anladığı gibi yapıcı olarak yetiştirilmiş olan çocuk için meslek hayatı hakiki bir araştırma ve yaratma hayatı halini alacaktır. Böyle bir genç, kafasını bilgi ile doldurmak değil, insani bilgiye daima yeni bir şey katmak yoluna girmiştir. Çünkü çocukluktan beri öğrenim hayatı anlama ve yaratma güçlerini aynı zamanda geliştiren bir yeti kazanma eğitimi içinde geçmiştir.

Kısaca Ülken'e göre okulun görevi, yalnız öğretim ve eğitim vermek değil, aynı zamanda sokağın hatta evin veremediği 'terbiyeli' insan yetiştirmek, öğrencilere davranış, kıyafet, muamele, maddi ve manevi temizlik, başkalarının haklarına saygı gösterme gibi değerleri vermektir.

6.4.Hilmi Ziya Ülken'in Eğitime İlişkin Çözüm Önerileri

Çocuk toplumun eseridir ve onun ömrü boyunca eğitimiyle bütün kazandıkları toplumdaki gelir. "Eğitimin temeli sosyolojidir ve bu yeni bilim kuruluncaya kadar eğitim daima yarım rehberler elinde kalmış ve yanlış yollara sapmıştır. Eğer bunca yüzyıl bazı başarıları varsa o da bilmeksizin toplumun verdiği tesirleri eğitmen veya öğretmenin bozmamasından ileri gelmiştir."³⁸

Ülken'e göre "ne bireyin kendi başına eğitimi, ne de toplumun birey üstünde, bireyden önce ve bireyi oluşturan biricik güç halindeki eğitimi vardır. Gerçi 'kişi'lerin kurduğu insani hayat aynı zamanda hem insan ruhlarını, hem insan toplumlarını meydana getirdiği için bin yıllar boyunca birikmiş olan bu kurumlaşmalar veya

³⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.59.

³⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.78.

kültürleşmeler her gelen yeni kuşak için hazır bir miras meydana getirir. Bu da tarih-öncesi ilkelerden farklı olarak zamanımız kültürlerinde kişilerin bu hazır mirastan faydalanmaları dediğimiz bir özelliği doğurur. Sosyologların öğretim ve eğitimi sırf topluma göre tarif etmeleri bundandır. Bu görüş yanlış olmamakla birlikte açıklama bakımından eksiktir. Çünkü böyle anlayınca insani varlığı yalnız dış tesiri almaya elverişli bir balmumu, toplumu da ona kültür tesirlerini veren mühür gibi anlamak gerekir ki, bu görüş yukardan beri anlattığımız gibi eğitimin ruhunu ve çocuk gerçeğini anlamaya elverişli değildir.³⁹ Çocuk pasif bir varlık değildir. “Başkasında var olması bakımından ifadeleri almaya ve kendini ifadeye hazırlıklıdır. Fakat bu karşı görüşü de aşırılaştırarak insanın kendi başına yaratıcı olduğunu, eğitimin bu yaratıcı varlığın kendi kendisine gelişmesine yardım etmeden başka bir şey yapamayacağını söylemek de aynı derecede yanlış olur. Çünkü çocuk, bir kısım metafizikçilerin düşündükleri gibi her türlü determination’u aşan insani hürriyet sahası, hayat hamlesinin tohumu da değildir. Bu ‘başkasında var olan’ insan yavrusunu kendi haline bırakınız. Hatta onun kişi olarak kendisini ifade imkânlarını ortadan kaldırınız. O hemen en ilkel seviyede kalacak ve hiçbir yaratıcılık göstermeyecektir. Şartların yetmez olduğu çevrelerde kişilerin gelişmemesi toplumların da donup kalmasına veya toplumlararası mücadelede geri itilerek aşağı seviyeye düşmesine sebep olur. Bu durumlarda kişiler kendilerini ifade edecek pek zayıf araçlar buldukları için ilkel toplumların aşağı bilgi ve kültür seviyesi meydana gelmiştir.”⁴⁰

“Aynı kişileri elverişli şartlar içerisine koyunca onlardan mucitler ve kaşifler çıkması da gösteriyor ki bu gerilik ne ırktan, hatta ne de yalnız medeni eğitimin verdiği tesirden ileri gelmektedir. Çünkü bir kuşakta alınan eğitim yüzyılların yarattığı donmuş tipleri nasıl ortadan kaldırabilir? Bir Washington Booker, Afrika’da Liberya’nın çıkardığı birkaç Nobel birincisi bunu göstermez mi? Dahası var. Kendi toplum çevreleri içinde aldıkları özel eğitimle çevrelerinin seviyesini ölçüsüzce aşanlar arasında da bu türlü misallere rastlanmaktadır.”⁴¹ Onlar insanın yalnız toplum tarafından yapılmadığını ve bütün insani kültürün meydana gelmesi için kişinin başkası olarak alınmasının yettiğini göstermektedir.

Eğitimin bu bütüncül karakterini göz önünden kaybedince, yani insanın kişi olarak dinamik gelişmesini unuttunca, ya bu gelişmenin sonuçlarından biri olan toplum

³⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.91.

⁴⁰ Ülken H.Z., (2001), age., s.91-92.

⁴¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.93.

açısından ya da öteki sonucu olan birey açısından açıklamalar yapan görüşlerle karşılaşılır. “Henüz daha bireyci psikoloji veya kolektif psikoloji ile sosyoloji yeryüzünde yokken eğitime temel bulmaya çalışanlar bu iki yoldan birini tutmuşlardır. Hatta eğitim tarihinin bu önderleri bu bilimlerden daha derin tesir yapmış, fakat birbirlerini yıkmaya kalkmışlardır.”⁴²

Bu tek cepheli görüşler 18. yy’dan beri eğitimde büyük isimlere bağlı teoriler halinde ortaya çıkmıştır. “İlk önce J. J. Rousseau, ‘*Emile*’ de eğitim felsefesini en cesur şekilde ifade ederek fikir tarihinde derin iz bıraktı, akılcılığın ifratlarına karşı duyguculuğu, yapay toplumculuğa karşı bireyciliği, baskı sistemine karşı hürriyeti savunan Rousseau bu eserinde hakikaten ilk defa yapma bir zihin öğretiminin sakatlıklarını göstererek ona karşı her türlü yapay baskıdan kurtulmuş çocuğun spontane gelişmesine en büyük imkanı sağlamış bir eğitimin methiyesini yaptı.”⁴³“Rousseau’ ya göre çocuk yapay bir zihin eğitiminin her türlü baskı ve yaptırım gücünden sıyrılmış olarak yetiştirilmelidir. Eğitimde rehber yalnızca tabiat olmalıdır. Başka bir kitabında dediği gibi ‘tabiatla her şey iyidir, insanlar kendilerine zincir vurmak suretiyle onu kötüleştirmişlerdir.’

Ülken’e göre çocuk tehditle, ceza ile, disiplinle, cebri öğretme ile yetiştirilmeyecektir. Çocuktaki spontane güçlerin gelişmesine en geniş imkan verilecek ve öğretmen yalnızca bu gelişmeye yardımcı hizmetini görecektir. Çocuğun kötü hareketlerini baskı ile iyileştirmeye kalkılmayacak, o tabiatın kendi tepkileriyle düzelmeye bırakılacaktır. “Çocuk yaptığı kötü şeylerin cezasını tabiatın onu cezalandırması suretiyle, anlayacaktır. Eğer sağlığına dikkat etmemek kötü ise çocuk hastalanarak bunun cezasını çekecektir. Yalancılık kötü ise çocuk dostlarını kaybetmek ve sevilmemek suretiyle tabiatın cezasını görecektir. Her türlü dış baskıya mutlak isyan ve tabiata dönüş üzerine dayanan bu eğitim o zamana kadar duyulmamış bir fikri yaydığı için lehinde ve aleyhinde çok şiddetli tepkiler uyandırır. Spencer’de eğitimi hürriyet esasına göre kurmaktadır. Ona göre de eğitimde her türlü baskıyı kaldırmalı, cezayı tabii yaptırım gücüne bırakılmalıdır yalnız Rousseau’dan daha mutedil olan bu İngiliz filozofu duygucu ve tabiatçı eğitim yanında zihin eğitime de yer vermektedir.”⁴⁴

⁴² Ülken H.Z., (2001), age., s.94.

⁴³ Ülken H.Z., (2001), age., s.94.

⁴⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.95.

Ülken'in üzerinde durduğu bir diğer eğitim türü disiplinci ve toplumcu eğitimidir. Bu görüş Durkheim'in eğitim görüşü idi. "Durkheim'a göre eğitim toplumda bir kuşağın kendinden sonraki kuşaklara toplumsal kurumları öğretmesi demektir. Başka deyişle eğitim müesseseseldir; çocuğun toplum hayatına girmesi ve onun müessesesi ve değerlerini benimsemesidir. Ahlak eğitiminde şöyle diyor; toplum tarafından yoğrulmadan önce, çocuğun kafası kaleydoskopik bir takım müphem hayallere sahiptir. Toplum kendi disiplini ile ona müesseselerini öğrettikçe çocuk toplumsallaşır, kişilik kazanır. Disiplin eğitimin zorunlu şartıdır. İlkel toplumlarda çocuk babası tarafından şımartılır ve onunla akran gibi oynar. Fakat medeniyet ilerledikçe eğitim kuralları kuvvetlenmiş ve disiplin şiddetlenmiştir. Bazı İngiliz okullarında dayak cezası vardır. Modern eğitim demek ki insana şekil vermek için ondan vazgeçemiyor. Ahlak eğitiminin iki büyük teorisi olan iyilik ve ödev ahlakları, aslında toplum hayatının çocuğa kendi idealini iki bakımdan vermesi demektir: Objektif olarak iyilik, subjektif olarak ödev idealini!⁴⁵" Platon ve Kant'ın demek istedikleri de budur. İki büyük filozof aslında toplum idealine göre insan yetiştirmeyi istiyorlardı.

"Hürriyetçi ve baskısız eğitimle, disiplinli ve toplumcu eğitim bu kadar birbirine zıt oldukları halde nasıl tutunabiliyorlar. Bu onların birer hakikat payını saklamalarından mı ileri geliyor? Yoksa her ikisi de insan gerçeğine tam nüfuz etmedikleri halde ayrı ayrı spekülative (sırf nazari) düşüncelerini en son neticelerine kadar götürdükleri için mi böyle düşünüyorlar?⁴⁶" Ülken bu tartışmayı Blondel'in görüşüyle noktalamayı tercih etmiştir. Eğitimciye düşen görev "Blondel'e göre insandaki kalitatif bilinç süresini ifade edilir, yani sosyalleşmiş bir hale getirmektedir. Böylece eğitimin rolü hem bireyin anormale yaklaşan iç dünyasını ihmal etmemek, hem de onu normale, mantıksala ve toplumsala doğru götürmek oluyor.⁴⁷"

Eğitimin başarılı olması için yalnız çocuklara değil çocuk velilerini yetiştirecek surette erişkinlere de tatbik edilmesi gerekir. Erişkinlerin ve okul dışındakilerin eğitimi bugünün en esaslı problemlerinden biridir. Bunun sağlanması yalnız okur-yazar nispetini arttırmak için değildir. Böyle olsa başlangıç bilgisi veren bir erişkin öğretimi yeterdi. Fakat "Okul-Aile Birliklerinin tersine işlememesini, kifayetsiz çocuk velilerinin okul işlerine yanlış karışmalarını ve çocukların okul dışında geçen büyük zaman süresinde okula yardımcı olmalarını sağlamak için bir erişkin eğitimi' lazımdır. Bu

⁴⁵ Ülken H.Z., (2001), age., s.97-98.

⁴⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.98.

⁴⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s 99.

şüphesiz yalnız başlangıç bilgisi veren bir ‘Erişkin Öğretimi’nden çok güçlüdür.⁴⁸” Fakat eğitim sisteminin planlı ve başarılı işleyebilmesi için zorunludur. Bunun için iyi yetişmiş eğitmen ve okutman ekipleri adeta bir nevi öğretmen misyonerliği savaşına girmeli, bu ekipler şehirden şehire, köyden köye giderek (şüphesiz birkaç köy halkının birleştiği Pazar yerleri, camileri seçmek üzere) vaizler ve konuşmalarla okuma-yazma öğrenmeye başlamış erişkinlere bir değer eğitimi vermelidir.

Ülken’e göre eğitimin daima yeni tetkiklere göre düzeltebilecek bir çokşekillilik göstermesi gerekmektedir. “Sistemsiz bir eğitim ya parçaları arasında hiçbir tutarlılık olmayan ve her bölümünde ayrı ayrı görüşlerden mülhem olan bir eğitimidir; ya da batı milletlerinden alınmış ve beğenilmiş çeşitli eğitim sistemlerinin zaman zaman kullanılması ve terk edilmesi yüzünden birbirine karıştırılmış olan bir karma eğitimidir.⁴⁹” Sistemli bir eğitimin temelleri, değişik somut durumlar karşısında vaziyet almasını bilen bir eğitim olacaktır. “Mesela bir yerde okul programları köylünün şehre göç etmesine, tarlaların bakımsız kalmasına sebep oluyorsa orada programlara yalnız ziraat ve elişleri dersleri koyarak değil, okulla çevresini bütünleştirerek, çocukların tarlaya yardım zamanlarını ayarlayarak, düzenleme yapmalıdır. Mezhep ayrılıklarının olduğu bölgelerde okul inanç farklarına saygı göstermeli, çeşitli mezhep mensuplarını bir araya getiren okullarda ise onların birbirine karşılıklı saygı ve hoşgörülük göstermesini sağlayacak bir din eğitimi vermelidir. Çokşekillilik içinde eğitimin konstantı, çeşitli şartlar ve değişmelere uyabilecek bir dinamizm ve kıvraklık kazanmasıdır.⁵⁰”

Ülken’e göre eğitimin esaslı konstantlarından biri genetik yaş devrelerini kültür çeşitliliğine ve değişmelerine göre ayarlamak olmalıdır. Bu ise her kültürün kendine göre ve içinde bulunduğu değişme şartlarına göre yaptığı bir araştırmayla elde edilebilir. “Batı medeniyetine göre eğitimin merhaleleri şöyle tespit edilmektedir:

1. Bir yaşına kadar duyu-hareket ilgileri;
2. 1-3 yaşları arasında dile ait ilgiler;
3. 3-7 yaşları arasında sübjektif somut ilgiler;
4. 7-12 yaşları arasında objektif özel ilgiler;
5. 12-18 yaşları arasında değerlere karşı sübjektif ilgiler;

⁴⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.163.

⁴⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.155.

⁵⁰ Ülken H.Z., (2001), age., s.156.

6. 18 yaşından sonra değerlere karşı objektif ilgilerin uyanması⁵¹”

Ülken’e göre bu merhaleler dikkate alındığında eğitimde bireyden kaynaklanan sorunlar ortadan kalkacaktır.

Eğitimin konstantlarından biri de “gerek öğrenci ve öğretmen arasında, gerek öğrenci ve kendi velileri, gerekse erişkinler arasında daima rastlanacak olan nesiller çatışması olayıdır.⁵²”

Nesillerin çatışması yalnız büyük şehirlerde de olsa memleketin eğitimi bakımından çözülmesi gereken ciddi bir kördüğümü haline gelmiştir. Burada eğitim iki görüş arasında bir senteze gitme zorundadır. Nesiller dil bakımından parçalanmıştır. Halbuki onların birbirini anlaması lazımdır. Öyle ise gençleri ve yaşlıları kutuplaşmalardan vazgeçmeye ve akıllıca bir dil arınması istemeye doğru götürmelidir. Yeni dilciler eski kültürün kelimelerini yetmez bulmada ve bunun için yeni kavramları karşılayacak yeni kelimeler yaratmada haklıdırlar.⁵³ Ülken’e göre bu yapılmadıkça Türkiye’de eğitimi sistemli bir hale getirmeye, hatta herhangi bir metoda göre başarılı eğitim ve öğretim yapmaya imkan olmayacaktır. Bu soru çözülecek olursa yeni moda nihilizm ile değer yapıcılığı arasındaki çatışmayı çözmek kolaylaşır. Çünkü konuşmak ve anlamak yoluna girilmiş demektir. Çocuğu eğitmeden önce yetiştiriyoruz. Kundaktan yürümeye kadar çocuğun edindiği alışkanlıklar sonraki eğitime hazırlıktır.

6.5.Hilmi Ziya Ülken’e Öğretim Kademelerine Çözüm Önerileri

Ona göre toplum hayatı türlü şekillerde bir yeti kazanma eğitimi vermektedir. Bir marangoz atölyesinde, bir tarlada, bir otomobil kullanmada, bir tiyatro veya film stüdyosunda, bir fabrikada ayrı şekillerde yetiler kazandıran eğitim alınmaktadır. Ülken’in düşüncesinde, toplum hayatı, bütün zümreleri ve iş tarzlarıyla türlü yeti kazanmalarını sağlayacak eğitimi verebilmelidir. Bunun dışında okulun verdiği yeti kazanma işi oldukça gerekli ve önemlidir. Okulun eğitimi öğreticidir. Bundan dolayı asıl hedefi mevcut kültür kuramlarını anlamayı ve açıklamayı sağlar. Bu sebeple okulun eğitimi ile hayatın eğitimi arasında sürekli bir ilişki gereklidir.

İlkokul yaşı, öğretim ve eğitimin en çok üzerinde duracağı devredir. “Gerçi eski eğitim ve pedagoji görüşleri oradan başlardı. Eğitim asla oradan başlamaz. Fakat

⁵¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.162.

⁵² Ülken H.Z., (2001), age., s.164.

⁵³ Ülken H.Z., (2001), age., s.168.

orada çocuğu yeni bir disiplin ve yeni bir zümre olan ‘Okul’ un içine koymak suretiyle işini sistemleştirir. 7-14 yaşları arasında geçen bu devrede çocuk büsbütün yeni bir hayata girecektir. Disiplin artacak, çalışma çoğalacak, ‘yabancı’larla bir arada bulunma ve “yakın”larından uzaklaşma onda bazı kompleksler doğuracaktır.⁵⁴ Enerji deposu az olan çocuk çabuk yorulur ve okulun istedikleri çocuğun fizyolojik hayatında ani değişmeler yapabilir. “Bu sarfiyatı ödemek için önce çocuğun sağlık durumunu kontrol etmeli ve beslenmeyi ona göre ayarlamalıdır. Bu yapılmazsa çocuk yorgunluktan ileri gelen bazı hastalıklara hazır bulunur. Tecanüssüz bir çevre içinde bulaşıcı hastalıklara yakalanabilir. Sinir bozukluğuna uğrar. Burada öğretmen ile ana ve baba birlikte hareket etmeli ve çocukların bu yeni çevreye ayak uydurmalarını sağlayacak çarelere başvurmalıdır.⁵⁵ Bunun için de öğretmenin ilk görevi bireysel farkları hesaba katarak farklara göre eğitim tatbik etmesidir. Çok kalabalık sınıflarda veya tek öğretmenli okullarda bu güç sağlanır. “Fakat işini bilen bir öğretmen orada bile bir dereceye kadar özellikleri gözden kaçırmayabilir. Çocuklara karşı davranışlarını ona göre ayarlar. Çocukların birer makine veya otomat değil, türlü şartlarda yetişmiş insan yavruları olduğu ve bu şartlar hesaba katılmadıkça hakiki değerlerinin asla meydana çıkarılamayacağı ilkesini daima göz önünde bulundurur. Bu ilkeden haberi olmayan bir öğretmenin çocuklar hakkında verdiği ‘zeki’, ‘aptal’, ‘başarılı’ veya ‘başarısız’ hükümleri temelsiz ve yanlıştır. Şüphesiz çocuklar arasında zeka, çaba ve dikkat farkları vardır.⁵⁶”

İlköğretim bir temel eğitim olduğu için orada işe memleket dili, tarihi, coğrafyası ve memleket kültürünün insanlıkça tanınmış değerlerini öğreterek başlamalıdır. Daha kendi topraklarını, kaynaklarını, kendi kökünü ve gelişme yolunu bilmeyen çocuğa dünyadan ve dünya tarihinden, başka kültürlerden bahsetmenin anlamı yoktur. Ders programları birinci sınıftan başlayarak bu esasa göre düzenlenmelidir. Dersleri dördüncü sınıfa kadar hafif tutarak o sınıfta birdenbire yüklenmek doğru değildir. Çünkü çocuk hafif bir programa göre kendisini ayarladıktan sonra bu birden değişme onun çalışma tarzında sarsıntı yapar. Birinciden beşinciye kadar bu dersler daha iyi bölünebilir ve ağır ağır çoğalabilir. Türkçe daima ön planda yer almalı, memleket tarih ve coğrafyası ile tabii kaynakları, tabiat bilgisi derslerin hareket noktasını teşkil etmelidir. Mesela genelde madenlerden değil, Burdur’un kromundan, Diyarbakır’ın

⁵⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.186.

⁵⁵ Ülken H.Z., (2001), age., s.186.

⁵⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.187.

bakırından bahsederken madenlere geçmeli, genelde bitkilerden değil, Adana'nın pamuğundan, Kastamonu'nun ormanından söz ederken bitkilere geçmelidir. Bu arada orman bakımsızlığının zararlar, toprağın üretme gücünün kayıp olması, nehirlerin taşması, bataklık yapmasının neticeleri üzerinde durulmalı, memleketin bundan göreceği zararları, bunları düzeltme çareleri kısaca söylenmelidir. Yurt bilgisi dersinde demokrasi, hürriyet, insanlık gibi soyut kavramlar ve Yargıtay, Sayıştay'ın görevleri ve daireleri gibi hafızaya yük olacak klişe isim yığınları değil bir köy veya mahalleden, komşuluktan başlayarak derece derece genişlemek üzere toplum ilişkilerine, yurttaşların yakınlarına ve kendi köy ve şehirler arası karşı ödevlerine, buradan memleket hacminde genişleyen ödevlere, bunların doğurduğu kurumlara yükselerek kendi görebileceği misallerle veya projeksiyonda bir olayın gelişmesi halinde hareketli olarak anlatılmalıdır.⁵⁷

“Çocuğa hakiki şiirden, müzikten ve resimden ayrı bir ‘çocuk şiiri’, ‘çocuk müziği’, ‘çocuk resmi’ değil, asıl değerli şiirden, müzikten, resimden örneklerle sanat eğitimi verilmelidir. Soyut ahlak kaidelerini öğretmek değil, hikâyeler ve büyük adamların hayatından misallerle fedakârlık ve iyiliğe dair canlı örneklerle ahlak eğitimi verilmelidir. Tekniğin ilerleyişini teknik tarihine ait örneklerle bunların hiç değilse resimlerini gösterdikten sonra bugünkü tekniğin neden önemli olduğu anlatılmalıdır. Bu bilgi derece derece beşinci sınıfa kadar verilebilir.⁵⁸” Çocuğun güzel, okunaklı yazmasına dikkat etmeli ve baskı harflerini öğrettikten sonra onları birleştirerek değil (çünkü el yazısı baskı yazısından büsbütün ayrıdır) el yazısına ait kaligrafi dersi koymalıdır. Ona göre okul öncesi eğitimde başlayan beden sağlığı ve beden-ruh birliği üzerinde ilköğretim dikkatle durulmalıdır.

İlkokul yaşında çocuğun ruhi gelişmesinde göz önüne alınacak başlıca noktalardan biri de “çalışma-yorgunluk ve dinlenme ritminin tetkikidir. Çalışma okulun ilk sınıfında oyunun yerini alır ve hayat boyunca sürer. Fakat bu sınıflarda oyunla birlikte çocuk eğitim ve öğretiminin temelini teşkil eder. İlkokul çocukları yavaş yavaş oyunun nispeten serbest çevresinden çalışmanın daha disiplinli çevresine geçerler. Nitekim çalışmanın birinci sınıfta çocuk üzerinde sarsıcı tesir yapmaması için okul öncesi yaşta hazırlığı yapılır.⁵⁹”

⁵⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.188-189.(Bu sayfalardan özetlenmiştir.)

⁵⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.189-190.

⁵⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.200.

Okul öncesindeki ihmallerin önemli bir kısmı ilköğretim yaşında düzeltilebilir. Sırada oturuş, gözle yazının mesafesi, yürüyüş, teneffüste oyun hareketlerini kontrol etmek ve her öğrenciye, bunlara ait tavsiyeleri ve telkinleri yapmak onların işidir. İlköğretimde oyunlar gittikçe iki hedefe doğru yönelir: Bir yandan spor şeklini alır, çocuk ilköğretimin sonuna doğru yarışlarla ilgilenir, hatta okul içinde sporlara başlar. Öte yandan oyun sanat şeklini alır. Oyunun sağladığı ritm ve ahenk, dans, müzik ve şiirde gelişir. Oyunun sağladığı dayanışma ve dostluk da çocuğun bu yaşında arkadaşlık, sözünde durma, vefalılık şeklinde ahlaki erdemler olur. İlköğretim çocuğunda karakterler kurulmaya başlar. Lisede gelişerek hayat boyunca çocuğun kaderini çizer.⁶⁰

Ülken'e göre "ilk ve orta öğretimde eğitim sistemi kültürün bütününe ait anlayıcı ve yapıcı bir yeti kazanma öğretimi olmalıdır. Orada maddi kültüre, yani teknik ve fen bilgisine, matematik ve tabiat bilimlerine ait öğreti ile manevi kültüre, yani sanat, felsefe, tarih, dil ve edebiyata ait öğreti zaman ve dal bakımından ayrılmamalıdır. Çünkü o, gençlerin ilköğretim yaşından başlayarak almaları gereken bütün kültür bilgisidir. Bunlardan bir kısmını alarak öteki kısmını almamaları yahut yarım olarak almaları gençlerin kafa kuruluşunu yarım bırakır. Manevi kültürün daha çok ilk sınıflarda verilmesi ve maddi kültüre ait bilgiye en çok liselerin ikinci devresinde yer ayrılması doğru olmadığı gibi, aksi de doğru değildir. İlkokul öğrencilerinin daha okumaya başlarken teori ve pratik arasındaki bağlantıya göre hazırlanmaları, akıl kadar kalp eğitimi ile de yetiştirilmeleri gerekir. Bunun için o sınıflarda ne teknik bilginin ağır basması, ne de onun ihmal edilerek manevi kültürün ve kalp eğitiminin ağır basması doğru olur, o yaştaki çocuk kafa ile kalp arasında, bağ kurmaya başlamalı, bütün insanlığı ilgilendiren rasyonel bilgi ile, yine bütün insanlığı ve özel olarak çocuğun yurdunu ve onun tarihini ilgilendiren rasyonel dışı bilgiyi aynı zamanda almalı ve insanda bu iki eğitime karşılık olan iki cihetin bulunduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Nitekim ortaokul ve liselerde de ilkokulda olduğu gibi iki cihete aynı derecede önem verilmelidir. Hatta bu yüzden öğrencilerin yükseköğretimde maddi kültüre ait meslekleri seçecekleri düşüncesiyle bir kısım çocuklara manevi kültür eğitimi az vermek ve bu yüzden liselerin son sınıflarını ikiye bölmek de tamamen yersizdir."⁶¹

⁶⁰ Ülken H.Z., (2001), age., s.190.

⁶¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.60.

“İlk’ ten liselerin son sınıflarına kadar öğretimin hedefi kafayı teşkil etmek, yani yurda ve insanlığa ait olan kültürün bütününe anlayacak ve açıklayacak kafalar yetiştirmektir. Yoksa bu okulların hedefi sonradan girilecek olan meslek hayatına ve uzmanlığa (ihtisasa) erkenden hazırlamak değildir.⁶²” Zaten öğretimin ilkten başlayarak teori ile pratik, akıl ile kalp arasında bağlantı kurmak üzere verilmesi çocukların bütün bildiklerini anlayacak ve araştırarak surette yetiştirilmeleri onların hangi meslek dalına girerlerse girsinler araştırıcı olma vasfını kazanmış olmalarını sağlayacağı için, onlardan bir kısmında bazı bilgilerin yüklenmesi, bir kısmında çok zayıf bırakılmasında hiçbir anlam olamaz. “Mühendis olacak bir çocuk edebiyatın fazlasını ne yapsın? Yahut hekim olmaya hazırlanan bir gencin kafasını tarihle niçin yormalı? gibi düşünceler edebiyatın ve tarihin kültür bütününde ve insan kafasının teşkilindeki rolünü anlamamaktan ileri gelmektedir.⁶³”

Ülken’e göre öğretim kademelerinde ilköğretimden başlayarak bilimler sınıflaması yapılmalıdır. Bilimler sınıflaması ilköğretim programında şöyle tatbik edilebilir⁶⁴:

1) Bilimler tabiata ait olanlar- manevi olanlar diye ayrılmayacaktır; çünkü onların hepsine aynı düşünce yolları, aynı metodlar tatbik edilecektir. Şu şartla ki enerji, madde, bitki, hayvan ve insan denen varlık alanlarından her birinin özel vasıfları gösterilecek, orta birinci sınıftan başlayarak bu varlıklardan her birine ait konke bilgi paralel olarak anlatılacaktır.

- a) Yakın çevreyle ilgili olaylar ve madenler tanıtılacak;
- b) Memlekete ait bitkiler ve ormanlar öğretilecek;
- c) Memleketin ehli hayvanları ve bilinen hayvancıklarından bahsedilecek;
- d) Memleketin insanların tipleri, içinde yaşanan şehir ve komşu köy örnekleri gösterilecektir.

2) İlköğretimin ileri sınıflarında bu bilgi gittikçe daha geniş çevrelere doğru genişletilerek dünya bilgisi haline getirilecektir.

3) İlköğretimden başlayarak bu bilgilerden her birine ait ölçüler tatbik edilmek üzere matematik düşünce işlemleri yapılacaktır. Yani matematik ayrı bir ders halinde değil (çünkü ilköğretimde okuma, yazma, hesap yapma şeklinde üç otomatik güç kazanılmış bulunmaktadır.) bu varlık alanlarından her birinin özelliklerine göre nicelik

⁶² Ülken H.Z., (2001), age., s.61.

⁶³ Ülken H.Z., (2001), age., s.61.

⁶⁴ Ülken H.Z., (2001), age., s.256-259.

ilişkilerinin aranmasından zihin derece derece soyut nicelik kavramlarına doğru yükseltilecektir.

4) İlköğretimin son sınıfında varlık alanlarından her birinde keşfedilmiş genel ilişkiler (kanunlar, kurallar, sınıflamalar) anlatılacaktır. Öğrenci bu suretle herhangi bir sınıfta birdenbire belirli bir bilimin soyut ilkelerinden başlayan bir öğretim metodunun şaşırtıcı durumu karşısında bırakılmayacaktır. Fizik, kimya veya biyoloji çocuğun kainatına düşen bombalar gibi birden yeni ve şiddetli etkiler yapmayacak; bu bilimlerin somut ve yakın ilk fenomenleriyle paralel temasları geliştikçe ileri sınıflarda onların kanunlaşmış soyut ve ileri şekillerini anlamaya hazırlanmış bulunacaktır. Kısaca bilimler, tarihi gelişmelerine uygun bir şekilde sınıflar ilerledikçe paralel olarak okunmuş olacaktır.

5) Lisenin ikinci devresinde (yani 9'uncu sınıfta) bilimlerin sürekli ve süreksiz iki şekli arasında ilişkiler gösterilmeye başlanacaktır. Böylece öğretmen madde ile enerji, bitkilerle onların fonksiyonları, anatomi ile fizyoloji, toplum halinde insanla birey halinde insan arasındaki ilişki ve birini öteki diline çevirmenin düşüncüyü ilerletmedeki rolünü öğretecektir.

6) Böylece öğrenci 10'uncu sınıfta olayların bu iki şekli arasındaki çeviriyi matematik düşünceyle ifadeye alıacak ve Descartes koordinatlarının astronomide, madde ve enerji alanındaki açıklama kudretini görerek bunlardan başka varlık alanlarına geçmeye başlayacaktır.

7) Madde ve enerji bilimlerinde termometre, galvanometreyi, grafiği kullandığı gibi, insan bilimlerinde de testi, anketi, fotoğraf ve planı, statistik ve grafiği kullanacaktır. Fakat bu kullanışta varlık alanları arasındaki mahiyet farklarını anlamada derinleştikçe hiçbir zorlama yapmayacak; her varlık alanının öğrettiği özelliğe göre bu metotların tatbikinde de değişiklikler yapmak lazım geldiğini anlayacaktır. Böyle bir öğretim metodu 19'uncu yüzyılda natüralizmin aşırı tatbiki yüzünden düşülen yanlışlardan zihinleri korumayı temin edecektir.

8) İlköğretimin 6. Sınıftan başlayarak çocuklara yakın çevreye ait oluşlar yani yakın tarihler somut olarak gösterilecektir: toplumun son şeklini almasına sebep olan vakalar, ehli hayvanlarının yetiştirilme ve memlekete girme şekli, bitkiler ve ormanların gelişmesi veya yakılmasına örnek vakalar, maden ocaklarının bulunması veya memlekete dıştan getirilmesine ait yakın tarihler gibi,

9) Daha ileri sınıflarda bu tarihler çağların tarihi halinde kronolojik sıraya girecek, ona paralel olarak maddenin tarihi olan kainatın evrimi ve jeoloji, bitki ve hayvanların tarihi olan paleontoloji ve insanlık tarihi öğretilenektir. Fakat bu bilgi tam izahlı şeklini ancak lisenin ikinci devresi başında alabilir. Liselerin ikinci devresi gençlerin umumi kültürle birlikte ilmi bilgilerin temellerini kavrayacakları devredir. Kullanılacak böyle bir metoda göre gencin zihni gelişmesi umumi kültürde ihtisaslaşmayı aynı sürecin iki manzarası halinde, aynı zamanda almış bulunacaktır. Çünkü matematik düşünceyle tarihi düşünceyi geliştirebilen gencin formasyonunda artık edebiyat, felsefe, tarih ayrı bir bölüm, matematik ve müspet bilim yabancı bir bölüm olmaktan çıkacak, bu öğretim metodu matematik ve tarih düşüncesini paralel olarak geliştirdiği için edebiyat ve fen kollarının ayrılmasına lüzum kalmayacaktır. Aynı öğretim metodunun neticesi olarak fen dersleri ile edebiyat ve tarih dersleri arasında öğretmenlerin yanlış öğretim metodu kullanmalarından doğan gerginlik ve düşmanlık da ortadan kalkacaktır. Felsefi kültüre gelince, o bütün lisede (hiçbir bölüm yapmaksızın) gençlere daha orta birinci sınıftan başlayarak bütün dersler içinde verildiği için, lise öğretimi böyle bir felsefi kültür bütünlüğünü temin edecektir. Bununla birlikte yine de insan kafasının koyduğu bütün soruları ve bunlara verilen cevapları bilerek bu bütünü tamamlamak için 11. Sınıfta felsefe dersi bulunacaktır. Ondan önce insani varlıktan ve onun iki manzarası olan birey ve toplumdan (6. Sınıftan beri) bahsedilerek ve 10. Sınıfta bu hazırlık psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji dersleri halini alacaktır. Şu şartla ki bu dersler (başka varlık alanlarına ait olanlar gibi) eski ders kitaplarıyla okutulamaz. Onların konkreden soyuta doğru derece derece gelişen bir metotla yazılmış kitaplar, yardımcı kitaplar, öğretim cihazları ve laboratuvarlarıyla okutulmaları lazımdır. Fizik dersinde gencin laboratuvar görmesi ne derecede zorunlu ise psikoloji ve sosyoloji derslerinde de anket ve testleri yapacağı, anketleri hazırlayacağı, grafikleri çıkaracağı laboratuvara ihtiyacı vardır. Bunlarla ilgisiz soyut kelime yığını halindeki bir psikoloji ve sosyoloji dersinin hiçbir öğretim rolü yoktur. 11. Sınıfta bu bilgileri edinmiş ve aralarındaki bütünlüğü kavramış, yani umumi kültürü elde etmiş olan genç kafanın artık tartışmalara girmesi lazımdır. Bu da ona felsefe dersi ile temin edilecektir. Genç kafa felsefi bilgiyi dogmatik olarak değil, doktrinlerin karşılaşması ve tartışması halinde öğrenecek, fakat neticesi bir şüphecilik içine düşmemesi için bu bilgi tarihi metoda uygun olarak, bugünkü düşünceye doğru evrim halinde verilecektir. Bununla beraber genç kafa, insan

zihninin henüz her şeyi halletmiş olmaktan uzak bulunduğunu, bugün yine karşıt görüşlerden bazılarının devam ettiğini öğrenerek anlayacaktır.

Ülken' e göre ortaöğretim meslek hayatına hazırlık, ilköğretimle yüksek ve meslek öğretimi arasında bağlantı olmakla beraber öğrenim ve eğitim bakımından en önemli dönemdir. Ortaöğretim en ileri kültür çevrelerinde dahi eski nesillerin bilgi ve deneyimleri yeni nesillere nakletmekle kalmaz, ona daima bir şey katmayı sağlar. İlkokulda çocuk henüz ana- babasının etkisi altındadır. Ortaöğretimde bu etki azalır.

Öğretim ve eğitimin temeli değilse de en ağır kısmı ortaöğretimdedir. Çocuğun bütün ruhi yetileri ilköğretimde gelişir. Çocuk, bilgisinin temellerini orada alır. Karakteri orada belirir. Ahlak eğitimini asıl orada alması gerekir ve öğretimin en ağır kısmı orta tahsildedir. Lise (ortaokul ile birlikte) gençlik hayatı boyunca kültür sahibi olmasını sağlayan bütün bilgileri verecektir. Bu ağır yük üzerine bir de çocuğun 12-14 yaşları arasında ergenlik buhranı geçirdiğini, ondan sonra da ergenlik yaşının vecitli ve aynı zamanda içedönük ikinci krizinin başladığını katınca 14-18 yaşları arasındaki ortaöğretim yaşının ne derecede güç ve sorumlu bir devre olduğu anlaşılır. Filozofların büyük bir kısmı çocukları şakalaşarak ve okşayarak yetiştirmenin aleyhindedirler. Platon, *Devlet* diyalogunda çocukları kendi sitesinde Ispartalıları gibi yetiştirmek, erkek ve kız çocukları bir arada sıkı bir disiplin içinde büyütmek istiyor. Aristo aile eğitimine ve mutedil yetiştirmeye yer vermekle beraber onların yetişmesinde üstadı gibi ciddiyeti birinci plana koyuyor. Farabi insanların idaresi ve çocukların yetiştirilmesi arasında sıkı bir ilişki görüyor. Devlet adamlarını çocuk velilerine ve öğretmenlere benzetiyor: Halkın ve çocukların seviyesine göre korkutucu veya sevimli davranışı tavsiye ediyor. Kant “insanlıkta keşfi en güç iki şey vardır” diyor: “insanları idare sanatı ve onları yetiştirme sanatı”. Fakat “insan, eğitime elverişli biricik varlıktır.” Diyerek onu bütün hayvan nevilerinden ayırıyor. “eğitimin başlangıcından beri çocuklarla şakalaşma ve onları okşamadan kaçınılmalıdır” diyor. Kant’a göre “İtaat çocuk ve hele öğrenci karakterinin en esaslı vasfıdır. O önce idare edenin mutlak iradesine itaattir; sonra makul ve iyi diye bakılan bir iradeye itaattir. İtaat baskıdan gelebilir; o zaman mutlaktır. Yahut güvenden gelir. O zaman da iradidir. İkincisi önemli, fakat birincisi son derecede lüzumludur. Çünkü çocuğu sonradan vatandaş olarak tatbik etmesi gereken kanunları ifadeye hazırlar. Çocuklar zorunluluk kanununa tabi olmalıdırlar.” Fakat bu kanun evrensel olmalı ve okullarda daima göz önünde bulundurulmalıdır. Öğretmen

öğrencilerinden birisine karşı hiç tercih göstermemelidir. Çünkü aksi halde kanun evrensel olmaktan çıkar.⁶⁵

Ülken'e göre ortaöğretimin hedef ve konusunu şöyle çizilebilir: “ortaöğretim, ilköğretimde verilen genel başlangıç bilgisini, sınıfla atelye ve bahçe arasında bağlantı kuran faal okulun kazandırdığı değerler eğitimi tamamlamak, ihtisas ve meslek hayatına hazırlamak üzere devamlı ilerleyici bir eğitim ve öğretim devresidir. Orta öğretim kendi başına bir bütün değildir; mutlaka ya birinci safhanın sonunda (ortaokulda), ya ikinci safhanın sonunda (lise bitirişinde) gençleri meslek ve ihtisas hayatına hazırlar.⁶⁶ “Bu hedefe ulaşmak için ortaöğretim gençlerin ihtiyacı olan bir tahsili, gittikçe yükselen ve parçaları birbirine bağlı bir bütün teşkil bilim zihniyetini ve ahlaki kişiliği kazandırır. Şu üç hedefe ortaöğretimin Batı memleketlerince ortak hedefleri gibi gösterilebilir; “1) Genel kültür vermek; 2) Yüksek öğretime hazırlamak; 3) Mesleki bir formasyon vermek⁶⁷”, yani okuttuğu bilgi dallarından birinde derinleşmenin temellerini hazırlamak.

“Tahsil hayatı yalnız değerlerin yaşanması değil, aynı zamanda yaratılması demektir. Okul (ilkten üniversiteye kadar) toplumun içindedir ve onunla birlikte bu değer yaşanması ve yaratılması işine katılır. Şu farkla ki hayatta türlü sosyal kurumların ve zümrelerin içine giren erişkin insan değer yaratışı işinde daha az teşkilatlı bir haldedir. Meslek hayatını seçtikten sonra ömrünü belirli bir değer veya bilgi alanına vereceği için ötekilerle ilişkisi zayıflar. Hayat insanları ayrı ayrı yönlerde işlediği için, birbirinden ayırır. Okul gençlere kültürün bütününe yaşama ve hepsinde yaratıcılık gücünü işletme imkanı verir. Bunun içindir ki lise tahsilinde genel kültürün yeri çok büyüktür deniyor.⁶⁸” Ülken'e göre lise öğrencisi bu değerleri yaşayan ve yaratan bir faaliyet içinde bulundukça bu genel kültür asla pasif bir ansiklopedik bilgi yığını, hatta teorik bir zihin sentezi olmaz. Liselerin verdiği genel kültürün yükünden, gençleri yorduğundan şikâyet eden ve onları erkenden meslek hayatına atmak isteyenler genel kültürün bu yaratıcı vasfını görmemektedirler.

Lise tahsilinde bilgi ve değer alanları öğretim ve eğitim olarak iki pedagojik süreçle temin edilir: “öğretimin metodu tecrübi-rasyonel, eğitimin metodu ihtiyaç mertebelerini uyandıran ve bilgiyi inançla tamamlayan diyalektik metottur. Ne laboratuvar

⁶⁵ Ülken H.Z., (2001), age., s.246-247.

⁶⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.248.

⁶⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.248.

⁶⁸ Ülken H.Z., (2001), age., s.270.

tecrübelerinde, gözlemlerde kullanılan tümevarım, ne matematik ve tarihteki zihin işlemleri faaliyet dışında değildir. Bunların bir kısmı bedenin, elin açıkça yardımı olan, bir kısmı onlara başvurmaya çeşitli faaliyet şekilleridir. Fakat bilgiyi kazandıran bu faaliyetlerin genel vasfı analitik olmalarıdır. Onlar bir şey yaratmaz, yeni bir şey meydana getirmez. Yalnız tabiatta veya toplumda olan şeyleri tahlil ederler. Bunun için öğretim analitiktir diyebiliriz.⁶⁹ Lise özellikle bireyi topluma uymakla yetinmeyip, onu daha ileri götürmekle yükümlüdür.

Ülken özellikle problemlerin giderilmesi için düşünen ve bu problemlerin acısını duyan bireyler yetiştirmenin gerekliliğini şöyle dile getirir: “İlk’ten liselerin son sınıflarına kadar öğretimin hedefi kafayı teşkil etmektir, yani yurda ve insanlığa ait olan kültürü anlayacak ve açıklayacak kafalar yetiştirmektir.⁷⁰” Bu bağlamda Ülken’in eğitim felsefesinin konusu, insanı oluşu içinde ele almaktır. Bu oluşta insan bir bütünün ayrılmaz çift yüzü halinde görülmelidir: İnsan- Alem. Ve ayrıca bu oluş Tanrı’dan bağımsız da ele alınamaz diyen Ülken, insanın ahlaki varlık olduğunu da buna eklemektedir. Onun bilgi ve değer alanlarını Tanrı ile temellendirmesi onun eğitim felsefesini de etkilemiş, insanı ‘kişi’ ya da ‘şahsiyet’ olarak ele almıştır. Özellikle bu düşüncesinde etkili olan temel tez ise insana eşya ya da alet gözüyle bakılmana karşı geliştirdiği tutumdur. İnsana eşya ya da alet gibi ve hatta köle mantığı ile bakmak bütün kötülüklerin başlangıcına imza atmaktır. Hilmi Ziya bu tezini insana yol gösterici olacak kaynağın Kuran olduğunu söyleyerek temellendirmiştir:

Lisenin vazifesi genci yalnız meslek hayatına hazırlamak ve topluma intibaklı hale getirmek değil, toplumun seviyesini aşan üstün bir kültürü yaşatma ve yaratma gücü vermektir. Lise topluma uymakla değil, onu ileri götürmekle yükümlüdür. İlköğretim en ileri kültür çevrelerinde dahi eski nesillerin bilgi ve değerlerini yeni nesillere nakletmekle kalmaz, ona daima bir şey katmayı sağlar.

Maarif kalkınmasının üniversiteden başlaması gerektiğini söyleyen Ülken’e göre Üniversitelerin bir değerlendirme kurulu olmalıdır. Onun düşüncesinde bu heyetler devlet tarafından seçilmez, kendi kendine kurulur. Bunlar şu şekilde özetlenebilir: “Üniversitelerde arayacakları bilgi standardını tesbit eder. İnceledikleri üniversite veya kolej bu standarda uyup uymayacağını araştırırlar. Standarda uygun üniversitelerin adlarını yayınlırlar. Bu kurumların kendi standardına uygunluğunun devam edip

⁶⁹ Avcı N., (2005), age., s.63.

⁷⁰ Tozlu N., (1997), age., s.126.

etmediğini kontrol ederler. Bu çok karmaşık, eşitsiz şartlarda kurulmuş, pek çok sayıda Amerikan üniversitelerini ayarlayabilmek için bu memleket başka vasıta bulamamıştır. Fakat acaba bu vasıta doğru mudur? Hatta meşru mudur? ⁷¹”

Ülken’e göre fakülteler arasında konu ve hedef bakımından, genel olarak şöyle bir ayırış yapabiliriz⁷²:

1. Konusu belirli pratik bir sanata bağlı yani teknik bir hedefi olan fakülteler: tıp, eczacılık, dişçilik, hukuk, iktisat bunlardan her birinin görevi hekimlik, eczacılık, hukuk işleri, iktisat ve ticaret işleri gibi belirli bir sanata veya mesleğe göre insan yetiştirmektir. Bu meslekler bir yandan serbest meslek öte yandan sosyal görevdirler. Yani bu fakültelerin mezunları hem serbest meslek sahibi olabilirler: muayenehane, eczane, avukat yazıhanesi, ticarethane, atölye açarlar. Hem de sosyal bir görev sahibi olabilirler.
2. Konusu belirli bir sanata bağlı yani pratik hedefi olmayıp sırf fayda gütmeyen. İlimle uğraşan fakülteler ve fen, edebiyat bazen de insan ilimleri veya sosyal ilimler fakülteleri. Bu sosyal görevler her şeyden önce ilimlerin konularına karşılık resmi kuruluşlar ve kurumlardır. Bunlar hiçbir belirli sanata hazırlamazlar.

Edebiyat, eğitim ve fen fakülteleri en iyi şartlarda araştırmacı ve ilim adamı yetiştiren gayeleri dışında Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili bir görev görmektedirler. Bu da orta öğretime öğretmen, dolayısı ile idareci yetiştirmektedir. Matematik, fizik, kimya tabiat öğretmenleri üçlüsünden tarih, coğrafya, sanat tarihi, felsefe, sosyoloji, pedagoji, psikoloji, dil, yabancı dil ve Türkçe öğretmenleri birinci ve ikincisinden yetişir. Fakat öğretmenlik vasıfları yalnız bu ilimlerden birinden belirli sertifikaları almakla elde edilemez. Bunun için mezunların öğretim metotları didaktik, pedagoji, öğretim psikolojisi ve sosyolojisi öğretim tarihi gibi bilgileri edinmeleri, bu öğretim tekniğinin uygulanmasını görmeleri, türlü seviyede ve karakterde öğrencilere nasıl hitap edileceği ve onların nasıl yetiştirileceği uygulamalar içinde öğrenilmesi gerekir.

“Üniversitenin lise ve orta okul ihtiyaçlarına yetecek kadar öğretmen yetiştirmediği düşüncesiyle maarif vekaleti Ankara da ‘Gazi Terbiye Enstitüsünü’ açtı. Bu kurum çok sayıda hoca ihtiyacını karşılamak için ilk öğretmen okulu mezunlarından sınavlara girenleri alıyor ve onları bir öğretimle ortaokullara öğretmen yapıyordu. Buraya kadar durum normal gibi görünüyordu. Çünkü şikayet üniversitenin yeter sayıda öğretmen

⁷¹ Ülken H.Z.,(1910) ,agm., s.10.

⁷² Ülken H.Z.,(1910) ,agm., s.12.

yetiştirmemesi ve yeni açılan ortaokullara acele öğretmen yetiştirme ihtiyacını kuvvetle kendini göstermesi idi. Fakat daha başlangıçta bu kurum üniversiteyle veya onun öğretmen yetiştirme göreviyle yarışmak isteyen bir rol almaya başladı. Daha doğrusu maarif vekaletinin içinde öyle bir yarışma zihniyetine uyandıracak eğilimler belirdi.⁷³”

⁷³ Ülken H.Z.,(1910) ,agm., s.18-19.

YEDİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

7.1.Genel Hatlarıyla Eğitime Dair Görüşlerinin Karşılaştırılması

Topçu'ya göre eğitim fertler, kabiliyetleri, davranışları ve iç dünyaları itibariyle geliştirmeyi esas alırken; Ülken buna ek olarak eğitimin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yönleriyle bir bütün olarak görülmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Topçu milli tarih ve tecrübeye dayanmayan eğitimin yetersiz kalacağını da söylemiştir. Ülken ise eğitimin özellikle geliştirmek, yükseltmek ve mükemmelleştirme özelliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda eğitim felsefemizi yetersiz bulmuşlardır. Eğitim sistemimiz hürriyet içinde sorumluluk duygusunu, yetiştirmekte olduğumuz fertlere aşılayamayacak kadar yetersizdir. Topçu bu noktaya şunu da eklemektedir; sorumluluk dış kaynaklı değil de vicdani bir kaynaktan beslenmelidir ki kalıcı olsun.

Nurettin Topçu eğitimi, “bir cemiyetin düşünüş tarzının, kültürünün cihazlanması¹” şeklinde tarif etmektedir. Kutsallaştırdığı uzvi yapının pençesinde kıvranan nesli tedavi için, uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlaka ve nihayet dine olan yükselmenin gerekliliğini ifade eden Topçu, “hasta ve şaşkın neslin Allah’a götüren yolda yeniden canlanmasının ancak eğitimle mümkün olacağını ve bir neslin kurtuluşunun eğitimin yükselmesine bağlı olduğunu belirtmektedir.²” Topçu'ya göre milletin ruhunu oluşturan eğitimdir. Topçu eğitim ve öğretimi birleştirirken Ülken de Topçu gibi eğitim ve öğretimi birbirini tamamlayan iki süreç olarak görür. Ülken'e göre; “öğretim kafayı teşkil ediyor, eğitim ruhu ve karakteri yapıyor. Birisi bilgiyi, öteki değerleri veriyor. Fakat bilginin değerler arasında bir değer, kafanın ruhtan bir parça olduğu düşünülünce, öğretimin yine de eğitim içinde yer alacağı anlaşılır.³” Eğitim öğrencilere değer bilinci ve inanç verecektir. Öğretim gence objektif bilgi bilinci, eleştiri fikri verecektir.

¹ Topçu N., (2006/d), age., s.78.

² Topçu N., (2006/d), age., s.26.

³ Ülken H.Z., (2001), age., s.9.

Topçu'ya göre, "eğitim sisteminin bozulması millet ruhunu yerlere serer. Eğitim hangi tarafa yönelirse millet de o tarafa yönelir. Kısacası "millet eğitim demektir."⁴ Nurettin Topçu'nun hedeflediği toplum düzeninin oluşturulmasındaki temel amaç eğitimidir. "Eğitimin bu işlevi ise bilim öğretimi ve kişilik eğitimi olmak üzere iki koldan yürütülmektedir. Bilim öğretiminden kastedilen, özgür bir düşünce ile geçmişin birikimi olan fikirlerin zamanın şartları doğrultusunda güncel hale getirilmesidir. Kişilik eğitiminden kastedilen de sorumluluk bilincine sahip ve içten denetimli, ilkeli insanlar yetiştirme çabasıdır."⁵ Ona göre eğitim sadece mekteplerde okumak ve orada okuyanlara verilen bilgilerle sınırlı değildir. Eğitim, bir milletin bütün halinde düşünme ve yaratıcılık sahasında harekete geçirilmesidir. Ülken ise eğitim daima ideal bir hedefe sahip olmalıdır fikrini savunmaktadır. Ona göre eğitimin gayesi yalnız, mevcut topluma uydurmak değil, ideal bir toplum için hazırlamaktır.

Topçu ve Ülken eğitimin bugünkü sorunlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Topçu, "öncelikle öğretim sürecinde öğrencilerin ahlak, dil ve edebiyata olan ilgisinin giderek teknik eğitime kayması ve bunun milletimizi bin yıllık geçmişinden koparması maarifimizi batıyı sürekli taklit eder duruma getirmiştir"⁶ diyerek kendi kültüründen uzaklaşıp batıya yönelmeyi eleştirirken Ülken, toplumun içinde bulunduğu durumdan batıyı örnek alarak kurtulabileceği düşüncesini savunmuştur.

Topçu, gençlerin ruhlarını eğitmeyen yayınların yaygınlaşması, gençlerin bu yayınlara ilgi duyması ve felsefeyi terk ederek siyasete yönelmesini eleştirir, Ülken ise eğitimde yayınların iyileştirilmesi konusunda Topçu'yla hemfikirdir fakat o gençlerin siyasete yönelmesi konusuna ılımlı yaklaşmaktadır.

Fichte'ye kadar eskilere dayanan (her yerde eğitim)kırd, bahçede, sokakta da eğitiminde yer alan kır eğitimi yurtları, gençliğin yapısına uygun birer cemaat yuvaları olmak ve gençliğe uygun düşen birer hayat üslubu geliştirmek istemektedir. Bu eğitim yurtlarının Ülken'in düşüncelerinde yeri olan fakat özlemine duyduğu sistem olmasa da Topçu'da bire bir kendini göstermektedir. Ülken bunun gerekliliğinden bahsetmiştir fakat onun temel amacı çağdaşlaşmak olduğu için entelektüalizm ön plandadır. Buna karşı Topçu önce karakter eğitiminden, daha sonra bilgi vermek gerektiğinden bahsetmiş ve bu düşüncüyü felsefesine yerleştirmiştir.

⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.24.

⁵ Topçu N., (2006/d), age., s.52.

⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.29.

7.2.Din ve Ahlak Eğitime Dair Görüşlerinin Karşılaştırılması

Osmanlı Türklerinde, hatta Selçuklularda eğitim, öteki İslam ülkelerinde olduğu gibi, ağırlık merkezi dini eğitime dayanan bir sistem, yani medrese sistemiydi. Buna göre her ne kadar dini eğitim yanında günlük yaşayışın gerektirdiği bilgilere yer veriliyorsa da, ne onun ilk basamağı olan sıbyan mekteplerinde ne de kendi içinde bulunduğu diğer bölümlerinde, dünyevi ihtiyaçları ön plana alan insan yetiştirme amacı güdülmekteydi. Bu okulların öğretmenleri de din adamları olmuştur.

Bu çağda maarif teşkilatı, dini kuruluşların tesirinde kalmış kişilerin düşüncelerine göre şekil kazanmıştır. Bunun sonucu olarak da ferdin ihtiyacı düşünülmüş ve onu, özellikle taassuba gömüldüğü devrelerde, yalnız ahreti için yetiştirmek, gaye edinilmiştir.⁷ Topçu özellikle bu konuya ciddi eleştiriler getirecektir. Ona göre bu eğitim gereklidir fakat yeterli değildir. Ülken ise Batılılaşmayı esas alarak bu eğitimi geri planda bırakma taraftarıdır.

Topçu eğitimi şahsiyetin tekamülü için temel araç olarak görmekte kişiliğin yetkinleştirilmesi için dini düşüncenin eğitim içinde tamamlayıcı bir öge olması gereği üzerinde durur. Topçu'ya göre "din eğitimi nesilleri Allah'a yöneltmelidir."⁸ Şahsiyetlerini eğitmelidir. Çok bilgi ve öğüt insanı dindar yapmaya yetmemektedir. Verilmesi gerekenler bir aşî halinde aşk terbiyesi ile verilmelidir. Burada görüldüğü gibi din eğitimi kişiliği inşa etmede etkili olan bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden din eğitimi bireye bir takım dini bilgiler vermekten ya da öğütler vermekten ibaret olamaz. Ona göre din eğitimi, bireyi öğrendiklerini benimseyip yaşayan birisi haline getirmektir. O halde şöyle bir tanım yapmak doğru olacaktır: Din eğitimi bireyi dindar hale getirme sürecidir.⁹ Ülken ise düşünce sisteminde de Tanrı, insan ve alem üç esaslı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrı olmaksızın ne insanı ne de alemi anlamaya olanak vardır. Tanrı ve başka alemlerle kurulacak diyalektik ilişkiye hizmet edecek din eğitimi de haliyle Tanrı merkezlidir. Hilmi Ziya'nın din eğitimi, eğitim kapsamı içerisinde. İkisi de birbirine karşılıklı ihtiyaç ilişkisi ile bağlıdır. Din öğretimi, objektif bilgiyi esas alırken; din eğitimi, subjektif değere yönelir. Birincisi realist-tecrübi metodu, ikincisi ihtiyaç mertebelerini uyandıran ve dini bilgiyi inançla tamamlayan diyalektik metodu takip eder. Eğitim felsefesinde de İnsan- Alem ilişkisi

⁷ Koçer H. A., *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, İstanbul: MEB, 1992, s.5.

⁸ Topçu N., (2006), age., s.167.

⁹ Ergün M., *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Ocak Yay., 2008/a, s.75.

önemli bir yere sahiptir. Böylece O oluş kavramı ile başta insanın var olma gerçeğini gündeme getirmiştir. Fakat Ülken'e göre Tanrı bu oluşumun içerisinde değildir. Çünkü O, varlık hakikatini Sonsuz Varlıkla temellendirmiştir.

Topçu, din ve ahlak eğitiminin bir ihtiyaç olduğuna inanmakta ve kendi döneminde dini eğitim veren kurumları görevlerini layıkıyla yerine getirmediğinden dolayı eleştirmektedir. Özellikle bu kurumların sadece ezbercilik yapan ve dağınık bilgileri tekrar tekrar aktaran kurumlar olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, “İmam Hatip Okulları ile Yüksek İslam Enstitüleri, kendi gayeleri olan rönesansı gerçekleştirecek durumda değildir. Aynı amaçla kurulan Kuran kursları, yetersiz ve gerçek değerlerden uzak din kültürü yayıcılığı yapan cahil kesimin elindedir. Topçu'ya göre liselerde okutulan din kültürü dersleri de ilimsiz, metotsuz, sistemsiz ve felsefesizdir. Din öğretimi yapan kurumlar, ortaçağ Skolastiğine gömülmüşlerdir. Din terbiyesindeki bu eksiklik ve ahlak prensiplerindeki belirsizlik sadece kendi menfaatini düşünen amaçsız bir gençliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur”¹⁰. Topçu'ya göre din öğretimi yapan okullarda daha çok esas ders olarak felsefe dersi okutulmalıdır. Bugünkü haliyle bu okullar ne İslamı ne de din davasını tanıtmaya yeterli değildirler.¹¹

Topçu din eğitimini anlatırken İmam-Hatip ve İlahiyat Fakültelerinin şu şekilde olması gerektiğine de değinir: ‘İki türlü din okulu olmalıdır. İmam-Hatip okulları yerini ‘İslâm Enstitüleri’ne bırakmalı, bunlar yüksekokul değil, yine lise seviyesinde olmalıdır. Ancak bu kurumların orta kısımları olmayacaktır. Yine bu kurumlar devletin ortaokullarından öğrenci alan dört senelik İslâm Enstitüleri olacak, bu kurumların yalnız lise kısımları bulunacaktır. Bu enstitülerin programlarında üç zümre derse eşitlikle yer verilmelidir. Ders saatlerinin üçte biri genel psikoloji, tasavvuf ve din psikolojisi ile felsefe, kelam ve sosyoloji derslerine ayrılmalıdır. Öbür üçte birinde tefsir, hadis, fıkıh ve hukuk dersleri ile metodoloji ve dinler tarihi okutulmalıdır. Geri kalan üçte birinde Kuran ve Arapça ile bir Batı dili mutlaka öğretilmelidir.

İkinci tip din okulları İlahiyat Fakülteleri olacaktır. Bu fakültelerde, İslâm Enstitülerinden farklı olarak, birinci zümre derslere en geniş yer verilmelidir. Yani tasavvufu da kapsayan felsefî kültür, bu fakültelerde hakim rol oynamalıdır. Din öğretimini softalıktan ve gerilikten kurtarmanın tek çaresi budur. Psikoloji ile başlayan

¹⁰ Topçu N., *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul :Dergâh Yay., 2008, s.118; aynı yazar, *Ahlak Nizamı*, 2008, s.200.; Muammer Çelik, *Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye*, İstanbul: Ülke Yay., 2000, s. 48.;

Topçu N., ‘Ahlak Yaralarımız’, *Hareket Dergisi*, Mayıs 1967, C.2, S.16, s.18.

¹¹ Topçu N., ‘İslam Dünyasının Uyanışı’, *Hareket Dergisi*, 1968, C.2, S.18, s.9.

metafiziğe götüren felsefi kültür tam olarak verilmedikçe dinin gerçeğine yükselmek kabil olmayacak ve din anlayışımızla din hayatımız ilkel toplumlarınkinden ileri gitmeyecektir.

Milletin maddi ve manevi gelişmesinde din eğitimi zorunlu gören Topçu, kişisel ve sosyal planda var olan kusurları gidermenin çarelerini ararken, kişisel anlamda kazanılması gerekli değerler üzerinde durmakta ve şahsiyet gelişiminde din eğitiminin önemini vurgulamaktadır.

Ülken'in düşüncesinde ise "din eğitimi, eğitimin asli unsurlarındandır. Din eğitimi, eğitimi karşılamaz fakat eğitim din eğitimi kendisinin bir unsuru olarak içerir.¹²" İnsan eksik bir varlıktır ve eksikliğinden dolayı huzursuzluk duyduğu hazır olmayan herhangi bir şeye karşı ihtiyaç duyar. İnsanların bütünlüğü ve ihtiyaçların sınırsızlığı karşısında sadece biyolojik ve psikolojik bir saha sınırlaması yapılamıyorsa ihtiyacın karşılanabilmesi için subjektiviteyi aşan varlık şartları ile bağ kurmak durumundayız demektir. Ülken'in bu düşüncelerinden hareketle insan Tanrı ve başka alemle olan ilişkilerini düzenleyebilmek için dine ihtiyacı vardır düşüncesi çıkartılabilir. "Öyleyse eğitim insanın bu ihtiyacına cevap vermek için harekete geçtiğinde din eğitimiyle karşılaşacaktır ki aslında bu, temelde insandan kaynaklanan ve ona hitap eden eğitimin din eğitimine olan ihtiyacının bir ifadesi olacaktır. Din ve ahlak eğitimi hürriyete ihtiyaç duyan insan gerçeğinin bir sonucudur. Bu yönüyle de eğitim ve din eğitimi arasında karşılıklı bir ihtiyaç ilişkisinden söz edilebilmektedir. Din öğretimi akli işletip onu inşa ederken, din eğitimi de ruhu ve karakteri meydana getirecektir. Birisi bilgiyi, öteki ise değerleri vermektedir.¹³" Ülken'in yaklaşımını esas alacak olursak, din eğitimi ve din öğretimi birbirini tamamlayan iki süreçtir dememiz gerekecektir. Ona göre okulda ve okul dışı yetiştirmede eğitime tabi öğretim değil, eğitim ve öğretim bağımsızlığı temel olmalıdır. Çünkü eğitim gençliğe değer bilinci ve inanç verecektir. Öğretim gence objektif bilgi bilinci, tenkit zihniyeti ve görelilik fikri verecektir.

Topçu, din ve ahlak eğitiminin önemine değindiği gibi amacı konusunda da bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre "din, insanları doğruluğa ve mutluluğa götüren bir yoldur. Okullar bunun için açılmalıdır. Amacı insanın maddi ve manevi mutluluğunu sağlamak olan dinin de bir okul olduğuna dair şüphe yoktur.¹⁴" İnsanı bütün yönleriyle ele alan din onun eğitim ve öğretiminde tüm ihtiyaçlarına cevap

¹² Ülken H. Z., (1958), age., s.266.

¹³ Ülken H. Z. (2001), s.9.

¹⁴ Topçu N., (2006/f), age., s.102.

verecektir. Bu sebeple genç nesillere İslamiyet temeline dayanan bir eğitim verilmesi gerektiğini belirten Topçu maddi ve manevi sorunların ancak bu şekilde çözüleceği inancını taşımaktadır:

Topçu'ya göre, topluma hizmet edecek ve millî ruhu canlandıracak din okulları yerine niteliksiz din okullarının arttırılması ve batılılaşmak hevesi ile batı dillerinde öğretim yapan okulların açılması, eğitim sistemimizin geri kalmasının bir diğer nedenidir.¹⁵ Ülken ise, din eğitiminin gerekliliğine katılmakta fakat O'na göre batı dillerinin öğretime katılması çağdaşlaşma yolunda atılacak önemli adımlardan biridir.

7.3.Eğitimin Unsurlarına Dair Görüşlerinin Karşılanması

7.3.1.Öğretmen ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması

Nurettin Topçu, eğitimin temel unsurlarından olan öğretmeni sadece somut bir varlık olarak görmeyip, insanın özünde bulunan ve onu gerçeğin bilgisine yönlendiren hayat, ızdırap, akıl, vicdan, aşk ve irade gibi kavramların insana öğretmenlik ettiğini, Kant, Rousseau ve Nietzsche gibi isimlerden örnekler vererek ortaya koymaktadır. Ayrıca Yunus ve Mevlana için Hz. Muhammed'in ve bütün Müslümanlar için Kuran'ın en büyük öğretmen olduğunu ifade etmektedir. İnsanın şahsiyetini inşa eden öğretmenin, devletlerin ve medeniyetlerin yapılmasında ve yıkılmasında da en önemli unsuru oluşturduğunu düşünmektedir. Ülken bu konuda Topçu'ya katılmaktadır. O da insanın şahsiyetini inşa eden asli unsurlardan biri olarak öğretmenliğe verdiği öneme vurgu yapmaktadır.

Topçu sınıftaki her çeşit öğretimin ana gayesinin öğrencilere yaratılış gayesini hatırlatmak olması gerektiğini savunur. Bu yönüyle “iyi öğretmen öğrencinin öğrendiği bilgileri benliğine mal etmesine yardım eden öğretmendir. İyi ders ise öğrenciye bir hakikati öğretir. Öğrenenin şuurunu sonsuzluğun ufuklarına kadar götürür. Onu yalnız bir şeyin öğrenilmesiyle bırakmaz; sonsuz bilinmeyenlerin huzurunda dinlendirir.”¹⁶ Ülken'e göre anlamak, teorik ve tecrübî alanda vazgeçilmez ortak bir metottur. Burada dersin işlenişi esnasında anlamakla karşı karşıya kalan başta öğretmen ve eğitici, ardından kendisine anlatılanı anlamakla sorumlu olan öğrenci vardır. Şu halde dersin,

¹⁵ Topçu N., (2006/d), age., s.31.

¹⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.47.

öğretimin görevi çocuklara ve gençlere değeri anlatmaktır ve açıklamaktır. Eğitimin görevi, kültür yani değerler dünyasının yeni kuşaklara aktarmak ve açıklamaktır. Burada öğrenciye yol gösterici olan da eğitimcidir.

Ülken bu bağlamda öğretmen ile eğitimcinin rollerini ve görevlerini de ayırmak gerektiğini söylemiştir. Her öğretici aynı zamanda bir eğitimcidir. Fakat öğretici sistemli değildir. Okul ve öğretmen bunu sistemli hale getirmiştir.¹⁷ Topçu ise öğretmenin ve eğitimcinin rollerini ayırmaktansa iyi bir öğretmenin aynı zamanda iyi bir eğitimci olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Her iki fikir adamı da, eğitim ve öğretmeni özdeşleştirir. Özellikle eğitimin aileden başladığı konusunda hemfikir olan düşünürler, çocuğun ilk modelinin anne babaları daha sonra da öğretmenleri olduğunu savunmaktadırlar.

Topçu'ya göre eğitim sorununun önemli sebeplerinden biri de öğretmenliğin bir meslek haline gelmeyiştir. Az zamanda çok okulun açılması nedeniyle altmış çeşit meslekten ve farklı yerlerden öğretmen toplanmıştır. Bunun sonucu olarak muallimlerin iyi yetişmediklerini kendisini geliştiremediklerini, öğretmenlik mesleğinin dışında farklı işlerle ilgilendiklerini ve sadece müdürüne itaat ettiklerini söyler. Ülken'e göre öğretmen, geçmişte olduğu gibi gelişigüzel ve kırk beş günlük alelacele kurslarla yetiştirilemez. Bu sebeple ayrı bir öğretmen okulu, fakülte veya üniversite kurulup, öğretmenlerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi sağlanmazsa bu problemler aşılamaz.

Öğretmenliğin bir meslek olması gerektiğini ifade eden Topçu, “bugünkü muallimlerimizin çok değişik kaynaklardan yetiştirildiğini öncelikle bu sorunun giderilmesi gerektiğini söyler. Muallimlerin ilim ve irfan seviyelerinin yükseltilmesi gerektiğini ifade eder, ilim ve irfan seviyelerinin yükseltilebilmesi için de orta öğretimde sınavların, öğretmenin elinden alınarak o dersi okutmamış, yabancı heyetlere verilmesi gerektiğini söyler. Bu uygulama hem orta öğretimin ciddileşmesine sebep olacak, hem de öğretmenlerin daima okuyup ilimde ilerlemeye mecbur olduklarını kendilerine hatırlatacak ve onları daha iyi yetiştirmeye zorlayacaktır.¹⁸” Bu öneride Topçu'nun sınavları bu dersi daha önce hiç okutmamış yabancı heyetler tarafından yapılmasını istemesi diğer görüşleri ile çelişiyor gibi görünmekte, çünkü Topçu'nun tüm fikirlerinde bir yabancı karşıtlığı söz konusudur. Ayrıca bu dersi daha önce okutmamış bu alanda tecrübesiz heyetlerin öğrencilerin öğrenme eksiklerini doğru bir

¹⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.13.

¹⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.102.

şekilde belirlemeleri zordur. Ülken ise gerek eğitim gerekse diğer alanlara dair bütün görüşlerinde yabancı kültürlerin olumlu katkısı olacağını, kültürleşme ve çağdaşlaşma düzeyi için batının örnek alınması gerektiğine defalarca vurgu yapmıştır.

7.3.2.Öğrenci ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması

Nurettin Topçu, bugün talebeliğin bir ilim yolculuğu olmaktan çıktığını, bir diploma avcılığı haline geldiğini ileri sürer.¹⁹ Aslında talebe hakikatler peşinden koşar ve talebelik bir meslektir. Bu mesleğin gayesi manevi olgunlaşmadır. Böyle olması gerekirken boş şeylerle meşgul edilmiştir. Ülken de aynı düşünceden hareketle öğrencinin öğrenci olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Topçu'ya göre bugünün öğrencileri sadece öğrenci vasfını taşımazlar; bununla beraber onlar bir derneğin veya kulübün üyesi, bir siyasi gazetenin okuyucusu olup bunların etkisindedirler. Zaten Topçu mektebe siyasi particilik zihniyetine sokulmasına karşıdır. Böyle bir hareketin, ilme itimadı azaltacağı, muallime karşı duyulan saygıyı azaltacağı kanısındadır. Talebeliğin bir ilim yolculuğu olmaktan çıktığı devrin, sadece diploma avcılığına dönüştürdüğü öğrenci profilinin değiştirilmesi gerektiğini yineleyen Topçu, 'öğrenciyi pozitivist yetiştirmekten vazgeçmeliyiz' diyecektir. En çok eleştirdiği noktalardan birisi de talebeye sağlam bir dünya görüşünün verilemeyeşidir. Öyle ki talebe iç dünya görüşüne sahip değildir ve maneviyattan kopmuştur. Talebe hoca arasındaki saygının ortadan kalktığından yakınan Topçu tekrarcılığın da eğitimde yanlış bir metot olduğunu söylemiştir. Talebe on beş yıl eğitim görmekte fakat kendiliğinden bir hayat değeri ortaya koyamamaktadır. Doğru dürüst eleştiri bile yapamamakta hayatı değerlendirememektedir.

Öğrenciler bireysel farklara göre ayrılabilir diyen Ülken bu öğrencilere ayrı sınıflarda açılabilir fikrini öne sürmüştür. Ama bu sınıf farklılıkları aristokrasiye sebep olarsa, bunun sonuçları daha kötü olacağından yeni sınıfların açılmamasını daha doğru olacaktır. Ülken'in bu önerisini kısmen de olsa Topçu'da da görmek mümkündür. O, bireysel ayrılıkları göz önünde bulundurmayı önerirken sınıfsal ayrılığa sebep olarsa bunun daha büyük sorunlara yol açacağını düşünerek demokrat bir ortam önerir.

¹⁹ Topçu N., (2006/d), age., s.71.

Topçu, geliştirmiş olduğu “milli mektep” modelinde öğretmeni merkeze almakla beraber, öğrenci unsurunu da önemli bir konumda görmüştür. Çocuk eğitime psikoloji ve pedagoji ilminin verileriyle yaklaşan Topçu’ya göre çocuğun yetişkinden başka bir yapısı, başka bir dünyası vardır. Çocukların bu farklı yapılarını “çocukluk mesleği” tabiriyle adlandıran Topçu, bunu şu şekilde tasvir etmektedir. “Medeni dünyada bir şehir yapılır veya canlandırılırken, projeye konacak ilk işaretler, çocukların ihtiyaçlarını bilen pedagogların direktifi oluyor. Bütün medeni insanlığın dikkatle üzerine eğildiği çocukluk mesleği; vücuduyla, ruhuyla, sporu ve temasıyla çocuk olarak yaşamasını bilmek, çocukla ergin insan arasındaki basamakları birer birer aşabilen mesut varlık olmanın hazzını doya doya tatmaktır.²⁰”

7.3.3.Okul ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması

Nurettin Topçu millet bünyesindeki tüm değişim ve dönüşümlerin okulla başladığını söyler. “Okul bir toplumu diğer toplumlardan ayıran en temel unsurlardan biridir. Bu yönüyle okul milli unsurları içinde barındırmalı, milletin değişimi ve gelişimini sağlamaya çalışmalıdır. Medresenin millî mektebi yansıtan en güzel örnek olduğunu ancak medresenin bir dönem sonra milletin ruhu ile bağlarını kopardığı ve kendisini yenileyemediği, gelişmeleri takip edemediği için yıkıldığını söyler. Son yıllarda ise ülkemizde birçok yeni okul kurulduğunu ancak bu okulların bizi hakikate götüremediğini, bu okullardaki parça parça bilme hevesinin evrensel ve ilahi hakikat aşkının yerini tutamadığını ifade eder. Bu hakikat aşkının ise dinî ve ilahî olduğunu savunur.²¹” Ülken göre ise okul toplumun içindedir ve onunla birlikte bu değer yaşanması ve yaratılması işine katılır. Gençlere kültürün bütününe yaşama ve yaratıcılık gücünü işletme imkânı verir. Her iki düşünürde okulda yenileşme hareketini uygun görmektedir. Üretim ve yaratıcılık düşüncesi etrafında okulların yeniden şekillenmesi sağlanmalıdır. Ancak böyle olunca kalıplardan uzaklaşıp yeni bir dünya görüşü ortaya çıkabilir. Yeni eğitim sisteminin ve doğal olarak okulun temel fonksiyonu öğrenciyi yeniye hazırlamak, beklenmedik ile alışılmış arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmaktır. Hatta denebilir ki okulun esas görevi, bu çatışmadan çıkmak üzere problemler ortaya koymak ve onları çözmeye çalışmak olacaktır. Öğrenciyi pasif alıcı olmaktan çıkaran

²⁰ Topçu N., (2006/d), age., s.97-98.

²¹ Topçu N., (2006/d), age., s.12.

bu yeni sistem onu aktif hale getirecektir. Ayrıca okul sadece sınırlı bir zeka veya hafıza anlayışına göre kurulmuş bir yarış alanı olmamalıdır. Çünkü Ülken'e göre insan sadece zekâ veya hafızadan ibaret değildir.

Topçu'ya göre okul, ahlak hayatımızda yapıcı olan devletin kurduğu büyük aile otağıdır. Yarınki cemiyetin bütün karakteri duygu ve düşünceleri burada hazırlanır. Terbiye ediciler bu büyük ailede baba rolünü üstlenmişlerdir. Bu sebeple öncelikle “Türk’ün dehasını inkar ettiren bir asırlık taklit hastalığı mutlaka mektepten kovulacak, Fransız’ın veya Alman’ın, nihayet Amerika’nın zihniyet ve seciyesine zaman zaman bizi uşak yapan bilgisizlik, bayağılık iflas ettiğini anlayacak.”²² Mektebin gayesi yetiştirmek ve terbiye etmek olduğuna göre, “alınacak tedbirlerin de terbiye faaliyetleri ile beraber yürütülmesi gerekir.”²³ Topçu bunları dile getirirken Ülken ise hem terbiye açısından hem de içtimai realiteler açısından bu konuyu ele alıp incelemiştir. Özellikle bazı makalelerinde mektep için öne sürdüğü fikirler, konuya getirdiği farklı yaklaşımlar önem taşımaktadır. Eğitim ve öğretimle ilgili gerek yurt içinde gerek yurt dışındaki gelişmeleri ve yayınları takip eden Ülken, dönemi itibarıyla ilgisi son derece canlı bir düşünürdür. Mesela, “*Müteşebbis İnsan Mektebi*” yazısında Fransa dışında gelişen rasyonel anane mektebi tipinden bahsetmektedir ki o da müteşebbis insan mektebidir. Bu mektep, ülkesini düşünen ve yaratıcı vatandaşlarla dolduracak hakiki terbiye ocağı olacaktır. Ayrıca Ülken öğretimde akıl-irade eğitimi ile inanç-telkin eğitiminin uzlaştırılmasının yanlış bir felsefe olduğunu da dile getirir.

Bunlara ek olarak Topçu, “özel okullara ve yabancı okullara şiddetle karşı çıkar. Ülkemizde kurtuluş savaşının kazanılmasına rağmen yabancı okulların kaldırılmamasını eğitimimizin geri kalmasının en önemli nedenlerinden biri olarak görür. Yabancı okulların yaratacağı kültürlerin bir memlekete medeniyet ve irfan getirmeyeceğini ve o milleti kültüründen kopararak onlara zarar vereceğini söyler.”²⁴ Ülken ise eğitim sisteminde yabancı okulların çok ciddi katkılar sağlayabileceğine vurgu yapmaktadır

Topçu mevcut okulların milletin değerlerinden koptuğunu, dolayısıyla yeni okullarımızın bizi kendimize yabancılaştırdığını savunur. Buna karşın Ülken milletin değerlerinden kopmadan batı tarzı eğitimin milleti bu çıkmazdan kurtarabileceğini savunmaktadır.

²² Topçu N., ‘İnkılabımız’, *Hareket Dergisi*, Şubat 1953, S.3, s.12.

²³ Topçu N., ‘Liselerde Disiplin ve Terbiye Meselesi’, *Hareket Dergisi*, Kasım 1947, S.9, s.9.

²⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.83-90.

Topçu, insan iradesine yön vermesi açısından okul ve ibadethanenin aynı olduğunu ifade eder. “Hayat hadiselerinin manasız, ne sebebi ve nede hikmeti anlaşılmaz çokluğundan kurtararak zihinleri manalı ve tatmin verici birliğe ulaştırır. Böylelikle, insan iradesine takip edeceği istikameti gösterir ve birliğe götüren her hareket gibi ruhi sonsuzluğun seviyesine kavuşturur. Bu sebeple denilebilir ki mektep mabettir.²⁵” Topçu, okullarımızda bu günkü en büyük eksikliğin manevi boşluk olduğunu ve bu manevi boşluğun Kuran’la doldurulabileceğini savunmaktadır. Buna karşın Ülken’de var olan manevi boşluktan bahsetmiş fakat o, okul ve ibadethanelerin ayrılması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Bütün bunların dışında, Ülken’e göre eğitim sisteminde okullaşmanın birbirine sağlıklı bir biçimde eklenecek biçimde, bütünsellik içinde gelişebilmesi için; Milli Eğitim Sistemiyle, Yüksek öğretim sistemi arasında yakın ve koordineli bir işbirliği gereklidir. Bu iki sistemin arasında olması gereken işbirliği ve koordinasyonunun bir türlü kurulamamış olması, eğitim sistemimizde hala yaşanan en önemli sorunlardan biridir. Uzun yıllar Yüksek Öğretmen Okulları’nın, Fen ve Edebiyat Fakültelerinin öğretmen yetiştirmede nasıl bir rol oynaması gerektiği tartışması gündemin ilk sıralarında yer almıştır.²⁶ Çünkü O’na göre üniversiteye giren öğrenciye iş imkânı sağlamadan diploma veren okul modeli ortaya çıkmıştır. Okul da vermesi gereken değerlerin yerini diploma avcılığının alışına itiraz, Nurettin Topçu’da da görülmüştü.

7.4.Eğitime Dair Çözüm Önerilerinin Karşılaştırılması

Topçu’ya göre eğitim konusunda geri kalışımızın, ilerlememize engel olan en temel nedenlerinden birisi taassup ve bilgisizlik, bir diğeri ise bizde azim ve sebatın eksik olmasıdır. Bunun çözümü de ancak maarifin önemini anlayarak, münevver muallimler yetiştirerek mümkün olabilir. Ülken ise bu konuda Topçu’ya benzer görüşleri savunmaktadır. Ülken’e göre bilgisizlik en büyük eksiklerden biriyken bu bilgi eksikliğinin nasıl giderileceği de önemli sorunlardan biridir. Bu sebeple Ülken’e göre öğretmenlik mesleğinin daha ciddi bir kurum haline gelmesi gerekmektedir.

Topçu’nun bir diğer çözüm önerisi de eğitim insan fitratına dayanması prensibinin temele alınmasıdır. İkinci olarak toplumun tarihinden, kültür birikiminden, değerler

²⁵ Topçu N., (2006/d), age., s.45.

²⁶ Ülken H.Z., “Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler”, *Ankara Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1969, C.1, S.4, s.22.

dünyasından kopuk olmamalıdır. Üçüncü olarak yaşanan dünyaya derinliğine nüfuz edebilen bir felsefeden, anlayıştan kaynaklanmalıdır. Ferdi ve toplumsal biliş oluşturulup, geçmiş bilip, gelecek, amaçlar, idealler tasavvur edilmelidir. Ülken toplumun tarihini, kültür birikimini ve değerler dünyasını dikkate alarak Batılılaşmanın ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracağını belirtir. Ona göre de ferdi ve toplumsal biliş oluşturulup amaç ve idealler belirlenmelidir.

Ülken'e göre "ne bireyin kendi başına eğitimi, ne de toplumun birey üstünde, bireyden önce ve bireyi oluşturan biricik güç halindeki eğitimi vardır. Gerçi 'kişi'lerin kurduğu insani hayat aynı zamanda hem insan ruhlarını, hem insan toplumlarını meydana getirdiği için bin yıllar boyunca birikmiş olan bu kurumlaşmalar veya kültürleşmeler her gelen yeni kuşak için hazır bir miras meydana getirir. Bu da tarih-öncesi ilkelerden farklı olarak zamanımız kültürlerinde kişilerin bu hazır mirastan faydalanmaları dediğimiz bir özelliği doğurur. Sosyologların öğretim ve eğitimi sırf topluma göre tarif etmeleri bundandır. Bu görüş yanlış olmamakla birlikte açıklama bakımından eksiktir. Çünkü böyle anlayınca insani varlığı yalnız dış tesiri almaya elverişli bir balmumu, toplumu da ona kültür tesirlerini veren mühür gibi anlamak gerekir ki, bu görüş yukardan beri anlattığımız gibi eğitimin ruhunu ve çocuk gerçeğini anlamaya elverişli değildir.²⁷"

Buna ek olarak Nurettin Topçu ülkenin o gün içinde bulunduğu sıkıntıların en önemli sebebinin eğitim sisteminin bozulması olduğunu söyler. Bu zor durumdan kurtuluşun da eğitimle gerçekleşebileceği tezini savunur. Kurtuluşun anahtarını ise şöyle açıklar: "Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlâka ve nihayet dine yükselmemiz lazımdır. Böyle adım adım yürüyüş hasta, hem de şaşkın bir nesli Allaha götüren yolda yeniden canlandırabilir. Bu iş bir maarif işidir ve bir neslin kurtuluşunu ancak maarifinin yükselmesinde aramak lazımdır.²⁸" Çünkü Türkiye'de maarif, muallimi ve talebesiyle bir çıkmazda bulunmaktadır. Bunun eski ve yeni çok sebebi bulunmaktadır. O yıllarda medrese mektepken ilim yerine ilim tarihi okutulmaya başlanmıştı. Skolastik zihniyetin hâkimiyeti devam etmekteydi. Tecrübe yoktu. Tefsir ve izah metodu tamamen subjektif idi.

Topçu'ya göre okulda çocuk bilgi için değil, her şey gibi bilgi de çocuk içindir. Öğretmen ve bilgiden sonra çocuk için önemli diğer unsurla otorite, disiplin, ödül ve

²⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.91.

²⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.26.

cezadır. Topçu ceza sisteminin yok denecek hale getirildiğini, bunun sonucunda da suçluyu olmasa bile suç olayını cezalandırmayan bir organın işlevini kaybettiğini ifade etmektedir. Ona göre ceza şiddet veya kırbaç değil; tehlikeyi karşılayan bir savunma aletidir. Bu anlayışını örneklendiren Topçu'ya göre bazen bir vicdansıza yüce gönüllülükle karşılık vermek en büyük ceza iken, saldırgan sözlere karşı susmak da ceza olur. Suçlu affedilse bile, suçun mahkum edilmesinin önemine işaret eden Topçu'ya göre cezanın ruhi yapıya göre takdir edilmesi gerekir. Bu unsurların çocuğun yetiştirilmesinde etkili olabilmesi için iyi ayarlanmaları gerekmektedir. Eğitim ve öğretim de bir diğer önemli prensipte çocuğa manevi, milli değerlerin kazandırılıp benimsetilmesi, ona milli şuurun verilmesidir.

Ülken'e ise bu konuya şöyle yaklaşmaktadır; çocuk tehditle, ceza ile, disiplinle, cebri öğretme ile yetiştirilmeyecektir. Çocuktaki spontane güçlerin gelişmesine en geniş imkan verilecek ve öğretmen yalnızca bu gelişmeye yardımcı hizmetini görecektir. Çocuğun kötü hareketlerini baskı ile iyileştirmeye kalkılmayacak, o tabiatın kendi tepkileriyle düzelmeye bırakılacaktır. “Çocuk yaptığı kötü şeylerin cezasını tabiatın onu cezalandırması suretiyle, anlayacaktır. Eğer sağlığına dikkat etmemek kötü ise çocuk hastalanarak bunun cezasını çekecektir. Yalancılık kötü ise çocuk dostlarını kaybetmek ve sevilmemek suretiyle tabiatın cezasını görecektir. Her türlü dış baskıya mutlak isyan ve tabiata dönüş üzerine dayanan bu eğitim o zamana kadar duyulmamış bir fikri yaydığı için lehinde ve aleyhinde çok şiddetli tepkiler uyandırır. Spencer'de eğitimi hürriyet esasına göre kurmaktadır. Ona göre de eğitimde her türlü baskıyı kaldırmalı, cezayı tabii yaptırım gücüne bırakılmalıdır yalnız Rousseau'dan daha mutedil olan bu İngiliz filozofu duygucu ve tabiatçı eğitim yanında zihin eğitime de yer vermektedir.²⁹”

Her iki fikir adamı da eğitimin başarılı olması için yalnız çocuklara değil velilerini yetiştirecek surette erişkinlere de tatbik edilmesi gerektiğini düşünmektedirler ve erişkinlerin ve okul dışındakilerin eğitimi bugünün en esaslı problemlerinden biri olarak görmektedirler. Topçu, “örf ve adetlerin ve bir dereceye kadar karakterlerin şekillendiricisi olan aileye de mektep vasfı yüklemektedir. Sevgi, hoşgörü, fedakârlık gibi niteliklerin kazandırılmasında aileye büyük görevler düşmektedir. Nurettin Topçu'nun hedeflediği toplum düzeninin oluşturulmasındaki temel amaç eğitimidir. Eğitimin bu işlevi ise bilim öğretimi ve kişilik eğitimi olmak üzere iki koldan

²⁹ Ülken H.Z., (2001), age., s.95.

yürütülmektedir. Bilim öğretiminden kastedilen, özgür bir düşünce ile geçmişin birikimi olan fikirlerin zamanın şartları doğrultusunda güncel hale getirilmesidir. Kişilik eğitiminden kastedilen de sorumluluk bilincine sahip ve içten denetimli, ilkeli insanlar yetiştirme çabasıdır.³⁰ Ülken'e göre erişkinlerin ve okul dışındakilerin eğitimi bugünün en esaslı problemlerinden biridir. Bunun sağlanması yalnız okur-yazar nispetini arttırmak için değildir. Böyle olsa başlangıç bilgisi veren bir erişkin öğretimi yeterdi. Fakat "Okul-Aile Birliklerinin tersine işlememesini, kifayetsiz çocuk velilerinin okul işlerine yanlış karışmalarını ve çocukların okul dışında geçen büyük zaman süresinde okula yardımcı olmalarını sağlamak için bir erişkin eğitimi' lazımdır. Bu şüphesiz yalnız başlangıç bilgisi veren bir 'Erişkin Öğretimi'nden çok güçlüdür.³¹" Fakat eğitim sisteminin planlı ve başarılı işleyebilmesi için zorunludur. Bunun için iyi yetişmiş eğitmen ve okutman ekipleri adeta bir nevi öğretmen misyonerliği savaşına girmeli, bu ekipler şehirden şehire, köyden köye giderek (şüphesiz birkaç köy halkının birleştiği Pazar yerleri, camileri seçmek üzere) vaizler ve konuşmalarla okuma-yazma öğrenmeye başlamış erişkinlere bir değer eğitimi vermelidir.

Bunların dışında her iki fikir adamı da eğitimde sistemliliği savunmaktadırlar. Topçu'ya göre "Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlâka ve nihayet dine yükselmemiz lazımdır. Böyle adım adım yürüyüş hasta, hem de şaşkın bir nesli Allaha götüren yolda yeniden canlandırabilir. Bu iş bir maarif işidir ve bir neslin kurtuluşunu ancak maarifinin yükselmesinde aramak lazımdır.³²" Ülken'e göre ise eğitimin daima yeni tetkiklere göre düzeltebilecek bir çokşekillilik göstermesi gerekmektedir. "Sistemsiz bir eğitim ya parçaları arasında hiçbir tutarlılık olmayan ve her bölümünde ayrı ayrı görüşlerden mülhem olan bir eğitimidir; ya da batı milletlerinden alınmış ve beğenilmiş çeşitli eğitim sistemlerinin zaman zaman kullanılması ve terk edilmesi yüzünden birbirine karıştırılmış olan bir karma eğitimidir.³³" Sistemli bir eğitimin temelleri, değişik somut durumlar karşısında vaziyet almasını bilen bir eğitim olacaktır.

³⁰ Sarıtaş M., "Nurettin Topçu'nun Düşünce Dizgesinin Bazı Temel Çizgileri (Hareket Dergisi ve Nurettin Topçu)", *Hece*, Ankara, 2006, S.109, s. 83.

³¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.163.

³² Topçu N., (2006/d), age., s.26.

³³ Ülken H.Z., (2001), age., s.155.

7.5.Öğretim Kademelerine İlişkin Çözüm Önerilerinin Karşılaştırılması

Nurettin Topçu eğitim işlerinin ele alınışında ilk olarak ilkokuldan hareket edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. “İlköğretim kitapları ve müfredatı, çocuğa toprak sevgisini ve tarihini bütün övünülecek yönleriyle öğretmelidir. Çünkü tarih bilinci eksik bırakılarak yetiştirilen çocuk gerçek vatandaş olamayacaktır. Ancak bugünkü okutulan kitapların ve müfredatın bu amaca hizmet etmediğini savunur. İlkokulu bu karanlıklardan kurtarmak için ise yedi ciltlik *Safahat*’ı sayfa sayfa düz yazıya çevirip bazılarını şiir halinde ilkokulun beş yıllık okuma kitaplarına aktarılmasının gerektiğini ifade eder. Böylece programlardaki ruh eksikliği giderilecektir. Bunun yapılabilmesi için ise Batı hayranları ile dolmuş üniversitelerin tamamen bizim olmasını sağlamak gerekir.³⁴” Aslında Topçu öğretim sistemini bir bütün olarak ele almanın daha doğru olduğunu fakat bunun bir o kadar da zor olduğunu söylemiştir. Düşünürü göre ilkokuldan başlayarak üniversiteye doğru düzenleme günün şartlarında daha uygun ve mümkündür. Topçu aynı zamanda Ülken gibi çocuklukta alınan eğitimin, bir hayat boyunca etkisinin devam edeceğini bu sebeple ilkokuldan önce de okul öncesi eğitimin gerekli olduğunu da ifade etmiştir. Ülken şahsiyetin temelini okul öncesi eğitimin olduğunu söylemişti. Topçu buna ek olarak bu devrede iyi bir terbiye verilmiş çocukların daha fazla topluma yararlı birer fert olabilmelerinin sağlanmasının kolaylaşacağını söylemiştir.

Topçu ve Ülken’e göre ilkokul yaşı, öğretim ve eğitimin en çok üzerinde duracağı devredir. Ülken’in bu konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde sıralamıştır: “Gerçi eski eğitim ve pedagoji görüşleri oradan başlardı. Eğitim asla oradan başlamaz. Fakat orada çocuğu yeni bir disiplin ve yeni bir zümre olan ‘Okul’un içine koymak suretiyle işini sistemleştirir. 7-14 yaşları arasında geçen bu devrede çocuk büsbütün yeni bir hayata girecektir. Disiplin artacak, çalışma çoğalacak, ‘yabancı’larla bir arada bulunma ve “yakın”larından uzaklaşma onda bazı kompleksler doğuracaktır.³⁵” Enerji deposu az olan çocuk çabuk yorulur ve okulun istedikleri çocuğun fizyolojik hayatında ani değişimler yapabilir. “Bu sarfiyatı ödemek için önce çocuğun sağlık durumunu kontrol etmeli ve beslenmeyi ona göre ayarlamalıdır. Bu yapılmazsa çocuk yorgunluktan ileri gelen bazı hastalıklara hazır bulunur. Tecanüssüz bir çevre içinde bulaşıcı hastalıklara

³⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.105-106.

³⁵ Ülken H.Z., (2001), age., s.186.

yakalanabilir. Sinir bozukluğuna uğrar. Burada öğretmen ile ana ve baba birlikte hareket etmeli ve çocukların bu yeni çevreye ayak uydurmalarını sağlayacak çarelere başvurmalıdır.³⁶” Bunun için de öğretmenin ilk görevi bireysel farkları hesaba katarak farklara göre eğitim tatbik etmesidir. Çok kalabalık sınıflarda veya tek öğretmenli okullarda bu güç sağlanır. “Fakat işini bilen bir öğretmen orada bile bir dereceye kadar özellikleri gözden kaçırmayabilir. Çocuklara karşı davranışlarını ona göre ayarlar. Çocukların birer makine veya otomat değil, türlü şartlarda yetişmiş insan yavruları olduğu ve bu şartlar hesaba katılmadıkça hakiki değerlerinin asla meydana çıkarılamayacağı ilkesini daima göz önünde bulundurur. Bu ilkedен haberi olmayan bir öğretmenin çocuklar hakkında verdiği “zeki”, “aptal”, başarılı veya başarısız hükümleri temelsiz ve yanıltıcı. Şüphesiz çocuklar arasında zeka, çaba ve dikkat farkları vardır.³⁷” Çocuklarda ki bireysel farklara Topçu da sık sık vurgu yaparak öğretmene çok ciddi rollerin düştüğünü vurgular. Topçu’ya göre eğitimin temel ocağı ailedir ve aileden sonra eğitim kurumlarına çok önemli roller düşmektedir. Bu sebeple bu eğitim kurumlarındaki eğitimciler çocuğu pasif bir mekanizma gibi görmemeli ve bireysel farkları dikkate alarak işe başlamalıdır.

Nurettin Topçu “ilköğretimin ana gayesinin kalbin terbiyesi olduğunu bu terbiye için ise öğrencilerin kalbine küçük yaştan başlayarak merhamet aşısının yapılması gerektiğini daha sonra cemaat sevgisinin verilmesi gerektiğini, arkasından sorumluluk duygusunun verilmesi gerektiğini savunur. Ancak bugünkü ilköğretim sisteminde öğrencilere bu duyguların verilmediğini ve çocuğun bütün his ve ruh gıdasından mahrum kaldığı için sapıklıklara düştüğünü, zalim olduğunu menfaat makinesi haline geldiğini ifade eder. Bu sahadaki en büyük boşluğu din derslerinin doldurabileceğini ancak din derslerinin de bu amaca hizmet etmediğini masalcılık, meddahlık ve mitoloji ile doldurulduğunu ifade eder.³⁸” Ülken ise ilköğretimin bir temel eğitim olduğunu bu sebeple, orada işe memleket dili, tarihi, coğrafyası ve memleket kültürünün insanlıkça tanınmış değerlerini öğretmekle başlamalıdır. Daha kendi topraklarını, kaynaklarını, kendi kökünü ve gelişme yolunu bilmeyen çocuğa dünyadan ve dünya tarihinden, başka kültürlerden bahsetmenin anlamı yoktur. Ders programları birinci sınıftan başlayarak bu esasa göre düzenlenmelidir. Dersleri dördüncü sınıfa kadar hafif tutarak o sınıfta birdenbire yüklenmek doğru değildir. Çünkü çocuk hafif bir programa göre kendisini

³⁶ Ülken H.Z., (2001), age., s.186.

³⁷ Ülken H.Z., (2001), age., s.187.

³⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.69.

ayarladıktan sonra bu birden değişme onun çalışma tarzında sarsıntı yapar. Birinciden beşinciye kadar bu dersler daha iyi bölünebilir ve ağır ağır çoğalabilir. Türkçe daima ön planda yer almalı, memleket tarih ve coğrafyası ile tabii kaynakları, tabiat bilgisi derslerin hareket noktasını teşkil etmelidir.

“Nurettin Topçu ilköğretim programlarımızın sadece öğrencileri ezbere yönlendirdiğini, mektebin öğrencilere hayatın anlamını verebilmesi gerektiğini ve bunun için öğretim sürecinde gerçek dünyadan örneklerle öğretimin yapılmasına özen göstermek gerektiğini ifade eder. Ancak bu metotla üzerine ilimle ahlakın muazzam binaları kurulabilecek insan ruhundan ibaret sağlam temel oluşturulabilir. Bunun yanı sıra ilköğretimin İslam ruh ve ahlakını temel alan bir yapıya kavuşturulması gerektiğini bu süreçte çocuğa hür disiplin yöntemiyle sorumluluk bilincinin kazandırılmasının faydalı olacağını belirtir.³⁹” Topçu’ya göre zihni körelten ezbercilik anlayışına Ülken’de karşı çıkmaktadır. Ülken’e göre içselleştirilemeyen bilginin kalıcılığı olmayacağından gelişim sağlanamaz. Her iki düşünür de bireye sorumluluk duygusunun ilkokulda kazandırılmasının gereğine değinirken, başta aileye daha sonra okul ve öğretmene önemli görevlerin düştüğü konusunda hemfikirlerdir.

Nurettin Topçu’nun ve Hilmi Ziya Ülken’in yaşadığı dönemde ülkemizde beş yıllık ilkokul eğitiminden sonra üç yıl ortaokul üç yıl da lise eğitimi veriliyordu. Ülken’e göre ortaöğretimin hedef ve konusunu şöyle çizilebilir: “ortaöğretim, ilköğretimde verilen genel başlangıç bilgisini, sınıfla atölye ve bahçe arasında bağlantı kuran faal okulun kazandırdığı değerler eğitimi tamamlamak, ihtisas ve meslek hayatına hazırlamak üzere devamlı ilerleyici bir eğitim ve öğretim devresidir. Orta öğretim kendi başına bir bütün değildir; mutlaka ya birinci safhanın sonunda (ortaokulda), ya ikinci safhanın sonunda (lise bitirişinde) gençleri meslek ve ihtisas hayatına hazırlar.⁴⁰” Bu hedefe ulaşmak için ortaöğretim gençlerin ihtiyacı olan bir tahsili, gittikçe yükselen ve parçaları birbirine bağlı bir bütün teşkil bilim zihniyetini ve ahlaki kişiliği kazandırır. Şu üç hedefe ortaöğretimin Batı memleketlerince ortak hedefleri gibi gösterilebilir; “1) Genel kültür vermek;2) Yüksek öğretime hazırlamak; 3) Mesleki bir formasyon vermek⁴¹”, yani okuttuğu bilgi dallarından birinde derinleşmenin temellerini hazırlamak. Topçu ise ilkokuldan sonra verilen üç yıllık ortaokul eğitiminin hiçbir

³⁹ Aldı M., “Çocukların Hizmetinde Eğitime Maarif Katmak”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2005,S.109, s.294.

⁴⁰ Ülken H.Z., (2001), age.,s.248.

⁴¹ Ülken H.Z., (2001), age., s.248.

anlamının olmadığını ve kaldırılması gerektiğini savunur. “Bunun yerine ortaöğretim okullarının ilk üç sene tek kol halinde, son üç senesi kollara ayrılarak okutulmasının daha yararlı olacağını belirtir. O zamanki ortaokulun yerine ise ilkokuldan sonra lise tahsili yapmayacaklar için, köylerde, kasabalarda iki veya üç senelik hayat veya iş mektepleri açılması gerektiğini, bu mekteplerde ziraat ve tekniğin öğretilmesi ve aritmetik, tarih ve din derslerinin okutulması gerektiğini söyler.⁴²” Ülken’e göre ortaöğretim meslek hayatına hazırlık, ilköğretimle yüksek ve meslek öğretimi arasında bağlantı olmakla beraber öğrenim ve eğitim bakımından en önemli dönemdir. Ortaöğretim en ileri kültür çevrelerinde dahi eski nesillerin bilgi ve deneyimleri yeni nesillere nakletmekle kalmaz, ona daima bir şey katmayı sağlar. İlkokulda çocuk henüz ana- babasının etkisi altındadır. Ortaöğretimde bu etki azalır. Yani öğretim ve eğitimin temeli değilse de en ağır kısmı ortaöğretimdedir.

Ülken’e göre “okul gençlere kültürün bütününe yaşama ve hepsinde yaratıcılık gücünü işletme imkânı verir. Bunun içindir ki lise tahsilinde genel kültürün yeri çok büyüktür deniyor.⁴³” Ülken’e göre lise öğrencisi bu değerleri yaşayan ve yaratan bir faaliyet içinde bulundukça bu genel kültür asla pasif bir ansiklopedik bilgi yığını, hatta teorik bir zihin sentezi olmaz. Liselerin verdiği genel kültürün yükünden, gençleri yorduğundan şikâyet eden ve onları erkenden meslek hayatına atmak isteyenler genel kültürün bu yaratıcı vasfını görmemektedirler. Bu bağlamda Ülken’den farklı düşünen Topçu liselerin son üç yılda öğrencilerin ilimlere ve sanatlara hazırlanması gerektiğini ancak derslerin üç yıllık tekrarı şeklinde olmaması gerektiğini bu derslerin önceki dersler üzerine inşa edilmesini ancak önceki derslerden daha geniş ölçü ile okutulması gerektiğini söyler. “Bu liselerden beklentilerini ise şu başlıklarla açıklar. 1.Genel kültür vermek, 2.Her ilimden bir çeşni tattırmak 3.Ruhun bütün melekelerini birbiriyle düzenli olarak inkişaf ettirmek⁴⁴”

Ülken, lise tahsilinde bilgi ve değer alanları öğretim ve eğitim olarak iki pedagojik süreçle temin edileceğini söyler: “Öğretimin metodu tecrübi-rasyonel, eğitimin metodu ihtiyaç mertebelerini uyandıran ve bilgiyi inançla tamamlayan diyalektik metottur. Ne laboratuvar tecrübelerinde, gözlemlerde kullanılan tümevarım, ne matematik ve tarihteki zihin işlemleri faaliyet dışında değildir. Bunların bir kısmı bedenin, elin açıkça yardımı olan, bir kısmı onlara başvurmayan çeşitli faaliyet şekilleridir. Fakat bilgiyi

⁴² Topçu N., (2006/d), age., s.115.

⁴³ Ülken H.Z., (2001), age., s.270.

⁴⁴ Topçu N., (2006/d), age., s.117-119.

kazandıran bu faaliyetlerin genel vasfı analitik olmalarıdır. Onlar bir şey yaratmaz, yeni bir şey meydana getirmez. Yalnız tabiatı veya toplumda olan şeyleri tahlil ederler. Bunun için öğretim analitiktir diyebiliriz.⁴⁵ Lise özellikle bireyi topluma uymakla yetinmeyip, onu daha ileri götürmekle yükümlüdür. Kısaca Ülken'e göre lisenin vazifesi genci yalnız meslek hayatına hazırlamak ve topluma intibaklı hale getirmek değil, toplumun seviyesini aşan üstün bir kültürü yaşatma ve yaratma gücü vermektir. Lise topluma uymakla değil, onu ileri götürmekle yükümlüdür. İlköğretim en ileri kültür çevrelerinde dahi eski nesillerin bilgi ve değerlerini yeni nesillere nakletmekle kalmaz, ona daima bir şey katmayı sağlar.

Topçu öğrencilerin tüm yeteneklerinin okulda ortaya çıktığını, öğrencilerin daha sonra verdikleri eserlerin bile öğrencinin o yeteneğini geliştirmesi açısından okula verilmeye başlandığını savunur. Bu bedenle okulda öğrencilerin tüm melekelerinin geliştirilebilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Topçu liselerin bu gayeleri gerçekleştirebilmesi için programlarda şu değişikliklerin yapılması gerektiğini söyler: “Programlar öğrencilerin kavrama gücünden daha yoğun olduğu için öğrencileri ezbere yöneltmektedir. Bu nedenle öncelikle derslerin müfredatı azaltılmalı ve sadeleştirilmelidir. Böylece ezberciliğin önüne geçilerek anlamlı öğrenme sağlanabilir. Orta sınıflardan sonra birçok kollara ayrılan bir lise programı oluşturulması öğrencilerin zekâlarının ve bütün ruh melekelerinin ortaya çıkmasına neden olacağından kendini geliştirmesine yol açacaktır. Bu ifadelerle Nurettin Topçu'nun çoklu zekâ yaklaşımının temel ilkelerini de benimsediği söylenebilir. Çoklu zekâ yaklaşımına göre de uygun çevre koşulları sağlanırsa öğrenciler farklı zekâ potansiyellerini açığa çıkararak kendilerini geliştirebilirler.⁴⁶”

⁴⁵ Avcı N., (2005), age., s.63.

⁴⁶ Topçu N., (2006/d), age., s.121.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU ve HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN EĞİTİME DAİR GÖRÜŞLERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

Gerek Topçu gerek Ülken eğitimi yeni amaçlar doğrultusunda, yani çağın ötesine götürecek amaçlara göre düzenlemek gerektiğini söylemişlerdir. Söz gelimi eğitilene felsefi bakış kazandırmayı amaç edinen bir düzenleme yapmak, bunun en elverişli araçlarından biri olarak da Klasik Çağ düşüncesini tanıtmak. Böyle bir düzenlemeyi yürütebilmek içinde özerk bir kurum oluşturmak gerektiğini vurgulamışlardır. Bahsettikleri bugünkü özerk kurum ise Talim Terbiye Kurulu'dur.

Talim terbiyenin önemini Kant şu şekilde vurgulamıştır: “Hiç kimse gösterilemez ki gençliğinde ihmal edilmiş olup da daha sonra kusurunun talim terbiyede mi yoksa ahlaki eğitimde mi olduğunu bilmeksizin olgunluk çağına ulaşabilsin. Eğitimden geçmemiş insan kaba, talim terbiye görmemiş insan serkeştir. Talim terbiyenin ihlali eğitim öğretimin ihlalinden daha büyük bir kötülüktür, çünkü bu sonuncusu daha sonra hayat içerisinde telafi edilebilir, fakat serkeşlik (kanun kural tanımazlık) giderilemez ve talim terbiyede yapılan yanlışlık hiçbir zaman tamir edilemez.¹” Topçu ve Ülken'den yaklaşık yüz yıl önce yaşamış filozof Kant'da tam olarak aynı önemden bahsetmekteydi. Bu temel görüş kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma ilerlemiş günümüzde Talim Terbiye Kurulu'nun açılmasının temel nedenini oluşturmuştur. Eğitimin sürekli düzeltilip geliştirilmesi, nesilleri birbiri ardına insanlığın mükemmeliyetine doğru bir adım daha ilerletmesi mümkün olan bir etkinlikti; çünkü insan tabiatının mükemmeliyetinin büyük sırrı eğitimde saklıdır.

“Çocuğa ne öğretmeli ve nasıl öğretmeli? Bu konudaki bütün kavga öğretime nasıl girileceğinden doğuyor. Sıralarda ve siyah tahta üzerinde mi başlanmalı, yoksa bahçeden, kırdan, laboratuvarıdan mı? Hiçbir akılcı, öğretilen teorik bilginin hafızasında veya siyah tahta üzerindeki formüller halinde kalmasına razı olamaz. Onu mutlaka bahçede veya laboratuvarıdaki tecrübelerle gerçekleştirir; yeter ki her türlü yaratıcı gücü ortadan kaldıran bir skolastik düşüncenin esiri olmasın. Öte yandan hiçbir pratikçi veya pragmacı da yalnız iş içinde edinilen empirik bilgi seviyesinde kalmaya razı olmaz. Bu bilgiyi herhangi bir hafızanın kelimeleri, zihnin sınıflamaları, matematiğin formülleriyle

¹ Kant I., (Çev: Aydoğan A.), *Eğitim Üzerine*, Say Yay., İstanbul, 2009, s.38.

akıl seviyesine yükseltir. Aksi halde onun gerçek bilgi olduğunu kabul edemez. Şu halde iki zıt yol neticede birleşmektedir. Çocuk kendi insiyatifini kullanmadan öğretmenin öğrettiklerini almakta yahut doğrudan doğruya kendi yaratış gücü ile ve öğretmenin hazırladığı zemin üzerinde pratikten teoriye doğru yükselerek öğretimi sürdürmektedir. Bir fizik laboratuvarında, bir tabiat dersinde olduğu kadar, bir matematik probleminin çözülmesinde de öğrencinin bu işleme katılması onu kendi çabası ile yeniden meydana getirmesi gerekir.² Ülken'e göre bunun aksi de doğrudur; "bahçede, kırdan, sokakta veya laboratuvarında çiçeği yetiştirirken, arkadaşlarıyla oynarken, ağaçları budar veya toprağı kazarken, aletleri kullanırken, yurttaşlık ve toplum bilgisine, ahlak kurallarına, fizik kanunlarına doğru yükselmesi de aynı öğrenme, anlama sürecinin meydana gelmesinden başka bir şey değildir."³ Bu bağlamda Nurettin Topçu "mektepe, sınıfa, muallime, siyah tahtaya ve dershaneye sahip çatı ile sınırlı olmayıp maddeden manaya yükselişin, disiplinin, çokluktan birliğe doğru gidişin, kaidenin ve nizamın bulunduğu her yerde vardır. Lise, üniversite gibi isimler taşıması, bir yerin mektep olması için yeterli değildir; eğer nizam disiplin ve belirli bir amaca gidiş yoksa orada mektep yoktur. Eğer mektep yoksa amaçsız bir hayat; ümitsiz, iradesiz, kendilerine inanmayan fertlerden oluşan bir cemiyet söz konusudur. Böyle bir cemiyette ilk yıkılan şey ahlak nizamıdır"⁴, demektedir. Bu yüzden Topçu'ya göre insani inkılâbın gerçek hedefi hayatın her sahasında şuurlaşma ve mektepleşme hareketidir. Bu anlayıştan hareketle Topçu, mektep kavramlarının sınırlarını, hayatın bütün boyutlarını kavrayacak kadar geniş tutuyor. Bu fikirleriyle Ülken ve Topçu'nun günümüzde çağdaş eğitimin en önemli ilkeleri olan ve 2005'te uygulamaya konan; yeni eğitim programında ön plana çıkarılan 'her yerde eğitim'⁵, 'yaşam boyu öğrenme'⁶, 'eğitim yaşamın kendisidir', 'hayata yakınlık ilkesi'⁷ gibi kavramları çok önceden tartıştığı söylenebilir.

² Topçu N., "Eğitime Dair Nurettin Topçu'nun Düşünceleri", *Tasvir*, 21 Temmuz 1949, s.5.

³ Ülken H.Z., (2001), age., s.34.

⁴ Topçu N., (2008/a), age., s.49.

⁵ Millî eğitimin amaçları yalnız resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

⁶ Fertlerin genel ve meslekî eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

⁷ Okul ve öğretim ortamı hayattan kopuk, yapay bir ortam olmamalı; hayata yakın, oradaki gerçeklikten uzak olmayan, öğrencinin hayatla bağlantısını koparmayan bir yaşantı sunmalıdır. Okul öğrencileri hayat için hazırladığına göre, oradaki öğretim de hayatın doğrudan kendisi olmalıdır. Ders konuları, anlatım sırasında verilen örnekler hayatın içinden seçilmelidir. Çocuklara öğretirken kullanılan dil, oluşturulan sosyal ortam vs. gerçek hayata yakın olmalıdır. Teorik olarak öğrenilen bilgilerin pratikte de

Genellik ve eşitlik ilkesini de yine önceden tartıştıkları görülür. Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır, eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz görüşü de özellikle Nurettin Topçu'ya bakıldığında hem düşünce de hem de yaşayışında kendini gösteren bir ilkedir. Onun öğretmenlik hayatında Galatasaray Lisesinden ansızın tayin edilmesinin sebebi de budur. Okul müdürü geçmesini istediği seçkin ailelerin çocuklarının isimlerini liste halinde Topçu'ya verdiğinde hak etmişlerse geçer cevabıyla bu ilkenin ilk örneklemini oluşturur. Ayrıca Topçu eğitimde köylü kentli ayrımının, kız erkek ayrımının olmaması gerektiğini söylemiş hatta köylülerin eğitimiyle işe başlamasıyla ülkede ciddi boyutta gelişme kaydedileceğini de vurgulamıştır. Konuyla ilgili Ülken de çağdaşlaşma yolunda kız çocuklarının eğitmenin önemine değinerek genellik ve eşitlik ilkesinin örneklerini sunar.

Bunların yanında Topçu ve Ülken'e göre pragmatist eğitim modelinde ne teori ne de pratik ön planda olmalıdır. Esas olan ikisinin bir arada yürütülmesidir. Eğitimin daha sağlıklı bir süreç oluşturması için teori ve pratiği birleştirmek gerekir düşüncesi günümüz eğitim felsefesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Topçu, öğretmenin görevinin sadece gençlere bilmediklerini öğretmek ve kitaplardaki bilgileri öğrencilere ezberletmek olmadığını söyler. Ona göre öğretmenler tek kaynaktan yetiştirilmelidir. Bu bağlamda onların ilim ve irfan seviyelerinin yükseltilmesine öncelik verilmesinin doğru bir adım olacağını ifade eder. Bu adım için de Topçu'nun önerisi şu olacaktır: Orta öğretimde uygulanan sınavların, öğretmenin elinden alınarak o dersi okutmamış, yabancı heyetlere verilmesi gerektiğini söyler. Bu uygulama hem orta öğretimin ciddileşmesine sebep olacak, hem de öğretmenlerin daima okuyup ilimde ilerlemeye mecbur olduklarını kendilerine hatırlatacak ve onları daha iyi yetiştirmeye zorlayacaktır. Topçu'nun bu görüşlerinin günümüzde tam olarak uygulandığını söylemek güç olsa da eğitim sistemine değişik yansımaları söz konusudur. Günümüzde devlet okullarında aynı okulda görev yapan öğretmenler dönemde en az bir tane ortak sınav yapmak zorundadırlar. Bu öğretimin ciddileşmesi adına alınmış önemli bir tedbirdir. Ayrıca tüm ülkede ortak olarak uygulanan SBS, YGS, LYS ve KPSS gibi sınavlar ülkede bir standartlaşmanın sağlanması ve her okula rekabet ortamının sağlanması açısından Topçu'nun belirttiği amaçlara hizmet ettiği

söylenebilir. Fakat özellikle KPSS yani öğretmenlik sınavı onun tezi ile kıyaslandığında Topçu'nun düşüncesindeki ve günümüzdeki uygulandığındaki farklılık net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Topçu bu sınavın öğretmenin ilmini ve yeterliliğini ölçmek için yapılması gerektiğini söylerken günümüzde yapılan sınav bu kapasitede değildir. Çünkü bu sınavda mesleki yeterlilik ve alan bilgisi sorularına yer verilmemiştir.

Ayrıca Ülken'e göre "öğretmen, geçmişte olduğu gibi gelişigüzel ve kırk beş günlük alelacele kurslarla yetiştirilemez. Bu sebeple ayrı bir öğretmen okulu, fakülte veya üniversite kurulup, öğretmenlerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi sağlanmazsa bu problemler aşılamaz." tezi bugünkü eğitim fakültelerinin varlığı ile temellendirilebilir. Öğretmen için felsefe kültürünün gerekliliğine inanan Ülken ve Topçu, felsefe bilgisi ile öğretmen bağımsız ve yapıcı düşünme; öğrenmeyi öğrenme, problem çözme, insanı tanıma, adalet, doğruluk bilgi ve becerilerine sahiptir. Öğrencileri de bu değerlere sahip yetiştirirler fikri bugünkü eğitim felsefesinin temelini oluşturmuştur.

Bunlara ek olarak Nurettin Topçu'nun din eğitimi ile ilgili görüşleri bugünkü din eğitimi uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. O din eğitimi ile ilgili iki okulun olması gerektiğini söylemişti. Öncelikle o günkü İmam Hatip okullarının yerini İslam Enstitülerinin almasını ister. İslam enstitüleri dört yıllık lise konumunda olmalı derslerinin üçte birini genel psikoloji, tasavvuf, din psikolojisi, felsefe, kelam, sosyoloji dersleri oluşturmalı; üçte birini tefsir, hadis, fıkıh ve hukuk dersleri ile mitoloji ve dinler tarihi oluşturmalı, geri kalan üçte birinde ise Kur'an, Arapça ve bir Batı dili öğretilmelidir. İslam enstitüleri adıyla olmasa da İmam Hatip Liselerinde hemen her zaman adı anılan bütün dersler okutulmaktadır. İkinci tip dini okul ise ilahiyat fakülteleri olacaktır. Bu fakültelerde, İslam Enstitülerinden farklı olarak, birinci zümre derslere en geniş yer verilmelidir. Yani tasavvufu da kapsayan felsefi kültür, bu fakültelerde hakim rol oynamalıdır.⁸ Günümüzde İlahiyat Fakülteleri Topçu'nun bu düşüncesini temellendirir niteliktedir. Ona göre bu fakülteler sayesinde tasavvufu da kapsayan felsefi kültür günümüzde de hâkim durumdadır. Çünkü o tasavvuftan da felsefeden de uzak kalınmaması taraftarıdır.

Yine iki düşünüre göre de okulda siyasete yer yoktur. Topçu, okulların siyasete asla yer vermeyen ve öğretmenin ilmi ve ahlâkî otoritesinden başka hiçbir otorite tanımayan, ruhları huzur içinde birleştirici disiplinin barındığı yer olması gerektiğini söyler. Ayrıca bu mektepte öğrenciler bazı dersleri takip etmesi için zorlanmamalı, öğrenciler kendi

⁸ Topçu N., (2006/d), age., s.165-166.

öğretmenini ve derslerini kendisi seçmelidir.⁹ Bu düşüncelerin uygulanması çok zor olsa da üniversitelerdeki seçmeli dersler bu düşüncenin adımları arasına girebilir.

Özellikle mevcut okul sistemlerini eleştiren ve değişimin gerekliliğini vurgulayan Topçu ve Ülken'in eğitimde güttüğü amaç, tabiata uygun bir bireyselliği değil ahlaki değer fikirlerini benimsemiş bir kişilik yetiştirmektir. Gençlerin kafasının haddinden fazla bilgi ile doldurulmasına ve onları ezbere sevk etmeye şiddetle karşı çıkan iki düşünürde demokratik, doğal, beden ve ruhça uyumlu bir biçimde geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim öne sürerler. İçerisinde öğretmen ve öğrencinin sağlıklı ilişkilerinin egemen olduğu, bütün öğretimin uygulamalı hayat değerlerine yöneldiği, zihinsel çalışmalarla estetik etkinliklerin tıpkı bedensel çalışmalar gibi desteklendiği bir eğitim devleti tasarımı çizmişlerdir. Geçmişte çizilen bu tasarımın günümüzde ana hatlarının çizildiği görülmektedir. Güzel sanatlar, mesleki ve teknik liselerin artışı bunun en açık örnekleridir. Öğrencilerin öğrenme kapasitelerine, yeteneklerine, becerilerine ve tercihlerine göre eğitimin varlığından bahseden düşünürlerin günümüzde yer alan yapılandırmacı öğrenmenin sinyallerini de verdikleri açıkça görülmektedir.

İki düşünür de kişilik sahibi, düşünen, eleştiren, sorgulayan, hakkını savunabilen, taklitçi olmayan, yapıcı ve yaratıcı bireyler yetiştirilmesini ister. Günümüz yapılandırmacı yaklaşım, işbirliğine dayalı öğrenme, proje temelli öğrenme, aktif öğrenme, eleştirel düşünme biçimlerinde bu özellikler temele alınır.

⁹ Topçu N., (2006/d), age., s.104.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Eğitim sistemlerinin karşı karşıya bulunduğu problemleri aşmaya yönelik istekler, görüşler ve faaliyetler, eğitim tarihinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Bu araştırmada, eğitim tarihimizin en çalkantılı süreçlerinden biri olan Cumhuriyetin ilk döneminin önde gelen aydınlarından Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in eğitim anlayışları açıklanmış, benzerlik ve farklılıkları irdelenerek bugünün eğitim sistemine yansımaları belirtilmeye çalışılmıştır.

- Dikkatli incelendiğinde görülecektir ki bu çalkantılı dönemin en temel etkenlerinin başında Batılılaşma gelmektedir. Özellikle Ülken'de karşımıza çıkan Batı kültür ve medeniyetini benimseme olayı olan kültürel batılılaşmanın en önemli araçlarından biri mevcut eğitim sisteminin amaç, içerik ve metod yönlerinden reforme edilerek, Batı eğitim sistemlerini model alan bir oluşuma girilmesi olagelmıştır. Lale Devrine kadar götürülen Batılılaşma hareketinin Tanzimat'la birlikte hız kazandığı dönemlerde, ortaya çıkan gelişmeler ülkeyi dolayısıyla birçok aydını da etkilemiştir. Mevcut medrese eğitimi sosyo-ekonomik sebeplerin etkisiyle gerilemiş ve artık toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Bu durumda mevcut medrese, kaldırılmalı mı, yoksa iyileştirilmeli mi? sorusu gündeme gelmiştir. Araştırmaya konu olan bu iki aydın, bu kurumun iyileştirilmesi gerektiğini söylerken, Topçu bununla ilgili daha çok vurgu yapmıştır.

- Yeni kurulan çoğu rejimde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de fikri temellerini sağlama almak amacıyla eski devletle bağlarını kopararak, Batı kaynaklı eğitim politikaları geliştirilmiştir. Bu anlayış doğrultusunda skolastikleşmiş olan medreseler kapatılmış ve yeni mektepler açılmıştır. Bu dönemdeki eğitim sistemini tahlil eden düşünürlerimiz, yeni açılan bu mekteplerin de aynı nakilci zihniyetten kurtulamadığı, bu defa da Batının her fikrinin eleştirilmeden kabul edildiği kanısındadırlar. Aynı şekilde Türk milli eğitiminin temelleri belirlenmeden benimsenen bu eğitim felsefeleri, Türk milleti ve kültürüyle uyuşmadığı için çift şahsiyetli nesillerin yetiştirilmesine neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkardığı problemleri tespit eden düşünürlerimiz eğitim politikası anlamında millilik vasfının temel alınmasının en önemli unsur olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca yabancı okullar ve özel okulların eğitimdeki aksaklıkları artırdığını ve yeni nesillerin kültür bağlarını zayıflattığını iddia etmektedirler.

- Cumhuriyet döneminde eğitim yaşantılarına yön veren Modernleşme dönemi eğitim düşüncesinin temel karakteristiği olan; eğitim etkinlikleri devlet ve millet içindir düşüncesi her iki düşünürde de etkili olmuş bir düşüncedir. Bunu eğitimin millileştirilmesi ve milli tarih şuuru kazandırma amacına yönelmesi hedefleriyle netleştirmişlerdir.

- Topçu Batı pedagojisinden kaçınsa da eğitimi üç noktada incelemiştir: beden eğitimi, fikir eğitimi ve ahlak eğitimi. Ona göre insanın bedeni, zihni ve ahlaki kabiliyetleri ancak eğitimle gerçekleştirilebilir. Zira bu düşünce Ülken'in temel felsefelerinden biriydi. O eğitimin amacını, ferdin beden, fikir ve ahlak bakımından mükemmel olmasını sağlamak için bir takım fikir ve tecrübelerle donatmak olarak vurgulamıştı. Aynı zamanda Batı'nın sosyal pedagojik yaklaşımlarından da faydalanmak gerektiğini ifade etmişti.

- Hilmi Ziya Ülken'i herhangi bir düşünce çizgisinde görmek istersek, onu Batıcı düşünce çizgisinde, modern düşünce anlayışında görebiliriz. Bu düşüncesinin temelinde ise dönemin ihtiyaçları belirleyici olmuştur. I. Dünya Savaşının ardından yeni kurulan bir Cumhuriyet vardır ve bu genç Cumhuriyetin kökenlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Ülken, bu noktadan hareketle bu kökenin Osmanlı'da değil, bilinen tarihin ilk zamanlarında aranması gerektiği bilinciyle hareket etmiş ve Türk düşüncesinin seyrini genel bir biçimde eserlerinde incelemiştir. Türk düşüncesi için kendi ifadesiyle modernist bir duruş sergilemiştir. Yıkılmakta olan bir devletin ardından kurtuluş reçeteleri arandığı o dönemde, çare olarak Batılılaşmayı birçokları gibi Ülken de seçmiştir. Kurtuluşun çaresini modernleşmede dolayısıyla Batılılaşmada aramıştır. Anadoluçuluk düşüncesini ortaya koyması böyle bir anlayışın uzantısı olsa gerektir. Ülken, *Anadolu Mecmuası ve Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri* adlı kitabı ile bu akımın tanınmasını sağlamış ve Anadoluçuluk düşüncesi kültürel temellere oturtulan bir hareket olarak şekillenmiştir.

- Düşünce sisteminde Topçu, ideal gençlik tasavvurundan en çok bahsettiği eserlerinin başında gelen *Ahlak Nizamı* ve *Yarınki Türkiye* eserlerinde özellikle millilik yönü üzerinde çok hassasiyetle durmuştur. Onun da Anadoluçuluk ideali vardır. Yeni kurtarıcı neslin Anadolu topraklarına ekilecek tohumlardan filizlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden, Anadolu'nun maddi ve manevi kuvvetlerinin temellerine inmek suretiyle yeniden canlandırarak bu işe başlanılabileceğini belirtmiştir. Anadolu köylüsünden özgün bir zümre vücuda gelecek ve bu sınıf kendi içinden tüccardan

memura, hâkimden doktora her örneği çıkaracak ve Anadolu'da bir millet kuvveti yaratacaktır. Topçu ve O'nun Hareket Felsefesine olan eğilimini, içinde bulunduğu siyasi şartlar ve bu şartlar karşısında oluşan fikir akımları çerçevesinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Aynı zamanda Anadolu gerçeğinden ayrı ve İslam'ın dışında da onu ele almanın imkânı yoktur. Ona göre Anadoluçuluk düşüncesi, sınırları çizilmiş Anadolu coğrafyasını merkeze alan bir milliyetçilik anlayışını ifade etmektedir. Yeni milliyetçilik diye de tanımlanan Anadoluçuluk, milliyetçiliği sadece vatan ve coğrafya kavramını içerisine yerleştirmez.

- Topçu'nun Anadoluçuluğuna göre vatan, coğrafya-tarih-millet realitesinin birleşiminden meydana gelmiştir. Türk ırkı Anadolu coğrafyasında tamamen farklı bir hal almış kaynaşmış ve onunla yekpare vücut haline gelmiş, bu coğrafya ve tarih içinde olgunlaşan soy birliği, bu soy tarafından vücuda getirilmiş olan maddi ve manevi kültürü meydana getirmiştir. Demek ki Anadoluçuluk düşüncesi Nurettin Topçu'nun düşünce âleminde farklı bir şekil almıştır. Bunda en önemli dönüm noktası Topçu'nun, Abdülaziz Bekkine ile tanışması olmuştur. Bu aşamadan sonra Topçu, tasavvuf ve vahdet-i vücut merkezli, milliyetçi, ruhçu ve mistik düşüncesinin felsefî temellerini araştırdı ve Anadoluçuluk düşüncesiyle bunları kaynaştırarak Anadoluçuluk düşüncesine farklı bir muhteva kazandırdı. Ülkesinde kendi fikirleriyle özgüleştirmediği Anadoluçuluk düşüncesini yayma zemini bulmak için girişimlerde bulundu. Bu amaca yönelik olarak Topçu, *Hareket Dergisi*'ni, Cumhuriyet döneminin modernist radikalizmine eleştirel yaklaşan Anadolu bir muhalif düşünce okulu olarak kurdu. Topçu'nun, Anadolu gerçeğini bilmesi, kendi tarihi ve kültür dünyasının farkında olmasının yanında batı felsefesine de olan hâkimiyeti sonucunda oluşturduğu sistematik geçmişimiz açısından oldukça önemlidir.

- Ülkenin gelişmesi iki düşünür için de ilim yoluyla mümkündür. İlim, teknik ve eğitim sistemi kalkınmanın en temel unsurlarıdır. Toplumsal yapının kuvvetlenmesi ve ilim ve teknikte ilerleme sağlanabilmesi için ise öncelikle toplumsal sorunlar çok iyi tespit edilmelidir. Sorunu bilmek çözüm için gerekli ilk şarttır. Daha sonra bu problemleri çok iyi analiz edecek ve çözebilecek birinci sınıf ilim ve teknik adamlardan oluşturulmuş bir uzman kadro ile aynı tarzda ilim zihniyeti ile yetişmiş bir siyasî ve idari zümreye sahip olunmalıdır.

- Ülkenin kalkınması konusunda eğitime büyük önem veren Topçu ve Ülken'in dönemine sık sık eleştiri getirdiğini dile getirmiştik. Özellikle Topçu kalkınma için Köy

Enstitülerinin değiştirilmesi fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Onun bu eleştirisini Dewey'in şu cümleleriyle daha iyi anlamak mümkündür: Dewey incelemeleri sonucunda özellikle "Köy Enstitüleri hayalimdeki okullardır." diyerek savunduğu bu kurumlar, 1954'de amaçlarından saptırılarak klasik öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Bunda bu akımların Topçu'nun çok karşı olduğu siyasete bulaşması etkili olmuştur. Böylece Türk eğitim sistemi çok büyük bir kayba uğramıştır; köyde başlayan kalkınma hamlesi büyük oranda engellenmiştir. Halbuki bizim vazgeçtiğimiz Köy Enstitüsü modelini, Hindistan, Endonezya, Malezya vb. devletler kendilerine uyarlayarak başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Bugün bile Köy Enstitülerinden alınıp uygulanacak pek çok dersler vardır.

- Köy Enstitüleriyle ilgili Topçu'nun uygun gördüğü model biraz farklıdır: Köy Enstitülerinde dersler iş vasıtasıyla verilmeli, bizzat öğrenci işi yapmalı, onunla ilgili kuramı işi yaparken öğrenmelidir. Ezber eğitime karşı olduğu görüşü bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Ülken'de aynı mantıkla laboratuvarların kullanılması gerektiğini özellikle yaparak-yaşayarak öğrenmenin daha verimli olduğunu söylemiştir. Özellikle iki düşünürümüz de, tarla ve bahçeler arasında açılan bu kurumlarda, biyolojinin derslikte, kara tahta başında okutulmasının gülünç olacağını söylemiştir. Bu bağlamda öğretmenler öğrencilere yakın yurdun tarihsel değerlerini tanıtmaya, onları yurt gezilerine çıkarmaya, öğrencileri yazılı metin üzerinde çalıştırma, derste harita, resim ve çeşitli materyallerden yararlanma gibi yollar önermişlerdir.

- Eğitimde hemfikir oldukları diğer bir konu da karma eğitimidir. Batılılaşma taraftarları açısından çağdaşlaşmanın bir göstergesi olarak kabul edilen karma eğitim de, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir. Dönemlerinin de etkisiyle Topçu ve Ülken, eğitim ortamında doğrudan demokrasi kullanılmalı, herkes her işte görev ve sorumluluk almalı fikrini savunmuşlardır. Özellikle ödül ve ceza konusuna da değinen düşünürler cezanın en azından suça yönelik olarak verilebileceği fakat bunun dayak olmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Onlara göre ne ceza ne de not silah olarak kullanılmamalıdır.

- Ortak kanıya vardıkları bir diğer düşünce din eğitimin gerekliliğidir. Din eğitimi ile öğrencinin ahlâkî gelişimi de olumlu yönde gelişecektir. Bunun dışında cemiyette yaşanmayan sadece ahlâk kaidelerinden oluşan bir listenin öğrencilere ezberletilmesinin ciddi bir ahlâk terbiyesiyle ilgisi yoktur. Ahlâkın öğrenci tarafından benimsenebilmesi için öncelikle bu kuralların cemiyet tarafından benimsenmiş ve yaşanıyor olması

gerekir. Bu yönüyle ahlâkî davranışlar en etkili model alma yoluyla öğrenilebilir. İyi bir ahlâk eğitimi için öncelikle öğretmenlerin öğrencilere model olması gerekir fikrinde buluşurlar.

- Topçu ve Ülken eğitimin ailede başladığı fikrine katılmışlardır. Çocuğa şeklini veren ilk kurum aile kurumudur. Bilgi dağarcığının, düşünce dünyasının temeli bu kurumda atılır. Özellikle varlıkları algılamada ve anlamlandırmada karşılaştığı sorunların ilk çözüm yeri ailede, çocuğun merakı, ilgileri ve düşüncelerini ifade edebilme becerileri yönlendirilip geliştirilmeli, çocuğa yorum gücü ve eleştirel düşünme biçimi kazandırılmalıdır. Aileden sonra çevre ve okul gelmektedir. Okul kurumundan beklenen de ailede başlayan bu süreci devam ettirmesidir. Fakat gerek Topçu gerek Ülken aile ve okul kurumunun bu konuda yetersiz kaldığını, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediğinden yakınmaktadırlar. Bu sebeple önce bu kurumların iyileştirilme çabaları sonra da okul öncesi eğitiminin yaygınlaşarak okula ve hayata hazırlığın daha ciddi boyutta yapılması gerektiğini de söylerler. Özellikle Topçu oyun döneminin önemini yineler. Bir nevi onun felsefesinde oyun terapisi önemli bir yere sahiptir. Çünkü çocuklar anlatmak istediklerinin çocuğu oyunlarında kendince kurarak anlatırlar. Zihinde yer alan birçok şeyi oyunda gündeme getirirler. Topçu'ya göre iyi bir gözlemle çocuk daha çabuk keşfedilebilir.

- Düşünürler toplumda öğretmenin konumuyla ilgili de ortak kanaata varmışlardır. Her ikisi de öğretmenliğin kutsal bir meslek olduğunu fakat ülkemizde bu mesleğe yeterince değer verilmediği düşüncesini taşımaktadır. Gerek Topçu gerek Ülken'in eğitim felsefesinde toplumu geliştirip daha üst seviyelere taşıyacak olan öğretmenlerdir. Öğretmenliğin din adamlığıyla alakalı olmadığını söyleyen düşünürler öğretmenlerin yetişeceği özel bir kurumun olması gerektiğini de vurgulamışlardır. Ayrıca bu öğretmenlerin meslek hayatına başlamadan ilim seviyelerinin ve yeterliliklerinin de ölçülmesi konusunda da hemfikirdirler. Buna ek olarak önem verdikleri eleştirel düşüncede okulun yanı sıra öğretmenin de önemli fonksiyonu olduğu konusunda aynı kanıdadırlar.

- İyi üniversite tanımında iyi yetişmiş öğretim görevlilerinin birinci öncelik olduğunu vurgulamaktadırlar. Ancak Ülken dışardan getirilen kaliteli ilim adamlarının da üniversitelerin gelişimine katkı sağlayabileceğini düşünmesine rağmen Topçu bu öğretim görevlilerinin bizim tarafımızdan yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Hiçbir şekilde yabancı bilim adamlarının bize katkı sağlamayacağı düşüncesindedir. Çünkü

Ülken ilerlemenin sadece Batı ile mümkün olduğunu söylemiştir. Batı'nın eğitimcileri Ona göre daha donanımlıdır, daha iyi eğitilmiş, daha çok kaynaktan faydalanmıştır. Bizde hem eğitilme de hem de kaynakta ciddi sorunlar vardır diyen Ülken, önce öğretim üyelerinin değişimini sonra da tercüme faaliyetlerinin hızlandırılması gerektiğini söylemiştir. Ülken'in bu düşüncesine karşılık Topçu öncelikle bizim literatürümüzün detaylı incelenmesi gerektiğini, Osmanlıca kaynakların tercüme edilip okunması gerektiğini söyler.

- İki düşünür de bilim adamının eksikliğinin ciddi boyutta olduğunu ve bunun iyileştirilmesi çabalarının başlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu noktadan hareketle Fen Edebiyat Fakültelerinin üniversitelerin temelini oluşturması gerektiğini aksi taktirde bu kısır döngünün sürekli yaşanacağını söylemişlerdir. Daha net bir ifadeyle bilim adamı ve bilimsel zihniyetin yeşerebileceği bir bilimsel ortam yaratılmadıkça millî eğitimde ve üniversitelerde teşkilat değişikliği, program değişikliği, yeni tip kurumlar açılması bu kurumların sayısının çoğaltılması bir kısır döngü içine girecektir.

- Okullarda okutulan derslerin müfredatının azaltılması ve sadeleştirilmesi gerektiğini savunan düşünürler ancak bu şekilde ezberciliğin önüne geçerek anlamlı öğrenmenin mümkün olduğunu söylerler. Nurettin Topçu'ya göre ilköğretim kitapları ve müfredatı, çocuğa toprak sevgisini ve tarihini bütün övünülecek yönleriyle öğretmelidir. Çünkü tarih bilinci eksik bırakılarak yetiştirilen çocuk gerçek vatandaş olamayacaktır. Mesela Topçu öğrencilere tarih bilincinin aşılması için *Safahat*'in okuma kitaplarına aktarılması gerektiğini savunur. Böylece programlardaki ruh eksikliği giderilmiş olacaktır. Ülken ise bu konuda öğretmenlerin Pedagoji'ye yönelimlerin artırılmasının çözüm olabileceğini söyler. Ona göre pedagoji bilmeyen eğitimci başarılı olamaz.

- Düşünceyi besleyen en temel kaynakların bilgi, tecrübe ve eğitim olduğu söylenebilir. Bilgi; sürekli gelişen gündelik hayatın bilgisinden, eşya ve olayların bilgisine kadar geniş bir alanda kendini gösterir. Tecrübe; toplumların ve en geniş anlamıyla insanlığın kültür ve yaşam zenginliğidir. Buna tarih, edebiyat, değerler ve akli alandaki bilgi birikimi de dâhildir. Eğitim ise; mevcut bilgi ve tecrübe birikimini yeni kuşaklara aktarmada kullanılabilecek bütün imkânları içerir. Düşüncenin en temel kaynağının bilgi olduğu konusunda ortak kaniya sahip olan Topçu ve Ülken tecrübe konusunda ayrılırlar. Topçu, tecrübelerden yararlanmak, ilerlemeci anlayışın temelini oluşturduğunu; insanların ve toplumların deneyimleri insanlık için önemliyken, bilgi ve

tecrübe birikimi insanlığın hafızasını oluşturur. Geçmiş olmayanın geleceğinin de olmayacağını söyleyen Topçu'nun aksine, Ülken geçmişin ve öğelerinin günümüz şartlarında eksik kaldığını, yeterliliğe ulaşamadığını bu sebeple günümüze taşımanın pek önemi olmadığını söylemiştir. Ona göre eskiye bağlanmak yerine yeniye keşfetmek, geçmişten hareket etmek yerine batının tekniğinden hareket etmek daha doğru olacaktır.

- Eğitim insan doğasını esas almalıdır. İnsanın eğitilebilir bir varlık olarak dünyaya geldiğini, eğitimin bir yetkinlik, eleştirme, geliştirme işi olduğunu Topçu ve Ülken sık sık dile getirmiştir. Ayrıldıkları temel nokta ise şudur: Topçu madde çağında insanların eşyaya teslim olduğunu, materyalist eğilimlerin öne çıkarak eğitimin ideolojik ve sosyo-politik bir eğilim haline geldiğini, üretim ve verimliliğin temel felsefe olup insanlar arasında rekabetin ve çıkar ilişkilerinin arttığını söylerken, Ülken bir dönem materyalist düşüncenin etkisinde kalmış olmasıyla açıklanabilecek bir tutumla eşyanın insanın bir parçası olduğu için önemli olduğunu rekabet arttıkça çalışma ve üretimin de artacağını söylemiştir.

- Topçu eğitim ve yetiştirme işleminin salt bir teknolojik faaliyet olmadığını söyleyerek, Batı'nın yol ve usulünün, dünyaya bakışının, eşyayı tahlil ve yorumunun bizimkilerden farklı boyutta olduğunu, bu anlayışa sokulan eğitimimizin bir şahsiyetsizleştirme, yönlendirme ve yabancılaştırma eğitime dönüştüğünü ifade etmektedir. Ona göre bu eğitim karakter itibarıyla cahilleştirme eğitimidir. Ülken ise bunun yönlendirme olduğunu kabul eder fakat O'na göre bu yönlendirme bizi modernizme götürecektir.

- Ve her ikisine göre de eğitim özgür bir toplum yaratmalı, olumlu bir kültürel bakış kazandırmalı, düşünce eğitimi vermeli, eleştirme ve yönetme yeteneği kazandırmalıdır.

- Her iki düşünür de program boyutunda, programı direktif olarak ele alan anlayışa eleştiriler getirmiş; programı süreç boyutunda geliştirilmesi gereken bir olgu olarak ele almaya başlamıştır.

- Günümüze bakıldığında bilginin bir amaç değil araç olarak görülmesi, nasıl ve niçin verilmesi gerektiği, eğitimi zorunlu hale getirmektedir. Bu pencereden bakınca bilgi uygulamacı ve iyileştirici olarak kullanılmalıdır. Bu amaçla eğitim sistem ve programlarında çağın koşullarına göre düzenleme ve reformlar ihtiyaç haline gelebilmektedir. Araştırma kapsamındaki düşünürlerden Topçu ve Ülken eğitim sistem ve programlarında reform ve düzenlemenin gerektiği konusunda hemfikirken, bilginin

mahiyeti konusunda ayrılmaktadırlar. Topçu'ya göre bilgi uygulayıcı ve iyileştirici bir fonksiyona sahipken Ülken'e göre bilgi uygulayıcı ve yenilikçi olmalıdır. Topçu milli değerlerin korunup eğitim ve öğretime konu edilmesi gerektiği konusunda da Ülken ile ayrı düşmektedir. Değerler eğitimine, kendi değerlerimizin tahlili ve tenkidi ile başlanmalı diyen Topçu kurtuluşu uzakta aramayı yersiz bir çaba olarak görür.

- İki düşünüründe hemfikir olduğu diğer bir konu da kadının eğitilmesi gerekliliğidir. "Bir kadının eğitimi, aynı zamanda o toplumun eğitimidir. Çünkü çocuklar aile içinde yetişir. Bunu temellendiren kadındır. Böylece o hem hayatı hem de siyasi- idari yapıyı etkiler. Haliyle toplumu, dünyayı, yapıla gelenleri şuurlu olarak kadınların bilmeleri gerekir. Bu neyi-nasıl yapabilecekleri açısından elzemdir. Dolayısıyla kadının yetiştiriciliği, yetişkin olmasıyla orantılıdır. Yetiştirdiği ölçüde yetiştirebilir, hazırlayabilir ve etkileyici-aydınlatıcı olur.¹" Bu kadar hayati öneme sahipken, kadınların bir takım bahanelerle eğitim hakkından mahrum bırakıldığına dikkat çekerler ve kadınların hor görüldüğünden yakınırırlar. Özellikle devletin bu konuda çeşitli kanun ve yasalar koyması gerektiğini söyleyen Topçu ve Ülken, artık kadının sessizliğini bozması gerektiğini, yaşam sahnesindeki yerlerinin sadece evler, tarlalar, ahırlar vb olmadığını vurgulamışlardır. Ülken'in felsefesine bakıldığında kadının eğitimi Batılılaşma süreci çerçevesinde daha çok önem kazanmaktadır.

¹ Aynur İlhan Tunç, Aile ve Kadının Yeri, *Eğitimden Felsefeye(Necmettin Tozlu Armağanı)*, Ed.: Vefa Taşdelen, Ahmet Yayla, Alaattin Karaca, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay., 2011, s. 118.

KAYNAKLAR

- Akçura Yusuf (1976), **Üç Tarzı Siyaset**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- ,(1978), **Türkçülük**, İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- Akyüz, Yahya (2004), **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Akyüz, Yahya (2008),“Yahya Akyüz’le Türk Eğitim Tarihi Üzerine”, İstanbul: **TALİD**, Cilt:6, S.12.
- Aldı, Mustafa (2006), “Çocukların Hizmetinde Eğitime Maarif Katmak”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, S.109.
- Alkan, Mehmet Ö. (2008),“Osmanlı İmparatorluğunda Modernleşme ve Eğitim”, İstanbul: **TALİD**, Cilt: 6, S.12.
- Alver, Köksal (2006).“Anadoluculuk ve Nurettin Topçu”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, S.109.
- Aristoteles (1993), **Politika**, Çev.: Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi
- , (1996), **Metafizik**, Çev: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Artunkal, Ülken Gülseren (1979), “Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken”, **Sosyoloji Konferanslar Dergisi**, İstanbul, 17. Kitap.
- Arvasi, Seyyid Ahmet (2008), **Eğitim Sosyolojisi**, İstanbul: Bilgeoguz Yayınları.
- Avcı, Nazmi (2005), **Düşün Anaforunda Bir Adam**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Balakbabalar, Muhsin (????), “Ord. Profesör Hilmi Ziya Ülken”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, c.20, S.5.
- Başar, Erdoğan (2004), **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri**, İstanbul: MEB Yayınları .
- Başaran, İbrahim Ethem (2003), **Türkiye Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi**, Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Başgil, Ali Fuat (1988), **Din ve Laiklik**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Başgöz, İlhan (1995),**Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Binbaşıoğlu, Cavit (2005), **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara: Anı Yayınları.
- Blondel, Maurice (2008), **Mistisizm**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bolay, Süleyman Hayri (2002),”Hilmi Ziya Ülken’ in Fikri Gelişmesinden Çizgiler”, **Türk Yurdu**, C.22, S.34.

- , (1974), “Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken”, Ankara: **Diyanet Gazetesi**, C.5, S.104.
- Bora, Yasemin (2007). **Nurettin Topçu ve Erol Güngör’ün Eğitim Anlayışları**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Bulut, Yücel (2002) “Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken”, **Türk Yurdu Dergisi**, C.22, S.174.
- Büyükdüvenci, Sabri (2001), **Eğitim Felsefesine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cevizci, Ahmet (2002), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- , (2011), **Eğitim Felsefesi**, İstanbul: Say Yayınları.
- , (2011), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Say Yayınları.
- Coşkun, İsmail (1991), “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, **Bağlam**.
- Çelik, İsmail (2007), **Hilmi Ziya Ülken’ in Düşüncesinde Din Eğitimi**, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Çelik, Muammer (2000), **Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye**, Ülke Kitapları, İstanbul.
- Çetik, Mete (1998), **Üniversitede Cadı Kazanı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Draman, Hüseyin (2007), **Toplum Felsefecisi Hilmi Ziya Ülken**, Boyut Kitapları, İstanbul.
- Doğan M. (2005), Nurettin Topçu, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce(İslamcılık)**, İletişim Yay., İstanbul, C.6.
- Duman, Tayyip (2011), Türk Atasözlerinde çocuk ve Eğitimi (**Necmettin Tozlu Armağanı**), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Emre, Akif (2006), “Nurettin Topçu’da Öteki Dünyalar”, **Hece Dergisi**, S.109, Ankara.
- Erdem, H. Haluk (2002),”Hilmi Ziya Ülken’ in Kendi Kaleminden Hayatı ve Eserleri”, **Türk Yurdu**, C.22, S.174.
- Ergin, Osman (1997), “Türkiye Maarif Tarihi”, İstanbul: Eser Matbaası, C.5, S.1742.
- Ergün, Mustafa (1979-1982),”Emrullah Efendinin Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”, **A.Ü Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.XXX, S.1-2.
- , (2008/a), **Eğitim Felsefesi**, Ocak Yay., Ankara.

- ,(2008/b), “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış”, İstanbul: **Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi**
- Gözütok, F. Dilek (2007), **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara: Ekinoks Yayınları
- Gurbetoğlu A.(2011),“Tozlu’nun Eğitim Anlayışında Düşünce Eğitiminin Yeri ve Önemi”, Eğitimden Felsefeye(Necmettin Tozlu Armağanı), Ed.: Taşdelen V., Yayla A., Karaca A., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay., Van.
- Gutek, Gerald L.(2006), **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Günaydın, Yusuf Turan(2006), “Bağlanma: Abdulaziz Bekkîne ve Nurettin Topçu İlişkisi”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı S.109**.
- Gündoğan, Ali Osman(2006),”Topçu ve Hareket Felsefesi”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, S.109.
- ,(2006), **Felsefe Ansiklopedisi II**, İstanbul.
- Gündüz, Mustafa (2007), **II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları, İctihad, Sebilü’r-Reşad ve Türk Yurdunda Toplumsal Tezler**. Ankara: Lotus Yayınları.
- Gündüz, Mustafa (2008), “II. Abdülhamid Dönemi Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Tartışmalar”, İstanbul: **TALİD**, C.6, S.12.
- Güngör, Erol (1974), “Hilmi Ziya Ülken İçin”, **Ortadoğu**, 16 Haziran 1974.
- Güneş, Cevriye Demir(2002), “Hilmi Ziya Ülken ve Tarihi Maddeciliğe Reddiye”, **Türk Yurdu**, C. 22, S.174.
- Elibol Sadettin (2003), “Hilmi Ziya Ülken”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Milliyetçilik**, İletişim Yay., İstanbul, C.4.
- Ergün, Mustafa (2008/a), **Eğitim Felsefesi**, Ocak Yayınları, Ankara.
- Everdi, Mustafa (1998), **Erdemli Toplum Yolunda**, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram (2008), **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Birey Yayınları, İstanbul.
- , (2010), **Türk Sosyoloji Tarihi I**, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Kafadar, Osman (1997), **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara.
- Kant Immanuel, (Çev: Aydoğan A.,2009), **Eğitim Üzerine**, Say Yay., İstanbul.
- Kara, İsmail (2009), “Nurettin Topçu’nun Hayatı”, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Nurettin Topçu Özel Sayısı**.

- Kara, Mustafa (2006), “Farklı bir münzevi sıra dışı bir muallim: Nurettin Topçu”, **Hece Aylık Edebiyat Gergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, S.109.
- Karaman, Hüseyin (2010), **Nurettin Topçu**, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Karaman, Hüseyin (2000), **Nurettin Topçu’ da Ahlak Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karasar, Niyazi (2009), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayınları, Ankara.
- , (2009), **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kayalı, Kurtuluş (1994), **Türk Düşünce Dünyası I**, Ayyıldız, Ankara.
- ,(2005), Hilmi Ziya Ülken, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce**(Muhafazakarlık), İletişim Yay., İstanbul, C.5.
- ,(2005), **Düşüncenin Coğrafyası I**, Deniz Kitabevi,
- ,(2010), **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, İletişim Yayıncılık İstanbul.
- ,(2010), **Türk Düşünce Dünyasının Bunahımı**, İletişim Yayıncılık İstanbul.
- Kaynardağ, Aslan (2002), **Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe**, T.C. Kültür Bakanlığı.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2003), **Cumhuriyet ya da Birey Olmak**, İmge Yayınları Ankara.
- Koçer, Hasan Ali (1992), **Türkiye’ de Modern Eğitimin Doğuşu**, MEB., İstanbul.
- Kodaman, Bayram (2002), ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e(İktisadi, Sosyal, Siyasi Zihniyet Değişimi)’, **Türk Yurdu**, C.22.
- Kongar Emre (1982), **Türk Toplumbilimcileri**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kök, Mustafa (1990), “Ölümünün On Besinci Yılında Nurettin Topçu’yu Hatırlarken”, **Milli Kültür**, İstanbul
- Kök, Mustafa (1995), **Nurettin Topçu’da Din Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kuşçu, Özer (2009), ‘Satı Bey’in Fichte Hakkındaki Görüşleri’, (Editör: Bahri Ata), **Fichte’nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye’de Yansımaları**, Pagem Akademi Yayınları, Ankara.
- Kutlu, Mustafa (1976), “Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi”, **Hareket Dergisi**, S.112.
- Massignon, Louis (1994), (Derleyen: Niyazi Öktem) **Hallac-ı Mansur**, Anadolu Matbaası, İstanbul.
- Meriç, Cemil (1980), "Çağın Dini: Hümanizm", **Kırk Ambar**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

- Mollaer, Fırat (2007), **Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı**, İstanbul: Dergâh Yayınları
- , (2008), **Türkiye’de Liberal Muhafazakarlık ve Nurettin Topçu**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Morin, Edgar (1995), **Avrupa’yı Düşünmek**, Afa Yayınları, İstanbul.
- Nurlu, Gülden (2009), ‘Fichte’nin ALMAN “Kır Eğitim Yurdu Akımı”ndaki Yeri ’ (Editör: Bahri Ata), **Fichte’nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye’de Yansımaları**, Pagem Akademi Yayınları, Ankara.
- Oğuzkan, A. Ferhan (1981), **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ortaylı İlber (2008), “Osmanlı Kimliği”, **Cogito**, S.19, İstanbul.
- Öğün, Süleyman Seyfi (1992), **Türkiye’de Cemaatçilik ve Nurettin Topçu**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Öğün, Süleyman Seyfi (1993), “Zor Zamanlarda İlkeli Düşünmek ya da Nurettin Topçu ve Mehmet Ali Aybar”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S.22
- Özdemir, Şuayip Seyyit (2006), **Ahmet Arvasi**, Arı Sanat Yay., İstanbul.
- Özdemir, M.Çağatay (2002), “Hilmi Ziya Ülken’in Eğitim ve Kültür Sorunlarına Bakışı”, **Türk Yurdu Dergisi**, S.174
- Özden, Yüksel / Turan, Selahattin (2011), **Eğitim Bilimine Giriş**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Rosovsky, Henry (2000), Çev. Süreyya Ersoy, **Üniversite, Bir Dekan Anlatıyor**, 13.Baskı, TÜBİTAK Yayınları, İstanbul.
- Saiyidain K.G. (2003), (Çev: Necmettin Tozlu), **İkbal’in Eğitim Felsefesi**, Ana Okulu yayınları, Ankara.
- Sakaoğlu, Necdet (2003), **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sanay, Eyüp (1988), **Hilmi Ziya Ülken**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Sarıkavak K.(1998), “Cumhuriyet Döneminde Felsefe Yayınları”, *Felsefe Dünyası*, Ankara, 1998-2, S.28,
- Sarıtaş, M., (1986), **Nurettin Topçu’da Sosyo-Pedagojik Yapı**, Ankara:Mesaj Yayınları
- Scognomillo, Giovanni (1976), **Batının İnanç Temelleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Sönmez, Veysel (2002), **Eğitim Felsefesi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

- Şahin, Mustafa (1996), **Türk Düşüncesinde Nurettin Topçunun Yeri ve Siyaset Sosyolojisi Açısından Devlet ve Demokrasi Anlayışı**, (Hacettepe Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Şahin, Mustafa (2006), “Evet İsyân Ahlakı ya da Merd-i Müminin İsyânı”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, S.109.
- Şehsuvaroğlu, Lütfü (2002), **Nurettin Topçu**, Alternatif Yayınları, Ankara.
- Takış, Taşkın (2000), “Değerler Levhasının Tersine Çevirilmesi: Hilmi Ziya Ülken”, **Doğu Batı**, S.12
- Taşdelen, Vefa (2011), Eğitimden Felsefeye(**Necmettin Tozlu Armağanı**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van.
- Tatar, Mustafa (2011), Etkili Öğretmen(**Necmettin Tozlu Armağanı**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van.
- Timur, Taner (2000), **Toplumsal Değişmeler ve Üniversiteler**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Topçu, Nurettin (1978), **Milliyetçiliğimizin Esasları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (1998), **İradenin Davası**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2001), **Mantık**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2001), **Millet Mistikleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2002/a), **Felsefe**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2002/b), **İsyân Ahlakı**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2003), **Psikoloji**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2005), **Ahlâk**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/a), **Bergson**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/b), **Varoluş Felsefesi/Hareket Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/c), **Mehmet Akif**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/d), **Türkiye’nin Maarif Davası**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/e), **Sosyoloji**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2006/f), **Var Olmak**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2007), **Yarınki Türkiye**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2008), **Kültür ve Medeniyet**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- , (2008/a), **Ahlâk Nizamı**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Topçu, Nurettin (1939), “Rönesans Hareketleri”, **Hareket Dergisi**, S.1.
- , (1939), “Vatandaş Ahlakı I”, **Hareket Dergisi**, S.1.
- , (1939), “Vatandaş Ahlakı II”, **Hareket Dergisi**, S.2.

- , (1939), “İçtimai Sınıflar”, **Hareket Dergisi**, S.2 .
- , (1939), “Benliğimiz”, **Hareket Dergisi**, S.4.
- , (1939), “Mabed ve Tabiat”, **Hareket Dergisi**, S.4.
- , (1939), “Muallim”, **Hareket Dergisi**, S.6.
- , (1943), “Okulda Ahlak”, **Hareket Dergisi**, S.10.
- , (1943), “Hakikat düşmanı üç felsefe: Pozitivizm, Pragmatizm, Sosyolojizm”, **Hareket Dergisi**, S.11.
- , (1943), “Avrupa”, **Hareket Dergisi**, S.12.
- , (1947), “İradenin Davası”, **Hareket Dergisi**, S.17.
- , (1947), “Liselerde Disiplin ve Terbiye Meselesi”, **Hareket Dergisi**, S.9.
- ve Cahit Okurer (1947), “Eğitim ve Öğretim Prensipleri”, **Hareket Dergisi**, S.12.
- ve Cahit Okurer (1947), “Eğitim ve Öğretim Prensiplerimiz II”, **Hareket Dergisi**, S.13.
- , (1948), “Sabır”, **Hareket Dergisi**, S.16.
- , (1952), “Mesuliyet Hareketi”, **Hareket Dergisi**, S.1.
- , (1953), “Mekteplerde Güzel Sanatlar Terbiyesi”, **Hareket Dergisi**, S.2
- , (1953), “İnkılabımız”, **Hareket Dergisi**, S.3.
- , (1953), “Yeni Nizamın Ana Hatları/Sanat ve Umumi Neşriyat”, **Hareket Dergisi**, S.4.
- , (1957), “Milli Eğitim ve Muhtar Üniversite”, **Hareket Dergisi**, S.9.
- , (1968), “Ahlak Yaralarımız”, **Hareket Dergisi**, S.16.
- , (1968), “Ahlak Yaralarımız II”, **Hareket Dergisi**, S.17.
- , (1968), “İslam Dünyasının Uyanışı”, **Hareket Dergisi**, S.18.
- , (1968), “Dinde İrade”, **Hareket Dergisi**, S.26
- , (1968), “Hüseyin Avni Ulaş’ı Düşünürken”, **Hareket Dergisi**, S.26.
- , (1968), “Din Görevi”, **Hareket Dergisi**, S.28.
- , (1968), “Din Terbiyesi”, **Hareket Dergisi**, S.29.
- , (1968) “Üniversite Olayları”, **Hareket Dergisi**, S.30.
- , (1968), “Amerikan Vahşeti”, **Hareket Dergisi**, S.31.
- , (1969), “Yakın Tarihimizin Düşündürdükleri”, **Hareket Dergisi**, S.38.
- , (1969), “Asrın Izdırabı”, **Hareket Dergisi**, S.42.
- , (1970), “Millet Maarifi”, **Hareket Dergisi**, S.52.

- , (1970), “Din Eğitiminin Esasları”, **Hareket Dergisi**, S.55.
- , (1973), “Kendini Bulmak”, **Hareket Dergisi**, S.92.
- , (1973), “Türk Maarifi”, **Hareket Dergisi**, S.94.
- , (1974), “Bilmek ve Düşünmek”, **Hareket Dergisi**, S.101.
- , (1974), “Milli Eğitim ve Muhtar Üniversite”, **Hareket Dergisi**, S.102
- , (1974), “Ruh Terbiyesi”, **Hareket Dergisi**, S.103.
- Topçu, Nurettin (1958), “Hakikat düşmanı üç felsefe”, **Türk Ruhu Dergisi**, S.4.
- Tozlu, Necmettin (1997), **Eğitim Felsefesi**, MEB., İstanbul.
- Tozlu, Necmettin (2006). “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyamızdaki Yeri”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, S.109.
- Türer, Ali (2011), **Türk Eğitim Tarihi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Türkmen, Hamza (2009), Hareket Dergisi, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce**, İletişim Yay., İstanbul
- Üke, Meryem (2008), “Emrullah Efendi ve Tuba Ağacı Nazariyesi”, **TALİD**, C.6, S.12, İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya (1958), **Felsefeye Giriş II**, A.Ü.İ.F.Yay./XXIV, Ankara.
- , (1963), **Tarihi Maddeciliğe Reddiye**, İstanbul Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- , (1968), **Varlık ve Oluş**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: LXXXV Ankara.
- , (1975), **Yirminci Asır Filozofları**, Kanaat Kitabevi, Ankara.
- , (19**), **Laiklik**, 50.Yıl Kitabı, A.Ü.İ.F.Yay., A.Ü.Basımevi Ankara.
- , (2001), **Eğitim Felsefesi**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- , (2001/a), **Bilgi ve Değer**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- , (2003), **Şeytanla Konuşmalar**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- , (2004), **Aşk Ahlakı**, Dünya Yayınları, İstanbul.
- , (2005), **Türkiye Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- , (2007), **Ziya Gökalp**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- , (2008), **Millet ve Tarih Şuuru**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ülken, Gülseren Artunkal (1979), “Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken”, **Sosyoloji Konferanslar Dergisi**, S.17.
- Ülken, Hilmi Ziya (1942), “Sosyolojinin Mevzu ve Usulü”, **Sosyoloji Dergisi**, C.1, S.1

----,(1956), “Medreseden Üniversiteye”, **Yeni Sabah**, C.18, S.6155 (23 Nisan 1956)

----,(1969), “Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler”, **Ankara Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.1, S.4, Ankara.

Varış, Fatma (1994), **Eğitimde Program Geliştirme**, Alkım Yayımcılık, Ankara.

----, (1994), **Eğitim Bilimine Giriş**, Atlas Kitabevi, Konya.

Vergili, Ayhan (2006), **Hilmi Ziya Ülken Kitabı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Yıldırım Ali ve Şimşek Hasan (2005), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, Ankara.

Yüksel, A. Nuri (1976), ”Mektep, İnsan, Nurettin Topçu”, **Hareket Dergisi**, S.112

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Malatya’da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi sırasıyla, Derme İlkokulu, Hasan Varol Orta Okulu ve Hacı Ahmet Akıncı Lisesinde tamamladım. 2003 yılında kazandığım Atatürk Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümünden 2008 yılında birincilik derecesiyle mezun oldum ve ardından 2009 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Program Geliştirme ve Öğretim programında yüksek lisansa başladım. Çalışma alanlarım, sistematik felsefe, mantık ve eğitim felsefesidir.

Halen İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.